E jubileumi kötet a Népszava 75. esztendejének megünneplésére készült a Világosság Rt. nyomdában, a Népszava fennállásának 75-ik évében, amikor Szakasits Árpád főszerkesztő, Száva István felelős szerkesztő, Kőműves József felelős kiadó és Fenyves Jenő igazgató jegyezte a lapot. — 1947 Karácsonyán

A NÉPSZAVA SZABADSÁGHARCA

SZEMELVÉNYEK 75 ÉV SZOCIALISTA SAJTÓJÁBÓL

SZAKASITS ÁRPÁD IRÁNYÍTÁSÁVAL

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:

PIKAY ISTVÁN ÉS VÉSZI ENDRE

NÉPSZAVA KÖNYVKIADÓ

Felelős kiadó: Lányi Margit

Világosság Könyvnyomda Rt. Budapest VIII, Conti u. 4.
Felelős nyomdavezető: Eperi István.

A NÉPSZAVA SZABADSÁGHARCA

Írta: *Szakasits Árpád*

Meghajtom az élő és eleven élet vérpiros lobogóját a holtak és elmúltak emléke előtt, akik hősei voltak egy korszaknak, amelyben megszületett a magyar munkásmozgalom és ennek éltető szíve, a *Népszava,* a munkássajtó.

Erről a korszakról tulajdonképpen époszt kellene írni. Az éposz pátosza nélkül alig lehet hozzányúlni a tollhoz, amellyel méltatást akarnánk írni arról a gyönyörű küzdelemről, amelyet a *Népszava* vívott a magyar munkásosztály, a dolgozó és szenvedő néptömegek felszabadításáért.

Drámai küzdelem volt ez!

A munkásosztály igazsága került összeütközésbe az elmaradt ipari viszonyokkal, a kapitalista kizsákmányolás falánk telhetetlenségével és a magyar feudalizmus roppant hatalmával. Mérjük az időhöz a haladást és megkapjuk a nagyszerű kísérletek, a hősi harcok és a bámulatos eredmények mérlegét.

Mi volt Magyarország hetvenöt esztendővel ezelőtt? Öt évvel vagyunk túl a magyar uralkodóosztály és a Habsburg-ház rothadt kompromisszumán, a hatvanhetes kiegyezésen. Budapestnek akkor 220.000 lakosa volt. A vidéki városok, mint városok úgyszólván szóba sem jöhettek. A felszabadított jobbágyok első nemzedéke nő bele a férfikorba. Városi proletariátus nincs, vagy alig van. Ipar sincs s ami van, az még a céhek bilincseiben vergődik. Még József császár céhszabályzatának szelleme él, amely kimondja, hogy *„a mesterlegények szövetkezése követeléseik kierőszakolására szigorúan büntettetik“.* A munkaidő tizennégy-tizenöt óra. Vasárnapi munkaszünetről szó sincs és az 1880. évi népszámlálás adatai szerint még *az önálló iparosoknak is negyedrésze, a segédeknek pedig több mint fele analfabéta volt.*

A céhrendszer a *Népszava* megszületésének esztendejében, 1872-ben megszűnt ugyan, de a céhviszonyok azért csak tovább

éltek és a munkásság teljesen baromi sorsban vergődött. Íme: néhány szóban annak a környezetnek a leírása, amelyben a *Népszava* bölcsője ringott.

A hetvenes esztendőkben, még inkább a következőkben lassan-lassan elindul az ipari fejlődés. De agrár-Magyarországon csak nehezen haladhatott előre. És még ennél is lassúbb az a fejlődés, amely a magyar ipari proletariátust kialakítja.

Honnan jön, miképpen gyülekezik ez a proletariátus? A fejlődő ipar egyrészt külföldről csábít ide munkásokat, másrészt felszívja a falu agrárnépességének feleslegét. A külföldiek fejlettebb gondolkodást, magasabb kultúrszínvonalat és igényeket hoznak be magukkal s *importálják a szocializmust.* A falusi munkások csak lassan idomulnak új sorsukhoz, sokáig a falusi babonák, a falusi életszemlélet, a földesúri diktatúra emlékének bűvkörében élnek.

Mérhetetlenül nehéz dolguk volt azoknak, akik először kezdték Magyarországon hirdetni a szocializmus igéit. Egyfelől a magyar feudalizmus rideg osztályszellemével kerültek szembe, másfelől a magyar falvak népének sötét tudatlanságával. S ezen túl is ezernyi-ezer akadállyal. És mégis vállalták azt a szinte reménytelen feladatot, hogy *megszervezzék a magyar munkásosztályt és szocialista ujságot adjanak a kezébe.*

Csak a legmélyebb csodálat hangján beszélhetünk ezekről a férfiakról, akik nem rettentek meg az üldöztetéstől, az éhségtől, a hatalmasok hatalmaskodásától; izzó lelkesedéssel és fáradhatatlan buzgalommal munkálkodtak a dolgozó tömegek felvilágosítása és a szocialista gondolat elterjesztése érdekében. *Ma már látjuk, hogy nem hiába.* De ők, ők mit láthattak? Reménytelenséget, sötétséget, gránitfalnál is áttörhetetlenebb közömbösséget és mégis vállalták a missziót és szinte a szívük vérébe mártották tollukat, hogy mégis mindenek ellenére *szocialista ujságot írjanak — szocialistáknak.*

Ujságot és olvasókat teremtettek egyszerre!

És senki se higyje, hogy szektáriánusok voltak. Az a néhány tucat bátor férfiú, aki fejszét emelt a magyar rengetegre, csakhamar megzúgatta ezt az erdőt. Ezt a sűrű, fekete, magyar erdőt. És itt is, ott is föllobbannak az öntudatnak fényei. És itt is, ott is alakulnak munkásképzők, munkásszakegyletek. A gyárkémények tövében a nyugtalanság tünetei jelentkeztek. Az új eszme futótűzként terjed. És gróf Szapáry, az akkori belügyminiszter már indíttatva érzi magát arra, hogy így nyilatkozzék:

„Nem szándékom a szabad egyesülési jogot korlátozni, mindaddig azonban, míg a törvényhozás e téren is tüzetesebben intézkedni fog, az állampolgárokat az egyletek által szenvedhető károktól lehetőleg megóvni törvényes feladatomnak tekintem."

Ebben a mondatban az osztályuralom karmai jelentkeznek a magasabb munkabérért harcolni kész munkások ellen. És csakhamar megkezdődik a szigorú hatósági ellenőrzés a munkásegyletek felett. Eljött a „magyar liberalizmus" korszaka, amely anynyira liberális volt, hogy munkásegyletek alakításának jogát is kétségbe vonta.

A két front már felállott egymással szemben. A munkásegyletek fölött ott lengett a *Népszava* lobogója. A tőke mögött ott villogott a rendőrkard és a csendőrszurony. A *Népszava* már kezdhette írni a modern osztályharcok magyarországi történetét, mert megkezdődött az osztályharc, a tőkének és a munkának kibékíthetetlen ellentétéből fakadó ez a küzdelem. Egymást érték a bérharcok és a *Népszava* ezeknek a harcoknak nemcsak krónikása volt, hanem elindítója, szellemi támogatója, ösztönzője. Ezt látta és tudta a hatalom is. Szilajon rávetette magát a *Népszavára.* De többé már sem a munkásmozgalmat, sem a *Népszavát* letiporni nem lehetett. Munkásmozgalom, *Népszava!* Ez a két fogalom mindörökre összeforrott a közös harcok kohójában.

Harcokban alakult ki a magyar munkásmozgalom szellemisége, erkölcse, harcokban alakult ki az a ragyogó embertípus, amelynek neve: *szervezett munkás.*

Még az ellenfelek és az ellenségek is kénytelenek voltak elismerni, ha fogcsikorgatva is, hogy a szervezett munkás fogalma vitathatatlan emberi értéket foglal magában. Ezt a nagyszerű embertípust pedig a *Népszava* nevelte. És ez a nagyszerű embertípus a *Népszavát* védelmezte testével, lelkével, minden erejével, harcok viharaiban, véres üldöztetések romboló orkánjában és *ebben a kölcsönösségben szilárdult meg a szociáldemokrata szervezett munkásság testvéri szolidaritása a Népszavával.* Büszkék vagyunk erre az eltéphetetlen kapcsolatra és az együtt vívott harcokra.

De amikor ezeket a szavakat leírom itt, emlékezéseimben még csak a kilencvenes esztendőknél tartok. Pedig ez még csak a *gyülekezés* kora. Az igazi nagy harcok csak ezután következhettek. Nyomdászok, vasasok, építők, fások tízezreket megmoz-

gató nagy küzdelmei csak az első májusi demonstrációk után keletkeztek és csak ezután lobbantak föl égig csapó lánggal az egész magyar társadalmat megmozgató és a magyar szellemi életet is mélységesen felforgató *választójogi* küzdelmek, amelyeknek mindig törhetetlenül és lángolóan haladt élén a mi hetvenötesztendős *Népszavánk*.

A magyar munkásmozgalomnak és egyúttal Magyarország újabbkori történelmének is ezek a választójogi harcok voltak a sorsfordító nagy eseményei. A magyarországi modern osztályharcoknak ezek az évtizedei elmúlhatatlanul vésték bele a magyar feudalizmus bástyáiba a mulandóság jegyeit. A *Népszava* ezekben az évtizedekben oly hatalmas politikai nevelő munkát végzett, amelynek hatásai ma sem múltak még el és csak a legmélyebb büszkeséggel gondolhatunk arra, hogy a *Népszava* hasábjain bimbózott ki az az új magyar szellemiség, amely tudományban, irodalomban, művészetben a megújulásnak csodálatos erőit és halhatatlan értékeit keltette életre.

Tüneményesen rövid idő alatt óriási változások estek a magyar életben és a magyar munkásmozgalom nemcsak nagyszerű intézményeket, a *Népszava* mellett a lapok egész sorát, hatalmas könyvtárakat, munkásotthonokat teremtett, nemcsak a munkások létviszonyait változtatta meg gyökeresen, hanem ez a munkásmozgalom a maga belső szellemi tartalmát is úgy alakította ki, hogy méltán büszkélkedhetett azzal, hogy *Európa egyik legforradalmibb, legtisztábban marxista munkásmozgalma.* És ebben megint csak elévülhetetlen érdemei vannak a *Népszavának,* amely nemcsak ujságja volt a szervezett munkásoknak, hanem úgyszólván *Evangéliuma.*

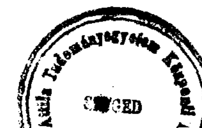
Csak ezzel az opportunizmust nem ismerő, tiszta forradalmi szellemmel magyarázható, hogy a magyar munkásmozgalom nem roppant össze sem a vad és könyörtelen üldöztetések, sem az első világháború csapásai alatt, hogy volt benne erő szembeszállni a kártékony hatalmi erőkkel és hogy amikor félelem dermesztette meg a nemzetet, a *Népszava* akkor is bátran kiáltott. És kiálthatott, mert volt ereje hozzá. *Ez az erő a munkásokban volt, a munkások öntudatában, de ezt az erőt a munkásoknak a Népszava adta tanításaival.* Ez az erő vitte a szociáldemokrata pártot *Október* élére és ez az erő tartotta meg az ellenforradalom véres esztendőiben; ez a forradalmi szellem élt a tömegekben a horthyizmus gonosz hatalmának idején és nem hagyta el a pártot és a párt öntudatos tömegeit ez a szellem

akkor sem, amikor a hitleri barbárság vascsizmája taposott rá az országra a második világháború rémségeinek éveiben és nem hagyta el a forradalmi szocializmus szelleme a tömegeket akkor sem, amikor mozgalmunk a *föld alá* kényszerült.

A *Népszava* büszkén hivatkozhatik ezekre a véres, sötét háborús esztendőkre. Magyarország minden valamirevaló embere, a dolgozó tömegek milliói a rémségek esztendőiben a *Népszavára* függesztették szemüket és a *Népszava* betűit itták szomjasan.

Egy ország reménysége szállt a *Népszava* felé azokban az esztendőkben, amikor a félelem dermesztette meg a lelkeket. És a *Népszava* híres karácsonyi száma mutatta meg a kibontakozás és a jövő útját is. Ezen az úton haladunk most is! És ha valamit követelhetünk önmagunktól, az csak az lehet: *le ne térjünk a forradalmi szocializmus útjáról.* Le ne térjünk arról az útról, amelyet a *Karácsonyi Népszava* mutatott. Le ne tévedjünk erről az útról, mert föltétlenül az opportunizmus mocsarába kerülünk. Szemünket szögezzük mindig és tévedhetetlenül a *szocializmus* igazságaira, mint tették volt elődeink, azok a harcos férfiak, akik fegyvertelenül szegültek szembe egy egész ellenséges világnak. Nem tévedtek, mert volt hitük és igazságuk s mert *tudták a szocializmust.* Mi sem tévedünk, ha *ezt* tesszük és *így* tesszük, ha mindig ott tartjuk fülünket a dolgozó tömegek szívén és ha soha egy pillanatra sem feledkezünk meg történelmi rendeltetésünkről. Csak így marad tiszta és fényes történelmünk, s csak így lesz győzelmes jövőnk.

A *Népszava* közös kincse az egész dolgozó magyar népnek. Úgy kell reá vigyáznunk, mint a szemünk fényére...

A Népszava ősének, a Munkás Heti-Krónikának első cikke. A később megjelenő Népszava, mint szellemi elődnek, a Munkás Heti-Krónikának évfolyamszámait felvette. A Munkás Heti-Krónika szellemi vezetője Frankel Leó, a párizsi kommün egyik vezéralakja volt.

OLVASÓINKHOZ!

1873 január 5.

„Szerencse fel!" — hívunk mi is, — a bányász szokása szerint, midőn az aknába száll — lapunk, a „Munkás Heti-Krónika" első számának megjelenésekor.

Épp oly jó bizalommal eredményre, mint a bányász, kezdjük mi is munkánkat.

Tudva ámbár, mily feladatnak vontuk alá magunkat, ti rajtatok van most, munkások, hogy érdektek védőjének kellő állást szerezzetek.

Tegyen mindenki tehetsége szerint, hogy lapunk minél messzebb kiterjedést nyerjen. Ne legyen műhely, kevésbé pedig munkáskunyhó, ahol a „Munkás Heti-Krónika" ne találtatnék. — Ébresszétek fel a közönyösöket hosszantartó álmokból, keltsétek az olvasó érdekeltséget munkás-testvéreitek közt, — mivel csak ezáltal biztosíthatjátok a „Munkás Heti-Krónika" lételét.

Előfizetési ára oly olcsóra van szabva, hogy minden munkásnak tehetségében áll, azt magának megszerezhetni.

Mi a lap tartalmát illeti, az vezércikkek és hetiszemléken kívül különösen az egyletek és munkások körében előfordulandó mozzanatokról bővebb tudósítást fog hozni.

A „Munkás Heti-Krónika" továbbá a társadalmi kérdések megvitatását és a munkások anyagi érdekeinek megóvását és gyámolítását tűzte ki céljául, miért is az egyletek és társulatok felszólíttatnak, hogy előfordulandó kivánalmaikat és panaszaikat a szerkesztőségnek (Váci út 58. sz., ajtó 6.) küldjék be, hol szíves felvételt fognak találni.

Mint már az előfizetési felhívásból kitűnik, a „Munkás Heti-Krónika" a család iránt, különösen pedig a munkásnők irányában is tekintettel lesz, mivel folytatásokban egy társadalmi regényt közöl.

Ezenkívül a „Munkás Heti-Krónika" felvilágosításokat fog

tartalmazni a munkavásárról, az élelmi szerek ár-állásáról, a különféle munkások keresetéről, és végre az egyletek és társulatok beteg-pénztárairól stb. stb. Főtörekvésünk oda lesz irányulva, hogy minden oldalról jövő kivánságoknak igazságosan megfeleljessünk.

Hogy minden előfordulható panasz elháríttassék, felszólítjuk a t. előfizetőket, hogy ha netán lapjaikat meg nem kapnák, azt azonnal a kiadó-hivatallal (Rákosárok-utcza 9. sz.) tudatni, mivel csak ezáltal tétethetik rend a szétküldésben.

Reklamácziók meg nem kapott lapok miatt, nyitott (pecsétetlen) levélben történnek, és a laputánküldésen kívül mást nem tartalmazhatnak.

Mégegyszeri felszólítással számos részvétre, maradunk testvéri üdvözlettel

A kiadók

E cikknek az a jelentősége, hogy az eladdig nagyrészt egyéni vagy kari kezdeményezésből indult munkásszervezkedéseknek közös szellemi alapot adott.

A SZAKEGYLETEKRŐL

1873 március 9.

Cz. — Nincs ugyan szándékomban a szakegyletek miképeni alakításáról szólani, mivel úgyis meg lett már eléggé vitatva; de mégis kötelességet vélek teljesíteni, ha egy bennem már sokszor felvett gondolatra, t. i. hogy *miért nem alakítunk szakegyleteket,* visszatérek.

Pesten, mint tudjuk, léteznek szakegyletek, és pedig a cipészek, szabók, aranyművesek stb. szakegyletei, de mégis megnyugtatóbb lenne, ha el lehetne mondani, hogy Buda-Pesten minden iparnak van saját munkás-egylete, mely tagjainak jogait védi, és kész mindenkor érettük a sorompóba lépni. De sajnos, ezt maig nem lehet mondani.

Először is abban rejlik a hiba, hogy a kis-iparosok nem akarnak azon józan gondolattal megbarátkozni, hogy egyesülnének munkásaikkal, nem akarják felfogni, hogy elszigetelve semmire sem vezet czéljuk, mivel magatartásuk miatt a nagy tőke által igen könnyen tönkre tétethetnek; a másik hiba pedig abban rejlik, hogy a munkások nem akarnak ébredni hosszantartó álmokból, és mindent csak a jövőre halasztanak.

Hogy mily előnnyel bír egy szakegylet a munkások számára, mindjárt fogjuk látni.

Igen egyszerű példát hozok fel: ha t. i. valamely szakbeli munkások egyletet alakítanak, t. i. szakegyletet, hol a napi kérdések vitattatnak, a munkavásár, a bér, és munkaidő miképeni állása szóba jön, a munkás előbb meggondolja, hogy biz neki is kell anyagi helyzetén segíteni, és ha látja, hogy a szervezkedés megvan, mi ugyan minden egyes munkától függ, akkor bizonyosan bátran foghatnak valamihez, mivel előre meg lehet látni, hogy a győzelem biztos.

És ez csupán a szakegyletek létezésétől és azok jó szervezke-

désétől függ, mivel csak úgy, ha a munkások összetartanak és a munkás-mozgalommal haladnak, lehet reményök jobb jövőre, és csak testvéries összetartás által érhetik el czélukat.

A munkásokkal szemben áll a *nagy tőke;* — tehát a munkásoknak fel kell venni a *szellemi harczot* az uzsorás tőkével, s ez csak úgy történhetik, ha munkások felhagynak eddigi tétlenségükkel és karöltve együttesen fognak a nagy munkához.

Minden egyes munkás tehetsége szerint törekedjék oda, hogy szakegyletek alakíttassanak, hol a munkás testvér-munkásaival összetalálkozik, és hol azon meggyőződésre jön, hogy tulajdonképen azoknak, *kik a kenyeret keresik, nincs kenyerök,* azokra pedig, kik egész éven át henyélés és semmittevéssel töltik idejöket, dús élet és gond nélküli nap virrad; s hogy a mai nap csak a munkás még az egyedüli rabszolga, mivel nincsenek azon jogai, hogy azt, mit teremt, mit kézimunkájával létre hoz, az ő saját hasznára fordíthatná.

Pedig csupán rajtunk áll, hogy saját érdekeink felett határoznánk, s épen a visszavonultság és *tétlenség* az, mit joggal sokan szemünkre vetnek, s mi ellen nem is védhetjük magunkat, mivel ép ez az, ami bennünket gátol oly társadalmi állás elfoglalásában, mely számunkra van kijelölve, és mely bennünket illet meg első sorban.

Ébredjetek tehát, és odairányuljon törekvéstek, hogy a munkás saját anyagi helyzetét javítsa, és emberi állását mint ember, biztosítsa, tegyetek félre minden párt- és *nemzetiségi* viszályt, s ki nem resteli magát munkásnak nevezni, annak *ne legyen nemzetisége,* mivel bárhová vetődik a munkás, mindenhol csak mint munkással bánnak vele el, mindenhol kihasználják erejét, még pedig a legcsekélyebb bérért. Kérdje csak a munkás magát: hogy mily nemzetiséghez tartozik, és rá fog jönni, hogy a munkásnak nincs nemzetisége, nincs máshol helye, nem vonzódhat máshová, mint saját körébe, mivel a mostani rendszer szerint nincs a munkás számára más, mint a folytontartó munka, tehát hogy nincs is tekintettel a *tőke a nemzetiségre,* főczélja lévén: *a munkások kihasználása és haszon folytonos növelése.*

Ezért tehát munkások! alakítsatok szakegyleteket, mivel mindenki be fogja látni, hogy soha nem volt nagyobb szükség összetartásra, egyetértésre, mint éppen a mostani időben, midőn az idő viszonyait tekintve, szellemi és anyagi helyzetünket a legnagyobb veszély fenyegeti. A tapasztalat mindig azt mutatta, hogy az egyetértésben és közakaratban rejlik a legnagyobb erő, s hogy csak

úgy, ha mindnyájan karöltve haladunk, szállhatunk szembe elleneinkkel, emelhetjük érvényre jogos kívánalmainkat.

Alakítsunk tehát szakegyleteket! — Tűzzük ki magunknak ezen nemes czélt, mivel bizton remélhetjük, hogy az anyagi és szellemi segély nem fog kimaradni azon részről, hol a czél már nagyrészt éleretett; — mondjuk tehát együttesen: *„Minden ország proletáriusai egyesüljetek“,* hogy a *szabad társas munka* nagy eszménye az összes emberiség javára keresztülvitessék.

Ezzel a vezércikkel indult útjára a magyar proletariátus harcos lapja, a Népszava. Külföldi Viktor írta a vezércikket, aki hosszú ideig vezetőegyénisége volt a szociáldemokrata mozgalom hőskorában a magyar munkásságnak.

MAGYARORSZÁGI MUNKÁSPÁRT

Budapest, 1877 május közepén.

A magyarországi munkáspárt örvendetesen erősbül s elvi meggyőződésében már annyira megszilárdult, hogy elvi meghasonlástól már nem kell tartanunk.

A különválás, mely a pártügyek vezetése és vagyonának kezelési módja tekintetében a párttagok közt az utóbbi évben beállott s amely különválás egy jól szervezett ellenzéket állított talpra, nem *elvi* pártszakadást képez.

A munkáspárt ellenzéke csak a párt beligazgatására (s nem elveire és céljaira) *nézve „ellenzék“*. És mihelyt sikerült egy egyöntetű, a közakaraton alapuló beligazgatási módozatot az egész párt részére létesíteni és a fennforgó viszálynak úgy személyi, mint tárgyi okait eltávolítani, akkor az ellenzék befejezte elsőrendű hivatását.

A „Népszava“, mely ezen ellenzéki mozgalom szülöttje, tőle telhetőleg a küzdelem minden nemes fegyverével oda fog hatni, hogy a teljes egyesülés és egyetértés mentől előbb létrejöhessen. Tudjuk, hogy a párt felvilágosodottabb férfiai, akik az ellenzék soraiban a munkásügy védelmét magukra vállalaták, szintén teljesen át vannak hatva a szükség érzetétől aziránt, hogy abbanhagyva minden kicsinyes melléktekintetet, csak azon egy nagy és magas célban csúcsosodik a feladatuk, hogy egy egységes, jól szervezett, egészséges és igazságos alapú szociáldemokratikus munkáspárt szerveztessék, mely a munkások közakaratán épülve, már szervezetében is bírja az életrevalóság biztosítékait. Ezt a czélt el kell érnünk, ezt a czélt el is fogja érni az ellenzék, ha tagjai szorosan összetartanak és főfeladatukat, a munkásosztálybani egyetértés helyreállítását, szem elől nem tévesztik. Reméljük tehát, hogy a munkásoknak a „Népszava“ zászlója alá leendő csoportosulásával el fogjuk érni a teljes egyesülést, melyet a közös érdekünk ránk parancsol, s ha egyesültünk, akkor elég nagy a hatalmunk, hogy kizsákmányolóinkkal szemben hathatósabban megkezdhessük a küzdelmet, melynek győzelme azonos a munkásosztály nyomorító rabigájának megtörésével...

A fővárosi *czipészek*, kik már a magyarországi munkás-mozgalomnak kezdete óta mindig a küzdelem első sorában állottak, úgyszintén a *szabók* is, kik a czipészekkel együtt ugyanazon idő óta vállvetve harcoltak a munkások gazdászati szolgasága ellen, — az ellenzéki mozgalom megindulta óta igen örvendeztető élénk egyesületi törekvést tanusítanak. Legújabb időben az *asztalosok* is felkarolták az eszmét, és így nemsokára náluk is a munkásmozgalom valahára egészséges alapú és életrevaló szakegyleteket fog támadni látni, mely a munkásosztály közérzületére csak bátorító hatással lehet. Mi részünkről a mozgalom üdvös fejlődését csak ezen az úton látjuk biztosítva, mert a törvényes formákban mozgó küzdelem kizár minden nemtelen gyanusíthatást és oktalan üldöztetést és ily úton a magasztos czél felé egyelőre ugyan lassacskán, de annál biztosabban és hatalmasabban közeledhetünk. Azt a munkásnép már régen belátta minálunk is, hogy „a haza atyái részéről“ a munkásosztály sérelmei nem fognak orvosoltatni, sőt, hogy szabadságát csak önerejével fogja kiküzdhetni. A míg a nép mint elnyomott osztály nem egyesül elnyomói megbuktatására, mindaddig eltart ezredéves szolgasága, eltart a bér megszorítása, a munkaidő meghosszabbítása, a tömeges elbocsátás — tekintet nélkül az egyesek és családjaik sanyarú helyzetére. A czipészek, szabók és asztalosok, ezek kapcsán a kőművesek és más szakmák, a midőn szakegyletek alapítására elhatározták magukat, bizonyára meg voltak győződve, hogy csak egyesülés által fogják a munkaidőt megszoríthatni, anélkül, hogy a bér is alább szálljon; mert ha az egyes iparszakok munkásai egyesülve a munkaidőt megszorítják, akkor a bér is föllebb száll, akkor a munkanélküli sorstársak is nagyobbrészt ismét keresethez jutnak, és 9—10 órai rendes napi munkaidő mellett marad az egyes munkásnak ideje önképzésre, a családapának pedig, hogy családi ügyeit is elintézhesse. Végleges elnyomatásnak csak tömeges egyesülés által lehet ellenállni. Azért az erély minden tüzével szakszerinti egyesülésre kell törekednünk, hogy majdan, ha a közelgő világkrach rászakad zsarnokainkra, a magyar munkások ne zilálttan, ne előkészületlenül, azaz ne egyesületlenül bámulják a munkások győzelmét követő újkort, melytől szabadságunk virradatát várjuk.

Az agg Táncsics Mihály, az 1848-as magyar forradalom nagy alakja írta ezt a cikket, aki már annakidején „Munkások Ujságja" címmel lapot indított. A későbbi idők folyamán a Népszava hasábjain szólott a magyar munkássághoz.

SZÜLETÉSEM 81-IK ÉVFORDULÓJÁN

1880 április 18.

Sajátságos jelenet fordul elő életemben, mely egy mult századnak végés-végét fűzi a jelen század kezdetével össze, ugyanis 1799-ik évi április 21-én születvén, ennélfogva egy igen nevezetes forradalmi korszakból egy másik jövendet korszakba léptem át, mely még sokkal jelentősebb forradalmat hordoz méhében.

De egyébként sem multra, sem jövőre nem vonatkozólag, csupán magamra nézve e nap oly nevezetes, milyennel kevés halandó dicsekedhetik, tehát nyilatkoztathatok-e ki mindenekelőtt szebb szavakat, mint ezek: leborulva hálát adok istennek, hogy életemet 81 évig egészségben fenntartá. Igaz, vannak mások sokan, kik hosszabb életnek örvendenek, de magát istent hívom bizonyságul, hogy teremtményei közt kevesen voltak és vannak, kik rendeltetésüket hívebben, önzetlenebbül töltötték volna be; lehetett egyik-másiknak nagyobb szellemi képessége, de hazáját forróbban nem szerethette soha senki.

A minő javakkal isten megáldott, illő (kötelességemül értem), hogy azokból ez ünnepélyemen két oltárra tegyem le áldozatomat: egyik a menházbeli rokkant honvédek oltára; másik a budapesti munkások egyletének oltára. Ez nem mások verejtékének talán keserű kamata, hanem saját munkálkodásomnak édes gyümölcse. Tudniillik az eddig sajtó útján megjelent műveimnek következő kötetei: I., II., III., IV., VIII., XI., XII.

Szolgáljon ez egy részről a menházbeli rokkant honvédeknek kegyeletes emlékül; a munkásoknak pedig buzdításul!

Én lelkemben meg vagyok arról győződve, hogy valamint a honvédek mint félistenek küzdöttek a fegyveres harctéren, éppen oly lelkesülten el nem csüggedve fognak a munkások küzdeni az ipar terén. Hogy pedig ez minél előbb, minél biztosabban megtörténhessék: az önbizalom zászlóját kell kitűznötök.

Nem tudnátok-e ti munkás-testvérek: miben rejlik az önbiza-

lom? Egyesülésben. Abban egyet kell értenetek, hogy minden életrevaló állam munkásai a maguk határain belül a jólétet előbb-utóbb megalkotják, ha összetartanak; tehát nem volnátok-e ti, a magyar állam munkás polgárai kénytelenek magatok előtt pirulni, ha azt vallanátok, hogy minden más állam polgárai képesek jólétöket megteremteni, fokonként magasabbra emelni; csak mi magyarok nem vagyunk képesek. Nem a józan észt csapná-e arczul az, ki elég aláváló volna ily vakmerően nyilatkozni?

Bármelyik munkatárs nyúljon kebelébe, kérdezze önmagától: mi lehet annak valódi, igaz oka, hogy a mi magyarhoni kézműiparunk nem fejlődött olyanná, miszerint megadná nekünk mindazt, a mire szükségünk van? Mert apáink nem használták fel ebbeli képességüket, tehetségüket. Ha pedig most az ebből önként szükségképen következő másik kérdést intéznénk magunkhoz, hogy: miért nem használták fel? nem akarván itt a politikába átcsapni, olvasóinkat a közelebbi századokon lefolyt államéletünk történetére utalhatjuk; abból megfejthetik maguknak, miért nem használták fel apáink az ipar terén tehetségeiket?

Ennek okadatos fejtegetését mellőzve, a helyett egy tanulságot meríthetünk, azt t. i., hogy bármely más nemzetet sodort volna a fátum azon viszonyok közé, melyeken a magyar nép diadalmasan hatolt keresztül: okvetlenül el kellett volna pusztulnia; de a magyar él: és erős az én abbeli hitem, hogy eljő az idő, midőn szellemi tehetségét egy félvilág fogja megbámulni.

A varázserő, mi ezt megteremti, abban rejlik, hogy hazánk különböző ajkú népei fokonként egységes nyelvű magyar állammá tömörüljenek.

Ha nem léteznék is még most oly törvényszabta intézkedés, minél fogva ez állam, melynek polgárai vagyunk, magyar államnak neveztetik, hanem kénye-kedve szerint nevezhetné el: hacsak egy szikrája van benne a józan észnek, szoros igazságnak, föltéve, hogy a hazaárulás bűnétől irtózik, máskép, mint magyar államnak nem nevezhetné. Mert hiszen ez országnak bár sokféle másajkú lakosai is vannak, egy évezred óta magán hordja a magyar nevet.

Ha tehát midőn látjuk, tudjuk, tapasztaljuk, hogy minden polgárt, aki az államnak törvényesen szentesített magyar nyelvét még nem tudná, saját önérdeke parancsolja neki, vagy kényszeríti rá, hogy az államnak magyar nyelvét megtanulni polgári kötelességének ismerje.

A történet bizonyítása szerint egyik és másik uralkodó fejedelem nem ügyelve a különböző nyelvű népcsoportok óhajtására, a maga személyes és családi érdekében koronájának szokja alája

vetni; e szerint elvadnak hosszú idő folytán különböző népcsoportok másnevű nemzetté; majd pedig megfordítva, nagy nemzetek szakadoztak szét más meg más nevű népekké, példák erre: rómaiak, olaszok, franciák, oláhok, úgyszintén germánok, szászok, poroszok, bajorok, nem természetesebben elvadnak-e saját érdekeik szerint a magyar államban levő még most másajkú népségek a nagy magyar néptestbe? A történelem féltékenységét, előítéletet, viszálykodást kitöröl lapjaiból.

Táncsics Mihály

A szociáldemokrácia 1848 forradalmi hagyományainak örököse. Állításunkat dokumentálja a Népszavában megjelent cikk, amely március hónap történelmi forradalmainak jelentőségét méltatja.

MÁRCIUSI NAPOK

1883 március hó 18.

Több, a szabadságért küzdő nemzetnek emlékezetes ezen hónap. Márczius idusában ölték meg a római hazafiak az egyeduralomra törekedő Julius Caesart, Pompejus szobra lábainál a capitoliumban. Márczius az újabb történelemben is nevezetes nap, jelesül 1848-ban. E hóban vívták ki a népek, fájdalom, csak ideiglenesen, szabadságukat és kényszerítették az uralkodókat, hogy alkotmányt adjanak.

A párisi februáriusi forradalom, melyen a nép az úgynevezett polgár- vagyis bourgeois-királyt ledobta trónjáról s arra kényszerítette Lajos Fülöpöt, hogy bérkocsiban meneküljön a Szajna melletti fővárosból, adott jelt mindenütt hasonló mozgalom megindítására és azt éppen abban a városban kezdették, hol azt legkevésbé lehetett remélni, a rántott csibék elköltői közt, Bécsben, hol csak még kevés nappal a forradalom kitörése előtt a nép büszke volt arra, hogy császári városnak nevezhette magát.

Egyébiránt nem szabad feledni és figyelmen kívül hagyni, hogy a bécsi márczius 13-dikát tulajdonképen Magyarországon tett kezdeményezés folytán lehetett csak színre hozni és Kossuth Lajos volt az, ki azt márczius 3-dikán a pozsonyi országgyűlésen tartott beszéde által tette. E beszédet több száz példányban Bécsbe küldötte s az az egyetemi aulán, a jogász és politikai olvasóegyletben és a munkások közt lett fölolvasva.

A bécsi nép, amely a politikához legkevésbé sem értett, midőn azt hallotta, hogy Magyarország a császárhoz és királyhoz egy fölirat fölküldését határozta el, mert Kossuth indítványát mind a két tábla, a karok és rendek épp úgy, mint a főrendek elfogadták, azonnal vérszemet kapott, fölfogta, hogy a népnek joga van ahhoz, hogy a törvényhozásba befolyjon, maga hozza azokat, a melyek azt kormányozzák és készült arra, hogy követelni fogja azt márczius 13-dikán, az napon, a melyen az osztrák országgyűlés

meg fog nyittatni. És a bécsi nép ezt meg is tette. Bármikor történt volna is ez, a népet fegyveres erővel űzték volna szét, de most a párisi februáriusi forradalom megtanította az udvart, hogy a nép az erősebb, erősebb még a katonaságnál is. Megtörtént az, amit Wesselényi Miklós 14 évvel előbb mondott Szatmár megye közgyűlésén, hogy „a szuronyok szerencséje változó", a mely mondatért őt hűtlenségi pörbe idézték és bebörtönözték. A nép ellen küldött katonaság sortüzet adott, arra többen estek el és sebesültek meg, de a fiatal egyetemi tanuló, Spitzer lelkesítő végszavai, amelyekkel lelkét kiadta, hatottak a népre és ez a katonaságot fegyvertelenől megtámadta és szétűzte, a császári várpalotába rohant és kényszerítette a császárt, hogy az osztrák örökös tartományok népeinek alkotmányt adjon.

Két nap mulva Pest követte Bécs példáját.

Bécs és Pest után épp úgy az osztrák monarchiában, mint más államokban is megkezdődött a forradalom, jelesül Velenczében és Milanóban, honnét a császári csapatokat kiűzték, Berlinben, hol ugyan a most uralkodó német császár, akkor még porosz herczeg, még kartácsokkal lövetett a népre, de az azért mégis győzött, mert győzni akart és a kartácsoló herczeg, aki az elnevezést még mint császár is megtartotta, kénytelen volt elszökni Berlinből Lehmann névre kiállított úti levéllel és a király az erkélyről sírva kért bocsánatot a néptől. Végre Münchenben is, hol a nép a király ágyasát, Montez Lolát elűzte s Lajos királyt leköszönésre kényszerítette.

Szóval a nép mindenütt győzött. De valamint egykor Hannibalról mondották, hogy: győzni értesz Hannibal, de a győzelemmel élni nem tudsz, úgy lehetett ezt most a népekre alkalmazni. Így volt ez kivált Bécsben és nálunk Magyarországban. A bécsiek politikailag kiskorúak voltak, minden nekik tett ígéretekben bíztak és ha nem lett volna a bécsi ifjúság, mely a népet fölvilágosította megmutatta, hogy mindazokra az ígéretekre mit sem lehet adni, hogy a népet rá akarják szedni, akkor a márczius 13-dikán adott alkotmányt már április 24-dikén, midőn az új alkotmányt kihirdették, mely valóságos „nesze semmi, fogd meg jól" volt, ismét visszalopták és árnyalkotmányt tukmáltak volna az örökös tartományokra.

Nem sokkal jobban járt volna Magyarország is. A kilencz miniszter közt csak kettő volt, ki a helyzetet úgy fogta föl, mint azt fölfogni kellett, ki jól tudta, hogy a reakczió ugyanaz napon, a melyen a császár és király kényszerítve volt a magyar nemzet követeléseinek engedni, ellenforradalomra készül és az udvarok jelszava szerint: divide et impera (ossz meg és parancsnokolj) fölbujtogatta a magyar nemzet ellen a többi nem magyarajkú nemzetiségeket, a tótokat, horvátokat, ráczokat, oláhokat, erdélyi szászokat, sőt még a magyarok közt is talált elég oly árulót, kik a kamarillával saját nemzetük ellen összeesküdtek.

Ezen tétlenség és erélytelenség volt a magyar bécsi forradalom bukásának kútforrása, ebből termett meg Bécsre október 31-dike, Bécs eleste és Magyarországra Világos, Görgey árulása.

De van még ezeken kívül egy más márcziusi évforduló, melyhez közelebb esünk. Míg márczius 13-dikától és 15-dikétől 35 év választ el, úgy hogy azok száma, a kik arra emlékezhetnek napról napra kevesbbedik, úgy még nagyon sokan vannak, kik a párisi márczius 18-ára emlékeznek, midőn az 1871-diki kommune forradalom kitört.

Ha létezett valaha, úgy ez volt az igazi népforradalom, oly forradalom, a melyen a nép az elnyomók ellen küzdött, noha köztársaság Franciaországban már létezett. De kiknek köztársasága volt ez? Csak a bourgeoisiáé, a pénzarisztokratáké, a nép kiszipolyozóké. Ez élet-halálharc volt és tovább mint két hónapig tartott, míg a szoldateszkának sikerült szuronyokkal a torlaszokat bevenni.

Akkor a kommüne megbukott. Ámde népek sohasem halnak meg és mint a mult héten általunk közölt Krapotkin-féle védbeszédből olvasóink megértették, hogy Franciaországban a munkások és a szocializmus most erősebbek, mint valaha voltak, úgy most ott 13, együtt és nálunk is 35 év múlva ismét nagy és válságos napok küszöbén állunk, midőn egy óráról a másikra nem lehet tudni, mikor áll be ismét oly katasztrófa, mint az 1848-diki és 1871-diki volt. De még azt sem lehet tudni, nem erőszakos lesz-e ezen második föltámadása a népeknek?

Legyen az akár erőszakos, akár békés, az első esetben, ha a nép a multból és saját kárára nem tanult, ha ismét hisz a hitegetéseknek, ismét ki engedi siklani kezei közül a győzelmet, mint ezt igen gyakran tette, akkor ismét hátra van vetve és talán több évtized fog lefolyni, míg a szabadulás, a küzdelem órája üt.

Tartsuk magunkat készen mindenre, márczius hava nagy napjai emlékeztessenek arra, minő óriási erővel bír a nép, de ugyanaz tanítson arra is, ha sikereket, győzelmeket vívunk ki, meg tudjük az alkalmat ragadni, ne engedjük magunkat elnémíttatni, tegyünk úgy, mint Odysszeüsz, midőn a szyrének sziklái mellett hajózott el, megköttette magát az árbóczhoz és bedugatta követői füleit.

„Marx Károly f. hó 15-én halt meg . . ." — mondja a Népszava cikke, amely az akkori aktualitás e groteszk kel ezésén túl az időtlent, a tudományos szocializmus legnagyobb mesterének helyét jelöli meg a halhatatlanságban.

MARX KÁROLY

1883 március 25-én.

A szocziáldemokrácziának ismét nagy halottja van. Még nemrégen vitték örök nyugalomra a szocializmusnak egyik megteremtőjét a franczia Louis Blancot és most ismét egy nagy férfi búcsúzott el a földtől, az emberiségtől, melyet tanai által felvilágosított, hogy annak jövendőbeli boldogságát megteremtse, egy férfi, ki évtizedeken át az emberek és kivált a munkásosztály fölött valóságos világuralmat fejtett ki, kinek óriási tudománya, átható esze, és czáfolhatatlan érvei még a szoczializmus ellenségeit is bámulatra ragadta, ki milliónyi követőre talált. Ez a férfiu Marx Károly, az Internationalé megalakítója volt.

Marx Károly f. hó 15-én halt meg Londonban. Vele a jelen század egyik legnagyobb férfia szállott a sírba.

Csodálatos volt Marxnál az, hogy ő mind a mellett, hogy soha mint szónok nem lépett fel, holt betűivel még többet vitt végbe, mint Európa legelső szónokai. Iróasztaláról indította írott szavait a nemzetekhez és ezek mint a nap hevétől kiszáradt föld, szomjasan szítták azokat magukba. Ő érttette meg a világgal az aránytalanságot, mely a tőke és a munka közt létezik, ő szegezte ki a lobogót, mely valamennyi munkást maga köré gyűjtött, ő mutatott arra a labarumra, mely alatt győzelem intett a munkásoknak és melyet egy szóba foglalt, mely mindenkit, ki homloka verejtékével keresi meg mindennapi kenyerét, egyesített, megalapította a munkásosztály nemzetköziségét, a melyet internaczionalénak nevezett.

Sokan a szocziáldemokraták közt Lassalle Nándort tekintik úgy, mintha ő alapította volna meg Németországban a szocziáldemokrácziát. Azok nem ismerték Marx Károlyt. Ő nem járt házalni tanaival az emberek közé, ő volt Lassalle tanítója, ez csak a Marxtól átvett tanok apostolává lett. Lassallenak némi tekintetben sokkal könnyebb volt a feladata. Lassalle soha nem küzdött megélhetési gondokkal, míg Marx nehezen kereste mindennapi kenyerét, Lassalle honfitársaihoz szólott, Marx idegen nép közt élt, oly nép közt, mely minden külföldi ellen el van fogulva, nem akarja elismerni annak szellemi felsőbbségét, Lassalle az élő szó behatása által sokkal nagyobb sikereket vívhatott, mint Marx holt betűkkel. Lassalle épp úgy, mint Marx, élete czéljául tűzte ki az emberiség boldogítását, de míg az első magáról sem feledkezett meg, Marx magát mindig kihagyta a számításból.

Lassalle nem ismerte az emberiséget úgy, mint Marx. Volt egy idő, melyben Lassalle alkudozásba bocsátkozott a világ legravaszabb emberével, Bismarckal, Marx ezt soha nem tette volna. Palmerston őt 1851-ben, midőn Marx iratai szenzácziót keltettek Európában, és azokat már angol nyelvre is kezdték lefordítani, magához hívatta, azt hitte, hogy egy közönséges német tanárral lesz dolga, kit könnyen le vehet lábairól. — De Marx nem ült föl neki, keresztülnézett rajta, értésére adta, hogy az ő és Palmerston útja nem ugyanarra a czélpontra vezet és hogy a szocziáldemokráczia s az angol whigizmus közt sohasem lehet érdekközösség.

Egy budapesti német napilap azt állítá Marxról, hogy szívtelen, hideg és czynikus volt. Ez hamis állítás. Marx nem volt se hideg, se szívtelen se czynikus. Hanem Marx nem fitogtatta emberszeretetét, nem volt hiú, hanem talán túl szerény is. Legnagyobb abszurdum Marxról állítani, hogy szívtelen volt. Egy ember, ki tanai által a szenvedő emberek sorsán javítani igyekszik, ki éjjeleken és nappalokon át azon töri fejét, melyek a leggyakorlatibb eszközök az emberi nem boldogítására, nem lehet szívtelen, sőt annak szíve sokkal nagyobb, mert az összes emberiséget foglalja magában. Marx nem volt hideg, mert a hidegség minden közlékenységet kizár. Marx pedig a legközlékenyebb emberek egyike volt. Ezt neki szemére is vetették némely baráti, Mazzinira mutatván rá, ki nagyon zárkózott volt. Marx erre azt felelte: „Mazzini összeesküvő, én az nem vagyok, én nyiltan kimondom, mit kell tenni, a zsarnokság megdöntésére." És nem volt czynikus sem külsejében, de még kevésbbé gondolkodásmódjában, nem lehetett piperkőcz, mert nem volt miből annak lenni. Marx igen erkölcsös ember volt, nem keresett könnyű hódításokat, ha akarta volna, megtalálhatá, anélkül, hogy divatbábbá legyen, mert szép férfiú, szellemes, finom modorú, és átalán véve nagyon szeretetreméltó ember volt.

Marx egyik legnagyobb érdeme az volt, hogy német születése daczára nemzete egyik hibájával sem bírt, sőt azt lehetne róla mondani, hogy Marxnál nem németebb ember talán sohasem létezett, de ő angol, franczia, olasz, más nemzetbeli se volt, ő csak egy nemzetiséget ismert el, ez az összemberiség volt. Marx a magánvagyont el akarta törölni és azt közössé akarta tenni, valamint az általános munkakötelezettséget is behozni. Az ő tanai mellett a világrendszer csak megváltozott volna és a társadalom némely intézményei is megmaradhattak. De Bakunin theoriája túlszárnyalta az övét és jelenleg a rombolás tana, az anarchizmus mindenütt felül kezd kerekedni az internaczionalé romjain, az anarchizmus az internaczionalé szülöttje, de megfordított viszonyban él Krónos és gyermekeihez képest. Itt az apa falta föl gyermekeit, az anarchizmus és internaczionalénál a magzat emészti föl szülőjét.

Terünk nem engedi meg, hogy Marx Károly élete leírását hosszabban közöljük s műveiről sokat szóljunk. Azok számára, kik őt kevésbé ismerik, elég legyen a következő rövid vázlat:

Marx Károly Kölnben született 1818-ban. 24 éves korában kezdette meg politikai pályáját mint publiciszta, mint a demokratikus „Reinische Zeitung" szerkesztője, melyet 1843-ban a porosz kormány elnyomott. Marx ekkor Párizsba ment, később Londonba, hol 1847-ben a híres „Kommunisták manifesztumát" bocsátotta közre. Ekkor kezdte meg szocziálisztikus és internaczionalis izgatásait. 1848-ban a februáriusi és júniusi forradalomban résztvett, később a bádeni felkelésben is. Ez utóbbinak elnyomása után ismét Londonba ment, hol állandóan telepedett meg. 1864-ben alapította meg itt a „nemzetközi munkás-szövetséget", vagy internaczionalét. Ez később két pártra a czentrálistákra és föderálistákra oszlott. Az első párt székhelyét Newyorkba tette át, ennek élén állott Marx, de azért mégis Londonban maradt majdnem élete végéig.

A Bastille bevételének századik évfordulóján munkásküldöttek gyűltek össze Párizsban és elhatározták, hogy az egész világ munkásságát békés demonstrációra hívják 1890 május 1-re. Ezzel a határozattal avatták a világproletáriátus ünnepévé a május elsejét.

1890 MÁJUS ELSEJÉRE

1890. április 27.

A mult évi július 14-én a középkori államszervezet és a franczia korlátlan egyeduralom hatalmas és daczos védváránák; a Bastille bevételének 100. évfordulóján egybegyülekeztek Párisban a munkásküldöttek a művelt világ összes tájaiból, hogy tanácskozzanak, és oly határozatokat hozzanak, melyekben a munkásosztály mai kívánalmai kifejezést nyerjenek.

A küldöttek nem nyerték megbízó leveleiket rendszeres parlamentáris választások alapján; a küldöttek nagy része egyidejűleg a legkülönbözőbb munkáscsoportok, néha óczeánok által elválasztott országokból lett a képviseléssel megbízva; a munkások zöme a kedvezőtlen viszonyok folytán egyáltalában nem volt képviselve. Daczára ezen mostoha viszonyoknak, az egybegyűltek egyhangú határozatokat hoztak, melyek Európa és Amerika munkásainál élénk visszhangra találtak s mely határozatokat ezek páratlan örömmel s lelkesedéssel fogadták el.

Miképen hozták ezen határozatokat s miképen történt az, hogy azokat a munkások általánosan elismerték?

Bizonyára nem erőhatalommal lett ez kieszközölve, mint ezt a legostobább nyárspolgár is tudni fogja; nem is valami titkos vezényszó segítségével, hanem olyan valami által, mely különben az uralkodó polgári-osztály előtt megfoghatatlan, t. i. az, hogy *egyforma gazdászati létföltételek, mint amelyek a tőketermelés országaiban fennállanak, az ezen gazdászati viszonyok alatt élő emberekben ugyanazon jogfelfogást, ugyanazon világnézletet idéznek elő* és hogy megoszlások, pártokra szakadások s az ezekkel karöltve járó bizalmatlanság, irígység és gyűlölet, mint ezt az uralkodó osztálynál látjuk, csak ott fogamzik meg, a hol a zsákmányért, a különprédáért harczolnak.

Az uralkodó-osztály előtt a munkásoknak ezen szívből-lélekből jövő egyetértése teljesen felfoghatatlan, mert az ő társadalmi

„rendje", mely az egymás elleni haragra van alapítva, szakadatlan rendszabályozás nélkül fenn nem állhat.

De nemcsak a munkásosztály ismerte el a szocziáldemokrata világkongresszus határozatait; a gazdászati fejlődés kényszere folytán meghajolt ezen határozatok előtt Európa leghatalmasabb uralkodója is.

A *párisi* kongresszus által egyebek között követelt nemzetközi munkás-védtörvényhozásra első sorban hivatkozott és a munkaidő megrövidítése végett a f. é. május 1-én rendezendő békés munkástüntetéseket először engedélyezte azon állam, amely évek óta különféle zaklatásokkal azon törekedett, hogy Franciaországgal még a személyforgalmat is megnehezítse, a mely állam a tavalyi párisi világkiállításban való részvételt kereken megtagadta, a mely államnak úgynevezett „legmagasabb" körei a Párisba rándulást hazafiatlan ténynek deklarálták, a mely államnak „mérvadó" sajtója a párisi szoczialista-kongresszus tagjait aláváló gonosztevőkkel és honárulókkal egy fokra helyezte, a mely államban a kongresszus német résztvevőit egy 11 év óta érvényben lévő kivételes törvény alapján a legkülönfélébb üldözésekkel illették.

És ugyanezen államban leteperte az uralkodó-osztály nagy rémületére a német szocziáldemokrata munkáspárt az általános képviselő-választásoknál, korunk legbámultabb és leghatalmasabb államférfiát, a ki tegnap még legyőzhetetlen és nélkülözhetetlen volt; éppen akkor lett a földre terítve és örök időkre a történelmi lomtárba dobva, a midőn a kivételes szoczialista-törvény, a jog ezen örök szégyenfoltjának megújítására készült.

Elvek, nézetek, rendszabályok napról-napra oly teljesen és rohamosan változnak, a gyámoltalanság és a rémület ott oly általános és nagymérvű, mint az csak világforradalmak előtt lenni szokott.

És ez mindig sorsa azon társadalmaknak — mint erre az uralkodó-osztályt hiába tanítja a történelem —, amelyek a fejlődés természetes menetét megakasztani akarják; törekvéseik sikertelenek és a megtorlaszolt áram a semmiségbe sodorja azokat...

A természet ébredése hónapjának, május elsején, békeünnep lesz, a mely páratlan a világtörténelemben. A magasabb kultúrák története mindig rendi és osztályellentétekben mozgott és a termelési eszközök elégtelensége miatt ellentétben is kellett mozognia. Elég gyakran kifakadtak a kizsákmányoló osztályok ellen az ó-kor rabszolgái, a középkor jobbágyai és az új-kor proletárjai.

De az egész czivilizált világ munkástömegének ily békés, egységes és általános manifestatiójáról nem adhat hírt a világtörténelem; és ez bizonyítéka és záloga a munkásosztály érettségének, erő- és czéltudatának, és igaz ügye biztos győzelmének.

Az uralkodó-osztály sajtójának sziszegése, rívása, jajgatása és üvöltése, rágalmazása és denunciálása, azon a „dícséretes" szándékból, hogy a munkásokat megfélemlítse és zavarba ejtse, el nem terelheti a munkásokat czéljuktól és náluk csak szánakozó mosolyt idéz elő.

Ezen év május 1. békeünnep a munkásokra nézve, mely az ellenfelek őszinte sajnálatára annyira nélkülözi a provokáczió jellegét, hogy az ünnepnapon még csak nem is kívánják az oly munkák megszakítását, melyek a társadalmi berendezések zavartalan működéséhez nélkülözhetetlenül szükségesek.

Az egész világ munkásosztályának szolidaritása, annak egyöntetű gondolkozása és érzése, ily óriás terjedelemben, a midőn a munkások megoszlására felhasznált külömbségek, nevezetesen a felekezeti, nemzetiségi és faji külömbségek véglegesen le vannak küzdve, a folyó év május 1-ét a legnemesebb értelemben *elsőrangú világtörténelmi eseménnyé emeli.*

A kormány igen helytelenül cselekedne, ha a munkások ezen békésjellegű tüntetése elé komoly akadályokat gördítene. Ezzel csak ismételve azt bizonyítaná, hogy a politikai szabadság csakis az uralkodó-osztály kiváltsága; hogy maga a kormány gyengének érzi magát a vélemény szabad nyilvánításának meghallgatására és hogy létjogosultságáról már önként is lemondott, minthogy nem akar a néppel előre haladni.

Akár felvonulások, gyűlések, társas összejövetelek által, vagy csak csendesen szellemileg tartjuk ezt az ünnepet, — minden tekintetben kell, hogy az ünnepek szentsége átszellemülje a munkásokat és velük megértesse, hogy ők az oszlopai a jövő társadalmi rendjének és az emberiség magasabb álláspontjának.

Magától érthető, hogy mindaz, amit a munkások május 1-én kívánnak, nem teljesül azonnal. Még hosszú vándorlást igényel az az út, mely az ígéret földjére vezet bennünket. Addig azonban éljen és hasson ez az ünnep, mint tradícziója a munkások közt. éppúgy, mint a szentírás mondja: „Ha a gyermekek azt fogják tőletek kérdezni, hogy nektek mit jelent ez az ünnep, úgy feleljétek: ez nekünk a szabadság ünnepét jelenti".

Megtörtént a nagy felvonulás. Az első május 1-je, amelynek pesti felvonulásán 60.000 ember vett részt és mint egykorú beszámolók írják, „a tömeg fegyelmezettségével és elszántságával még a hatalmasokat is megdöbbentette".

TEHÁT MEGTÖRTÉNT

1890. május 4.

A május elsejére előkészített munkásünnep méltóságteljesen megtartatott, a munkás-gyűlés nagyszerűen végbement és most a meglepetés és bámulás benyomása alatt áll mindenki, ki a megtörtént dolgoknak tanuja volt. Nagyszerű volt a részvétel, nagyszerű a munkások higgadt, komoly és önérzetes magatartása és minden, még a legmerészebb várakozást is felülmúlta. Örömmel konstatáljuk, hogy a munkás-osztály érettségének oly bizonyítékát szolgáltatta, hogy ellenfelei tájékozatlanul és bámulva állnak a végbement tények előtt.

Mi történt?

Daczára a gyanusításoknak; daczára a tények rosszhiszemű elferdítésének; daczára a polgári sajtó legnagyobb részében már hetek óta megjelent hazug jelentéseknek, daczára a legnyugtalanítóbb hírek terjesztésének és daczára az egyes csoportvezetők rendőri közegek által történt megfélemlítésének, szóval: az egész tervnek meghiúsítására alkalmazott tisztességtelen eszközök daczára: a munkás-zászlóaljak nyugodtan, komolyan, önérzetesen és igazságos ügyük győzelmébe vetett reménytől áthatva, vonultak fel és legnagyobb ellenségüket is maguk iránti tiszteletre kényszerítették. E tömegek megjelenésük által azon meggyőződésüknek adtak kifejezést, hogy a létező viszonyok nem maradhatnak mai alakjukban, hogy jussuk van a szorgalmuk által előállított földi javakhoz.

A köd szétoszlik és a munkások tisztán kezdik felismerni, hogy mint állampolgároknak joguk van az államtól követelni, hogy a kapitalizmus romboló hatásaival szemben, a tőke kizsákmányolása ellenében, hathatós és mélyreható munkásvédtörvényhozás útján megvédje őket.

A végbement imponáló tüntetés még arról is tesz örvendetes

tanuságot, hogy a munkásosztály a munkaidő megrövidítésének szükséges voltát felismerte és a nyolc órai normális munkanapnak behozatalát elodázhatatlannak találja.

De ez még nem minden. A szükség gondolkodni tanít. A munkásosztály csakis gondolkodás által jutott azon meggyőződésre, hogy a hatalmas tőkével szemben folytatandó óriási harczra szervezkednie kell. És erre vezethető vissza a számos szakmában megindult szakegyesületi szervezkedés, a szakegyletek alapítása és ez vigaszt nyujt aziránt, hogy haladunk.

Az általunk régen várt és az uralkodó- s polgári-osztálytól rettegett tüntetés lefolyt és a munkás-osztály mint győztes fél emelkedik ki a hétköznapi élet zajából.

De mi történjék most?

Ezen első, de felejthetetlen munkás-ünnepnek minden egyes résztvevője tudja, hogy magával az ünneppel még nem javítjuk helyzetünket, hanem ellenkezőleg, a tulajdonképpeni munka még csak most veszi kezdetét, hogy kedvezőbb munkafeltételeket vívhassunk ki. Ennek első feltétele az, hogy az egyes szakmák munkásai szakegyesületté tömörüljenek. A szakegyesületek ezután összességükben kötelesek működésük fősúlyát odairányítani, hogy az elért eredményeket elérendő munkás-védtörvényekkel biztosíttassák.

Egyelőre ez a kitűzött czélunk, melynek megvalósítására a felfelé törekvő egész munkásosztálynak hévvel és buzgalommal síkra kell szállnia.

Tehát előre minden irányban!

Hosszú frakcióharcok után került sor az első egyesítő pártgyűlés megtartására. A magyarországi munkásság torzsalkodásának ez az egyesítő gyűlés, amelyről a lenti cikk számol be, vetett véget.

A MAGYARORSZÁGI SZOCIÁLDEMOKRATÁK PÁRTGYŰLÉSE

1890. deczember 7.

Legyetek üdvözölve elvtársak, kik az ország távoli vidékeiről jöttetek ide meghívásunkra, hogy velünk együtt tanácskozzatok, azon teendő felett, melyeket a magyarországi szociáldemokrácziának a legközelebbi jövőben elvégeznie kell. Legyetek üdvözölve ti fővárosi elvtársak is, kik a pártgyűlés szervezéséhez az öntudat oly szép jeleivel segédkezet nyujtottatok.

Összejöttetek nem aratni, hanem szántani. Munkára jöttetek, melynek sikere el nem maradhat!

A pártgyűlés napirendjére kitűzött tárgyakkal hosszabb cikksorozatban foglalkoztunk lapunk hasábjain, ez alkalommal csak azt kívánjuk röviden mégegyszer hangsúlyozni, hogy a pártgyűlésnek mi a teendője, és mit tehet.

Mindenek előtt hivatva van a pártgyűlés a magyarországi munkáspárt fejlődésének állását elvi tekintetben konstatálni.

A lefolyt 22 év alatt, amióta Magyarországon czéltudatos szoczialista munkáspárt áll fenn, a gazdasági viszonyok igen jelentékenyen haladtak, de ezzel kapcsolatban a párt szocziálpolitikai befolyása is mindjobban kifejlődött. A kapitalista termelési rendszernek és annak következményeinek úgy társadalmi mint politikai tekintetben sok jámbor óhajt kellett, mint teljesen czéltalant alárendelni és a munkásmozgalom jellege, mint az osztályküzdelem kifejezése, világosabban nyomult előtérbe és tisztábban ment át a munkások öntudatába. És ennek kétségtelenül érthető kifejezést fog adni a pártgyűlés. Be fogja igazolni, hogy Magyarország öntudatos munkásai tudják, miként czéljukat nem jámbor óhajtások álomképei képezik, hanem a történelmi fejlődés követelése, mely bennünket vasmarkú kényszerrel szorít a gazdasági átalakulásokkal lépést tartani.

És a nyomor s inség halmazatából, mely közviszonyaink folytán az emberiség nagy többségére nehezedik, ki kell emelkednie azon egyedüli ténynek, mely az életet érdemessé teszi az életre, hogy úgy, mint minden országban, nálunk Magyarországban is ezrekre megy azok száma, kik a kiéheztetés s elnyomatás daczára szorosan egymásmellé állnak, kik a czél szem előtt tartása mellett el vannak határozva egyesülten és bátran kijelölt úton haladni.

Egyesülve! Ezt kell megállapítani. Nem törődve az uralkodóosztály ellenséges lármájával; be nem folyásolva egy maroknyi ember gyermekies naivságú üzelme által, kik a nemzeti uszályhordozás szerepében tetszelegnek önmaguknak; nem figyelve azokra, kik csak néhány falatot törekszenek elérni, s a szocziális kérdést önmagukra nézve megoldottnak tekintik, — fog a pártgyűlés határozatokat hozni, mely határozatok kétségtelenül hatalmasan fogják előmozdítani a pártmozgalmat.

Magyarország munkásosztálya barátaival és ellenségeivel tudatni fogja, hogy ellenségének ellenségét és barátainak barátjait megismerte s hogy nem hajlandó maró czivakodás által, amelynek úgyis csak az ellenei örvendenek, szerves együttműködését háborgatni.

Be lesz igazolva, hogy a magyarországi szocziáldemokráczia helyén áll, s hogy sem üldözések által nem semmisíthető meg, sem álreformokkal nem nyerhető meg, hogy nem lehet őt megfélemlíteni, sem lekenyerezni.

A küzdelem alakja nem tőlünk függ; úgy kell azt felvennünk, amint azt elleneink reánk erőszakolják. Tudjuk, hogy győzni fogunk akár így, akár úgy.

De jogunk van hozzá és kötelességünk is az utakat és módokat megjelölni, melyek lehetővé teszik az ügynek békés lefolyását és a felesleges áldozatok megkímélését. Tisztán és érthetően fogjuk az igazi reformokat megjelölni, melyek már a mai társadalom talaján keresztülvihetők. Követeléseinket lépésről-lépésre kell majd az uralkodó-osztálytól kiküzdenünk. De azért a mai rend urai viseljék a felelősséget.

Magyarország szocziáldemokrácziája ezek szerint be fogja igazolni önállóságát a gondolkodásban és a cselekvésben. Be fogja bizonyítani, hogy tisztában van magával a kitűzött czél és ennek elérésére vezető utak és módok iránt.

Legyen az 1891. év fordulója a magyarországi szocziáldemokráczia történelmében is jelentőségteljes fordulópont, a melyből kiindulva szervezkedik újabb, fáradhatatlan küzdelemre!

A Szociáldemokrata Párt első programja, amely klasszikus megfogalmazása a nép szabadságtörekvéseinek s alapja az immár háromnegyedévszázados küzdelemnek.

A MAGYARORSZÁGI SZOCZIÁLDEMOKRATA PÁRT ELVI NYILATKOZATA

1890. deczember 14.

A magyarországi szocziál-demokrata párt arra törekszik, hogy az összes népet nemzetiségi, faji és nemi különbség nélkül a gazdászati függés bilincseiből kiszabadítsa, annak politikai jognélküliségét megszüntesse, valamint, hogy a munkásnépet a szellemi satnyulásból kiemelje. Oka a jelen állapotoknak, amelyeknek súlya alatt a munkásosztály csaknem összeroskad, nem keresendő egyes állami intézményekben, hanem az egész társadalmi szervezet lényegében, s illetve azon tényben, hogy a munkaeszközök egyes birtokos kezekben vannak összpontosítva. Ezen tény állapítja meg egyrészt a munkásosztályra nézve — a mely csupán munkaereje fölött rendelkezik — a munkaeszközök birtokosaitól való gazdasági függést, másrészt pedig politikai és gazdasági hatalmát a tőkésosztálynak, a mint az a mai államban kifejezést nyer. A munkaeszközökben való magántulajdon elkerülhetetlenül maga után vonja a néptömeg nyomorát s mind nagyobb néprétegnek folyton növekvő elsatnyulását.

Ezen okokból a magyarországi szocziál-demokrata párt a bérrendszerrel kapcsolatos mai termelési módnak, a társas munkával leendő helyettesítésére törekszik, a mely a munkás részére a munka teljes díját biztosítja.

A technikai fejlődés, a termelési erők óriási növekedése nemcsak hogy fölöslegessé teszik a tulajdon mai alakját, hanem megteremtik egyuttal a közös tulajdonhoz szükséges szellemi és anyagi előfeltételeket.

A munkáspártnak ama törekvése, hogy a munkaeszközöket az összesség közös tulajdonába átvezesse, tehát nemcsak egyértelmű a munkásosztály gazdasági fölszabadításával, hanem egyszersmind oly fejlődési mozzanat, a mely történelmileg elkerülhetetlen szükségen alapszik.

Ezen fejlődés képviselője nem lehet más, mint a munkásosztály, az osztálytudatos és pártként szervezett proletárság. A magyarországi szocziál-demokrata párt tulajdonképpeni programja tehát a proletárságot szervezni, azt helyzetének és feladatának tudatára ébreszteni, s azt szellemileg s testileg harczképessé tenni, hogy világtörténelmi hivatásának teljesen megfelelhessen.

Ezen program megvalósítására minden czélhoz vezető és a nép természetes jogérzetének megfelelő eszköz használtatik föl.

Általánosságban a következő alapelvek irányadók:

1. Magyarország szocziál-demokrata munkáspártja nemzetközi párt, mely nem ismeri el a nemzetek, a születés és a birtok előjogait s kinyilatkoztatja, hogy a kizsákmányolás elleni harcznak nemzetközinek kell lenni, mint a milyen maga a kizsákmányolás.

2. A szoczialista eszmék terjesztésére fel fogja használni a nyilvánosság minden eszközét, a sajtót, a gyűléseket stb. és a vélemény szabad nyilvánítása elé gördített akadályok, a sajtótörvény, az egyesülési és gyűlésezési jogot korlátozó rendeletek megszüntetésére törekedni fog.

3. Követelni fogja az általános közvetlen és titkos választási jogot minden képviseleti testületben, mint az agitáczió és szervezkedés egyik fontosabb eszközét, anélkül azonban, hogy a parlamentarizmus értéke fölött csalódásba ejtené a népet.

4. Hogy a mai gazdasági rendszer keretében a munkásosztály élettartásának hanyatlása és annak fokozódó elsatnyulása némileg megakadályozható lehessen, követelünk mélyreható és becsületes munkás-védtörvényhozást (a munkaidő korlátozását, a gyermekmunka megszüntetését stb.), melynek végrehajtását a munkásság is ellenőrizhesse; törekedni fogunk továbbá a szakegyesületek akadálytalan alapítására, azaz: a teljes egyesülési szabadságra.

5. A munkásosztály jövője érdekében okvetlenül szükséges a kötelező, díjtalan és vallásfelekezet nélküli oktatás a nép- és továbbképző iskolákban, úgymint díjtalan hozzáférhetés minden magasabb tanintézethez.

6. Az állandó hadsereg helyébe, minthogy a folyton emelkedő terhéje által a népet kulturális feladataitól elidegeníti, az általános népfelfegyverkezés behozatalára kell törekednünk.

7. A szocziál-demokrata munkáspárt minden fontosabb kérdéssel szemben állást fog foglalni; a proletárság osztályérdekét mindenkor képviselni és a fennálló osztályellentétek tagadásának vagy azok leplezgetésének, valamint a munkásoknak az uralkodó soviniszta-pártok általi kizsákmányolásának erélyesen fogja útját állni.

3*

A Szociáldemokrata Párt ipari tömegei mellett szervezkedni kezdtek a földtelen parasztok, az agrárszocialisták is. E hőskor fontos dokumentuma az alábbi cikk.

A HÓDMEZŐ-VÁSÁRHELYI VÉRFÜRDŐ

1894. április 27.

Az önkénykedéseknek és provokálásoknak szomorú eredménye lett. Hódmező-Vásárhelyen vér folyt. Az állam hatalma lövette a szegény munkásokat. A csendőrök háromszor adtak sortüzet, azután egy század huszárság vágtatva, kivont karddal a nép közé csapott. Többen a halállal vívódnak, hárman már meghaltak és számosan megsebesültek. A börtönök tele vannak foglyokkal.

És mit követett el a hódmező-vásárhelyi nép, hogy vele így bánnak. Lelketlen hatósági közegek provokálták a népet, hogy azután szuronyokkal és golyókkal „megmenthessék" a hazát.

A hódmező-vásárhelyi vérfürdő előkészített dolog volt. Az intézőköröknek sok fejtörést okozott a békésmegyei munkásmozgalom és azt elfojtani, azt megsemmisíteni minden áron és minden eszközök segítségével akarták. Elvtársaink azonban sohasem nyujtottak alkalmat a közbelépésre. Mindig a törvények keretén belül mozogtak. És számtalanszor kitértek a hatóságok provokálásai elől. És most sem tört volna ki a forrongás, ha a hódmezővásárhelyi nép nem lett volna felizgatva. De az izgatók nem a szoczialisták soraiban, hanem az állami és községi hivatalokban keresendők. A vér, a mely Hódmező-Vásárhely utczáit pirosra festette, azok lelkiismeretéhez tapad, kik a munkások jogait sárba tiporták, kik nem engedték meg, hogy a munkások képző-egyleteket alapítsanak, kik a nyilvánosan megjelenő és a főügyészségnek bemutatott lapokat és füzeteket jogtalanul elkobozták.

Mi jogczímen merészelte a hódmezővásárhelyi rendőrség lapjainkat és füzeteinket elkobozni? Mi jogczímen merészelte Szántó Kovács János elvtársunkat elfogni?

Ha a kormány igazságosan akarna eljárni és a nyugalmat és békét fenntartani, akkor már régen elcsapta volna azokat a hatósági közegeket, kik a munkásokat nem tekintik embereknek, ha-

79. szám. Budapest, csütörtök, 1895. julius 18. 23. (I.) évfolyam.

NÉPSZAVA

(Volksstimme)

A magyarországi szocziáldemokrata párt közlönye. — Organ der ungarländischen Sozialdemokratie.

Egyes szám 3 kr., vidéken 4 kr. | Kéziratok nem adatnak vissza.

A máglya előtt. — Vor dem Scheiterhaufen.

„Volksstimme" melléklettel 12 oldalra terjed.

A Népszava egyik címoldala 1895-ből

nem egyedül a kizsákmányolók érdekeit védik. Ámde a magyar kormánynál az ellenkezőt látjuk, azt látjuk, hogy a törvénysértőket büntetlenül hagyja, sőt gyakran még kitünteti őket.

A napilapok majdnem kivétel nélkül, már hetek óta a legalávalóbb hazugságokat és rágalmakat terjesztik az alföldi munkásokról.

Lapjainkban már számtalanszor rámutattunk az alföldi munkásnép nyomorára és mit tett a kormány? A helyett, hogy a nyomor kútforrásait kereste volna, szuronyokkal és golyókkal akarta a korgó gyomrokat csillapítani.

Az ember fejébe száll a vér, ha azon brutalitásokat olvassa, amelyeket Hódmező-Vásárhelyen elkövettek. Elvtársaink küldöttséget menesztettek Budapestre, hogy a belügyminiszternél panaszt tegyenek az ottani hatóságok ellen, de a mi „szabadelvű" belügyminiszterünk nem fogadta a küldöttséget. A munkások panaszait semmibe sem veszik. Börtönökbe vetik őket, a nélkül, hogy erre alapos ok volna.

A küldöttségnek Kovács Bálint, Varga Farkas és Nagy Sándor, Kovács Péter, Héger Mihály voltak tagjai, kik a vasárnapi események kifejlését igy adták elő szerkesztőségünkben:

„Póka László rendőrkapitány a munkás-irodalom egy-egy példányát kérte tőlünk, a melyet mi szívesen odaadtunk. Három nap mulva behívatta magához Szántó Kovács János elvtársunkat és három óra hosszáig tárgyalt vele. Néhány nappal később azon ürügy alatt, hogy Szántó üzente, néhány rendőr elvitte a lapjainkat és füzeteinket. Szombat este Sz. Kovács János bement a könyvekért a kapitányhoz. A kapitány azt felelte, hogy csak vasárnap adja vissza a könyveket és lapokat. Mikor Kovács vasárnap bement, a kapitány szó nélkül elfogatta. Ennek híre futott a téren levő nép között, mire ez követelte, hogy bocsássák szabadon Kovácsot. Mi a népet igyekeztünk csendesíteni és sikerült is volna, ha csendőrök nem lépnek közbe. Nemcsak a csendőrök, hanem a városház ablakaiból is lőttek a népbe. A huszárkapitány egy emeletes ház ablakából osztotta ki a parancsot, hogy lövöldözzék, üssék-verjék a népet. A lapok hazudtak, midőn azt írták, hogy a nép a városházát szétrombolta. Csak az ablakok törettek be, egyéb kárt nem csináltak".

„Most aratáskor kapunk 7 mázsa búzát, ebből három, sokszor négy métermázsa árát elfizetjük a marokverőnek, s most 4 mm búza árából éljen családunk egész télen keresztül? És mit kell ezért dolgoznunk még robotban! Aratás előtt két-három héttel elkezdjük a munkát és dolgozunk aratás utáni három hétig mindenféle elképzelhető munkát. A birtokosok kiadnak földet kukoricza vagy krumpli alá, ezt a zsellérség míveli felébe, harmadába, ki hogyan. De ezenkívül köteles az ember a kifogyott föld után három-négy napot robotolni, a gazda egyéb birtokain dolgozni; már most a mely gazdának van 150—200 hold kiadott földje, minden munkát ingyen végeztethet, mert a munkaidőben, a mikor a bér magas, beszólít minden nap más nyolc-tíz embert, a kik dolgoznak neki, hogy a részen kívül valaki napszámban kereshessen, így teljesen lehetetlen.

Az ilyen sanyarú bérfeltételekbe kénytelenek vagyunk belenyugodni, mert vagy nyolc-tízezren élünk mezei munka után.

A gazdáknak van nálunk egyesülete; itt megállapítják, hogy mennyiért fogadják fel a munkásokat s ez ellen mi nem védekezhetünk, mert nincs semmiféle egyesületünk, hol szövetkezhetnénk.

Akartunk egy munkás olvasókört felállítani, de alapszabályaink jóváhagyását a miniszter megtagadta minden indokolás nélkül.

A hatóság rosszul bánik velünk, panaszunkat nem akarja meghallgatni, bár mi épp oly jó hazafiak vagyunk, mint mások".

Ilyen viszonyok közt élt a hódmező-vásárhelyi nép és mégis azt írják a burzsoá lapok, hogy érthetetlen előttük az agrár szoczializmus.

A békésmegyei nép a tudományos szoczializmus alapján áll és ha nem provokáltatnak, akkor törvényellenes kihágásokat nem követnek el. Hogy ez a nép nem akar osztozkodni, azt legjobban bizonyítja az a körülmény, hogy a zendülés alkalmával semmiféle vagyon elleni kihágásokat nem követtek el. A tolvajok nem a szoczialisták között, hanem másutt keresendők. A nép fáradságos munkájáért kenyeret követel és a hatóságok szuronyokkal és golyókkal válaszolnak. De nagyon tévednek az urak, ha azt hiszik, hogy ilyen brutális eszközökkel a szocziális eszmét megsemmisíteni lehet. Minél jobban üldözik elvtársainkat, minél brutálisabban bánnak velük, annál elkeseredettebb lesz a nép és annál hatalmasabb a szocziáldemokráczia.

Szántó Kovács János és társai bűnpere egy évvel a vásárhelyi vérfürdő után került a bíróság elé. A magyar proletariátus szolidaritással fordult a vádlottak felé. A tárgyaláskor a Népszavában az alanti cikk jelent meg.

AZ ELÍTÉLTEK

1895 március 22.

„Mint Krisztus Pilátus előtt, úgymond a védő, áll ez egyszerű földművesember." Tiszteletet parancsoló magatartása, értelmes szavai tekintélyt szerezvén néki, ártatlansága tudatában büszkén tekint széjjel s várja az ítéletet bírái szájából, mely meggyőződése szerint csak felmentő lehet, hiszen semmi rosszat el nem követett... S elhangzik az ítélet, a bíró kimondja a szót: vétkes; meggyőződése, mely szocziáldemokratává tette, erősbül, tudja, hogy elítéltetése csak elvei követőinek számát fogja növelni, s nem elégedetlenkedik, hiszen régen hirdette már azt, a mit most ime rajta is bebizonyítottak. Nem lehet számára a burzsoá igazságszolgáltatás ezen nyilvánítása meglepő, hisz ha őt s társait most el nem ítélik, avval őt czáfolják meg, mikor azt mondja: azért, mert szegény vagyok.

A társai hozzá méltóan viselik magukat, a nagy ember, a természet fiainak nagy szelleme, mely képessé tette, hogy iskolai képzettség nélkül, a szoczializmus nagy problémáit megértse, a vele érintkezőket magához lánczolja, mint a mágnes a vasat. Az apostol szelleme rájuk is kihat s hozzá méltókká törekszik lenni. S ha szép az önfeláldozás, melylyel a gyermek szüleiért áldozza fel magát, vagy a törzsbeli a törzsért, úgy ezerszeresen szép, megtisztelő, felemelő, ha valaki az egész emberiségért szenved. Mert mi más elvtársaink bűnhődése, mint az elv érdekében való küzdelem, harcz ott, hol nem a nyilt harcz, hanem a szenvedőleges ellenállásban kell megmutatni nem csak a lélek erejét, hanem az elvhez való hűséget is.

Kétségkívül leverőleg hat azonban reánk, munkásokra, annak a sokszor hangoztatott tételnek ez új bebizonyítása a hatalmasok részéről. Lelkünkben felemelkedünk annak tudatában, hogy közülünk kiváltak egyesek, kik az összességért szenvednek, de mindenesetre azon óhajtással telik el: miért nem lehetek én ott helyettük?! Százezren és újra százezren volnánk, kik elviselnők helyettük a büntetést, irígyeljük vértanúságukat, mert minél több a vértanú, annál jobban terjed az eszme s nem volnánk-e készen bármit is elszenvedni, csak azt tudnánk, hogy az eszme terjedésének és így az emberiségnek használunk.

A burzsoázia ez ítélettel nem Sz. *Kovács* és a többi elvtársunkra mondott ítéletet, hanem minden osztálytudatos munkásra kivétel nélkül. Mert elvtársaink nem tettek semmit, mint a tanú kihallgatása folyamán láttuk, a mit közülünk bárki meg nem tenne, mert elveink terjesztése: kötelességünk; hogy zendülés támadt a rendőrkapitánynak azon meg nem határozható eljárása következtében, hogy általa még mai nap sem ismert könyvekre rásütötte, hogy izgatók és lefoglalta, azt a könyvek tulajdonosainak hibájául felróni nem lehet. De hagyjuk ezt, sokszor beszéltünk már erről.

Vétkes, hangzik a szó és hallgat minden. Vétkes, mily sértő az első hallásra s közelebbről tekintve még sem az. Elvtársainkat elítélték azért, mert a burzsoázia ellen vétkeztek? vétkeztek pedig akkor, mikor a mai társadalmi rendet, mely a burzsoáziának megengedi a zsarolást, megtámadták, mikor megérttették másokkal is, hogy ez nem jól van így s ezért kell most szenvedniök. A burzsoáziának érdeke mindazokat, kik a munkásságnak az ellene való harczban való vezetésére vállalkoztak, megbélyegezni, megbüntetni, megfélemlíteni, elhallgattatni, azért kellett elvtársainkra a vétkest kimondani. A burzsoázia nem tűrheti, hogy az általa dícsért mai rend ellen valaki fellépjen, a ki ezt teszi, az a burzsoá-osztály ellen izgat, az pedig bűnös.

Vétkes, hangzik el s a mint elhangzott most Hódmező-Vásárhelyen, épp úgy elhangozhatik bármelyikünk felett, hisz mindannyian ellenei vagyunk a mai rendnek, ennek megváltoztatására törekszünk, azt nyiltan bevalljuk. Hogy éppen Hódmező-Vásárhelyen ítéltek el több elvtársat, az véletlen, az épp úgy bárhol, másutt is megeshetett volna. Itt megvolt a zendüléssel az ok, lehetett paragrafust találni, ítéltek tehát, ítéltek pedig példátlan szigorral. A bíró akkor szokta a legszigorúbb büntetést alkalmazni, ha oly esettel áll szemben, melynél súlyosabbat nem képzelhet és ez nagyon helyes. Sz. Kovács elvtársunk bűne a bíróság szempontjából oly súlyos, melynél súlyosabbat képzelni sem tudnak. Ez a körülmény is mutatja, hogy a bíróságnak mi lebegett szeme előtt ezen ítélet kimondásakor.

A hódmező-vásárhelyi tárgyalás bírái az egész burzsoázia

78. szám. Budapest, szerda, 1895. julius 17. 23. (I.) évfolyam.

NÉPSZAVA

(Volksstimme)

A magyarországi szocziáldemokrata párt közlönye. — Organ der ungarländischen Sozialdemokratie.

Egyes szám 3 kr., vidéken 4 kr. Kéziratok nem adatnak vissza.

Torzkép a 48-as évből. — Eine Karikatur aus dem Jahre 1848.

Mai számunk a „Volksstimme" mellékletei 12 oldalra terjed.

véleményét fejezték ki, mikor ez ítéletüket kimondották. A burzsoázia fél elvünk terjedésétől és hogy ennek útját állja, felhoz mindent. Hogy a törvény mit mond, melyet önmaga alkotott, azt nem igen nézi, hisz ő alkotta és neki van meg a joga arra, hogy magyarázza s alkalmazza. De azt, vajjon a meglévő törvénynek megfelelően cselekedett-e, azt mi is megbíráljuk és azt mondjuk, soha a törvény előtti egyenlőség, mely törvénybe van igtatva, az életben még keresztül nem vitetett, mert hisz a törvény nem arra való, hogy végrehajtsák. Hódmező-vásárhelyi ártatlan elvtársainkat a burzsoá bíróság ítélte el és evvel meg van mondva mindaz, amit az ítéletről elmondhatunk.

Elvtársaink ártatlanok a mi szemünkben, de bűnösek a burzsoázia szemében s a burzsoázia elítéli. Vétkes, hangzik el a bíró ajkairól s Magyarország egész munkásságán keresztül nyilallik e szó, tudja mindenki, hogy a burzsoázia az elvtársainkban elijesztő példát akart felállítani, mely minket elveink hirdetésétől visszariasszon, de csalódott, kétszeres, sőt százszoros erővel fogunk mától fogva küzdeni s ez ítélet nem, hogy visszariasztott volna, hanem éppen arra unszol, hogy teljes erőnkkel odahassunk, hogy a mai rendszer minél előbb átalakíttassék. A burzsoázia az ő pénzeszsákja ellen törekvőket ítélte el, ez az ő egyik fegyvere a harczban.

Tisztességes harcz bajnokát ünnepelte márczius 15-én és tisztességes harcz bajnokait ítélte el 16-án. Meggyőződést ünnepelt és meggyőződést tiport lábbal. Ez a burzsoázia teljes aljassága. Lábbal tiporja a meggyőződést s úgy tesz, mintha meggyőződést ünnepelne, pedig az ünneplés is csak arra való, hogy félrevezesse a még éretleneket. Neki a márcziusi hősök ünneplése csak uralmának fenntartására szolgáló eszköz és azért ünnepel. Mert a ki meggyőződést ünnepelni képes igazán szívből, az az ellenkező vagy messzebb kiható meggyőződést lábbal tiporni, elítélni nem fogja soha.

Meggyőződés, mit beszélünk ily ismeretlen szókról, vajjon nem meggyőződése-e a burzsoáziának, hogy az Alföld népe lelketlen izgatók által vezettetett félre? Nem hangoztatja-e e meggyőződését úton-útfélen s e félrevezetett szegény népet mégis elítéli! Ki fogja ezt neki elhinni, hogy azt ítéli el, kiről a legjobbat tudja? De vajjon lehet-e valamit hinni? A burzsoázia hazug, lelke mélyéig s ha elhiszszük neki a fent mondottakat, akkor is áldozatként kell elvtársainkat tekinteni, kiket a burzsoá igazságszolgáltatás elijesztő példaként akart a világ elé állítani.

Vétkes, hangzik elvtársaink felé három ajkról, ártatlan, hangzik milliók ajkáról s mégis e három ajk kimondott szava az, melynek foganatja van s a milliók szava a pusztában elvesző hang. E három ajk tízezer burzsoá hangja, mely azt kiáltja untalan minden elvtársunkra: feszítsd meg! A milliók ajka, mely az ártatlanságot kiáltja, visszhangra nem talál s akárhányszor kiáltsunk elleneink felé: ártatlan, a visszhang, mely nem faltól vagy sziklától ered, hanem a korhadt burzsoáziától, mindig azt feleli vissza: vétkes. De a visszhang végre mindig gyengébb és gyengébb lesz, erős szavunk majd még a korhadt állományt is arra kényszeríti, hogy önmaga is azt kiáltsa vissza: ártatlanok!

1897 november 8-án fogadta el a magyar képviselőház a földművesmunkások szabadságjogait korlátozó törvényt, amelyet a szociáldemokraták „rabszolgatörvény"-nek neveztek. A „rabszolgatörvény" életbelépése után az egész országban megindultak a bírósági eljárások a földművessztrájkok és egyéb tüntetések vezetői ellen.

A RABSZOLGATÖRVÉNY ELLEN

1898 június 15.

A „rabszolgatörvény" az esküdtek előtt. Érdekes sajtótárgyalás volt szombaton, f. hó 11-én, a budapesti esküdtszék előtt. Még a mult év deczember hó 13-án történt, hogy a Népakarat egy külön kiadásában „A rabszolgatörvények ellen!" felírással ismertettük azt az impozáns tüntetést, a melyet Budapest munkássága a képviselőházi tárgyalás alatt volt úgynevezett „mezei munkástörvény" ellen rendezett. A tudósítás bevezetéséül a törvényjavaslat kemény bírálattal szolgált, a melyet az ügyészség a btk. 172. §-ába ütköző „osztály elleni izgatással" vádolt.

A czikk szerzője, Wottitz Jakab elvtárs szombaton állott az esküdtszék előtt. A végtárgyalást Zsitvay Leó vezette, a vádhatóságot dr. Mészáros Tivadar alügyész képviselte, a védelmet dr. Káldor Gyula vállalta el.

A bizonyítási eljárás folyamán Wottitz elvtárs beismerte, hogy az inkriminált közleményt ő írta, és az elnök kérdésére, hogy őt, mint ipari munkást mennyiben érdekelte a mezei munkásokra vonatkozó törvényjavaslat, Wottitz elvtárs szép szavakban fejtegette az összes munkások szolidaritását.

A perbeszédek sorát az ügyész vádbeszéde nyitotta meg, a mely ugyanazon az alacsony színvonalon állott, mint a többi szoczialista perben megtartott vádbeszédek. „Ez a czikk nem áll másból, mint paszományokkal felczifrázott léhaságból" — ez volt az ügyész legszellemesebb slágerje.

A védő, dr. Káldor Gyula, alapos készültséggel és igen hatásosan válaszolt. Sorról-sorra kimutatta az inkriminált czikkből, hogy abban osztály elleni izgatás nem lehet. Majd áttért maga is a „rabszolgatörvény" bírálatára és bebizonyította, hogy a czikk kritikája jogos és megengedett volt. Az agitáczió szabadsága nevében a vádlott felmentését kéri.

Az esküdtek 6 szóval 6 ellenében nem vétkesnek jelentették ki a vádlottat, mire a törvényszék Wottitz elvtársat felmentette. A budapesti esküdtek ezzel elítélték a „rabszolgatörvényt".

Dr. Káldor Gyula védőbeszéde a f. hó 11-i esküdszéki tárgyaláson.

Néhány évvel ezelőtt ugyanebben a teremben, ugyanarról a helyről, a honnan a vádhatóság mélyen t. képviselője szórta az imént védenczem felé vádjait; ugyanazon helyről a hallei egyet. tanár Liszt F. a bünt. jogszolgáltatás kellékeiről tartott előadásában, többek közt a következő figyelemre méltó kijelentést tette:

„A ki a bünt. jogszolgáltatás terén jog- és igazságszerűen ítélni akar, az nem érheti be azzal, hogy magát az inkriminált cselekményt ismerje, hanem tekintettel kell lenni és vizsgálódása tárgyává kell tenni a körülményeket, melyek az inkriminált cselekmény létrejöttének mintegy indító motívumait képezték, mert a bűn nem abstrakt fogalom, hanem mint az egyéni és társadalmi élet eseménye jelentkezik és gyakran a gazdasági életviszonyoknak szükségszerű következményeit képezik."

Ezen kriminal politikai igazságot védelmi tisztem teljesítése körül szem előtt tartva, — engedjék meg, uraim, hogy én is ebből kiindulva, önök elé tárjam, megismertessem önökkel mindazokat a körülményeket, a melyek a vádbeli cselekmény, a vádbeli sajtóközlemény megírására, létrejöttére, közzétételére döntő befolyással hatottak.

Mert nem érhetem be azzal, a mivel más körülmények közt védelmi tisztemnek már megfeleltem volna, miszerint kimutassam, hogy az inkriminált közleményben a vádbeli cselekmény tényálladéki elemei fenn nem forognak, hogy jelen esetben védenczemet az inkriminált czikk megírásánál valamely osztály elleni gyűlöletre való izgatás szándéka nem vezérelte, hanem be fogom bizonyítani, hogy sokkal nemesebb, sokkal magasztosabb intencziók vezérelték őt, a mely intencziók oly távol állnak az osztálygyűlöletre való fölkeltés szándékától, mint a mily távol állott a vádhatóság képviselőjének előterjesztése a jog, az igazság és méltányosság követelményétől.

Hogy felderíthessem a czikknek szellemét, hogy megvilágíthassam annak intenczióját, hogy kimutathassam védenczem szándékát, vissza kell terelnem önök becses figyelmét mindazokra a körülményekre, a melyeknek figyelembe vétele nyujtják az inkriminált cselekmény megítélésére az egyedüli elfogadható alapot.

Ezen körülmények megismertetése képezi a mi politikai életünk utóbbi éveinek történetét.

Ha végig lapozunk politikai közéletünk naplóiban, azt fogjuk találni, hogy még csak néhány rövid évvel ezelőtt, egyes törvényhozóink felhívták a kormány figyelmét Európa ipari államaiban előfordult szocziális mozgalmak tanulságaira.

Hasztalan figyelmeztették kormányainkat, hogy éljünk a helyzet előnyével és a míg kedvező helyzetben vagyunk, tanuljunk a mások kárán, hiába érveltek törvényhozóink azzal, hogy nem szabad a szoczializmus kitörését előbb bevárni és azután fegyverrel leverni, hanem hogy előrelátó intézkedésekkel kell a munkástömegeknek emberhez méltó létbiztosításáról gondoskodni és ezáltal az elvadulástól és kétségbeeséstől őket megmenteni.

Ezekre az előrelátó állambölcseleti intelmekre a magyar kormány nagy önelégültséggel azzal felelt, hogy hazánkban a szocziálizmusnak nincs talaja.

S míg más, nálunk konzervatívebb államok egymásután meghozták a munkások életviszonyait, megélhetési feltételeit és jogait szabályozó törvényeket, addig minálunk a törvényhozás figyelme e téren semmit se produkált, kormányaink nagy büszkén verdesték mellüket; hisz mi agrárkultúr állam vagyunk, azt a szocziális problémát nem is ismerjük. Ez a szellem lengte át az utolsó időkig államférfiaink bölcsességét.

De amit a statusférfiak bölcsessége elmulasztott, azt pótolta a gyakorlati élet természetes fejlődése, hasztalanul döngette tehát a munkáskérdés a törvényhozás kapuit 30 esztendőn át, befogadtatást nem talált, magára hagyatva, önerejére szorulva, önnön magát nőtte ki; sóhajok és dacz között kellett megnőnie, vérben kellett először megfürödnie a kérdésnek, míg méltónak találtatott arra, hogy a törvényhozás ajtajain bevonulhasson, míg a kormányférfiak is belátták a munkáskérdés törvényhozási „szabályozásának" elkerülhetetlen szükségét.

Ismeretesek önök előtt az utolsó években hazánk különböző vidékein nagy mérveket öltött mezei munkásmozgalmak. Ezek végre arra indították a kormányt, hogy a munkaadók és a mezei munkások közti jogviszonynak külön törvényben való szabályozását javaslatba hozza; ez a javaslat képezi tárgyát az inkrimi-

nált cikknek, ezt a törvényjavaslatot bővebben kell jellemeznem és ismertetnem, hogy kellőképpen elbírálhassák az inkriminált közlemény tartalmát, célját és szándékát.

Mielőtt e czikk jogosultságát a javaslat egyes intézkedéseinek részletes ismertetéseivel igazolnám, kell, hogy rámutassak arra a közszellemre, mellyel a törvényjavaslat előterjesztése nem csak az elsősorban érdekelt munkás nép, nem csak az ellenzéki sajtó, nem csak a kormányhoz igen közel álló lapok egy részéről, egyszóval nem csak hazánkban, hanem még a művelt nyugat államaiban is találkozott, miként az előttem fekvő adatokból kimutatni fogom.

Erre a törvényjavaslatra, melyet a munkaadók és a munkások kölcsönös érdekeinek és jogainak biztosítása jogcímén terjesztett a földmívelési kormány a törvényhozás elé, bízvást rámondhatták a munkások: „Timeo Danaos et dona ferentes". (**Félek Danaos ivadékaitól, ha ajándékot hoznak.**)

A míg a munkások köréből hangzottak a panaszok a munkaadók ellen, azt közönnyel fogadták; a míg a munkához és megélhetéshez való természetes jogukat hirdették, addig mindenkoron forrongó elméknek deklarálták őket és mindenkoron a szerződéskötés szabadságára és annak kizárólagos magánjogi jellegére való utalással csitították őket.

Felháborodással fogadták, amikor a munkások a munkaadóval szemben a büntetőjog védelmét igényelték a maguk számára.

Mikor azonban tehetetlen vergődésükben magukra hagyatva az önvédelem terére léptek és éltek a helyzetük előnyével, a mikor a munkaadók rájuk szorultak, ekkor egyszerre megkondultak a vészharangok, a segélykiáltások és beállott az eseményszámba menő fordulat és a harmincz esztendős közöny és tétlenséget kikaczagó kormányunk rohamos sietséggel egyszerre a szocziális törvényalkotás szükségességének tudatára ébredt. S íme csakhamar égetővé vált a kérdés; mert hiszen a földesúri gőg nem csak nem tűrhette, hogy a (fizetett) munkás sarokba szorítsa a mindenható urát..., a munkások vakmerőségre vetemedtek, a mikor a szerződésszegést eltanulták a munkaadóktól, mi sem természetesebb tehát, megkongatni a vészharangokat, rálépni a szocziális jellegű törvényhozás terére és törvényt alkotni, hogy megvédelmezzük a „gyenge" munkaadókat az „erős" munkásokkal szemben.

Ez volt tehát az irányzat, melyet a törvényjavaslatnak szabtak és erre a célra a földművelésügyi kormány egy új jogi fogal-

mat konstruált: A szerződésszegést, sőt még annak kísérleti tényének is bűncselekménynyé való megállapítását.

Sejthette a földművelésügyi kormány is a javaslat jogi abszurdumait, mert felette gondosan választotta meg az időt, melyben ezt a törvényjavaslatot a parlamentnek benyujtotta.

Mint a dugárut átcsempészni szokták a vámvonalon, úgy vitték keresztül ezt a törvényjavaslatot a törvényhozás rostáján. Benyujtatott a javaslat a kellő előkészület hiányán oly időben, mikor a törvényhozásnak nem volt meg a kellő nyugalma, a mely ily fontos javaslat alapos megbírálásához szükséges lett volna; mert ennek a kérdésnek szerencsés megoldása áldás lett volna a hazára, elhamarkodott megoldása pedig — miként a tapasztalatok máris mutatják — csakis az örökös bajok kútforrása leszen.

Mert miként emlékezni fognak, akkoriban a nagy közjogi kérdések, a vámterület, az önálló bank és a törvényen kívüli állapot beálltától való félelem foglalkoztatta az elméket, akkor készült az ellenzék lázas türelmetlenséggel a nagy obstrukczióra, erre gyüjtötte és takarította erejét és nem igen törődtek a munkásnemzedék ezen létérdekét érintő javaslattal.

Két törvényhozó kivétel, a kik elszánt ellentállást fejtettek ki, az egész törvényhozás nem igen exponálta magát a munkások jogos érdekeinek megvédelmezésében.

Ez a törvényjavaslat, a mely a márciusi szabadelvű vívmányok 50 éves jubiláris évfordulóján került a magyar parlament elé, nem vált a szabadelvű jog fejlődésünknek dicsőségére, a benne megnyilatkozó reakczionárius szellem elsötétítette a mi 1000 éves hagyományszerű szabadelvűségünknek összes ragyogásait.

Ez a törvényjavaslat alkalmas volt arra, hogy kitaszítson bennünket a kultúrállamok sorából.

A törvény előtti egyenlőség, az egyéni szabadság és az emberi méltóság nagy eszméjének rontott kíméletlenséggel ez a javaslat. E három pontból fogom önöknek a javaslat sérelmeit feltárni:

Mint már az elébb említém, a javaslat egy jogi újdonságot konstruált, ez a jogi novum, vagy hogy a nálamnál mérvadóbb jogászok szavaival éljek, ez a jogi abszurdum abban állott, hogy kivetkőztették a szerződéskötést minden magánjogi jellegéből és annak megszegését bűncselekménynyé minősítették.

A szerződésszegésnek közérdekből bűncselekménynyé való minősítése érthető, sőt büntetőtörvénykönyvünk előtt sem isme-

retlen, mert annak 457. §-a a nemzeti közvédelem szempontjából súlyosan bünteti azt a szerződésszegőt, a ki háború idején a haderő részére elvállalt szállítást nem eszközli; de a magányvállalkozásnak büntetőjogi körülbástyázása és a magános emberek és magánember közt létesült szerződés egyoldalú felbontása puszta tényének, a közérdek közvetlen veszélyeztetésének feltétele nélkül kihágássá való minősítése nemcsak korpus jurisunkban, de a művelt államok jogrendjében is eddigelé ismeretlen fogalom volt.

De ebben az esetben is, a mikor ezen novumot azzal akarták igazolni, hogy rendkívüli viszonyok rendkívüli eljárást igényelnek, akkor joggal elvárhatta volna a munkásosztály, már csak a törvény előtti egyenlőség követelményeként, hogy a szerződésszegés következményei egyenlő súlylyal nehezedjenek mindkét szerződő félre, ha pedig különböző mértékek alkalmazása mutatkozott czélszerűnek, akkor ez minden esetre csakis a gyengébb fél, t. i. a munkás előnyére történhetnék.

S e tekintetben megbotránkoztató és kirívó különbséget tett a javaslat a munkaadó előnyére és a munkás hátrányára, mert: hogy csak egy példát idézzek, míg a munkaadó szerződésszegés esetén még a legsúlyosabb esetben is csak pénzbüntetéssel sujtható, addig a munkás büntetése a legenyhébb esetben is 15 napi elzárás és 100 korona pénzbüntetés.

Kirívó esetek e tekintetben a törvény 22., 24. és 25. §§-ai, a munkaadók t. i. a szerződést sommás közigazgatási úton felbonthatják, addig a munkás ezen jogáról a törvény nem intézkedik.

Míg a munkaadó minden kártérítés nélkül elbocsáthatja azt a munkást, a ki családját vagy megbízottjait becsületében sértette, addig a munkás csak akkor teheti ezt, ha legalább is az élete vagy testi épsége ellen rontottak. A munkásnak tehát nincs becsülete a munkaadóval szemben. Ha az ő családját bántalmazzák, ha őt arczul ütik, ha leányát megbecstelenítik, neki azért a munkát folytatni kell, mert különben 60 napra elzárják.

A mi humanizmusunk kell, hogy fellázadjon a házi fegyelemnek ily kiterjedt jogköre ellen, melylyel a munkaadó a munkással szemben bír. Itt két szerződő fél szerepel egyenlő becsülettel, egyenlő joggal a becsüléshez.

60 napig terjedhető elzárással sujtja a javaslat a munkásokat, akik sorsuk javítása, helyzetük megbeszélése végett összejöveteleket tartanak, vagy a ki az ily összejövetelekre nekik helyiséget átenged, de a munkaadóknak hasonló czélból való összejövetele és szövetkezése nincs tiltva, nekik szabad a kartellek és ringek előnyeit a munkásokkal szemben kihasználni.

Nem-e a birtokos osztálynak dédelgetése ez a munkásokkal szemben?

A törvényjavaslat indokolása minduntalan azzal mentegetődzik, hogy hiszen munkavállalásra senkit sem kényszeríthetnek és a javaslat drákói intézkedései csakis a már egyszer és önkényt elvállalt szerződési kötelezettségek betartására vonatkoznak! Csak hogy ha az idő engedné, kimutatnám Önöknek, hogy a javaslat e tekintetben miként remekel a munkásokkal szemben nyilvánuló kíméletlenségben.

Drákói szigorral sujtja e tekintetben a munkásokat, ezek a büntetések a munkábaállást a rabszolgasággal azonosítják, a ki egy szerződést aláír, az testét és lelkét szolgáltatja ki az erőszaknak; csendőri és katonai fedezet alatt munkára kényszeríthetők, karhatalommal a munkahelyre kivezethetők, a nélkül, hogy a javaslat kellő biztosítékot nyujtott volna az iránt, hogy a munkaadó ezen patriarchális jogával vissza ne éljen.

Továbbfolytathatnám e javaslat ismertetését és jellemzését, a mely ellen az inkriminált közlemény irányult, de nem akarom tovább ezekkel becses figyelmüket fárasztani, csak még egy jellemző intézkedését engedjék kiemelnem: a javaslat 48 órai időt enged a pénzbüntetés lefizetésére, mely idő elteltével a helyettesítő szabadságvesztés büntetés végrehajtását rendeli.

Ugyan kérem, esküdt uraim, van-e Önök közül egy is, a ki elhiszi, hogy az a szegény arató munkás 48 óra alatt 400 koronát előteremthessen? Mikor betevő falatja sincs!

Ennek következményeképp persze elzárják, családját a nyomorba és a kétségbeesésbe kergetik és a munkás a letartóztatási intézetek lakóihoz fog szegődni.

Nem folytathatom tovább a különben is hosszúra nyúlt fejtegetéseimet, csak kérdem Önöktől az emberszeretet nevében, hogy az ily eszközök az ellentétek kiegyenlítésére vagy pedig azok kiélesítésére vezetnek-e? hogy a társadalmi béke vagy a háború hírnökei-e ezek?

A rabszolgatörvény eme éles jellemzése után védő áttér a bevádolt közlemény állításainak bizonyítására és miután az ügyész esetlen vádjait alaposan megcáfolta, vádlott felmentését kéri.

Az esküdtek a vádlottat a védelem érveinek súlya alatt nemvétkesnek mondották ki.

1905 április 1-én jelent meg a Népszava napilap első száma. A Népszava, amelynek első vezércikkét Garami Ernő, a magyar munkásmozgalom egyik legnagyobb alakja írta, első pillanattól egészen napjainkig a magyar függetlenség, szabadság és a magyar proletariátus zászlaja volt.

ELŐRE!

1905 április 1.

Kibontjuk vörös lobogónkat s meghajtjuk Magyarország munkásai előtt.

Köszöntjük őket.

Köszöntjük őket, mint harcosait annak az eszmének, amelynek zászlója, íme, büszkén röpül föl a magasba. Amely, íme, fönnen szárnyal, bár ezerszer a sárba akarták tiporni. S mely, íme, fönn lobog, bár ezerszer le akarták gázolni azok, akiknek hatalma a legázolt jogra, a letiport igazságra épül...

A magyarországi szociáldemokrata párt napilapja útra kél. Szétviszi az országban az eljövendő idők diadalmas eszméit, — azokat az eszméket, amelyeket néhány éve még kacagott a hatalom, gúnyolt és lenézett. Azokat az eszméket, amelyeknek legyőzhetetlen hódító erejétől a gúnyolódás közepette is megrémült. Azokat az eszméket, amelyeknek harcosait félelmében immár hatalmának minden eszközével üldözi, s amely eszméknek egyik legszebb diadaláról tesz tanuságot íme e lap.

Igen: diadalt hirdetünk első számunkban! Ez a lap nem üzleti kalmárszellem gyümölcse, nem rejtett célok szolgálatára vásárolt, pénzen vesztegetett eszköz. Ez a lap elkeseredett, áldozatteljes küzdelemben, ádáz harcok tüzében hódított diadalmi jelvény, amelyet az ellenséges bástyák fokára tűztünk ki.

Minden talpalatnyi tért meg kellett hódítanunk, meg kellett védenünk, amíg idáig jutottunk. Annyi gonoszság, annyi önző osztályérdek emelt gátat útunkba, hogy egy világtörténelmi eszme hódító erejére volt szükség, hogy legyőzhessük. De legyőztük! Mert az eszme, amelyért harcolunk, az egész világé, mert az eszme, amelyért küzdünk, az emberiség történelméé. Oly hatalmas a maga erejében, oly magasztos a maga céljaiban, hogy rajta mérve mindaz a tengersok áldozat, mit nehéz harcainkban

oltárán áldoztunk, kicsinnyé lesz. S a sok gát, amelyet útjába állítottak, nevetséges játékszerré törpül mellette...

Hatalmas léptekkel siet előre útján a szocializmus!

Németországban retteg tőle a hatalmas cézár: Franciaországban legádázabb ellenségét, a burzsoáziát kényszeríti harcra a saját szövetségese: a papi hatalom, ami a mai „rend" védelmét végzi ott, miként a „liberálisok" végzik azt egyenütt és a szocializmus, amely oly hatalommá lett, hogy már-már a döntő ütközet, a döntő győzelem órája látszik közeledni számára. Olaszországban, Angliában, s odaát Amerikában mindenütt óriás léptekkel siet előre. És Oroszország! A legelmaradottabb ország büszke ura reszketve néz az új kísértetre, mely trónját veszélyezteti: a szocializmusra. Veszélyesebb ellenfele ez neki, minden eddiginél: a szurony, a kancsuka, Szibéria hómezői nem vehetik föl vele a harcot. A fehér cár arca el fog sápadni egészen, mert az egyeduralom aranyos-véres trónjáról el fogják űzni őt a nemzetközi szocializmus oroszországi hős harcosai!

Haladunk mindenfelé! Magyarországon is, ahol pedig az uralkodó osztályok elmaradottabbak, az elnyomott osztályok kizsákmányoltabbak, a kultúra útjain előbbre jutott országok osztályainál. Leplezettebb itt az osztályuralom és ezért brutálisabb is. Elnyomottabb a proletáriátus és ezért gyöngébb is. És mégis: mily hatalmas eredmények, mily rövid idő alatt! Hol van az a párt, mely üldöztetés nélkül, a hatalom védőszárnyai alatt nevelődve is: ilyen eredményeket ért volna el? Züllenek a polgári pártok, tehetetlenül vergődnek lehetetlen helyzetükben. Alkudoznak, kufárkodnak, elárulják saját követeléseiket és saját osztályuk megvédésére is képtelenek a militarizmussal és az ennek élén álló udvarral szemben. Elzüllött az egész magyar parlamentarizmus, a nagy hangon dicsőített magyar alkotmány jelentőség nélküli papiroslapnak bizonyult, — bizonytalanság uralkodik mindenfelé. Csak a szocializmus táborában van céltudatos munka, pihenés nélküli haladás a cél felé...

Halad előre a szocializmus a maga útján — halad! Nagy hatalom ma már — a legnagyobb, amelyet a földön ösmerünk. Nagyobb, mint a legnagyobbak, mert ezek is rettegve félnek tőle. Védekeznek ellene: szembe szegezik vele villogó szuronyaikat és csillogó hazugságaikat s e kettős védelem alatt keresnek menekülést.

De nincs menekülés! A történelmi fejlődés kérlelhetetlen. Az óra mutatóját meg lehet állítani, de az idő járását nem. Eljön,

okvetlenül eljön a tizenkettedik óra, s amikor lecsap a harang kalapácsa, hogy jelentse az új nap eljöttét: vége lesz akkor a kísértetek órájának, s a népek megszabadulnak a lidércektől, melyek vérét veszik, s agyát ülik meg...

Előre, elvtársak!

Ez a cikk a feudális álparlametarizmus ellen írt legragyogóbb vezércikkek egyike. A választójogból és az ország irányításából kizárt munkásosztály harcos megnyilatkozásának történelmi dokumentuma.

VÖRÖS PÉNTEK

1905 szeptember 15.

Hallgatás, sötét falanxok fognak holnap körülállni egy még hallgatagább, még komorabb épületet, amelynek cifra oromzata felett, a nagy kupoláról háromszínű lobogót lenget a szél. Százezernyi ember zarándokol el, hogy sorakozzék köréje. Százezernyi kar fog körötte fenyegetőleg az égnek emelkedni.

A saját várát, jogainak menedékét védeni zarándokol a nép? Azért hallgat a gyári kürt búgása, azért nem csönget az igába fogott villám, amely máskor a város vérének lüktetését hordja szét, azért szorul ökölbe százezernyi dolgos tenyér, hogy elijessze a jogok vára ellen törő ellenséget? Azért sorakoznak a hallgatag falanxok, hogy testükkel védjék azt a lobogót, amely ott fenn, a kupoláján olyan büszkén lobog?

Nem azért. Az a vár nem a jognak a vára. Az az épület a középkor penészillatát árasztja és a jograblók fellegvára. Az a lobogó nem a boldog nép zászlaja, amely alatt jogait védelmezheti, hanem az a jelvény, amely alá a nép nyomorúsága okozóinak, a fekete sötétség bajnokainak, az előjog páncélos pribékjeinek megrettent csoportja húzódik meg. Az a vár nem a nép menedéke, nem a népjog az alapja, nem szabadság teszi sziklaszilárddá falait, hanem jograblás az alapja, börtönszagú a levegője, nyirkosak a falai, amelyeknek minden köve sziklává szilárdult könnypatak: a nyomorultak könnycseppjei.

Támadják azt a várat, de a nép mégsem védelemre sorakozik. Az a százezernyi kar nem a háromszínű lobogó védelmére gyűlik, ezek a falanxok nem azért tartanak hadiszemlét, hogy a védők seregét megismerjék. Annak a várnak a nép nem védője többé, mert a benne lakozók már azzal a hazugsággal sem takaródznak, hogy azt a várat nem használják többé egy jograbló csorda menedékéül.

Azok a falanxok nem a védősereg ezredei. Hanem egy új, egy nem alkuvó, egy elszánt támadósereg csapatai. Az egyik rablóhad

megalkudott a másikkal. A dunaparti trikolor barátságosan integet a sárga-fekete zászló hazája felé. Az egyik támadóból hamarosan fegyverbarát lett. De ez a sereg, ez a támadó fél nem alkuszik. Ezek a falanxok rohamra gyűlnek az új fegyverbarátok ellen.

Rohamra! Ez lesz holnaptól kezdve a kommandó. A magyar népnek magyar kommandója a sárga-feketék magyar szövetségeseivel szemben: a magyar jograblók sáncai ellen.

A holnapi nap csak a csapatszemle napja lesz, a modern hősköltemény bevezető seregszemléje. Holnap csak elhangzik a vezényszó, de az intőjel még nem. Holnap ne tartsanak még semmitől a vár urai. Nem ütik le őket, nem rugdalják össze őket: otthon hagyhatják azt a revolvert, ne féltsék a drága életüket. Az egyének szószegését, piszkos rágalmait, intrikáit, árulását, holnap még nem kérjük számon. Még a barthamiklósokat se köpik szembe a „taknyosok". Még a polónyiak se féljenek, hogy azt a dugóhúzó logikát a torkukba fojtjuk.

Ne féljetek! Ne bántson annyira a lelkiismeret. Holnap csak hallgatag fognak állani a falanxok. Holnap csend lesz és nyugalom lesz. Olyan nyugalom, hogy a lelketek is beleremeg. Ne féljetek, holnap csak ismerkedünk. Holnap még nem kezdődik a tánc! Holnap csak készülődik a rohamra a készenlét: a készenlétben levő forradalom.

De hogy holnapután mi lesz, azt a magyarok istene nem tudja. Akkor már kezdődhetik a tánc! Akkor már elmúlt a hallgatag vörös péntek, akkor már jöhetnek pártjaitokra, elveitekre, személyetekre a böjtös keddek és hamvazó szerdák, hogy a népre jöjjön végre a feltámadás szombatja.

Már nem vádolhattok azzal, hogy szövetségeseink vannak, ma nem is szorul a nép védelmére a jograblás és a tudatlanság fellegvára. Ma már nem a hazaffyak és a nemzetköziek, hanem a nemzetközi hazaffyak és a hazától megfosztott népek állanak szemben: a rablólovag várurak pribékhada és a vérig korbácsolt jobbágylázadók...

A falanxok rohamra gyűlnek s a bagolyvár védői remegve fulladoznak a fülledt termek penészszagában, ahelyett, hogy a falakra állnának és fölleresztett sisakrostéllyal védeni mernék sáncaikat, amelyeket arannyá kövült véres verítékünkből kovácsolt kincseik védelmére emeltek a mi barátságunk tégláiból. Amilyen arcátlansággal rabolták őket össze, olyan gyávák a védelemben.

Ki a falakra, rablólovagok!

Rohamra, jobbágysereg!

Weltner Jakab, a Népszava későbbi időszakának egyik legjelesebb publicistája, majd szerkesztője írta ezt a cikket, aki a zolai témából kiindulva, az akkori magyar munkásosztály harcának eredményeire mutat rá.

VERITÉ

1905 október 7.

Zola „Verité"-jében (Igazság) a klerikális és világi iskola küzdelmét írja le. Egy vidéki városkában valamelyik pap állatias ösztöneinek kielégítése után meggyilkolt egy gyermeket. A gyilkosság színhelyén először két pap jelenik meg. Első gondjukat az képezi, hogy a bűnjeleket, amelyek a klerikális iskolából származnak, megsemmisítsék. A gyilkost a papok közt kellene keresni. Ámde a klerikális tábor mesteri ügyességgel rátereli a gyanút Simon zsidóra, a világi iskola tanítójára. Megindul a küzdelem az igazságért. A klerikálisok a rágalmak özönét zúdítják a világi iskola ellen és lapjukkal, a „Le Petit Beaumontais"-zal annyira befolyásolják a közvéleményt és az esküdteket, hogy az ártatlan világi tanítót gályarabságra ítélik.

Mesteri módon jellemzi Zola, hogyan dolgoznak a csuhások. A rágalom undok fegyverével félrevezetik, elbutítják a munkásokat, a gyónással visszaélve, megnyerik az anyákat, a babona és bálványimádás segélyével a parasztokat. Az igazság látszólag le van verve. Senki sem szólalhat fel a világi iskola mellett. Üldöznek mindenkit, aki becsületes meggyőződéssel kutatja az igazságot. A papok diadalmaskodnak az egész vonalon. Ámde az igazság feltámad. A józan ész, a nevelés diadalt arat a korlátoltságon és az új nemzedék undorral fordul el azoktól, akik megmételyezték az országot. A világi iskola diadalt ül. A feszületek lekerülnek a falakról. A rágalmazó, népbutító papokat elűzik azok, akik felismerték, hogy csak a hitvány anyagi haszonért és a világi hatalom elnyeréséért állottak a klerikálisok a felvilágosodás és haladás útjába.

*

Változott körülmények közt, hasonló színjátékot játszik most a koalíció hazánkban. Örököse a szabadelvű uralomnak, amely évtizedekig elnyomta az országot. Mindenki betelt a panamázók

társas szövetkezétével. Harcot indított ellenük az egész ország. A kiváltságos választók és a jogtalan népmilliók egyenlő erővel harcoltak, hogy az ország testéről lerázzák az élősködőket.

A szociáldemokrata párt nem áll utolsó helyen, ha azt keressük, kiknek köszönhető a szabadelvű párt és kormány bukása. A felvilágosító népgyűlések ezrein beszéltünk a párt ellen. E felvilágosító munka gyümölcse: a koalíció diadala. Ámde a választási harc alatt az egyesült ellenzék más volt, mint a jelenlegi. Akkor harcoló hősöket láttunk, akik szent esküvel ígérték a fórumon, hogy ők a szabadelvű zsarnokság ellen küzdenek a szabadságért. Ígértek fűt-fát és különösen megígérték az általános, egyenlő és titkos választói jogot.

A választási harc diadalra segítette az ellenzéket. Amit senki sem hitt lehetségesnek, ők maguk legkevésbé, az bekövetkezett. A diadal után azt hitték, hogy már bírják a hatalmat. Első teendőjük tehát az volt, hogy elárulták a népet, amelynek diadalukat köszönhették, elárulták a választói jogot. Becsületszavukra fogadták meg a választási harc alatt, hogy első teendőjük az általános választói jog törvénybe iktatása lesz és mikor hatalmon voltak, becsületszavukat adták a mágnásoknak, a klerikálisoknak és egyéb népcsalóknak, hogy a választói jogból nem lesz semmi. Aki mást várt tőlük, az nem ismeri a polgári pártok természetrajzát.

*

Bécsbe hívták a magyarokat kihallgatásra. Örömben úszott a koalíció. Lapjaik, amelyek eddig úgy bömböltek, mintha oroszlánok volnának, felvették az eredeti jellegüket és úgy dünnyögtek, mint a csecsszopó malac. Nemzeti vívmányok? Ki beszél ilyesmiről? Béke kell az országnak! Mérsékletre intették magukat a vezérek. Az ország ki van merülve, engedni kell tehát az uralkodónak. A koalíció kuvaszai, az engesztelhetetlenek, a „Magyarország" és a többi lapok bámulatos egyhangúsággal hirdették a békét. Sőt buzgalmukban megmarták a „Független Magyarország"-ot, amely nem találta meg hirtelen a kellő hangot. A harc helyett a „hazafiak" osztozkodtak. Andrássy miniszterelnök, Kossuth Ferenc kereskedelmi miniszter, Apponyi belügyminiszter, Polónyi Géza igazságügyminiszter akart lenni. A nemzet fekélye pedig, Bartha Miklós, már ott látta magát egy zsíros államtitkári állásban. A stréberek ezernyi tömege, a bugaci függetlenségi kör elnökétől egészen a VIII. kerületi függetlenségi hazafiakig, a demokrácia nagyhírű vezérei, mind-mind szorongva lesték, mi lesz a bécsi úttal. A kiéhezett csőcselék várt. Harminchét évig a szabadelvű párt elzárta az egyiptomi húsosfazékhoz vivő utat.

Hogyne szeretne tehát az éhes falka ráfeküdni az országra, hogy az amúgy is szerencsétlen népet teljesen kifosszák.

A magyar hazafiakat kidobták Bécsből. Mit akartak ott? Leszerelni! A pakli nem sikerült. Nem juthattak hatalomra. Nem dobhattak koncot híveiknek, az éhes strébereknek. A jezsuiták azonban nem esnek a kudarc után kétségbe. Visszajöttek és harsonával hirdették: „Megsértették a nemzetet, egyesülni kell tehát az egész nemzetnek!" Kikhez fordultak? A munkásokhoz! Azokhoz, akiket becsaptak. Azokhoz, akik hiába fordultak hozzájuk ötször is, hogy tegyenek kötelező ígéretet az általános választójog behozatalára. Leszavazták a választói jogot. Tehát a választói jog ellenségei fordultak a választói jog barátaihoz, hogy küzdjenek velük, segítsék őket hatalomhoz. Hogy leszavazhassák a választói jogot.

A szervezett munkásság nem állt kötélnek. Nem segítette ellenségét, a koalíciót és megakadályozta a koalíciós „mártirok" nemzeti ünneplését. Megindult tehát a rágalmazási hadjárat. A koalíció „Le Petit Beaumontais"-zei elkezdték népbutító hadjáratukat. A nép árulói a népet akarják megnyerni szövetséges társul. Hétfőn ünnepeltetik magukat a Royal-szálloda előtt. Csirkefogóik véresre verik az odatévedt kíváncsi elvtársakat. Beszédeket tartanak, hogy lámpavasra kell vinni a szociáldemokrata munkásokat. Másnap diadalt hirdetnek az összes lapok. Hasábokat írnak, mily hősiesen harcolt a diákság. „Ha rövid lett a botjuk, megtoldották egy lépéssel", „az összes szocialisták bevert fejjel távoztak." Szerdán a felháborodott munkásság pocsékká veri az egész koalíciós bandát, diákostól, csirkefogóstól. A rendőrség kordont fog a megmaradt koalíciós csőcselék támogatására és brutális durvasággal gázolja halálra elvtársainkat. A koalíciós lapok másnap bezzeg nem beszélnek a hősiesen küzdő szociáldemokratákról. A taktika azt kívánja, hogy rémmeséket írjanak a bennünket támogató rendőrökről és a szocialista pártvezetőség mészárlásairól. Beszélnek „tőrbecsalt ifjúságról" és ugyanaz nap az egyetemen a koalíció szolgálatában álló 5—600 tagú csőcselék gyáván, pimaszul megver egy szocialista diákot. Ötszázan egyet és mégis diadal gyanánt ünneplik ezt a tényt.

A pezsgős vacsorák, a szocialista vezetők birtokában levő bérházak, a megtérő munkásokról szóló regék újra divatba jönnek. A jezsuiták hasznosnak bizonyult fegyvereit használják a klerikális „Alkotmány" és a zsidó „Polgár". Egymás nyakában csügg most minden népcsaló. Rakovszky, Mezőfi és Kossuth. Az a Vázsonyi, akit a mi tiltakozásunk miatt nem mertek kidobni a

parlamentből és az a Mezőfi, akit mi rúgtunk ki pártunkból. Szövetkezve ellenünk, a mágnások, papok, gyárosok, földbirtokosok, az újjászervezett „szocialisták" kizsákmányoló és népbutító hada. Két kézzel szórják ellenünk a rágalmak piszkos fertőjét, hogy saját piszkos dolgaikról eltereljék a világ figyelmét.

*

Az igazságot azonban nem lehet eltemetni. Tizenöt év óta folytat a szociáldemokrata párt felvilágosító munkát. Nem állunk néhányan a népbutító áramlattal szemben. Ötvenezer szervezett munkás áll a fővárosban sziklaszilárdan mellettünk és a munkások többi tízezrei is velünk éreznek. Hogy a koalíció esetleg felvonultat néhány ezer munkást maga mellett, mit jelenthet ez? Csupán azt, hogy felvilágosító munkánk még nem teljesen eredményes. Elhisszük, hogy még ma is akadnak munkások, akik társaik ellenségeiként, elnyomóikkal és kizsákmányolóikkal küzdenek. De azért büszkék vagyunk munkánkra, mert ma csak egyeseket, tizenöt év előtt pedig csekély kivétellel az összes munkásokat be tudta volna csapni szemfényvesztő játékával a koalíció.

A mi győzelmünk akkor lesz teljes, ha a koalíció uralomra kerül. Igen, hisszük és reméljük, hogy hatalomra jutnak a jelenlegi „nemzeti harc" hiénái. A hatalomhoz csak elveik feladása árán juthatnak és mégis hozzájutnak! De mi is ott leszünk! Ott leszünk és megkeserítjük a zsákmány élvezését. Elmegyünk azokhoz, akik tudatlanságból, becsületes meggyőződéssel harcoltak a koalíció mellett, elmegyünk az igazság mindenható erejével és tudjuk, hogy akik eddig vakok voltak, azok látni fognak. Meglátják tiszta szemmel, hogy az egyesült ellenzék a nép ellensége és akkor az egész nép dühös elkeseredéssel söpri majd el a hatalom polcáról a nép árulóit: a koalíciót!

Farkas Antalnak, a Népszava egykori szatirikus írójának a tárcáját közöljük azzal a megjegyzéssel, hogy a tárca után következő cikk a lapban is közvetlenül a tárca mellett jelent meg.

AZ ÜGYÉSZ ÚR VÁR

A Népszava eredeti tárcája

Írta: Farkas Antal.

Az ügyész úr kissé mámoros fejjel ballagott fel a hivatalába. A büntető bíróság új vezetőt kapott és a tiszteletére egy kis ismerkedési-estély-félét csaptak a kaszinóban, ahol az asszonyok is vidáman cigarettliztek, kocintgattak, kártyáztak és hajnal felé táncoltak. Ott volt az özvegy, a még mindig fiatal, szép és gazdag özvegy táblabíróné, akibe az ügyész úr szörnyen belebolondult a táblabíró úr temetésén, mikor egymásután három ájulást rögtönzött a legkifogástalanabb módon. Azóta többször megkérte a kezét, de mindig csak olyan biztatásfélét kapott, ami se a reményre, se a lemondásra nem jogosíthatta fel.

— Várjunk még, Szilvás úr. Ön is fiatal, én is az vagyok. Én táblabírónak vagyok az özvegye, ön ügyész. Várjunk legalább addig, míg önből főügyész lesz. Tudom, hogy zseniális ember, akit hamar észrevesznek és az ilyen embernek könnyű dolog az előhaladás.

Szilvás úr két dolgot tudott. Tudta azt, hogy ő nem zseniális ember és tisztában volt azzal, hogy az előhaladás nem könnyű dolog. Ha csak egy akkora protektora volna a minisztériumban, mint a kisujja, vagy egy kis hetedizigleni rokonsága, mindjárt könnyebben menne a dolog. Az előléptetést ő éppen a táblabíró özvegyének a familiájától várta.

De mindegy. Ő továbbra is imádta az özvegyet, aki szívesen fogadta a látogatását és ma hajnalban is három csárdást végigküzdött vele.

Mámoros fejjel az ördög szeret dolgozni. Az ügyész úrnak elsősorban is olyan akta került a kezébe, ami hát mindennapi és éppen nem izgatja az ember agyrendszerét az erősebb, élénkebb gondolkozásra.

Valami országjáró csavargó — vagyontalan, több ízben büntetett egyén lázítás, izgatás miatt, nős, gyermekes, katona volt,

stb. — a rendőrségi jelentés szerint a következőket mondta egy nyilvános gyűlésen:

— Ne engedjétek, hogy véreteket szívják azok, akik a tétlenség karjaiban dőzsölnek a ti verejtékezéstek árán, hanem rázzátok le nyakatokról ezeket a piócákat, álljatok talpra és szervezkedjetek a munkaerőt kizsákmányoló tőke hatalma ellen.

— Disznóság nyilvános piacon így beszélni holmi csavargófélének — gondolta az ügyész úr.

Nagyot ásított, bevett egy kávéskanál szódabikarbónát és a vád képviseletét hivatalból átvevén, megszerkesztette a vádindítványt.

Aztán egy másik aktát vett elő. Lássuk, mi ez? Majd hanyatt esett a csodálkozástól! Bűnvádi feljelentés egy eleven miniszter ellen! Ki ez az őrült? Az eleven miniszter itteni bérlője, aki elmondja, hogy a miniszter úr birtokát ennyi és annyi idő óta bérelte. A bérletért járó árendát személyesen adta át őexcellenciájának minden alkalommal. A kegyelmes úr — aki a bérlet kezdetén még nem volt miniszter, mindössze néhány rablóbanknak az ügyésze — írást adott az árendáról. A napokban kikocsizott hozzá a kegyelmes úr és azt mondta:

— Mózsi, mi lesz a bérlettel?

— Már egyszer kifizettem, kegyelmes uram.

— Hazudsz, kutya, mutasd a nyugtát.

Mózsi keresi, a nyugta nincs sehol. Mózsi ígéri, hogy meglesz. A kegyelmes úr — igaz, hogy szokás szerint kapatos vala — azt mondja, hogy te csalni akarsz, Mózsi, ha rögtön nem fizetsz, lecsukatlak. Mózsi nem fizetett. A kegyelmes úr kocsisa beszalad a faluba zsandárokért. A zsandárok lóhalálban kivágtatnak a kegyelmes úr parancsára. Mózsi megijed és Mózsi fizet. Igaz, hogy a nyugta ma sincs meg, de Mózsi tanukkal tudja igazolni, hogy fizetett és alázattal bátorkodik a kegyelmes urat zsarolás miatt feljelenteni.

Az ügyész úr hátradőlt székében a csodálkozástól.

— Megőrült a kegyelmes úr, vagy Mózsinak ment el az esze?

Az ügyész megforgatta a papirost, nézte, szagolta, tapogatta, nem akart hinni a szemeinek. Ezt a nagyon fontos dolgot, ezt a kényes históriát miért osztották ki neki, akitől egyik-másik fogasabb ügyet elvesznek? Nem érti. A feje még kóválygott, bezárta az aktát a fiókba és elment a hivatalból sörözni.

Néhány nap mulva már a lapok cikkeket találtak fel a becsípett miniszter botrányáról. Nagy hűhóval írták, hogy a bűnvádi följelentés a bakatori ügyészségen fekszik. No még az kellene, hogy az ő nevét is kiírják. Várjuk a polgári pör végét, a tanuk kihallgatását. Nézzük, mit csinálnak a polgáriak.

Az ügyész úr úgy gondolta, hogy az ország szeme most rajta függ. Egy miniszter, esetleg egy kabinet sorsa a kezében van. Hogyan határozzon? Hm... csak ne volna miniszter! A zsarolás ismérvei megvannak. A csendőrök, a cselédek vallomása nyilt dolog. De hát...

Keserves, álmatlan éjeket okozott ez az akta Szilvás úrnak. Nem tudta, hogyan intézze el. Csak legalább egy fikarcnyi biztató sort kapna valamelyik minisztériumból, vagy a főügyész ráparancsolna:

— Tovább nem várunk. Felülről intést kaptam, hogy rögtön ejtse el a vádat.

Nem jött semmi. Egy hónapig várt. Az intés még mindig késett. A közvélemény, igaz, lecsihadt, de ő megint fel tudná kavarni. De ugyan felkavarja-e? Azt is gondolta, hogy audienciára megy és megkérdi, hogy mit csináljon? Igen ám, de ott majd a szemébe röhögnek:

— Szép kis ügyész maga! Hát még az ilyet is kérdezni kell?! Menjen haza, majd táviratilag intézkedünk, hogy az ügyet kinek osszák ki. Jónapot, ügyész úr!

És marad örökre ügyész, aki nem kaphatja meg az özvegy táblabíróné kezét soha, de soha.

Hátha nem is kell itt semmire várni? Elejti a vádat, megindokolja és punktum. Jövőre olyan főügyész lesz belőle, mint a parancsolat. Még majd megharagusznak rá, hogy ennyi ideig törte a fejét egy kis indokoláson.

Nosza, rohant a hivatalba. Nem vette át a vád képviseletét és a hivatalból ki sem mozdult addig, míg az indokolást nyélbe nem ütötte. A közvélemény egy kicsit háborgott, az igaz, de az ügyész úr boldogan sietett a szép özvegyhez.

— Most már remélhetek?

Az özvegy vállt vont.

— Barátom, aki ennyi ideig töpreng azon, hogy Mózsi-e, vagy a miniszter, annak nincs joga nagyon reménykednie. Mindenesetre várjunk még.

És az ügyész úr vár, vár.

(1906)

A ZSAROLÓ MINISZTER ÉS A TISZTELT HÁZ

1906 októben 13.

„Mindenki előlegezi azt, hogy a honvédelmi miniszter úr 166 koronás zsarolásra nem képes és ily ember Magyarországon miniszter nem lehetne."
(Pólonyi Géza igazságüzérnek mai képviselőházi beszédéből.)

Achim András ez év júliusában a képviselőház utolsó ülésén Jekelfalussy Lajos ismeretes zsarolási ügyében interpellációt intézett az igazságügyi és belügyi miniszterekhez. Achimot azóta sikerült a nagyméltóságú magyar királyi Kúria készséges támogatásával a kormánynak kibuktatnia a tisztelt Házból. Kérdeztük többször és kíváncsian vártuk, akad-e Magyarország képviselőházában még egy megfélemlíthetetlen ember, aki nem tűri el a zsaroló miniszternek erőszakos megmentését. Polónyi Géza, Európa legkörmönfontabb fiskálisa, jelenlegi igazságüzérünk ezért ma háboríthatatlanul válaszolhatott Achim júliusi kellemetlen kérdezősködéseire. Polónyi részletes válaszát Achim interpellációjával együtt országgyűlési tudósításunkban adjuk.

Polónyi mindenekelőtt lovagias bátorsággal, alattomosan támadta meg az eltávolított és immár nem is védekezhető Achim Andrást. Azután ismertette a megzsarolt és csendőrökkel meghurcolt Kovács György által Jekelfalussy ellen indított polgári és büntető pernek eddigi eredményét. Erősen hangsúlyozzuk, hogy „eddigi eredményét", mert Polónyi Géza ma valótlant mondott akkor, amikor azt állította, hogy

„a büntetendő cselekmény tekintetében megállapította az ügyészség immár végérvényesen a sértett panaszára azt, hogy büntetendő cselekmény fenn nem forog".

Valótlant mondott Polónyi továbbá, amikor akép folytatta beszédjét, hogy

„jogában állván a sértett félnek... e tekintetben a bíróság újabb határozatát provokálni".

Aki némileg is ismeri a büntető perrendtartást, rögtön belátja, hogy joggal mondjuk azt, hogy Polónyi valótlant állított, mert az ügyészség határozata még nem végérvényes és mert a büntető bíróságnak ezideig semmiféle határozatát sem provokálta

Bánffy és Darányi: Szent Simon! Tiporjuk és mégis szaporodnak a pipacsok! (Torzkép 1898-ból)

Kovács György, a sértett. Ha a vizsgálóbíró, a vádtanács és a tábla is elutasította volna már Kovács Györgyöt vizsgálat iránt még meg sem tett indítványával, akkor beszélhetett volna Polónyi végérvényes bírósági határozatról a büntető ügyben, a zsarolás kérdésében.

Megírtuk régebben véleményünket és ezt ma ismételjük: a zsaroló miniszter ügyét nem lehet Ázsiában közönséges embernek közönséges bűnügyeként elbírálni és a zsaroló minisztert becsukatni, mert a zsaroló — miniszter és a miniszter politikai hatalom mindaddig, amíg bent ül a miniszteri székben.

Szint'ugyanezt a gondolatot fejezte ki Polónyi csűrés-csavarással teli beszédének az a két mondata, amelyet cikkünk előtt idéztünk. Előlegezte mindenki, Polónyi, Andrássy, a budapesti járásbíróság, a budapesti polgári törvényszék, a komáromi ügyész, a győri főügyész — és velük együtt Magyarországon minden ember, akinek féltenivalója van, hogy „miniszter úr 166 koronás zsarolásra nem képes".

Mi meg utólag is megállapítjuk, hogy ily ember csak Magyarországon lehet miniszter és Polónyi válaszát csak a magyarországi képviselőház vehette tudomásul. És mi továbbra is bolygatni fogjuk a zsaroló miniszternek szennyesét, mert a kitanított Vatresz József csendőrkáplár hamis tanúvallomását meg nem cáfolta sem Polónyi és nem is fogja megcáfolhatni.

A TŰZOKÁDÓ

Irta: *Gyagyovszky Emil.*

Volt idő, hogy rettegtek tőle...
Vérpiros láva ömlött belőle,
Szirtekkel labdázott, ha jött rá kedve,
Ember és állat tülekedve futott.
Bömbölt, üvöltött, halált okádott,
Fölperzselt őserdőt, törpe virágot.
Falvakra, városra szemfödőt hintett,
Ha száz épült újra — elnyelte mindet;
Tengereket forralt, sziklákat tépett
S legyűrt, lealázott sok büszke népet.

Most némán áll, zord hidegen.
Naponta sokszáz idegen
Kacagva lép a kráter peremére:
A nagy halottnak nincs hatalma, érve!

Szíve kihűlt, a hangja berekedt.
Megtűri hátán az embereket.
S akik szavától egykor sírtak, nyögtek,
Megvető gőggel most beléje köpnek.

Hej, pedig él a szikra még alant,
Fölpattan egykor még a hant
S a mélyből tüzet, lángot ereget,
Bíborba vonva az álmos eget.
Lángokba kap a húnyó zsarátnok.
Harcos szivárvány eget, földet átfog,
Vizek mozdulnak, sziklák hasadnak,
Didergő népek új nyarat kapnak.

Állok előtted hajadon fővel.
Ébredés napja várlak, hívlak: jöjj el!
Ahogy most élünk, nem nyomunk a latban,
Testvérem vagy e gyászos pillanatban...

(1910)

1912-ben, amikor már a közelgő első világháború szele megérintette a nemzeteket, a magyar szociáldemokrácia küzdelmet indított a feudális dzsentri-uralom elsöprésére.

MA MÉG...

1912 március 5.

Napoleonnnak nem volt annyi katonája egy csomóban, pedig ő fél-Európát hódította meg, amennyi harcosa a népjogoknak indult neki ma Budapesten meghódítani egy apró tirannus-csoport végső menedékét: a magyar osztályparlamentet. Keveset mondunk: százezernél több munkás áradatát öntötték ki magukból a gyárak, a műhelyek, a környékbeli falvak, s ez a sötét áradat elöntötte a várost, mintha csak a Duna kelt volna ki medréből és haragosszínű hullámai vörös tajtékot hánytak volna. A szürke, borongós magyar ég alján áradó sokaság fölfelé viharzó haragja összeolvadt az ég fenyegetésével. Ma még nem tört ki az orkán; szürke, borongós maradt a magyar ég. Ma még...

*

A napoleoninál is nagyobb sereg ma még nem használta ki a maga félelmetes erejét, csak megmutatta.

Aki ismeri a ködös tavaszi reggelek hangulatát katonáéknál, ahol jön a káplár az őrmesterhez és jelent: ennyi és ennyi ember, ennyi maródi, odaáll az őrmester a főhadnagy elé és jelenti az összes létszámot, a kapitány pedig jelent az ezredesnek, s a helyőrség parancsnoka fogadja az összes jelentéseket, — aki ismeri ezt a folyamatot, amely az apró patakokból lassan növekvő folyó létrejöttére emlékeztet, és végignézte a mai esős reggelen a Budapestet elárasztó tömeg szaporodását: az lehetetlen, hogy ne gondoljon meghatottsággal, nekiszilajodó proletár-önbizalommal a párhuzamra. Jön a műhely, a gyár bizalmiférfia és elmondja: mind itt vagyunk, ennyien és ennyien jöttünk. Összejön a környék munkásnépe a kitűzött téren és szájról-szájra jár a büszke hír: ennyi meg ennyi ezren vagyunk! Száguldanak a biciklis hírnökök s viszik az üzenetet: innét jön tízezer, amonnét húszezer ember! Végül összealakul a végtelen menet, negyedfél óra hosszat

szakadatlan jönnek és újra jönnek, sohasem fogyóan a csapatok: a honfoglalás emlékművéhez — az új honfoglalók.

Jönnek sötéten s a sötét menetet vörös lobogók, vörös jelvények lángoló színe tarkázza. Jönnek és ütemes léptükre megremeg a föld és megreszketnek a paloták. Jönnek ellenállhatatlan erővel, amint csak szervezett, fegyelmezett, lelkes hadsereg jöhet, — de mégis a maguk akaratából, a maguk elszánt, lelkes akaratából, nem kényszerre, nem parancsra jöttek. Ez a hadsereg nemcsak nagyobb: értéknek is különb, igaz érzéssel is elteltebb a katonáinál.

*

Szürke és borongós magyar ég alatt egy hadsereggé verődött minden itt lakó fajta, vallás, nem és kor.

Döngőléptű vasmunkás-hadoszlop élén, az első sorban, de a többi proletár között jön egy asszony. Keblén a gyerek kendőbe takartan. Alszik vagy szopik a kendő alatt, az anyja arcát veri az eső, az asszony karjával a kicsit tartja, ösztönösen nyugtatja vagy enni ad neki, de a szeme előre mered, harsány hangon énekli a Marseillaise-t és taktusra, nagy férfiléptekkel, szinte gőgös öntudatossággal halad a csapat élén. Ez a kicsi nyugodtan alhatik a maga semmiről sem tudó öntudatlanságában: ő már nem lesz olyan rabszolga, mint azok, akik körülötte haladnak a jövendő felé...

Másik hadoszlop következik. Szilaj, paraszti ruhájú, az anyaföldtől nemrég elszakadt munkások. Köztük, a csapat vége felé öreg paraszt, vásott a lajbija, rongyolt a csizmája, ősz a haja, görnyedt a dereka: lehet, hogy még jobbágysorban született. Most elkapta a fiatalok heve, a szeme csillog, a lelkében a jövendő káprázata ragyog: féllábbal a sírban, de vonszolja magát az úton előre, amelyen azt a kis szopós babát vitte pár száz lépéssel előtte a férfiasléptű proletáranya...

Amint a kor és nem különbsége eltűnik a nagy hadseregben, amelyben mosolygósképű, daloskedvű fiatal lányok csoportja következik súlyosléptű, meglett férfiak nyomán és inasgyerekek, csupaszképű diákok után munkától megtört, kendős, vontatottjárású proletárasszony járja a hosszú útat, — úgy összeolvad a fajta, a nyelv is. Az újpesti kolerás enyvgyárak románjai bocskorban: opincsban jönnek és föl-fölzúg a „szetreászka"! Kékszemű tótok halinája fehérlik. Valahonnét a környékről négy-öt órai gyaloglás után megjött egy csomó sváb paraszt. A menet végén harsány „zsivió!": a szerbek és horvátok.

Az ország minden fajtája itt van: a kicsúfolt „nem-ember" tót, a „rác", a „rumony", a „krovot", a „vadrác" — mind egytestvér és falusi népviseletük összekeveredik a városias, sőt, néha egyenesen választékos ruhákkal. Az osztrák-német bársonynadrágos, cilinderes ácsok, a kormos ruhájú, fehérsipkás kéményseprők szinte kosztümszerű ruhája után gyári munkáslányok piros blúza és a falusi napszámosasszonyok ringó szoknyája. És ez a tarkaság eggyéolvad: a stejer cilinderen, a széleskarimás tót, meg oláh kalapon, a munkáslány blúzán, a magyar paraszti kabáton és a pesti nyomdász kemény kalapján egyformán ott piroslik a jogot követelő jelvény. Minden ruhaszínen, minden tarkaságon áttör a vörösség: minden lélekben egy az akarat, mindenféle kultúrnívójú proletárnak most egy a lelke, egy az elszántsága. S ha ágyúk torka nyílott volna az Andrássy-útra, akkor is egyféle haláltmegvetéssel rohant volna előre, fegyver nélkül, ököllel és körömmel, neki a vésznek öreg és fiatal, román és magyar, öregasszony és inasgyerek.

*

Csak egy szó kell és az a láng, amely a szemekben, minden szemben lobog, — fölcsap az égig. Csak egy szikra kell és a levegőbe röpül ez a város. Csak egy intés és tíz- meg tízezer ember bent van a parlamentben és ebrudon veti ki onnét azt a pár száz nyomorultat, aki osztályérdekből, piszkos cselédambícióból, önzésből és butaságból elébe mer állni annak az akaratnak, amely százezernyi és százfajta agyvelejű, korú, nemű, fajú embert egyetlen élő, egy eszméért lelkesülő, óriási tömeggé forrasztott össze!

A rendőrség? Óh, a szegény, nyomorúlt, tehetetlen rendőrség! Mi az a pár szál ember!? Öt perc alatt szétszedi az a szilaj, elszánt gigászi tömeg!

És a katonaság? Az tudott volna vérfürdőt csinálni. De nagyobb hatalmát bizonyította volna-e ezzel? Dehogy. Az első Manlicher-golyó, amely kiröpül a puskacsőből, — ezt a rendszert találta volna halálosan, amelyet meg akar védelmezni.

A tömeg kegyelmes és bízik abban, hogy ereje megmutatása elég lesz ereje kihasználása helyett: ezért nem tört ki ma a véres, de győzedelmes forradalom.

...És ezek a gyáva nyavalyások, akiknek uralma, talán élete a proletariátus kegyelmétől függött ma, — tizen-huszan rávetették magukat egy egyedül lévő emberre a képviselőház folyosóján, megverték, mert azt hitték, hogy szocialista. Mit gondolnak ezek

a fordított hősök, mi lett volna, ha az a tömeg, amely akkor a főváros utcáin hömpölygött, valahogy tudomást szerez erről a hősi tettről?!...

A parlamenti csőcselék verekedett, a népnek, a finom uraknál durvább és komiszabb, műveletlen népnek, a százezreknek ökle nem csapott le sújtó haragjával. A forradalomtól megmenekült az ország — ma még.

De mi lesz holnap? Mi lesz, ha a seregszemlére induló hadoszlopok taktusra dobbanó lépteit zűrzavaros ostromra-rohanássá változtatja egy hirtelen megharsant riadó? Mi lesz, ha a szürke magyar égalján meghasad a fekete kárpit: az a viharfelhő, amely a népharag páráiból sűrűsödött össze és lecsap a villám, kitör az orkán, pusztítni kezd a szélvész?! Mi lesz, ha százezrek öklének csapása fojtja a nyávogó, hencegő, lelket vásárló és lelkét eladó senkik csoportjának torkába a szót?! Mi lesz, ha március 15-e dátumát negyedikére teszi át az új jobbágyok népe — akár a maga és mások vére hullása árán is?! Mi lesz, ha többségi jogait akarja, mindenáron akarja érvényesíteni a nép a parlamenten kívül azokkal szemben, akik a parlamenten belül akarják a nép ellen érvényesíteni többségi „jogaikat“?!

Ma rend volt. Törvénytisztelet volt. Mások testi épségét csak a parlamentben veszélyeztették. Kihágásért sem lehetne büntetni a százezernyi tömeget.

Ma rend volt. Ma csönd volt. Viharelőtti csönd — ma még.

A sötét áradat vörös tajtékja nem csapott át a gáton és a sötét égalj villódzó piros fénye nem tűzvész visszfénye volt. Még nem borult lángba az ország, még nem folyt vér és a tömegek mindenekfölött álló akarata nem lett bosszúálló istenharaggá.

Még nem lett azzá. Még egyszer mondjuk, utoljára mondjuk: ma még...

*

A millenáris emlékoszlopnál, régi magyar királyok szobrainak tövében, megállott egy-egy percre az emberek áradata. A régi, kővévált magyar világ jelképeinek árnyékában röppentek föl az új magyar élet igéi. Itt fejeződtek ki rövid, szenvedelmes, tüzes szavakban azok az indulatok, amelyek feszítették a tömeg lelkét és kihozták ezt a vége-nincs embertengert az utcára. Tüntető, harcrakész, jogot követelő emberek dandárja ellepett mindent: a föld már nem volt elég tágas befogadásukra, az egyre tóluló emberek az elöörsöket föltolták a fákra, föl a szobrok talapzatára, rá a királyok és fejedelmek térdére s Árpád vezér lova jogot követelő munkások súlya alatt görnyedt. A királyok keze,

kalpagja, tarsolya tele lett választójogot követelő írással és kemény, harcos proletártorkok csatakiáltása megreszkettette a levegőt. Ezek az öreg királyok kőből vannak, de talán ezek is megéreztek valamit abból a forradalmi akarásból, amely ezt a tömeget átjárta, talán ezek is megtudták, hogy itt most egy új márciusi evangéliumot hirdetett ki a nép.

Noha jó messze volt ennek a királyok árnyékában tartott forradalmi gyűlésnek színhelyétől az országház és a Nemzeti Kaszinó, mégis azt hisszük, hogy ezen a két helyen is megértették a tömegek nyomatékos, noha egyelőre méltóságosan nyugodt és békés beszédét. Az országház és Nemzeti Kaszinó ellen emelték a gyűlések szónokai a legsúlyosabb vádakat: vádolták őket a nép érdekei ellen való összeesküvéssel. Rámutattak arra a galád és tarthatatlan állapotra, hogy néhány mágnáscsalád az igazi kormányzója az országnak, hogy az igazi miniszterek nem azok, akiket a király kinevez, hanem azok, akiket a grófi maffia kirendel a mágnásérdekek szolgálatára. Harag és fölháborodás tüze csapott ki a szemekből és lelkekből, amikor szó esett arról, hogy néhány száz család kiváltságainak védelme miatt kell jogtalanságban maradnia és senyvednie a millióknak. És milyen millióknak! Mennyi komoly akarás, mennyi értelmesség, mennyi érzék és okosság a közdolgok iránt él ezekben a tömegekben! Mennyire másképpen fogják és akarják használni ezek a jogot, amelyet kiharcolnak a maguk számára, mint azok a herék és naplopók, akik a hitbizományaikkal és tőkéikkel együtt öröklik a politikai befolyást és hatalmat is az apjuktól! Azok a szenvedelmes fölkiáltások, amelyek a csodálatosan fegyelmezett és magán emberfölötti módon uralkodó tömegből előtörtek, valahányszor a grófi összeesküvés dolgairól esett szó, mutatják, hogy a nép a legnagyobb figyelemmel kíséri azokat az eseményeket, amelyek a grófok osztályharcát a nép ellen, mindenki számára érthetővé teszik. Bízvást el lehet mondani, hogy a Nemzeti Kaszinónak az elmúlt napokban megmutatott arcátlan szervezkedése, hihetetlenül nyilt és szemtelen összefogása olyan politikai alakulás ellen, amely a népet joghoz, az országot pedig békés munkához és fejlődéshez juttatná, mindenfelé kinyitotta a szemeket. A mágnások olyan gyűlöletet keltettek maguk ellen, olyan provokáló módon ékelték magukat a nép és joga közé, olyan világosan megtanították a népet viselkedésükkel arra, hogy letiprásuk nélkül nem juthat jogához: hogy nem volna csoda, ha ennek a tanításnak sárkányfogaiból igen mérges vetés kelne ki hamarosan. A nép már most érti és tudja, miért kellett eddig minden forradalomban a

lámpavasakat mágnásokkal, arisztokratákkal fölékesíteni, miért írhatta egy francia forradalmi publicista, hogy a nép szabadsága nem lesz addig biztosítva, amíg az utolsó arisztokratát föl nem akasztották az utolsó papi fejedelem belével... Azok az arisztokraták, akik ezeket a kemény és durva szavakat fakasztották, aligha viselkedtek másképpen, mint mostani magyar utódaik. A grófok megüzenték a hadat a népnek: a nép fölveszi az odadobott kesztyűt és most nyiltan, minden eszközzel kész harcolni a grófi maffia összeesküvése ellen. A nép ellensége: egyszerű és kemény szó ez és súlyos következményekkel terhes.

A képviselőház, a kormány: ezek ellen csak másodsorban irányul a harc. Ezek nem önálló erők a magyar alkotmányban: ezek csak a grófok cselédei, parancsaik végrehajtói, édekeik védelmezői, kiváltságaik őrei. Pusztulniok kell ezeknek is, mint ahogy a szennyes célok szolgálatára fölhasznált és ebben a munkában prostituált eszközöknek pusztulniok kell. A járvány okozója, a métely bennük van, nekik is helyet kell csinálniok új, életre alkalmas eszközöknek. A dolgozó nép, munkások és polgárok nem hajlandók tűrni, hogy a kormány és a képviselőház, a törvényhozó és végrehajtó hatalom csak a mágnás urak szolgálatára legyen. Törvényhozást akar, amely a nép akaratát fejezi ki és végrehajtó hatalmat, amely nemcsak adót fizető alanynak nézi a dolgozó embert. Ez az akarat félre nem érthető módon fejeződött ki a nagy tüntetés minden megnyilvánulásában: a tömegek hangulatában csakúgy, mint a gyűléseken elhangzott beszédekben és határozati javaslatban is.

Nagy dolgok történnek most a magyar politikában: bent a képviselőházban az obstrukció, késhegyig menő küzdelem azok ellen, akik az ellenforradalmi erőszak egyetlen eszközétől és aljas cselszövényétől sem riadnak vissza, ha ez az ára kiváltságaik épségben való megőrzésének. Kint az utcákon, a fővárosban csak úgy, mint azokban a vidéki városokban, ahol csak egy gyárkémény is füstöl, cselekvésre szomjuhozó, türelmetlen, forradalmi energiától fűtött, beláthatatlan tömegek mindenfelé. A legmagasabb állami hivatalok birtoklói nyilt harcban egymás ellen: a király a trónörökös ellen, Ausztria—Magyarország ellen; mindenfelé, amerre szláv népek laknak, egyre fokozódó gyűlölet és ellenséges cselekedetre való készülődés a magyar uralom ellenében. Benn az országban a társadalmi ellentétek és gazdasági összeütközések sohasem sejtett élességgel törnek elő és a szociális küzdelem olyan rétegekbe is behatol, amelyeket még csak nem régen a társadalmi békesség legbiztosabb támasztékainak tartott mindenki. Kívülről és belülről egyszerre feszegetik új energiák a korhadt magyar világ kereteit és az új erők egyre türelmetlenebbül dörömbölnek az ajtókon. Az új élet láza rázza ezt az egész társadalmat, új erők elhelyezkedése miatt olyan nagy a zavar, kapkodás és fejetlenség mindenfelé.

Mindig tudtuk, hogy sokan vagyunk, hogy nagy számbeli és még nagyobb erkölcsi erőt képviselünk, hogy minden üldöztetés, rágalom ellenére legyőzhetetlenül és föltartóztathatatlanul megyünk előre. De nekünk is, akik ezt tudtuk és éreztük, fenséges kinyilatkoztatás, lelketemelő, akaratot acélosító, lendületet termelő nap volt ez a vörös március. Hiszen csak ma láttuk meg, hogy ami dolgos kar van ebben a városban, az a mi táborunkban van. Csak ma láttuk meg, hogy az esztendők és napok soha nem lankadó apró és nagy munkája már meghódította számunkra ezt a hatalmas várost, a magyar Európát. A grófoké csak a Kaszinó, a képviselőház — az is meddig? —, de miénk ma már az ország fővárosa, Budapest. Most még elavult, de halódó intézmények elleplezik ezt a tényt. De aki ott állott hétfőn délelőtt Árpád vezér tövében és látta, mint ontja a város feneketlen és kimeríthetetlen köpüje a tömegeket felénk, mint úszik méltóságos lassúsággal a dolgozó Budapest, aki érezte, hogy nemcsak a választójog, de a szocializmus gondolata is mint hódította meg és formálta át ennek a nagy városnak a népét, aki látta ott egyszerre kalászba szökkenni azt a töméntelen magot, amelyet a szervező és tanító pártmunka neves és névtelen katonái nap-nap után elhintettek: annak lelkében meghatottság és ujjongás, diadalkiáltás és könny birkózott egymással. Ha nagy boldogság annak a látása, hogy eszmék, amelyekért harcolunk, életet, munkát, erőt, ideget, lelkesedést áldozunk, megvalósulnak, előremennek, meghódítanak embereket, tömegeket, milliókat, akkor, akiben szocialista lélek lakik, nagy boldogságot érezhetett hétfőn a millenáris oszlop körül. Levetette rejtelmes fátyolát és megmutatta magát igazi nagyságában és szépségében: a vörös Budapest. Ilyen nagynak és ennyire késznek nem láttuk soha.

A BENEDEK FIA

Írta: **Göndör Ferenc**

Az öreg Benedeket Budapesten mindenki ismerte. Ebben a lármás nagy városban majdnem mindenkinek szüksége van pénzre és így nem csoda, ha Benedeknek majdnem mindenkivel közvetlen érintkezése volt. Benedek tudniillik nagyon sok pénz fölött rendelkezett és az volt a foglalkozása, hogy sok pénze van. Áldott, jó szíve volt ugyanis és a magáéból szívesen adott mindenkinek, aki hozzáfordult és kibírta azt a roppant kamatot, amit az öreg felszámított. A polgári életben Benedeket uzsorásnak nevezték és nem lehet eltagadni, hogy ő erre az elnevezésre rá is szolgált. Mert nem ismert irgalmat, amikor a fizetés határnapja elérkezett és a szegény adósból kipréselte a kölcsön adott összeget a roppant kamatokkal együtt. Ha összetett kezekkel könyörgött neki az áldozat, Benedek összeráncolta szemöldökét és ridegen mondta:

— Sajnálom, nekem is meg kell élnem és a gyermekeimmel szemben is vannak kötelességeim.

Szólt és küldte a végrehajtót. Benedek a nagyszabású uzsorások között is a legelsők közé tartozott, aki egész sereg ügynökkel dolgozott és ő maga egy francia diplomata benyomását tette. Elegáns megjelenésű, diszkrét, kellemes modorú úriember volt, aki a klubok és kaszinók előszobáiban nap-nap után megjelent és csöndes szivarozgatás közben várta, hogy a bakk-asztal mellől letörve kisiessen egy-egy sápadt mágnás, akinek is ő minden alázatosságtól mentes udvariassággal szívesen állott rendelkezésére. Ha valamelyik megszorult gavallér elkövette azt az ügyetlenséget, hogy a magas kamatból lealkudni próbált, Benedek gúnyos és savanyú mosollyal jegyezte meg:

— Nem lehet, méltóságos uram. Azt a megmérhetetlen és behozhatatlan távolságot, amely innen az előszobából a kaszinó

kártyázótermeig terjed, meg kell fizetni. Lám, méltóságod kijöhet ide onnan a pénzemért, de én nem mehetek be oda a pénzemmel. Nincs alku.

Megszámlálhatatlan milliókat uzsorázott így össze Benedek és ő olyan szegényesen és egyszerűen élt, mintha attól kellett volna tartania, hogy egy szép napon elfogy a pénze. Pedig az mindig, minden percben több volt és Benedek mohón, fáradhatatlanul gyüjtötte. Nagyon öreg ember volt már, de azért nem pihent, hanem az ügynökeivel együtt ő is szorgalmasan járt-kelt, dolgozott kora reggeltől késő estig.

*

Pihenőt Benedek minden évben kétszer vagy háromszor tartott. Ilyenkor mindig leutazott abba a kis vidéki városba, ahol fia élt a családjával. Benedek már vagy tizenöt éve, hogy özvegy ember volt és minden öröme és boldogsága fiában tellett, aki maga is nagyon gazdag ember volt és akit a kis városban mindenki becsült és szeretett. Benedek fia ugyanis nem folytatta apja foglalkozását, ehelyett jószívű, lelkes embernek ismerték és ő mindenkinek szívesen és ingyen segített, aki csak bajában hozzáfordult. Jótékony, derék ember volt a Benedek fia és bár szerényen el akart húzódni a nyilvános szerepléstől, a város polgársága a különböző közéleti pozíciókkal tisztelte meg. Az öreg Benedek imádta fiát és ez a pénzsóvár, sivárlelkű ember tele volt meghatottsággal, amikor a fiához készült. Ezekben az időkben cserbenhagyta a pénz iránt való rajongó szerelmét és három kis unokájának minden drága játékot és értékes ajándékot összevásárolt és a gyorsvonat első osztályán sietett örvendező meleg érzésekkel az ő jó fiához. Pesten a legtávolabbi utakat is villamoson tette meg, kocsira sajnálta a pénzt, de a fiához első osztályon utazott.

A fiatal Benedek és a gyermekei sok szeretettel fogadták mindig az öreget. Ezer gyengédséggel és figyelmességgel vették körül és ilyenkor Benedek nagyon boldog volt. Elfelejtette a kaszinók előszobáit, elfelejtette a magas kamatot, a végrehajtót, az ügynökeit, mindent elfelejtett, csak arra gondolt túláradó boldogsággal, hogy neki van egy derék fia, három kedves kis unokája és sok-sok pénze, amelyből nekik életük végéig jutni fog. A fia ilyenkor könyörögve kérte mindig az öreget, hogy hagyjon föl már csunya mesterségével és vonuljon nyugalomba.

hiszen megteheti. Benedek mindig megígérte ezt, de hazaérve Pestre, még fokozottabb erővel látott neki az uzsoraüzleteknek, hogy azoknak az édes gyerekeknek minél több pénzük legyen. A kamatokat még magasabbra szabta, a végrehajtókat még könyörtelenebbül küldte, hogy dűljön a pénz. Minél több legyen, annyi legyen, hogy ne lehessen megszámlálni, mert azok a gyerekek megérdemlik.

*

Benedek lassanként kezdte érezni, hogy mindennap gyöngébb lesz és a köhögő rohamai egyre gyakoriabbak és erősebbek lesznek. Benedek érezte, hogy már nem sokáig élhet, hamarosan elérkezik a nap, amikor meg fog halni. Még lázasabban kezdett dolgozni, hátralévő idejét nagyon föl akarta használni, hogy amit még lehet, összekaparintson. Egy percet sem hagyott elröpülni, folyton jött-ment, szaladgált, üzleteket kötött és a kaszinók előszobáiban lázasan várta az áldozatokat. Ahogy ott ült az öreg a sarokban egy székben, arra gondolt, hogy vajjon megtette-e ő az életében a kötelességét és a fiának tudja-e nyujtani azt, amit az megérdemel. És akkor eszébejutott Benedeknek, hogy pénze az lesz elég az ő gyermekeinek, azt ő hagy rájuk sokat, de vajjon fog-e rájuk hagyni becsületes nevet? Nem kell-e az ő fiának szégyenkeznie miatta. Azt a derék, jó embert, akit mindenki szeret és becsül, nem fogják-e ő miatta igazságtalan vádakkal illetni? Benedek öreg, gyöngülő szíve összefacsarodott. Borzasztó kétségbeesés fogta el és szörnyű vád nehezedett súlyosan forró fejére. Úgy érezte, hogy az életét voltaképpen elhibázta, mert a fiával szemben nagy bűnt követett el. Halálosan, egész életére megbélyegezte azt a jó fiút, akinek — mint neki — sohasem lesz szabad innen az előszobából beljebb jutni a kaszinóba. És ennek ő az oka, mert az a fiú, ott lent a vidéken a maga emberségéből tiszteletet és megbecsülést vívott ki, de itt a fővárosbon sohasem lehet belőle semmi, mert az ő fia. Ugyan hova engednék be jobb körökbe az öreg Benedek fiát? Állandóan és mindig hevesebben tépdesték az agyát ezek a gondolatok és ott a kaszinó előszobájában kialakult benne egy elviselhetetlen érzés, hogy neki valami nagy tartozása van a fiával szemben és ezt sietve, míg el nem késik, le kell rónia. Ködös tervek bontakoztak előtte és legyőzhetetlenné vált benne a vágy: a gyermeke számára jóvátenni egy élet minden tévedését. De hogyan? Mit kellene tennie, hogy a fiára a sok-sok millión

kívül becsületes nevet is testálhasson? Amint ezt így gyötrődve fontolgatta magában Benedek, sápadtan, izgatott gyorsasággal érkezik oda hozzá a kártyaszobából a kaszinónak egyik nagyon előkelő tagja. Nagyon sokat veszíthetett, mert rettenetesen feldúlt arccal, szinte lihegve jött.

— Sok, sok pénz kell Benedek úr — mondotta — és nagyon gyorsan.

Benedek megzaklatott fejében kusza, zavaros gondolatok kergetőztek és mintha halk, bizonytalan örömmel azt érezte volna, hogy ime itt az alkalom, most teljesítheti a fiával szemben való nagy tartozását. Ez az ember nagyon meg van szorulva, ennek nagy befolyása van a kaszinóban, be lehet talán most hozni, azt a nagy távolságot, amely innen az előszobától a kártyaasztalig terjed. Nem a maga számára; a fia számára. Miért is ne? Hiszen az egy becsületes, jóravaló ember, sokkal különb, mint azok, akik odabent kártyáznak, és kifogástalanabb gavallér, mint az, aki most itt áll előtte és kéri az ő pénzét. Az ő fia még sohasem kért kölcsön senkitől sem és uzsorakamatot sem szedett még senkitől sem, miért ne kerülhetne be hát a kaszinóba, ahol az urak között a maga pénzével kártyázhatna. Ha bemehetne a kaszinóba, akkor megbocsátanák neki, hogy az apja uzsorás, elfelejtenék őt, hiszen könnyen tehetnék, úgyis meghal most már; még, meg kell venni, ki kell fizetni azt a kaszinói tagságot annak a jó fiúnak, ha akármennyi drága, szép pénzbe kerül is. Azoknak az édes, okos kis unokáknak az apja miért ne lehetne tagja a kaszinónak?

Rövidke pillanatok alatt gondolta el ezeket Benedek, de közben elfelejtett válaszolni az előtte álló gavallér pénzt sürgető szavaira. Az megsokalta a hallgatást és idegesen szólt:

— No, mi lesz azzal a pénzzel? Mit gondolkozik öreg? Odabent várnak a partnereim, gyorsan, gyorsan.

Benedek fölállott a helyéről és titokzatos arccal kérdezte üzletfelétől:

— Méltóságos uram, ismeri a fiamat?

A gavallér dühös csodálkozással nézett az uzsorásra:

— Meg van bolondulva, nekem sürgősen pénz kell, nekem golyó van a gyomromban, és maga a családfájáról akar velem csevegni? Mi közöm a fiához, nekem pénz kell.

Benedek szinte könyörögve szólott:

— Méltóságos uram, csak úgy adhatok pénzt, ha meghallgat

és akkor ingyen adok. Sokat, amennyi csak kell. Igérem, hogy röviden fogom elmondani, amit akarok, de hallgasson meg.

A kaszinói kártyást kezdte érdekelni a dolog, sehogyse ment a fejébe, hogy kínál ez a vérszopó uzsorás ingyen pénzt. Felszólította tehát Benedeket, hogy gyorsan adja elő mondókáját. És az öreg lázasan, hosszan kezdett beszélni az ő fiáról, aki tisztességes, jólelkű, finom úr, amilyen egy sincs a kaszinóban. Elmondotta, hogy neki minden vágya, hogy a fiát vegyék fel az urak a kaszinóba. Ő tudja a pénz értékét, de ha félmillió az ára, legyen félmillió! Ő annyit is adna annak, aki az ő tisztességes, derék jó fiát beajánlaná és beválasztatná. Egy hónapi határidőre hajlandó odaadni 500.000 koronát, hogyha mához egy hónapra fia kaszinótag, akkor lemond az egész összegről, de ha a dolog nem sikerül, akkor hatszázezer koronát követel vissza és egy napi haladékot sem ad. Az üzletet megkötötték és Benedek írást vett róla. A megszorult gavallér mindenbe belement.

Boldogan, szinte megerősödve ment ki az utcára Benedek és a tavaszi ragyogás valósággal megihlette. Sohasem gondolt ő még arra, hogy a májusi napsütés milyen szép, a nyíló virágokat még sohasem vette észre és arról máig semmit sem tudott, hogy a madarak füttyeiben dallamosság is zeng. Most haldokolva fiatalnak és majdnem költőnek érezte magát. Mámoros szívvel ődöngött az utcákon, lázasan és mohón szívta be a tavaszi napfényt és boldogan, reménykedve gondolt arra, hogy egy hónap mulva, ha az ő fia ott ül majd a kaszinó kártyaszobájában, akkor az öreg Benedek nem megy többé az előszobába, nem megy többé sehova, hanem a kis unokáival játszik majd naphosszat és így fogja várni mindennap az ő gavallér, jó fiát. És kivette a zsebéből azt az írást, a szebb jövendőnek azt a drága igéretét, és láztól kicserepesedett szájával csókolgatta...

Aztán arra gondolt Benedek, hogy ezzel a félmillióval kevesebbje lesz a fiának, pedig ha az urak közé jár, nagyon sok pénz kell majd neki. Ezt a hónapot tehát fokozott munkával akarta eltölteni és mindenáron meg akarta keresni még azt a pénzt, amibe a kaszinói tagság kerül. Miután ezt így elhatározta magában, boldogan fölfrissülve sietett haza az irodájába, s míg csöndesen dudolgatott örömében, a legelrejtettebb szekrényében a végrendelete mellé zárta a drága okmányt. Majd szorgalmasabb munkára utasítván az ügynökeit, telefonált az ügyvédjének, hogy minden árverést kíméletlenül végre kell hajtani és senki számára nincsen halasztás. És föladott egy sürgönyt

fiának, hogy azonnal jöjjön el hozzá. Benedek ezen az éjszakán le sem feküdt, íróasztala mellett ült és lázasan dolgozott és várta izgatottan a fiát.

*

A fiatal Benedek másnap reggel megérkezett és az apját ott találta az íróasztala mellett, a székében ülve — holtan. Az öreg kihűlt kezében a végrendeletét és a kaszinói írást szorongatta görcsösen. A fiú megcsókolta az öreg Benedek kezét és csöndesen sírni kezdett...

1912.

„Drága és nemes proletárvérrel íródik be 1912 május 23-a a magyar történelembe" — így kezdődik ez a vezércikk, amely a Népszavában beszámol a „vérvörös csütörtök" valóban véres eseményeiről. Felvonult a magyar munkásság, hogy jogait követelje, azonban az államhatalom vérbefojtotta ezt a jogos megmozdulást.

HOGYAN SZÜLETIK A FORRADALOM...

1912 május 25.

Drága és nemes proletárvérrel íródik be 1912 május 23-ika a magyar történelembe.

A hősi elszántságnak és nagyszerű önfeláldozásnak ez a napja megmutatta, mennyi erő lakik a munkásokban.

Rávilágított arra, hogy mily nagy hatalom már ma is a munkásosztály.

Bebizonyította, hogy a forradalmi igék vetése megfogamzott a lelkében.

Föltárja, hogy mennyi visszafojtott keserűség, bosszúvágy és inség-nemzette indulat fűti a munkások lelkét.

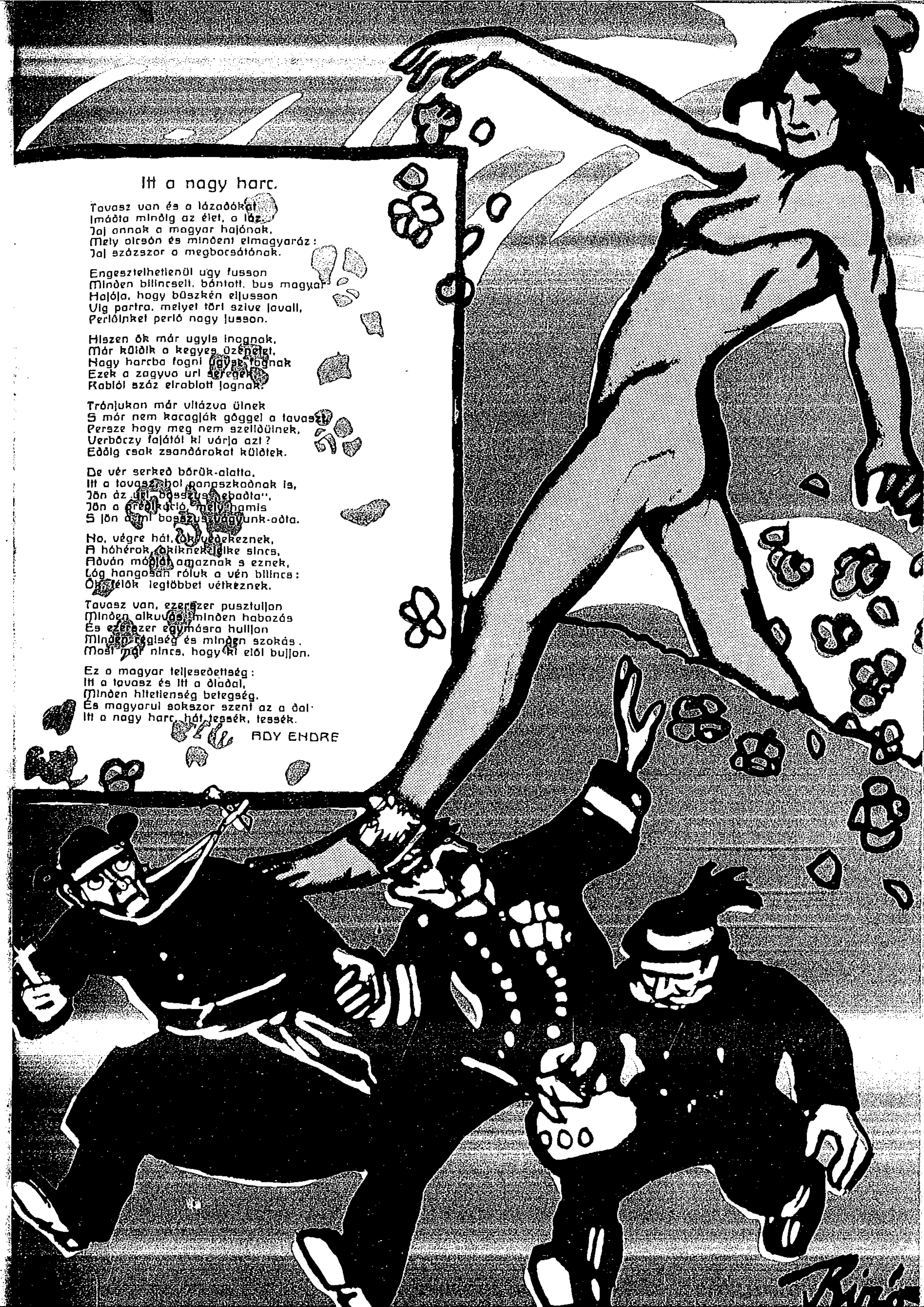
Figyelmeztet mindenkit arra, hogy a munkásság nyomorúsága olyan nagy, hogy a jogtalanságot olyan súlyos és elviselhetetlen szégyenbélyegnek érzi, hogy minden áron, minden eszközzel kész véget vetni ennek az állapotnak.

Minden áron és minden eszközzel: még azon az áron is, hogy föl kell forgatnia a társadalmi rendet.

Még azon az áron is, hogy életét és testi épségét, szabadságát és utolsó falat kenyerét is föl kell áldoznia.

Még azon az áron is, hogy szembe száll az állam és társadalom minden hatalmasságával.

A bátor és mindennel dacoló százezernyi munkás sötét arca, forradalmi láztól csillogó szeme, ökölbe szoruló és ütésre emelkedő keze, a megállított és lerombolt villamoskocsik, a földúlt város, a sebesültek szörnyű jajkiáltása és a haldoklók hörgése, a kaszaboló kard suhanása és a sortüzek ropogása: mindez a szabadság nagyszerű és magyar földön még sohasem hallott félelmes himnuszává szövődött össze, amelyből mennydörgésszerű erővel csapott ki az ige: Jogot akarunk, és ki is fogjuk vívni!

Ilyen megbecsülő kiállításban közölte a Népszava Ady verseit. (1908)
(Az illusztráció Biró Mihály műve.)

Csütörtökön nem tüntettek, nem tiltakoztak a budapesti munkások. Történelmet csináltak. Történelmet, amely új irányba tereli az idők kerekét. Történelmet, amely új és leküzdhetetlen erejű hatalmasságnak az életbe való belépését jelenti.

A forradalom véres lobogóját kibontották a gyáva és riadt nagyváros fölött. Minden más erő meghátrált és gyöngének bizonyult a munkásosztály forradalmi erejével és elszántságával szemben. Ennek a két ténynek szükségszerű következménye, hogy ennyi hatalomtól, ekkora erkölcsi és politikai erőtől nem lehet megtagadni, amit követel. A vérvörös csütörtök eldöntötte a választójog csatáját is: a munkásosztálynak meg kell kapnia azt a politikai jogot, amelyért harcol. Ez a félelmes nap megmutatta, hogy el fogja venni, ha nem adják meg önként, ha nem adják meg eddigi beszédes és félre nem érthető követeléseinek hatása alatt. A választójog megadása ma már a társadalom és állam nyugodt fönnmaradásának föltételévé vált. A munkásoknak és a népnek további jogtalansága a forradalom és anarchia állandósítását jelenti. A véres csütörtök a forradalom Mene-tekel jelét írta rá lángoló betűkkel a magyar égboltozatra.

Ennek a nagy napnak bőséges gyümölcsei nem fognak elmaradni. Mindenki megtudta, hogy a magyar munkásosztály nélkül ma már nem lehet politikát csinálni. Azt a világot, amelyből kihagyják a munkásokat, a munkások fölrúgják, vagy kiemelik sarkaiból. A világ legnagyobb kincsével: proletárvérrel írták bele a történelembe embersorshoz való jogukat. Abban a földben, amelyet proletárvérrel öntöztek, nő nagyra a szabadság fája és ott szökken kalászba a népjogok vetése.

Ennek a hősi harcnak rettenthetetlen küzdőit és főképpen a harcban elesett nemes vértanúit pedig szívünkbe zárjuk és elfelejteni őket nem fogjuk soha. Az a tudat, hogy vannak emberek, akik magasztos eszméért való harcban szívesen odadobják életüket is: kibékíti az ittmaradottakat az élet minden cudarságával, megedzi azt az akaratukat, hogy proletártestvéreikért való küzdelemben kitartsanak lankadatlanul, meg nem tántorodva soha, kitartsanak kockára vetve mindent, kitartsanak, ha kell a megszakadásig. Akiket a gaz gyilkosok és ádáz szabadságrablók meg életpusztítók keze nem ért utól: ránk, mindannyiunkra azt a szent kötelességet hagyták a véres csütörtök elesettjei és áldozatai, hogy toroljuk meg a rajtuk esett sérelmeket, hogy vigyük diadalra azt a lobogót, amelyet a megvadult rendbestia kiütött örökre, vagy csak egy időre is az ő kezükből.

Lefoglalás után második kiadás!

XL. évfolyam. Budapest, 1912 junius 9. vasárnap. 187. szám.

NÉPSZAVA

AZ ELŐFIZETÉS ÁRA: [illegible] évre ... 24.– kor. | negyed évre ... 6.– kor. [illegible] évre ... 12.– kor. | egy hóra ... 2.– kor. A „Szocializmus"-sal együtt havonta 40 fillérrel több. EGYES SZÁM ÁRA 8 FILLÉR.	A MAGYARORSZÁGI SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT KÖZPONTI KÖZLÖNYE. Megjelenik hétfő kivételével minden nap.	SZERKESZTŐSÉG VIII. CONTI-UTCA 4. (Telefon-szám 64–94) KIADÓHIVATAL: VIII., CONTI-UTCA 4. SZ. (Telefon-számok 82–61 és 130–?1)

Magyarország munkásaihoz!

Lefoglalva!

Lapunk mai száma 24 oldal.

A Tisza-korszak sajtórendészetének egyik díszpéldánya.

Aki izgatott fejjel vagy dobogó szívvel olvasta valaha is a forradalmak történetét és azután elgondolkozott azon, hogy milyen lehet az, amikor a föllázadt nép keze megragadja a történelem kerekének küllőit, hogy a tömegek erejével előre lódítsa: annak csak ki kellett mennie csütörtökön a budapesti utcára, és akkor meglátta, hogyan születik meg a forradalom. Aki tudni akarja, hogy milyen erők kovácsolják a világ legnagyobb eseményeit, hogy mit kell tennie a népnek avégből, hogy akaratát minden akadállyal szemben diadalra juttassa: annak csak részt kellett vennie Budapest népének csütörtöki forradalmában.

A nép megmutatta erejét, éreztette elszántságát, kifejezte akaratát, hiába próbálta a brutális és aláváló rendőrhatalom megfélemlíteni. S elég volt a népnek ez az egynapos megmozdulás arra, hogy az egész politikai életre rányomja ennek a cselekedetének bélyegét, hogy megakassza a népellenes politikának őrjöngését.

Ma az obstrukció lehetősége a választójogot jelenti. A bihari gárda vezére azzal ült bele a képviselőház elnöki székébe, hogy az obstrukciót megszünteti és a véderőreformot egy-két nap alatt keresztülerőszakolja. Tisza és a munkapárt leckét adtak a népnek az erőszakból, de megdöbbentek azokon a gyümölcsökön, amelyeket tanításuk érlelt. Az utca erőszaka előtt meghátrált a parlamenti erőszak; és amióta Tisza elnöke a képviselőháznak, éppúgy folyik tovább az obstrukció és éppúgy nem esik szó a véderőreformról, mint azelőtt. Tisza tud erőszakosan elnökölni, de a szociáldemokrata munkások még amúgyabban tudják Tisza módszerét alkalmazni, mint ő.

Tiszát azért ültették be az elnöki székbe, hogy ezzel az általános választójog táborát letörjék. A nép megmozdult és erre a mozdulatra olyanok, akik azelőtt ellenségei voltak annak, hogy demokratikus legyen a választójog reformja, egyre jobban közelednek az általános egyenlő és titkos választójog felé. A szociáldemokrata munkások elszánt tettei megnövelték a választójog táborát és még az eddiginél is ellenállhatatlanabbá tették a választójog követelését.

Csütörtökön a harcoló és tüntető munkásoknak még nem volt szabad Budapesten tanácskozniok, nem volt szabad gyűléseken kifejezniök követeléseiket. Péntekre virradóra egyszerre megjött a hatóságok esze: a gyülekezés elkobzott jogát visszaszerezte a munkásság.

Az uszítók büntetésképpen, hogy jogért mernek harcolni a

munkások, a nagy harc előtt kizárással fenyegetőztek. Meg is próbálkoztak vele, de a forradalmi hangulat és elkeseredés, amely úrrá lett a proletárok lelkén, észre térítette az uszítókat is...

De mindezeken az eredményeken felül itt van a legnagyobb. A munkások tudják és érzik: hatalom vagyunk, félelmetes erő vagyunk, amely akaratát rá fogja kényszeríteni az egész államra és társadalomra és a saját törvényét fogja az egész állam és társadalom törvényévé tenni.

A bátor, tettrekész, forradalmi tömegek ellenállhatatlan erejének diadalát hirdeti a véres csütörtök.

Akiben harcos lélek van, boldog lehet, hogy ezt a napot megélte.

Vérvörös virágokkal temettünk...

Ami virág kinyitott a tavaszi nap szelíd csókjára, azt mind kivitték melegszívű és kérgeskezű proletárok a rákosi köztemetőbe. Pünkösd vasárnapján mosolyogni szoktak a virágok, de ezen a vasárnapon mintha szomorkodtak volna, mintha sírtak volna. A rózsa, a szekfű és a pipacs pirosan szegélyezték a hosszú utat, amelyen a gyászolók tízezrei bánatos szívvel, könnyező szemekkel elvonultak. Martirhalált halt forradalmárokat kísérték el meghatott, szomorú forradalmárok; a májusi harc vértanúit búcsúztatták azok, akiket azon az elfelejthetetlenül szép napon a hatalom gyilkos golyói, vérengző szuronyai elkerültek. Akiknek drága vérét kiontotta a hóhérok keze, azoknak hideg testét reszkető fájdalommal ölelte át a proletárszív mély szeretete és forró hálája. Akik elhullottak az utcák porán, azoknak ravatalára rázúdult minden piros virág.

*

Nekünk nehéz, nagy harcot kell vívni az elnyomók ellen és ebben a megváltó küzdelemben minden emberre nagy szerep, magasztos hivatás vár. A mi veszteségünk nagyságát a profánok meg sem érthetik, a mi gyászunk rengeteg mélységébe a gonoszok be nem láthatnak. A proletár-vérnek minden csöppje drága és a mi halottainkat nagyon meg kell siratni. Pünkösd vasárnapján megrázó fenségességében jelentkezett ebben a hazug, cudar városban a munkások komor, szent gyásza, azoké, akik nehéz, keserves, testetölő robotban és nagyszerű véres harcokban élik le az életüket. Akik edzettek és rettenthetetlenek az eszméért vívott elszánt küzdelmükben, azoknak a büszke és dacos tekintetét ellágyította most a bánat, komoly szemük tiszta látását fátyolossá homályosította a könny. Az ellenségeink megremeghettek, a gyilkosaink

eltakarhatták kaján arcukat, amikor a szívszaggatóan szép munkástemetést látták. A forradalmárok temetése előtt a hóhéroknak nagyon el kell bújniok...

*

Nagyon elbújtak. Ezrek és ezrek seregletteк virágokkal a rákosi temető felé, zsúfolt villamosok és roskadásig telt kocsik szállították az embereket, rengeteg sokan gyalog tették meg a hosszú utat, de rendőrt nem lehetett látni egyetlen egyet sem. A hóhérok mintha rettegtek volna a vártanúk elsötétült, vádoló tekintetétől, mintha riadoztak volna a martirok elnémult, vádoló szavától. A vérebek nem mertek kitolakodni a temetőbe, a siratók közé és így megilletődött szívvel, minden zavaró incidens nélkül lehetett elbúcsúzni a mi halottainktól.

Délután ½2 órakor kezdett özönleni a munkásság a temetőbe, gyermekek és asszonyok százai zarándokoltak a férfiak után és ez a szakadatlan komor népvándorlás 3 óráig folyton tartott, amikor is olyan hatalmas tömeg verődött össze, amilyet a rákosi temető sírdombjai között még soha nem láttak szorongani.

A három vértanú koporsója ott állott fölravatalozva a temető halottasházában. A koporsókra könnyes, piros virágokat szórtak a munkások ezrei. Nem egy szál virágot hoztak az elvtársak, de egész csokor, piros virágot szorongattak a kezükben igen sokan. És volt benne valami döbbenetesen szép, ahogy a csöndnek és békének ebbe a halmos, füves birodalmába bevonult az öntudatos munkások meggyötört, de legyőzhetetlen hadserege. Mintha a forradalom véres szárnyai suhantak volna el ott a korhadt, virágos sírok között, mintha a jövendő nagy ígéretei zsongtak volna szerte és a munkásinduló dübörgő hangjai tán még a sírok mélyén szendergő, örökre elnémult csöndes embereket is nyugtalanították volna. Csodásan különös, fájóan bús és fölemelően nagyszerű temetés volt; méltó a csütörtöki forradalomhoz.

A gyáva és hitvány rendőrség számítása megint nem ütött be. A Szvetenay ucca táján nem engedték gyülekezni a munkásokat — a munkásoknak még temetniök sem szabad — a rend nevében. Holott Budapest agyonkompromittált és örökre megbukott rendőrkapitányának titkos reménybeli gondolata az volt, hogy a messzefekvő rákosi temetőbe nem fognak kimenni az emberek és a vádoló temetés nem lesz olyan félelmetes. A sunyi és buta rendőrfőnöki észjárás megint csődöt mondott: tízezrek és tízezrek végtelen sora zarándokolt el a szent sírokhoz és a frissen ásott göröngyöket a forradolom vérpiros lángjai lobogták körül. A piros fény

világánál mi láttuk: a gonosz nagyurak puhapárnás otthonukban elsápadtak.

*

A pünkösdi tetemrehívás érchangjai messzire szálltak. A vértanúk sírja fölött elhangzott a szent fogadalom: a harcot pedig folytatni fogjuk utolsó csöpp vérünk hullásáig, ha valamennyien mártirhalált halunk is. Zokogva borulunk le drága halottaink sírjára, de a könnyeinket felszárítja az előlobogó harci tűz, amelynek vakító, nagyszerű játékát nem tudja leöldökölni a zsarnokság. Az eszme, a gondolat ott ég a levegőben, hiába párnázzátok el az ablakaitokat, a bíborfényben úszó vérvörös naptól hasztalan fordítjátok el ijedt tekinteteteket; gőgös nagy urak, a reggel érkezik.

Ott a rákosi temetőben, három hősnek virágos koporsója fölött bosszúálló, haragos villámok cikáztak, gyujtogató forradalmi tüzek lángoltak elő. Az enyészet birodalmába a forró és napsugaras élet vonult ki gyászolni és hadat üzenni. Az elgyötörtek, a kihasználtak, a megszurkáltak elszánt, komor hadserege üzent hadat a koporsók mellől nektek, proletárvérben tobzódó gonosz gyilkosok...

*

Vasárnap délután három órakor történt a vértanúk temetése. Ekkorára már ezrek és ezrek állottak a temetőben néma megdöbbenéssel. A tömeg igyekezett háborgó indulatain uralkodni, de néha mégis fölröppent egy-egy elfojtott kiáltás:

— Gyilkosok! Átkozottak legyenek a hóhérok! Boda kezéhez tapad a kiontott munkásvér!

Az előretörő kiáltásokat hamarosan elnémítja a tömeg:

— Csöndesen legyünk, elvtársak! A temetőben vagyunk . . .

És elcsitul a szenvedelmek izgatott szava, a kegyelet és a gyász érzése reszket a levegőben. Csönd van. Félelmes, szomorú csöndesség. A koporsókat nyitva hozták ki a halottasház előtti térségre. Hatyina Sándor, Ristor Miklós és Rosta Gyula nyugszanak bennük.

Mindhármuknak egyforma ezüstszínű koporsójuk, egyforma kék lepel takarja le, egyformán vették körül a ravatalokat az emberek és egyformán szórták tele virággal. Közel a ravatalokhoz az elhunytak családtagjai, a hátramaradottak álltak, kiknek ki-kitörő fájdalmas zokogásával telt meg a levegő.

Mindegyik koporsón ott van a szociáldemokrata párt vörösszalagos koszorúja ezzel a fölírással:

„A népjogok martírjainak — a szociáldemokrata párt."

Külön koszorút küldött mindegyik koporsóra a függetlenségi

és 48-as párt és Justh Gyula. A nemzetiszínű szalagokon a következő fölírások: „A népjogok vértanújának — a függetlenségi és 48-as párt"; „A népjogok vértanújának — Justh Gyula."

Koszorút küldött a ravatalokra Ausztria szociáldemokrata pártja is. Ennek a szalagján a következő fölírás olvasható: „Die Parteivertretung der Deutschen Socialdemkratie Österreichs — den Blutzeugen der Volksrechte".

A horvátországi szociáldemokrata párt szintén küldött koszorút, úgyszintén az Országos Reformklub is lehelyezte a maga fekete selyemszalagos koszorúját. A szakszervezetek vörösszalagos koszorúi sem maradtak el a vártanúk koporsói mellől, valamint a nőmunkások koszorúját is ott láttuk.

A gyászszertartást az egyesült munkásdalárdák kara vezette be, amely a „Miért oly borús . . ." kezdetű gyászdalt énekelte. A gyászdal tartama alatt valóságos virágzápor hullott a három koporsóra.

Azután Pikár Radivoj mondott bolgár nyelven imát, utána pedig Kovács Emil református lelkész végezte a gyászszertartást Rosta Gyula fölött.

Az egyházi szertartás után Bokányi Dezső elvtárs lépett a koporsókhoz és megindító beszédben búcsúztatta a vértanúkat.

Bokányi elvtárs beszéde közben ismét fölhangzott néhány vádoló fölkiáltás, de a könnyező tömeg csöndre intette a közbeszólókat. A koporsókat a szertartás és a búcsúztatás alatt sok Justh-párti képviselő állotta körül. A könnyfakasztó búcsúbeszéd után a munkásdalárda a Marseillaiset énekelte és ezalatt újra virágzápor hullott a koporsókra. Majd előállott két halottaskocsi, egy fehér Rostás részére, és egy kék Hatyina részére, de az ott álló munkások vállaikra emelték a koporsókat és vitték a mintegy félórányi távolságra levő sírok felé.

Oly nagy volt a tömeg, hogy ezer meg ezer ember nem férkőzhetett a ravatalhoz, ezek azzal igyekeztek kárpótolni magukat, hogy a nyitott sírhelyek körül foglaltak állást. Minden nyitott sírnál erős és áthatlan embergyűrű keletkezett és mikor meglátták a koporsókat vivő emberek útirányát, sírokon, virágokon keresztül törtetett előre a néparadat. A három sírhely közül a középsőbe Rostát, jobbra Hatyinát, balra pedig Ristort helyezték.

Közben új virágzápor hullott a koporsókra; piros szegfűk és rózsák nagy ívekben röpködtek a nyitott sírokra. Ezután megható beszédeket mondtak Makay Aladár, Teszársz Károly, Csepregi Sándor. A reformklub nevében Jászi Oszkár búcsúztatta emelkedett szellemű beszédben a halottakat. Az egész ország

halottai ők — mondotta Jászi —, mert az eszméért szenvedtek hősi vértanúhalált. — Az elhunytak hozzátartozói hangosan zokogtak.

És elhantolták a koporsókat. A vértanúk sírjára több virág hullott, mint rög.

*

A sokezernyi gyászoló tömeg elindult a temetőből. A halottak már a sírhantok alatt pihentek s a visszafojtott indulatok hullámzó erővel törtek elő. A tömeg hangosan átkozta a pribékeket, Boda dédelgetett gyilkos legényeiről káromkodó, gyűlöletes szavak hallatszottak. Ha most egy rendőr valahonnan odavetődött volna! És ha százan is lettek volna! De nem volt egy sem. A gyilkosok eltakarodtak a kegyelet virággal követett útjából; egy nyomorultat sem lehetett látni. A gyávasághoz ezeknek mindig van eszük.

Hanem a Maglódi úton, a téglagyár udvarán, a kerítés mögött készenlétben táborozott egy század lovas- és egy század gyalogos csendőrség. A bestiák nem igen látszottak ki, dolguk sem akadt. De a Boda Dezső egyenruhás betyárjai még a téglagyár kerítései mögé sem mertek bújni. Ezeket a laktanyájukban is a hideg majd kirázta, úgy féltek. Ők tudják, miért.

*

Sok gyönyörű, megörökítésre érdemes epizódja van a vértanúk temetésének. Ime az egyik:

Ősz, töpörödött anyóka beszél egy sereg szegény asszonnyal. Ruhája gyász. Szemében a lelkesedés lángja ragyog:

— Ezek szegények meghaltak — mondja —, de ez még nem elég. Mert addig nem lesz úgyse nyugalom, amíg sokan meg nem halnak, amíg ezek az állapotok meg nem változnak. De legalább aki azután életben marad, az éljen boldogan . . .

És a szegény asszonyok jóváhagyólag hallgatják a prófétai szózatot.

*

Vasárnap délután piros rózsákat vesz egy munkás a körút sarkán.

— Ma temetik azokat is, akiket csütörtökön megöltek? — kérdi a virágárús asszony.

— Ezeket a piros rózsákat is nekik viszem — feleli a proletár.

— Ugyan kérem — mondja az asszony szinte esdve —, legyen szíves az úr, vigyen egynéhány virágot az én nevemben is a szegényeknek.

Ezzel egy marék piros rózsát adott át.

MÁJUS HUSZONHÁROM RÁKOSPALOTÁN

Írta: *Babits Mihály*

1.

Pest uccái között rohanó nép, puskalövések,
rendőr, tört üvegek, népszava forradalom.
Én egyedül tehetetlenül itt számlálom a percet
nincs hír, nincs ujság, villanyosom megakadt.
Néma falun lakom én, hol még az ebek sem ugatnak,
Nem bőgnek tehenek, még a malac se visít.
Nádas eresznek alatta topázszemű tengericső csügg.
Hószínű fal, kék árny. Csönd, csak a fecske csicsereg.
Csak ha a villanyos árohan itt (és mint a tehén bőg)
sejteni a város szörnyeteges közelét.
Ám most alszik a táj: egy döglött villanyos állong.
Ó, bús villanyosom: bús ez a néma világ!
Bús e méla falun az üres sínekre merengeni.
Ó jövevény sínek, visztek-e még ma tovább?
Visztek-e még ma odáig, ahol most csörren az ablak,
hol most csorran a vér, forran a forradalom?
Hol zajgó tömegen most úr a néma Petőfi
a sarkra az Eszme kiáll isteni rima gyanánt;
Hol tán míg írom ezt Magyarország nagy betegágyán
vér és kínok közt megszületett a Jövő.

2.

Ó, te Jövő, aki jössz és senkise sejti, hogy itt vagy;
jössz és senkise lát; jössz sűrű fátyol alatt,
Mit hozál, idegen? mit, mit viszel el? van-e célod
vagy boros emberként ingatod utaidat?
Ah boros is vagy már ezer őrült eszme borától.
Álmodsz s kóros vágy szennyezi álmod ízét!
Álom vagy magad: a mult álma, ki halni szeretne,
s sír, hogy mindene fáj s nem lehet így betegen.
Jöjjön az elhazugolt életre halálos igazság,
lesben az uccákon álljon a kósza halál:
Minden mindegy már! zúgjon föl a tengerek alja!
hányódjon föl a genny! jöjjön a forradalom!
Jöjjön a barbárság; jöjjön legalább az igazság,
annyi hazugság és elmulatások után!
Jöjjön a lázálom, mely minden bűnt kibeszél majd:
egynek mondja: „Jogok gyáva barátja, remegj!"
Másnak: „Ajkaidon kopott szó lett a szabadság!
s szíved zsarnok volt, öklöd rossz kalapács."
Másnak: „Álnokul és önzőn fogtál kezet: íme
véres lett a kezed: moshatod a kezedet!"
Mindnek: „Félre vakult csökevény, s ti koholt ideálok!
Nem játék a világ! Látni, teremteni kell."

(1912)

A maró szatírának és a szocialista publicisztikának egyik remeke ez a nagyszerű cikk, amelyet Farkas Antal és Kunfi Zsigmond közösen írtak.

A CSEREBOGARAK HALHATATLANSÁGA

1912 június 11.

Tisztelt szülők és kedves gyermekek! Ebben az órában, amelyet az ország történelem-tanrendjében a históriacsináló úristen előírt, nem beszélhetek nektek másról, mint a cserebogarak halhatatlanságáról. A hallgatóságképpen megjelent tisztelt szülők és ti, kedves gyermekek, kísérjétek figyelemmel érdekes és vonzó előadásomat, amelynek tárgya a cserebogarak oly régen vitatott halhatatlansága.

Méltán merülhet föl az a kérdés, hogy mi a cserebogár? Kérdés ez, amely keresztül nyilallik a hazán és amelynek a szemébe kell egyszer néznünk és hogy ezt megtehessük, vegyék elő, tisztelt szülők és kedves gyermekek a Pallas-féle lexikon Burgos—Damjanich című kötetét, amelyből megtudhatjuk, hogy a cserebogár nem más, mint Melolontha vulgaris, vagyis az az ásvány, azaz növény, illetve állat, amelytől a magyar néplélek minden évben megkérdezi, hogy — eltekintvén attól, lesz-e nyár, avagy sokáig él-e? — vajjon a rózsánké leszünk-e? A kérdés dalban történik, a felelet azonban elmaradt e mai napig.

Évszázadok húnytak el a mult tengerében, tisztelt szülők és kedves gyermekek, de erre a kérdésre nem kaptunk feleletet a cserebogaraktól. (Melolontha vulgaris.) Mi történik a kérdésekkel? A kérdések felelet nélkül nem maradhatnak és egyszer el kell jönni annak a történelmi pillanatnak, amikor a cserebogarak leszámolnak az ellenük támasztott követelésekkel és megadják a sokat hánytorgatott kérdésre a feleletet, úgyhogy az egész ország — nem! — az egész növényország, az ásványország és az állatvilág szájtátva hallgatja, hogy mit beszélnek a cserebogarak. (Melolontha vulgaris.)

Mi következik ebből, tisztelt szülők és kedves gyermekek? Ebből semmi sem következik; de az világos, hogy a cserebogarak nem halhatnak meg anélkül, hogy e fontos kérdésre a feleletet

meg ne adják. Igaz? No már most, ezt a feleletet évmilliókig várhatnánk és mégsem kaphatnánk meg, vagyis világos, hogy a cserebogarak (Melolontha vulgaris) halhatatlanok.

A tisztelt szülők és kedves gyermekek tapsvihara után bátran rátérhetünk arra, hogy miképpen viselkedjünk a halhatatlan cserebogarak (Melolontha vulgaris) petéivel szemben, amelyeket pajorok és csimaszok néven tisztel a világtörténelem. Hát sehogyan se viselkedjünk, mert ezek a hitvány peték nem érdemlik meg, hogy csak egy pillantást is vessünk rájuk, mert ezek pajorok és csimaszok maradnak mindaddig, amíg elérik a nagykorúságot, levetik az álcájukat és födetlen fővel, csupasz ábrázattal bevonulnak a cserebogarak (Melolontha vulgaris) halhatatlan táborába, ahol teljesítik mindama kötelességeket, amiket az állatvilági társadalom ró a cserebogarak (M. v.) vállaira.

Ezek után, tisztelt szülők és kedves gyermekek, nem marad más hátra, mint fölvetni azt a kérdést, hogy akkor, amikor halhatatlanjaink meghaltak és szoborba öntették, illendő volna-e a szintén elhalt, de halhatatlan cserebogarak számára olyan szobrot emelnünk, amely előtt szent áhitattal térdeljen a pajor és a csimasz?

Ez most a legégetőbb kérdés! Ez az, aminek felelet nélkül hagyása égeti a nemzet testét; ez az, aminek hanyagolása rákfene az ezeréves alkotmány táján és ez az, amire a magyar költő szomorúan énekelte:

> *Húsz esztendő! — az idő hogy eljár...*
> *Cserebogár, sárga cserebogár!*

...A királyi ügyészség Székely Ferencnek vezetése alatt és utasítására ilyen vezércikkeket szeretne olvasni a Népszavában. Amikor a pénzen összevásárolt mungóbanda a közveszélyes bihari haramia vezér parancsára fölrúgja az alkotmányt, legázolja a házszabályokat, amikor rendőrpribékek hurcolják ki a becsületes embereket a képviselőházból, úgyhogy ott más, mint csirkefogó és briganti nem marad, amikor az ostromállapot, a csendőrszurony, a Mannlicher és gépfegyver halálok halálával fenyegetnek mindenkit, aki a becstelenek uralma ellen megmozdulni merészel: a szabad sajtó, a lapok meg nem rettenthető igazmondása az egyetlen mentsvára már Magyarországon a szabadságnak és a jogokért való harcnak. Ezt a szabadsajtót akarja az alkotmányrabló pribékek bandája elnémítani, hogy a temető csöndjében zavartalanul élhessenek mesterségüknek: a szabad lopásnak. A polgári sajtónak azon orgánumait, amelyeket még

meg nem vásároltak, létezésükben támadják meg a sajtóbitangok. Egész csomó ujságot kitiltanak a pályaudvarokról, más lapokat megfenyegetnek ezzel és ilyen eszközökkel próbálják elhallgattatni azt a fölháborodást, amely minden becsületes ember lelkéből előtör. Az ő uralmuk és rendszerük csak akkor maradhat fönn, ha az ország nem tudja, hogy mit csinálnak. Az a zsivány-politika, amely ma úrrá akar lenni a magyar közéletben és Bakonnyá akarja átalakítani a magyar pilitikát: nem bírja meg a nyilvánosságot, nem bírja meg a meg nem vásárolt lapok bírálatát.

Amíg az igazmondó és le nem pénzelt polgári lapokra a vasúti portást és az állomásfőnököt uszítják rá, akiknek segítségével be nem eresztik ezeket a lapokat a pályaudvarokra, legveszedelmesebb ellenségüket, a Népszavát az ügyészség és bíróság gondjaira bízzák. A magyar élet lelkiismeretét, minden tisztességes ember közvéleményét, azt, amit minden becsületes ember ma akar az országban, azt a megvetést, gyülöletet, a megtorlásnak és bosszúállásnak azt a vágyát, amely milliók lelkében feszül ma: a Népszava fejezi ki a legélesebben, a legkövetkezetesebben és a legnagyobb erővel. Azt a hű és pontos tükröt, amelyet a szociáldemokrata munkások lapja tart a brigantik elé, nem tudják nézni. A többi lapot csak a pályaudvarokra nem engedik be, a Népszava hangját egészen el akarják fojtani és egyáltalán ki nem eresztik a nyomdából. Alig két héten belül nyolcszor kobozták el a Népszavát, töméntelen pört akasztanak a Népszava nyakába, számos esztendő fogházbüntetéssel és nagy pénzbírságokkal akarnak bennünket elnémítani.

De uszíthatják ránk valamennyi ügyészüket, mozgósíthatják minden fogdmegjüket, megpróbálhatják a megfélemlítés minden eszközét, munkába szólíthatják minden pribékjüket: a mi tiltakozó és megbélyegző szavunkat nem fogják a kozákok elnémítani. Mi tükröt tartunk naponta elébük, hogy lássák meg, milyen alávalók és alkotmánygyilkosok; megmutatjuk nekik naponta ocsmány és becstelen munkájuk képét. De nemcsak nekik mutatjuk ezt meg, hanem lerajzoljuk őket naponta az országnak és rájuk sütjük azt a szégyenbélyeget, amelyet semmi a világon nem fog leszedni róluk. Habár azt szeretnék, hogy a cserebogarak halhatatlanságáról írjunk, amikor ők kifosztják és tönkreteszik az országot és talán ma már akkor is elkoboznák a Népszavát, ha erről: a cserebogarak halhatatlanságáról írna, mert tehetetlen dühükben egészen elveszítették eszüket: az igazság és megtorlás szavát elnémítani nem fogják soha.

Elkobozzák a Népszavát naponta: naponta megírjuk, hogy gazok és becstelenek prédája lett ez az ország.

Elkobozzák a Népszavát naponta: naponta megírjuk, hogy az állampénztárból elcsent pénzen megválasztott képviselők szállítják most az országot a bihari fosztogatóknak és a bécsi kamarillának.

Elkobozzák a Népszavát naponta: naponta megírjuk, hogy rájuk jár majd a rúd azokra a galádokra, akik a népjogoktól való félelmükben minden becstelenségre képesek.

Elkobozzák a Népszavát naponta: naponta megírjuk, hogy a népnek nemcsak joga, hanem kötelessége is föllázadni azok ellen, akik a vágóhídra viszik előbb az országot, hogy azután zavartalanul vágóhídra hajthassák a népet.

Minket nem lehet megfélemlíteni, sem elhallgattatni. Csak rajta, ügyész és bíró urak, rendőrök és detektívek meg egyéb fogdmegek: Tegyék meg azt, amiért önöket fizetik, mi is megtesszük minden nap kötelességünket, amellyel a nép nagy ügyének, az igazságnak, az ország fönnmaradásának és a tisztességnek, becsületnek tartozunk.

Hóhérok, jól dolgozzanak, mert mi még jobban fogunk!

A HÁBORÚ

Írta: Peterdi Andor

Elnémult már a víg pacsirtaének
Az őszi, megfakult rétek fölött,
Szél muzsikálgat mélabús szónátát
Fészkem körül, a kis boglya mögött.
Nem csábít már méláző álmodásra
A lankás Rákos, e szelíd vidék,
Egy üzenetet, lázongót küld hozzám
Déli tájakról a nagy messziség.

Míg itt, bús őszi szántásokra hajlik
A fukar nap, erőtlen fényivel,
Amarra délnek roppant aratásra
Hadak indulnak, sok százezrivel.
Ringó vetések, mind learatatlan,
Jaj annak, jaj, aki ott lent kaszál,
Bús anyacsókkal indult a nagy útra
S ott jégcsókjával várja a halál.

Ó, elkárhozott arató legények,
Testvéreim, proletármilliók.
A szörnyek szörnye: a ti aratástok
És számotokra nem hajt semmi jót.
Lőporfüstjében csak irtsátok egymást
Tőrrel, gránáttal! Evoé, vivát!
Véres, bús játékbábuk, nem látjátok,
Hogy híznak most a fölkent bestiák?

Csak rajta hát, gyilkoljátok halomra
Egymást, ó, balga proletár-hadak!
Tapsol a császár, tapsol, midőn látja
A véretek folyammá mint dagad.
Tapsol a császár, fenséges a játék.
Mámora téboly és míg ő vigad,
Ti marsoltok a roppant temetőbe,
A mészpokolba, jámbor hadfiak.

Csak rajta hát, csapjatok mind egymásra
Világfönntartó hangyaseregek,
Aranygallérnál kezdődik az ember
És ti, ó, dehogy vagytok emberek!
Ha millióan s ha mind odavesztek:
Nem ár egy fess császári mosolyért,
Már kezdődik a balkáni színjáték,
Hullámzik már a friss proletárvér.

S fölöttem felhődzik egy varjútábor,
Már hívja a Dél, már csalja a Vér!
1912

Ez a riport fényt vet az akkori Budapest közhangulatára. Az ucca hangjában már a forradalom szele suhog.

A GESZTI HÓHÉR TÜNTETŐ SÉTÁJA.

1912 november 1.

Az Egyetem téren. — Tisza bemenekül a Nemzeti Kaszinóba. — Kőzápor a Csengery uccában. — Mentsenek meg a tömegtől!

Kegyetlen tervet eszelt ki csütörtök délelőtt a geszti briganti. Halálra rémítette a budapesti rendőrség derék detektívtestületét. A szuronyrengeteggel körülvett parlamentben elvégzett hóhérmunkája után sétálásra támadt gusztusa *Tisza Istvánnak*. Párthíveivel is közölte ezt a merész szándékát. A terv hallatára minden kuliban elhűlt a vér. De azért remegő térdekkel mindannyian hajbókoltak a rettegett vezér előtt:

— Mégis csak nagy ember vagy te, kegyelmes uram! — mondogatták a farkaspálok.

Nem akadt azonban közülük egy sem, aki el merte volna kísérni útjára *Tisza Istvánt*. Pedig a szuronyokkal védett Házban mennyire körülrajongják. A híres bihari gárdának nyoma sem volt a Tisza közelében. Az utóbbi időben, csak detektívek teremnek a geszti haramia árnyékában.

Tüntetés az Egyetem téren.

Honnan, honnan nem, 12 óra után a szánalmas külsejű, ijedtképű *Tisza István* az Egyetem téren tünt föl detektívgyűrűtől körülvéve. Pár pillanat alatt azonban az ucca — nagy részben jól öltözött — népe fölismerte a bihari betyárt és egyre fenyegetőbb kört vont köréje. Az „úri" közönség nem volt valami nagyon válogatós a szidalmakban és csak úgy viharzott az uccán, amikor kiáltozták:

— Kötelet a geszti junkernek!
— Hazaáruló gazember!
— Nem szégyenli tisztességes emberek közé tolni a pofáját!
— Menjen haza Gesztre!
— Le a csirkefogó gazemberrel!
— Már régen agyon kellett volna ütni!
— Éljen *Justh Gyula!*

A helyzet kezdett Tiszára nézve egyre veszedelmesebbé válni, mire Tisza egy merész fordulattal az Egyetem tér és Kecskeméti ucca sarkán lévő házba menekült be. A detektívek a kapu előtt helyeződtek el, a tömeg azonban mindjobban nőtt és valósággal megakasztotta a forgalmat. A három detektív kétségbeesésében kérlelni kezdte a tömeget. Szinte élvezet volt nézni, hogy milyen fínomak voltak. Csaknem síró hangon könyörögtek:

— Az Isten szerelmére, távozzanak!

— Legalább mireánk legyenek tekintettel!

A tömeget azonban egyáltalán nem hatotta meg ez a siránkozás és egy öblös hang elkiáltotta:

— Titeket is oda kellene kötni amellé a gazember mellé!

A tüntetők lelkesen helyeseltek és megéljenezték az ötletes közbeszólót. *Tisza István* azt hihette neki szól az éljen, s ezért ismét kilépett az uccára, ahol újult erővel harsant fel nyomában az abzugolás.

Nagyon érdekes volt az a jelenet is, amikor *Tisza István* keresztülment az Egyetem téren s egy elvtársunkkal találkozott össze, aki közvetlen közelében harsány hangon kiáltotta:

— Éljen...

Tiszát nagyon meghatotta az őszinte, lelkes éljenzés és már köszönésre emelte karját, amikor megszólalt az éljenző:

— ... de nem maga, hanem *Justh Gyula!*

Nincs menedék a Kaszinóban

Nem is bírta elviselni ezeket a megvető tekinteteket. Bemenekült a Nemzeti Kaszinóba, mialatt a többszáz főnyi tömeg a Kaszinó előtt várakozó álláspontra helyezkedett. Hiába próbálták a detektívek oszlásra bírni a tüntetőket mindenféle ravaszsággal. Amikor a könyörgéssel nem boldogultak, azt híresztelték a tömegben, hogy Tisza délután két óráig ki se mozdul a Kaszinóból.

Bialogurszky detektív odalépett az ellenzéki képviselők csoportjához és így szólt *Zichy Aladárhoz:*

— Az istenért, kegyelmes uram, kérem, legyen kegyes valamit csinálni. Két órája tart már ez a borzasztó állapot, mi teljesen ki vagyunk merülve. Június óta kísérem az elnök urat. Tessék rámnézni, le vagyok soványodva, mint egy agár, nem bírom már.

Zichy azt felelte a detektívnek, hogy majd bemegy a Kaszinóba és megkéri *Tiszát,* hogy kímélje meg a Kaszinót az ő népszerűségének következményeitől.

A mágnáskaszinóban azonban aligha fogadhatták Tisza kegyelmes urat valami nagy lelkesedéssel, mert a nemes gróf alig tíz percnyi ott tartózkodás után eltávozott a Kaszinóból s a Wagner-étterembe tért be, miután látta, hogy a tüntető tömeg még mindig nem oszlott el a Kossuth Lajos uccán. De az étteremből is hamarosan kijött és jelt adott a detektíveknek, hogy kövessék.

Séta a Dob uccában

Ekkor már öt detektív, két rendőrtiszt és négy rendőr vigyázott *Tisza* testi épségére. A szomorú menet egy óra tájban indult el a Kossuth Lajos uccából. *Tisza* nagyon kényelmetlenül érezte magát a gyalogjárón és inkább letért a kocsiútra. A félelem azonban kiült az arcára és egyik oldalról a másik oldalra vándorolt, mint egy álomkóros. Rendkívül zavarban volt, nem tudta, hogy mit csináljon. Különösen az épülő házakat kerülte ki, mert az állványokról nem túlságos barátsággal integettek feléje az ebédelő munkások. A bérkocsisok is fenyegetve suhogtatták felé ostoraikat. Végre nagy nekiszánással a Dob ucca felé vette útját. A detektívek rémült arccal tekintettek egymásra és halkan kérdezték:

— No, most mi lesz velünk?

Elsősorban is arról gondoskodtak, hogy néhány kocsi kövesse őket, amelyeken szükség esetén menekülhessenek. A legforgalmasabb időben ért a tömeg a Dob uccába. A szűk uccán mozdulni is alig lehetett a sok járó-kelőtől. Tisza nyomában kétezer főnyi tömeg lehetett, amely éktelen zajjal szidalmazta a bihari betyárt.

— Akasztófára a hazaárulóval!

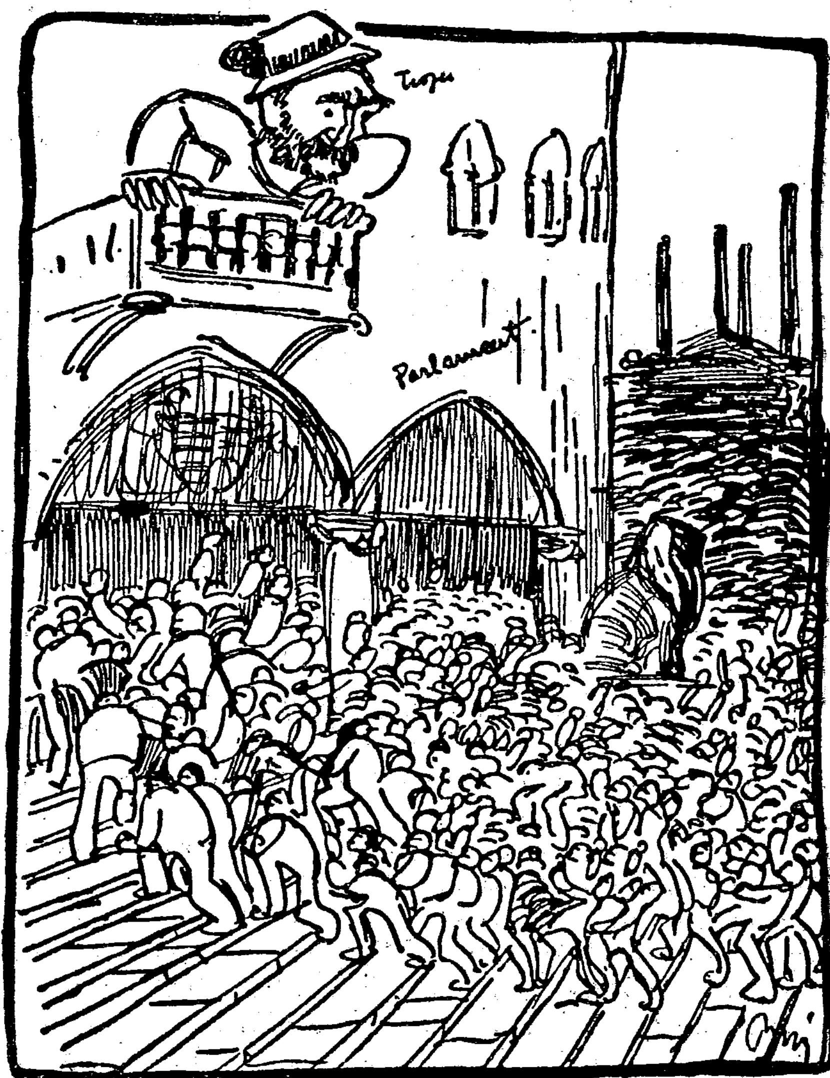
— Lámpavasra az alkotmánytipróval!

— Menjen a Klauzál uccába!

Ezek voltak a legenyhébb kifejezések, amelyekkel a mungók vezérét illette a tömeg. De később sor került az olyan szavakra is, ami eddig csak a rendőri fölügyelet alatt álló lányoknak volt a privilégiuma.

A viharos tüntetés nyomán az üzletekből és a házakból mindenfelé az uccára tódultak az emberek és azok is, akik eddig még sohasem látták *Tiszát,* a következő pillanatban már a tömeggel együtt abzugolták az alkotmány hóhérját.

Egy kofát, aki körtével megrakott kocsijával jött arra, megállított a tömeg s a körtékkel megdobálták *Tiszát.* Vagy kétszáz lépésre ment gyalog, azután kocsiba ült. A Klauzál téren megint gyalogosan folytatta útját *Tisza.* Újból fölismerték és a leggya-

Karrikatúra a parlament ellen felvonuló proletároktól megrémült Tisza Istvánról

(Biró Mihály műve.)

lázatosabb kifejezésekkel illették. Tojásokat és krumplikot hajigáltak feléje, ő meghökkent és sápadtan tovább haladt. Mögötte a detektívek és számozatlan kocsija.

Vissza a tömeget!

A Dob ucca 35. számú ház előtt *Tisza* kétségbeesetten fordult vissza és a megdöbbenés hangján szólt a detektívekhez:

— Nem bírom tovább! Szorítsák vissza a tömeget!

A detektívek revolvert vettek elő, a rendőrök kardot rántottak. Egy pillanatra meghátrált a tömeg. Néhány pofon elcsattant, de a következő pillanatban már fölhangzott:

— Éljen Justh Gyula!

— Pusztuljon a geszti haramia!

A Dob ucca és Erzsébet körút sarkán már háromezer ember abzugolta *Tiszát* és éltette *Kovács Gyulát.*

— Abzug *Tisza,* éljen *Kovács,* abzug *Tisza,* éljen *Kovács!* — szinte ütemszerűen hangzottak ki ezek a szavak a tömeg zajából.

Segítség!

Tisza rémülten megfordult és néhány lépést haladt visszafelé, aztán pár pillanatnyi gondolkodás után kiadta a parancsot a detektíveknek:

— Nem tűrhetem tovább a szidalmazást. Bármiképpen is mentsenek meg a tömegtől!

— Hívhatjuk a rendőri készültséget? — kérdezte *Bialogurszky* detektív.

— Nem bánom én, akármit csinálnak — mondta a nemes gróf —, csak ne lássam ezt a tömeget.

Erre egy deketív befutott a „Kör"-kávéházba és segítségért telefonált a hetedik kerületi kapitányságra. *Tisza* nem mozdult el a kávéház elől, amíg a detektív ki nem jelentette:

— Az Almási tér mellett már ott lesznek a rendőrök.

Amíg a haditanács tartott, a tömeg szüntelenül tüntetett *Tisza István* ellen és a detektíveknek és rendőröknek jókora megerőltetésükbe került, hogy távol tudták tartani az embereket *Tiszától.*

Kőzápor a Csengery uccában

Tisza a detektív biztató jelentésében megnyugodva, folytatta útját az Erzsébet körúton át, végig a Dob uccán. A 80. számú háznál tovább azonban nem bírta. Itt már teljesen körülkerítették a tüntetők és a fülsiketítő lármát nem bírta elviselni.

— Rettenetes ez! — mondotta a detektíveknek Tisza és sze-

meivel kereste az utat, hogy merre menekülhetne. A Csengery ucca kihaltnak látszott, sietve arra vette tehát az útját. A Csengery ucca gyalogjáróján mindkét oldalon föl van bontva a kövezet. Mintha direkt a tüntetők részére készítették volna a köveket és göröngyöket. Érezte ezt a tömeg és *Tisza* alig tett néhány lépést az uccában, amikor hullani kezdtek feléje a kövek. Három vaskos kődarab közvetlenül a feje fölött csapódott le.

Ebben a pillanatban vágtató kocsikon megérkezett a rendőri készültség és kivont karddal hátbatámadta a tüntetőket. A vagdalkózó rendőrök láttára *Tisza István* inaiba is visszaszállt a bátorság és harsány hangon adta ki az utasítást:

— Aki a közelembe ér, ütni-vágni kell!

A detektívek is egyszerre hősökké váltak és *Bialogurszky* detektív fölhúzott kakasú revolverét magasra tartva, végigüvöltötte az uccát:

— Aki egy követ dob, azt lelövöm, mint egy kutyát. Egy kő: egy lövés!

Ebben a pillanatban még egy kő csapódott le *Tisza* mellett és a hős detektív zavarba jött: nem tudta, hogy hova lőjjön?

Tisza maga is megijedt és kétségbeesetten kérdezte meg a detektívtől:

— Mi lesz a lapokban?

A rendőrkardok némileg megtisztították az uccát, mire *Tisza István* öt detektívjével és mintegy húszfőnyi rendőrcsapattal bevonult a Jósika uccába. Békésen azonban nem haladhattak sokáig, mert a tüntetők ismét előrenyomultak és ismét zúgott az abzug. A rendőrök erre újból nekiestek kardjukkal a közönségnek és a legártatlanabb járó-kelőket inzultálták.

Végre — otthon

Szerencsére nemsokára a Lövölde téren át elért a menet *Tisza* fasori lakása elé. A halottfehér arcú gróf ekkor megadta a jelt a távozásra és csak *Bialogurszky* detektívet kérette magához, akinek köszönetet mondott a kíséretért és mindenképpen excuzálni igyekezett magát, hogy ő nem fél, a maga személyét nem sajnálja, de azért mégsem lehet tűrni a tömeg garázdálkodását és minden kihágást kérlelhetetlen szigorral kell megtorolni.

A kegyelmes úr, úglátszik, még mindig nem térhetett magához, mert amikor elbúcsúzott a detektívtől, kétszer is kezetfogott vele. Vagy talán ezekkel a kézfogásokkal akarta meghálálni a kíséretet?!

KIKÉPZIK A REGRUTÁKAT

Írta: **Bresztovszky Ernő**

Ragyogó őszi délután. A várbástya sétányáról gyönyörű a napfényes panoráma. Jobbról a Jánoshegy csúcsán a kilátó tornya vág bele a fehér felhőfoszlányokkal márványozott kék boltozatba, amelyet szemből Fadrusz villájának nagy kupolája, balról a citadella támaszt alá. Bágyadt fényben úsznak tágas félkörben a paloták és a Krisztinaváros apró házai. A bástyasétányon végig-végigsüvölt egy hirtelen szélroham, az utolsó sárga leveleket söpri és az ember sietve gombolja be az őszi kabátját. Ez a napfény már csak világít és nem melegít; ez a nap már olyan, mint a forró nyári szerelmek színes emléke: fázik az ember a fényétől.

De azért szép. Az elbarnult hegyek, a füstölgő házak összevisszasága és odalent, mélyen a lábam alatt van a Vérmező fakó szürkészöldje azzal a sok apró emberkével, akik ütemesen mozognak, oszlanak, csoportosulnak a napfényben... Szép ez, szép.

A bástyakorláton kihajolok és bámulom a mikroszkópikus embereket. Egyforma színű a ruhájuk, egyformán mozognak: katonák. Milyen kedves, finom kis játékszer innen magasról az a sok egyforma ember, amelyik szépen egy sorban lépeget, fordul, hajlong! Milyen furcsa, mikor úgy egyszerre kapják előre-hátra a fejüket!

Szélroham jön, zörgeti a földön a száraz leveleket. Fölgyűröm a galléromat és szemembe húzom a kalapom.

...Azok odalenn egyszerre kapkodják előre-hátra a fejüket. Milyen játékosan furcsa ez innen a magasból és milyen borzasztó ez nekik! Azok odalent: regruták. Most képzik ki őket. Most tanulják az első és legkeservesebb kommandót: Kopf nicken! Eins-zwei! Fejet hajts! Egy-kettő!

És a regruta előrekapja a fejét, szügyébe szegzi, mint a bika. Azután hátrakapja, mintha az eget vizsgálná. Eins-zwei! Eins-

zwei! Újra meg újra ismétlődik az értelmetlen művelet és munkára termett erős emberek egy egész délután végzik ezeket az értelmetlen mozdulatokat, amelyiktől megkótyagosodik a fejük, reszketős lesz a nyakuk, vérvörös arcukon meglátszik, hogy minden vérük a fejükbe tódul. És ha lanyhul az erőszakolt mozdulat, ordít a káplár: „Röpüljön a sipka!" És a sipka először lecsúszik a regruta orrára, azután mikor hátravágja a fejét, csakugyan leröpül, mert ha nem, akkor: herstellt! Az anyád istenit! És kezdődik minden elölről. Kopf nicken! Eins-zwei! Eins-zwei! — amíg a regruta meg nem tanul fejet hajtani.

Fejet hajtani minden és mindenki előtt, tűrni rúgást, szidalmat, beletörődni az igába és vérbeborult aggyal csak egyet érteni: a kommandót!

Valami önkéntelen jelképesség van abban, hogy az első gyakorlat, amelyet a baka megtanul: Kopf nicken! — és az első kommandó, amelyek vele járnak: a herstellt, meg az übt!

Herstellt! — ebben benne van a katonai dresszúra egész lelketlensége és céltalansága. Nem parancsol új mozdulatot, hanem visszacsináltatja a régit egy egész szakasszal, mert egy ember elvétette. Abban a szerencsétlen regrutában, aki először a főhajtást tanulja nagy igyekezettel, fölkelti a kérdést: minek csinálom én ezt, ha visszacsináltatják velem?! Minek ez a barbár kínzás? Mi haszna, mi célja!

Az übt! megadja a választ ezekre a dühös, kínzó kérdésekre. A tiszt úr vagy a káplár úr cigarettázik és kiadja az ordrét egy csomó regrutának: Kopf nicken! übt! A bakák lógatják a fejüket előre-hátra, egyszer, tízszer, százszor. A szemük már dülled, a nyelvük szinte kilóg, a sapkájuk már rég a fűben, de a fejük gépiesen roskad előre, roppan hátra — a tiszt úr vagy a káplár úr ellenben nem csinál semmit, rájuk sem néz talán, hanem a távolban elsiető fehércselédek után néz és esze-ágába sincs kimondani a megváltó szót: halt!

Sokat hallja még a porosfülű regruta a herstellt-et és az übt-öt, de már most megtanulja gyűlölni s vele s benne azt az igát, amely megtanította rájuk. Odalent, a Vérmezőn, azok a kedvesen egyszerre mozgó játékfigurák mégis csak emberek és bennük most egy olyan lélektani folyamat kavargó káosza dolgozik, amelyet minden volt regruta megismer a Kopf nicken! tanulása alapján: most törik belé a ránézve idegen világba, amelynek lelkét nem ismeri, céljait nem tudja, szavait, nótáit, körülményeit most tanulja meg.

...Odalent pihenőt rendelnek. Földre heverednek a fáradt

emberek. A káplár úr a zúgó, fájó, vértolulásos fejű bakák közé elegyedik és beszélget velük. Lemegyek hozzájuk.

Ballagtomban le a bástyáról eszembe jut, hogy ezen az első délutánon tanultam meg én is, mit jelent bakanyelven „übt"-re csinálni valamit. Mindent, amit sokszor egymásután vagy sokáig kell csinálni, ami rossz, ami káromkodtat, azt übt-re csinálják — bakáéknál. Hosszú mars után übtre dől ki a század. Übtre éhezik a nagygyakorlaton. Übtre pofozza és állítja raportra az őrmester úr, akinek nem tetszik a pofája. Übtre ül az áristomban a rezonérozó. A század nótása übtre is tud nótát mondani, akármilyen rekedt. Sőt, az akasztófahumorú „vágós" legény übtre csókolózik, ha nagyon szerelmes természetű a babája.

Ilyetén nyelvészeti elmélkedések közben érkezem le a hegyről. A tágas mezőn még heverész egynéhány csoport, egy csomó már glédában áll és „gliederweise" tanulja megint a fejlógatást. Már hallom a kommandót is. Olyan ismerős, mintha nekem szólna: Kopf nicken! Übt! De a zanyátok istenit, röpüljön az a sipka!

Ez a csomó baka tehát magyar. Zömök, komoly emberek. Fáradtak, nagytenyerűek, nehezen mozgók. Falusiak.

Az a szakasz ott, bosnyák. Bőrnadrágú, vörös fez a fején. A kopf nicken! übt! ott is német, — de a kommentárt nem értem. Az bosnyák s csak akkor sejtem, mit jelenthet, amikor a fezek is röpülni kezdenek a sipkák mintájára. Ebben az ármádiában mások a fajták, a nyelvek, a szokások, a gondolkozásmód a regrutáknál. Van bosnyák jobbágy és bécsi szerelő, félvad hegyi móc, és szabad iskolás fővárosi kultúrproletár, görögkeleti szerb és galiciai zsidó, vízfejű tiroli és agyafurt székely, irredentista olasz, császárimádó osztrák, kemény-nyakú függetlenségi kálomista legény, — de az mind megtanulja, hogy kopf nicken! Mindben föltámad a herstellt! miértje, — és mindnek megadja a választ azt übt!: mert muszáj! És a távoli bosnyák hegyi falvakban, dunántúli magyar községekben, tiroli pásztorkunyhókban egyként laknak semmiről sem tehető anyák, akiket egyforma tiszteletlenséggel emlegetnek, ha a bosnyák feznek, a közönséges bakasipkának s a kakastollas vadászsipkának az első kiképzése idején a káplár urak véleménye szerint röpülnie kell.

Ez nincs benne a Dienstreglement-ben, de szükségszerű folyománya a katonai rendnek és pontosan betartódik, mint az, hogy a mancsaftcimmerben minden emberre 15.3 köbméter levegő és 4.5 négyzetméter terület jusson, kivéve az altisztet, akinek 6.2 négyzetméter a „gebür". (D—t I. Th. V. Abschn. 22. §. 132.) vagy a büntetésekre vonatkozó intézkedések.

...Egy heverésző csoporthoz ballagok és kedélyeskedem a káplár úrral, aki egy cigaretta ellenében elnézi a civiltolakodást: „Fáradtak a porosfülüek?“ „Hásze arra valók.“ „Tudják már a kopfnickent?“ „Megy már. Muszáj, — úgy-e legények?!“ Röhög egyet s a földön heverők tiszteletteljesen utána röhögnek. Egyik másik föláll, hozzánksompolyog. A káplár ráüt egy fáradtképű alacsony legény vállára: „oda se neki, ecsém! Te csak a fejedet lógatod übtre, de odalent az a kommandó: dögölj rakásra, übt!“ És megint röhentett egyet s hátralökte a hüvelykujját dél felé. De a hangjából keserűséget éreztem és a nevetésnek nem volt visszhangja. A körülállók egyikének-másikának ólomszínű lett az arca. A káplár körülnéz, a hetykeség elmúlik tőle. Magam is úgy éreztem, hogy dögkeselyűk kóvályognak a vérmező fölött.

Egyik heverő magyar megszólal a földön: „nem is úgy hal meg a baka, mint az ember“.

Senkisem szólt. A csönd olyan félelmes volt, hogy összeborzadtam. Véres viziókat láttam és éreztem és csalhatatlan volt az érzésem;ezek a fogak vacogását titkoló emberek mind borzalmakat látnak. Az is, aki ott a hasán fekszik és a semmibe bámul. Ez a kis alacsony, tömpeorrú ember is, aki a bajuszát rágja. Mi itt most mind azokat a rémeket látjuk, amiket az ujsághírekből áramló vérfolyam kavarogat.... Hekatombák ezer halottból.... A gépfegyver zászlóaljakat söpör el... Itt egy darab láb, ott egy fölhasítottbelű törzs... Minden vér... csupa vér... És mi ott fekszünk... És véres lenne az anyánk ráncos arca... a szeretőnk tejszínbőre, ha ránk borulnának... De még ezt sem lehet... a baka nem hal meg úgy, mint az ember... Mi ott rothadunk, ahol hagytak...

És éreztük, hogy a vérmező fölött dögkeselyűk kóvályognak, de nem mertünk fölnézni sem. Üveges szemünk kimeredt, elnézett, át a hegyen, át a sok százkilométeres távolságon, el, oda, ahol ropog a gépfegyver, süvít az ólom és pörögnek, átkozódnak azok, akiknek kiadták a parancsot idegen nyelven, de nekünk mégis érthetően: dögöljetek rakásra! übt!... És dögölnek rakásra, egymásután, taktusra... Eins-zwei! Eins-zwei!... és nem könyörül senki és nincs, aki harsány parancsot adjon: halt!

...Rekedt hang üvölt ránk: „Káplár Nagy! Mit lopja a napot? Mit tereferél?!“ Fiatal gyerekhadnagy jön hozzánk. Rámszól: „Kicsoda az úr? Miről diskurál itt?“ „Ujságíró vagyok s a háborúról van szó.“ A gyerekember körülnéz világoskék szemével. Csupa eltorzult arcot lát. A szeme lassan elsötétül, az arcán meglátom, biztosan megismerem az életösztön fölvillanásának

nyomát, a becsületes, az emberi félelmet. Hangja megcsöndesül: „Nem kell ijeszteni a legénységet“ — mondja tovább és szalutál nekem. „Káplár Nagy, tovább! Elég a rasztból!!“

Elballagok át az alagúton, át a Lánchídon. De még a Rákóczi úton is remeg bennem a káplár Nagy cinizmusa: „dögöljetek rakásra! übt!“ És még most is látom az üvegesedő bakaszemeket és álmomban újra kísértenek a véres viziók, a halottak agyveleje kilóg a koponyából, a belük a hasukból, a gépfegyver ropog, a jatagános albánok, fezes törökök között ott vérzik az a szürkesipkás alacsony, tömpeorrú magyar és káplár úr Nagy ott hever a földön csöndesen, viaszfehéren, a homlokán egy kis kerek lyuk, amelyből szivárog csöppenként a vér. Dögöljetek rakásra! übt!

...És álmomban vacog a fogam a rémülettől, mert olyan kevesen még mindig csak néhány millióan vagyunk az egész világon, akik torkukszakadtából, kétségbeesetten üvöltik folyton, hogy halt! halt! halt! és a mi kommandónkat túlbömböli az ágyú, hallatlanná teszi a gépfegyverropogás.

Föl-fölriadok az álmomból, ledobom a takarót, mert a verejték csurog rólam. Minek is megyek én szép őszi délutánon sétálni a bástyára, ahonnét fölülről olyan kedves játékfigurák a fezes bosnyákok és szürkeruhás magyar bakák?! És ha már fölülről nézem őket, mi az ördögnek beszélgetek velük?!

1912

E megdöbbentő írás a falukutatás szellemi elődje s nemes példája.

AZ ELSÜLLYEDT VILÁG

Írta: **Barta Lajos**

Magas kősziklahegy tövén fekszik az elsüllyedt világ. Fölötte hegy, előtte tükörsíma rónaság. A hegy magasan nyúlik bele a levegőbe, kőbarázdái merész sivársággal símulnak egymásra. Egykor az emlékezetelőtti időben, az őstenger mélységeiben, a föld tüzétől kitaszítva omlottak így, lángoló ekével megszántott kőföldként egymásra.

A hegyalján jó magasra, zöld fűvel benőtt földsáv vonult két-három egymásfölé emelkedő terraszban, mintha a magas égbenéző kőasszony szomorú szürke ruhájának vidámabb zöld fodrozata lenne. Itt a zöld fodrok között, az egymásfölé emelkedő kőpárkányon fekszik az elsüllyedt világ, itt vannak a föld alá süllyedt emberek; egykor büszke magyar polgárok, akik valamikor a magukéban szántottak, vetettek, kalászt kelettek a fekete földből és tüzes bort facsartak a mindenféle ízzel gazdag hegyaljából és a kétkézi munka nomádjai, akik meztelen erejükkel jönnek, állomást tartanak itt, az új és új nemzedékekben végnélkülivé tenyésztett nyomorúság ezen földalatti odúiban.

Barlangok hosszú sora vonul az elsüllyedt világ agyagos, egymásfölé emelkedő földpárkányaiban. Eleinte csak kevés volt az efajta lakás. Egy-kettő. Azután jöttek messze vidékről nagy, sovány emberek, hervadt asszonyok, kihalt szívű férfiak és korai nemberek. És szaporodtak a barlangok, sokasodtak az emberek; jöttek víg munkabíró, kedélyes szerencsétlenek is, virtusokat és szokásokat, érdekes beszédeket hoztak magukkal azoknak, akik az ég sokféle tájékáról összesereglettek, két-háromszáz lélekben a szomorú züllöttségben is megtalálták az emberi kedély titkait és változatosságait.

A regésfejű hegy, mely átnézett a Dráván és a Dunán, hívta, szólogatta, gyüjtötte ezeket az embereket. Meglátták a nagy vizen át is kékesen ködlő fejét, megsejtették az alant munkára váró szőlőket és félig ösztönből, félig tévedt hírtől indítva, a nyomorúság szelétől űzetve, csak indultak, jöttek, mint tavasszal a fecske, vagy ősszel a magasabb vizekről dél felé húzó vadludak...

Eleinte bitang föld volt az, ott, a hegyalján, de amint kezdett földalatti falu válni belőle, beleavatkozott a dologba a puszta: élni akarok! szilajon egyszerű fogalmai közé, a közigazgatás, a tulajdon- és öröklési jog. A barlangok belekerültek a telekkönyvbe, oda ezek a párlépéses lyukak épúgy, mint a nagy fertályai, az uradalmak dominiumai. És ez a demokratikus egyenlőség büszkévé tette ott, ahol meg is lehetett élni a mezítelen két kézierő után, a kenyérrel és hagymával összeesküdött robotos hadat. A nomádtelepedés ekkor „kolónia" lett, a barlang, mely eddig csak „lik" volt, előlépett „hajlék"-ká, sőt lett nekik „funtus"-uk is.

Egy lépésnyi széles, négy-öt lépés hosszú földsávaik, a hajlék előtt: ez volt a „funtus". És ha Falábu Jóska esküdött:

— Nem iratom rád a hajlékomat, majd, hogy te engem kiforgass a vagyonomból!

Ez úgy volt mondva, mintha Majláth grófot szorongatták volna türelmetlen örökösök, vagy ha Bába Jancsi dicsekedett, hogy fákat ültetett a funtusra, az úgy hangzott, mintha a csuzai parasztkövet beszélt volna a képviselőház folyosóján otthoni birtokáról.

Hogyan készült a lik? Lemetszik elől függőlegesen a földpárkány homlokát, a síma homlokzat előtt csinálnak egy kis lapos területet, ez az udvar, a kert, a funtus. A lik száját aztán kirajzolják ásóval a síma homlokfalon és ebben az irányban haladnak befelé; szép gömbölyűtetejű barlangot kerítenek, a szájára valamiféle ajtót eszkábálnak és megvan a lakás. Ide költözik a család; három-négy, de nyolc-tíz ember is. Ezekben a barlangokban élnek, pihennek, ott fulladoznak a földalatti éjszakában az egymás gőzében, a nehéz mezei munkákban, a szőlőkben, vagy a kőbányákban eltöltött kemény nap után, pálinkától égő belekkel.

Volt az elsüllyedt világnak kőkorszaka is. De a fejlődés itt is csinált történelmet. Az ablak, a szelelőlyuk, a kémény jelölték az új korszakot; aztán a „funtus" kitolása, kerítés, ól, fa, mutatták az új kultúrát, csak lassan-lassan, mint az őskor vad-

embere kezdenek kibújni a föld alól, házakat emelnek maguknak az elsülyedt emberek. Így haladtunk előre évről-évre egy araszszal a Robinson-civilizáció felé. Öt-hat esztendőbe tartott, míg a hegyről legördült, a földből kivált, az útszélen összeszedett kövekből kerítést raktak maguknak; tízesztendei vágyba került a malacól, amelynek egyik deszkája drávai dereglyéből, másik égett ház padlásából, a harmadik kidőlt sövény maradékából került. A Robinson-kultúra előrehaladásával támadt itt is a vagyonnak hierarchiája. Falábú Jóska például igen nagy úrnak érezte magát Lukaccal szemben; mert az ő barlangja előtt egy méteres cseréperesz volt. Krumpli ellenben megvetette még a Falábut is, mert ő ugyan örökké a föld alatt maradt, de felesége tud németül és félesztendeig az uradalmi konyhán volt szolgálatban; Lőrci azonban már senki, mert ő csak bérben lakik egy likban. Mindannyiuk fölött azonban a sugárzó hatalom magasságaiban érzi magát lebegni Fencz, mert ő három fertályt hagyott odalent a faluban, mielőtt ide, az elsüllyedt világba felkényszerült.

Nehéz, kemény munka után és silány táplálékból élnek ennek a földalatti világnak lakói. Sehol azonban annyi drasztikus humort, annyi vaskos ötletet, annyi markáns félszegségszót nem hallani, mint itt, ahol a hagymával bélelt kérges emberek verejtékszagú kedélyéből meríti fel a néplélek elpusztíthatatlan egészsége rusztikus virágait. Nevek, mint: Lukac, Krumpli, Kakas, Roszseb-Trézsi, Féleszű Lőrci, Ferkác, Kisisten, Jézus, Putyi, Muciszüle, Pupu Éva stb., hol fordulhatnak elő, mint az elsüllyedt világban?

Kóratavasszal és ősszel virágzik ezeknek az embereknek a kedélye. Amikor már megszűnt a munka, vagy még nem kezdődött meg. Télen azonban, mint a medve, beveszik magukat az odúikba és naphoszat nem is bújnak ki. Keveset esznek és sokat alusznak ilyenkor, amikor jó ez az ő lakásuk, mert büdösen meleg. A hő ilyenkor a szél vad szárnyain beseper és betemet mindent és az elsüllyedt világ a maga eltemetett vagy félig kilátszó barlangszájaival olyan, mint egy őskori temető... Íme, azonban a meggémberedett ősemberek valamelyike csapást tört a szűz fehér hómezőben! Ez a pálinka útja! A téli álom sivár, buta, tunyaságából ráeszmélt a pálinka gyönyörűségére és ment, hogy hitelbe, koldulva megszerezze a maga zsákmányát... Így találkoznak a keskeny, kúszált lábnyomokban az ezredékek...

Azért a kikeletre már nem emlékeznek mindezekre. Ó, mert

akkor szép ott a világ! Fű, fa, növény, zöld, kövér, friss, fiatal; a földet beborítja a sok tarka vadvirág, a vad fák, a görcsös bokrok úgy kinyílnak, mintha a tavasz csak azért jött volna el, hogy az elsüllyedt világot ilyen gyönyörűvé tegye. Nem látszanak ilyenkor a kopár, legtöbbnyire fehérre meszelt barlangfők. Mint egy virágos álom takar el mindent a kikelet; és a csavargó ösvények mint fehér selyempántok bujkálnak a kövér füvek és virágok közt, a virágok, fák pedig, mintha szárnyak lennének, amelyek felragadják és elviszik az elsüllyedt világot.

Ilyenkor például Geresd megint emlékszik arra, amikor mészkereskedő volt és két erős lóval vitte falurol-falura a meszet, lenézve a sok silány parasztot; ő, a seftember! És hej, de szép is olyankor, tavasz idején a két sárga. Ma még kétszáz forint volt az ára, de jövőre Geresd már háromszázért vette őket, ám nem adta volna el őket, ötért sem, és ha sokáig él, akkor a király istállójába, az udvari hintó elé kerül a két paripa. Ilyenkor, mikor poétás kedvéből munkára serkent, este pálinkától részegen hazaszédeleg és a likhoz vezető lejtős úton legurulván, be-bevágja az orrát, boldog zsörtölődéssel dünnyögi:

— Ne te sárga! No, ne, rugdalózz! Te bolond!

Kozma Lőrincnek is ilyenkor támadnak nagy fantáziái, ilyenkor eszébejut neki, hogy ő nem napszámosnak, hanem szenzálnak született. És szép magas termetével, tarisznyát kerítvén magának, nekiindul a legközelebbi vásárnak. Ott alkuszik a legdrágább lovakra, fitymál és bírál, föl-fölcsap és elvágja az alkut, végül meg akarván venni egy gyönyörű svájci gulyát, ahogy az nem sikerül, hát legalább beáll a gulya hajcsárjának, ahogy aztán egy hét mulva hazakerül, eleinte gróf volt Bácskában, később nagygazda Becskereken és ha másképp nem megy, beéri azzal, hogy volt egy gulyája, olyan, amilyen csak herceg Eszterházynak lehet, de elhajtották tőle a zsiványok; vagyha még azt se, hát kétmázsás harcsából evett a Duna partján, vagy legroszszabb esetben, amint csudanagy pontyokat fogtak a halászok.

Geresd ábrándos természetébe, Lőrci háryjánosságába, ezen és más dolgok mindegyikébe beletörődött valami a néplélek játékából, a néphumor ábrándosságából is, keserynyés és maró savából is. És valami végtelenségbe nyíló kilátás van abban, hogy ezen az állati életen alig fölemelkedő, sok aljasság közt tengő, kevésfogalmú, elszikkadt elméjű emberek kemény vérdényein és hervadt agyán: hogyan szivárgott át a szűztiszta, mély népköltészeti anyag, nemegyszer már maga ez a költészet.

Erről azonban ők semmit sem tudnak. Elvonások számára nincs berendezve agyuk. Érzékeik csak a vaskos és nehéz valóságok érintésére nyilatkoznak. Mint élő gépek termékenységgé dolgozzák fel a föld makrancos erejét; és mintha földből jönne és testükön át a földbe menne vissza, amelyből ott az ember is, mint vad fa születni látszik, az ősemberi ösztön, a nagy szenvedély, a mindenekfölötti vágy az asszony után!...

A munka, a szakadatlan robot: az kényszerűség, ott az elsüllyedt világ. De az asszony! Ez vágy, sóvárgás, éhesség és düh, a nehéz vér virágzása, illata, mámora. Ehhez hasonló, de hozzá mégsem fogható csak egy van: a pálinka...

Egy éjjel Ferkác Julis is három késszúrástól, amit az ura mért rá, véresen feküdt a kocsiúton. Egy nagy véres pont, amely mutatja, milyen hosszú és izgalmas mondatai lehetnek a szerelmi életnek. A véres pont hosszú sugarakat eresztve, behálózta az egész elsüllyedt világot és sok asszonyi szív megresz-ketett: hátha egy éjjel ő is...

Mert a fiatalja, mind lejár a faluba és onnan szép ruháravalót hoz, amibe felöltözik vasárnap... Gyermeket nem szül, csak egyet, ez az egyke az egész család által lakott barlanglakásnak aljas éjszakáiból ered; a többi, aki jönne, belevész az örök sötétségbe. Hideglelős suttogások borzongnak ettől naponta végig az elsüllyedt világon és véres borzalmakban serken fel egyszer-másszor az életfojtogatás.

Közben minden, ami ott tett, érzés, nehéz gondolat, a testet emésztő munka, amelyben napról-napra fogy a férfiak élete, sóvár fojtottsággal, vakon kereng formátlan asszonyok teste körül; a munka után ernyedt éjszakában kivetett férfiak loholnak az elsüllyedt világ tekervényes útain, más híján hidegtestű vénasszonyok után és fiatal, fesledező mellű leányok is surrannak el a bokrok közt az ösvényeken...

És mialatt tavaszi vagy koranyári éjszakákon a nehéz és fojtóvá vált párák feszegetik a barlangok boltozatát, melyek alatt a munka rabszolgái sivár elmével álmodnak előre egy századot, mely mind kihozza őket a föld fölé, mintha lázasan sóhajtozva és brutálisan ágaskodva megrázná az egész elsüllyedt világot az ott lealjasodott uralkodó szerelem...

1913.

Szabó Ervinnek, a magyar szociáldemokrácia nagy tanítómesterének cikke Marx és Engels levelezéséből vett idézetekkel az 1848-as magyar forradalom objektív bírálatát és helyes értékelését segítette elő.

MAGYAR VONATKOZÁSOK MARX ÉS ENGELS LEVELEZÉSÉBEN

1913 december 25.

Majdnem húsz évvel Engels halála után, több mint harminccal a Marxé után megjelent végre a szocializmus két mesterének levelezése. Négy vaskos kötetet tesz ki és ha német pártunk kiadóvállalata nem szabta volna oly érthetetlenül magasra árát, mint semmiféle, tisztán üzleti vállalat nem tette volna, bizonyára többet beszélnének és írnának a szocializmus történetének ez új okmányairól. Az adatoknak, tényeknek igen nagy tömege van itt együtt. Annál kevesebb az elmélkedés. Leveleikben az emberek rendszerint közvetlenebbül írnak, s arról írnak, ami érdekli őket. Azt lehetett volna hinni, hogy oly kiválóan teoretikus elme, mint Marx, leveleiben, amelyeket legjobb barátjához és sokkal nagyobb mértékben, mint eddig hittük: munkatársához intéz, elméleti kételyeit, új megismeréseit beszéli meg. Ilyesmire nagyon elvétve akadunk. Nyilvánvaló e levelezésből, hogy amiként a két barátot elméleti közösségek közelítették egymáshoz, szoros testi-lelki barátságukat viszont az tartotta össze, hogy elméletük teljesen s véglegesen tisztázva volt számukra. Kételyeik akkor már alig voltak.

Hogy ennek ellenére a 48-iki forradalmak lezajlása után teljes tíz év telt el, amíg Marx első elméleti munkájával a nyilvánosság elé lépett, annak okait épp e levelezésből világosan megismerhetjük. Engels éveken át unos-untalan nógatta Marxot, hogy közgazdasági művét adja ki. Marx mindig halasztja, mert még ezt és ezt kell olvasnia a British Muzeum könyvtárában. Valóban olyan szorgalmas volt és oly lelkiismeretes, amilyen csak zseni lehet. De oly kétségbeejtően szegény volt, éveken át oly rettenetes nyomorral s folytonos betegséggel küzdött családjával együtt, hogy zseninek is sok volt.

Elég egy levelét elolvasni. 1852 szeptember 8-ról, hogy helyzetének megrendítő képét lássuk; ezt írja:

„Leveled ma igen izgatott légkörbe érkezett.

Feleségem beteg, Zsenike beteg, Ilonkának valami ideglázа van. Az orvost nem hívhatom, és nem hívhattam, mert nincs pénzem orvosságra. Nyolc-tíz napja kenyérrel és burgonyával táplálom családomat és nem tudom, hogy ma föl tudom-e hajszolni ezt is. Ez a diéta persze nem nagyon egészséges.

Dana számára nem írtam meg a cikket, mert nem volt egy pennym (tíz fillérem) sem, hogy ujságot olvashassak.

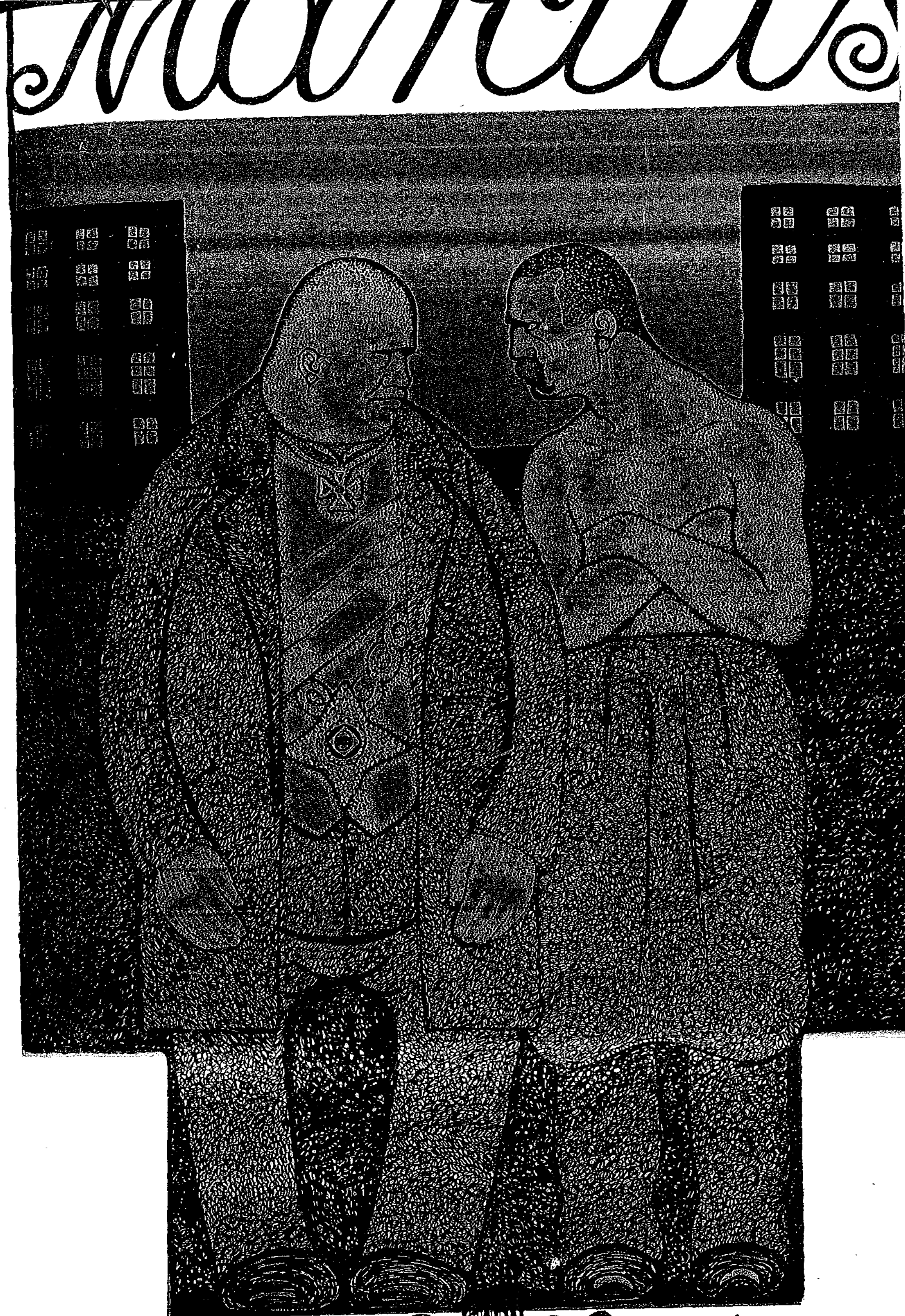
A legjobb és legkívánatosabb az volna, ha háziasszonyom kidobna házából. Akkor legalább a házbértől megszabadulnék. De ezt a szívességet alig várhatjuk tőle. Aztán a pék, a tejes, a teás, a zöldséges, a régi hússzámla. Hogyan végezzek mindezzel a disznósággal? Végre az utolsó 8—10 napban sikerült pár shillinget pumpolnom munkásoktól, ami nagyon ellenemre van, de meg kellett tennünk, hogy meg ne dögöljünk..."

Ennek a rettenetes vergődésnek majd minden levélben ismétlődő képein kívül túlnyomórészt a szocialista és forradalmi mozgalmak és szervezkedések személyi és anyagi ügyeivel foglalkoznak. Kivált az 50-es és 60-as években, amikor Anglia egész Európa politikai menekültjeinek otthona és központja volt, alig volt olyan forradalmi mozgolódás, amellyel ne foglalkoztak volna. Természetesen a magyarral is.

A magyar emigráció viselt dolgait ma is legendás homály takarja. Ami a menekültek viszálykodásaiból, veszekedéseiből hazáig hallatszott, azt a távolság jótékony szordinója nagyon letompította; ellenben mindazt, ami program, szervezkedés, akció volt, a meggyülemlett s elfojtott vágyak és remények óriásira, népszerűvé növesztették. Ma a köztudatban mindebből alig él valami. Az osztrák abszolutizmust átélt nemzedék kihalt. De a magyar történetírás is megfeledkezett e korról, oknyomozó elemzését meg sem kísérelte. (A magyar forradalom külügyi politikájának története is osztrák ember munkája.) Pedig éppenséggel nem lehetetlen, hogy holmi kis emigrációt megélünk még mi is. De ha erre nem is gondolunk: e kor magyar történetéhez Marx és Engels leveleit föl kell használnunk.

Mindkét férfi kezdettől fogva ellensége volt az egész emigrációnak, amelyben igen kiváló szerepet vitt a magyar, élén Kossuthtal. Ezzel örökké bajuk van. Miért?

Semmiesetre sem magyargyűlöletből. Marx és Engels válogatott műveinek első kötetében olvasható Engels 1849-ben kelt cikke a magyar forradolmról. Látnivaló, mily vehemens rokon-

A két szembenálló osztály

szenvvel támogatja ezt, mily egyoldalúan magasztalja a „forradalmi" magyarságot az „ellenforradalmi" szlávsággal szemben, amelynek szerinte el kell pusztulnia. Görgeyről a levelekben is igen megvetőleg írnak. (Pl. I. 32.) A magyar forradalom leverése után is mindkettejüknek egyik legkedvesebb kérdésük maradt. Ahogy 1849 augusztus 17-én írja Marx Párizsból, — ahová Világos híre akkor még el nem jutott —: „Magyarország nagyszerű! Világháború lesz ebből! — s folyton biztatja Engelst, hogy írjon a magyar dolgokról, azonképpen azután sem szűnnek meg ezzel foglalkozni. Engels, akinek kedves studiuma volt a haditudomány, meg akarta írni a forradalom katonai történetét. 1851 elején irodalmi anyagot kér Marxtól: Kossuth közlönyét, az osztrák és a magyar seregek létszámának kimutatásait, stb. Mindenesetre — úgymond — meg kell várni Kossuth és Görgey emlékiratait, stb. De — teszi hozzá — a meglévő anyagból is sokat meg lehet magyarázni. „Annyi most is világos; a magyar fölkelést 1849 elején csak úgy, mint a lengyelt 1830-ban, amint 1812-ben Oroszországot a tél mentette meg. Magyarország, Lengyelország és Oroszország egyedüli országok Európában, ahová téli invázió lehetetlen... Ha Magyarország és Ausztria között december helyett májusban került volna összeütközésre a dolog, sohasem szerveztek volna magyar hadsereget és az egész úgy végződött volna, mint Baden... Minél többet biflázok háborút, megvetésem a hősiességgel szemben annál erősebb... (I. 167.)

Nos, amiért az egyiket a hadi tudomány, azért a másikat a közgazdaságtan ingerelte az emigráció ellen. Nemcsak arról voltak meggyőződve, hogy kardcsörtető fölhívások, nemzeti ruhás fölvonulások, a népek szabadságszeretetére hivatkozó sujtásos szónoklatok, platonikus ölelkezések nem érnek semmit, hanem arról is, hogy a gazdasági föllendülés, amely a forradalmat követő években mindenütt mutatkozott, az anyaországokban minden forradalmi hangulatnak elejét veszi. Igaz, ők maguk is rendíthetetlenül bíztak a forradalomban; de azt tartották, hogy újabb gazdasági válságnak kell Európára szakadnia, hogy lángot fogjon. „A foradalom tisztán természeti tünemény — írja 1851 február 13-án Engels —, amelyet inkább fizikai törvények vezetnek, semmint azok a szabályok, amelyek közönséges időkben irányítják a társadalom fejlődését." Ezért kérlelhetetlen haraggal támadták azt az egész nemzetközi forradalmosdit, amit Mazziniék és Kossuthék Angliában és Amerikában, és nyugodtan emésztő polgári környezetben játszottak. A leveleknek egész sora, az első kötetben majd minden harmadik-negyedik, tartal-

maz Kossuth és az emigráció elleni kritikákat, kifakadásokat és pletykákat. „Kossuth olyan, mint Pál apostol, mindenért minden. Marseilleben azt kiáltozza: Vive la République! (Éljen a köztársaság!), Southamptonban: God save the Queen (Isten óvja a királynét!)... Nemsokára ő is Mazzini-féle ordináré bömbölő demagógia színvonalára süllyed." (1851 okt. 25.) Kossuth Lola Montez kíséretében utazik. (1851 nov. 24.) A Kossuth-féle gyüjtés kerek 100 pennyt (10 koronát) eredményezett. (1851 dec. 9.) stb. Később sokszor kritizálják Kossuth összeköttetéseit III. Napoleonnal, egészen a 60-as évekig. Mindezekben legfőbb informátoruk Szemere Bertalan, akivel jóbarátságot tartanak. (Lásd főként: III. 4.)

Marx és londoni köre — amelyhez a chartisták akkori vezérei is tartoztak, köztük E. Jones — az ellenforradalom győzelme után a polgárság forradalmi erejében nem bíztak, annál kevésbé várják hát, hogy a féllábbal még a hűbériségben élő népek, mint a magyarok és a lengyelek, lehetnének új forradalom megindítói. Mert az új forradalom — így hitték — már csak a proletárság munkája lehet. Ezért is minden befolyásukkal azon voltak, hogy az angolszász közvélemény az emigráció handabandáit ne vegye komolyan. A munkásságot meg éppen igyekeztek a szerte dívó „kozmopolitikus-filantrópikus-kommerciális békehimnuszok"-ból kigyógyítani.

„Az olaszoknak, lengyeleknek és magyaroknak elég világosan meg fogom mondani — írja Engels 1851 február 5-én —, hogy minden modern dologban fogják be a szájukat... Kénytelen leszek az angol chartistáknak leleplezni a szárazföldi demokrácia misztériumait... Egy tökfejű magyar menekülttől, akibe e napokban itt belébotlottam, hallom, hogy ez a nemes társaság a nagy kiállítás alkalmából már megint gyilkos összeesküvésekről és lázadásokról rebeg..." Ugylátszik, álláspontjuk gyökeret vert a chartisták körében. 1851 dec. 1-i levelében Marx idéz E. Jones egy Kossuth elleni cikkéből részletet: „Megmondtam neki, hogy az európai forradalmak a munka kereszteshadjáratát jelentik a tőke ellen és megmondtam azt is, hogy nem lehet azokat egy obskurus és félbarbár nép szellemi és társadalmi színvonalára lesüllyeszteni, amilyen a magyar, amely még a 16. század félműveltségében él és azt képzeli, hogy Németországot és Franciaországot ő világosítja meg és a hiszékeny Angliából kimesterkedett éljeneket csalhat ki."

Az események közvetlenül nem adtak a szocialistáknak igazat, mert a kommünig semmiféle proletárforradalom nem tört ki.

És ahogy lassankint leszámoltak ezzel, hangjuk élessége is enyhült és elfogulatlanabbul ítélték meg a magyar eseményeket is; mindenesetre barátságosabban és igazságosabban. Nyilvános írásokban egyébként nem írtak ily fesztelenül. Csupán Kossuthtal nem békültek ki soha, amint azt a Vogt-féle botrány is mutatja. (Vesd össze: Vál. Munk. I. 139—152.) A négy kötetben még sok helyt van magyar dolgokról szó. Egyszer (1861 szept. 28.) Türr István katonai képességeiről mond kedvezőtlen véleményt Marx. Lassale halála körülményeiről Klapka terjedelmesen idézett leveléből értesül. (1864 szept. 2.) Kedves részlet, amikor Engels Kertbeny Károly, akkori jónevű magyar író és bibliográfus leveléhez a következőket fűzi: „Kertbeny eszméje, hogy arcképedet közöltesse a Leipziger Illustrierterben, egészen kitűnő. A reklám e faja a nyárspolgárt keble mélyéig meghatja. Adj neki mindent oda, amit kér. Az embert egyébre is lehet használni, igen szolgálatkész és élénk szükséglete, hogy mindenütt, mindenbe beleártsa magát. Hiú, de magyarnak nem ostoba..." (1868 febr. 2.)

Hogy a Leipzigerben megjelent-e az arckép, nem tudom, de a Vasárnapi Ujságban igen. Hamarjában nem tudom megállapítani, mely számban.

A magyar munkásmozgalomról, bár korán marxista hitet vallott, a két alapító levelezésében nem történik említés. Csupán Frankel Leó szerepel párszor a 4. kötetben. Egyszer (1870 ápr. 14.) Marx gúnyosan említi, mit fabrikált Frankel Schweitzer lapjában az ő értékelméletéből; például: „Munkaerő + bérmunkás — munkabér = szabadmunkás". 1874 szept. 21-én Engels említi, hogy „fáradhatatlan Frankelünk majdnem felrobbantotta a londoni német Kommunista-Egyletet". 1882 január 15-én Marx írja, hogy „Old Frankeltől fölötte szeretetreméltó levelet kapott az államfogházból". Old Frankel akkor sajtóvétség miatt a váci fogházban ült 1½ évet.

*

Frankel levelét Marx Wight szigetén vette, ahol súlyos betegségéből keresett gyógyulást. Egy évvel utóbb meghalt. A magyar munkásmozgalom, amely akkoriban kezdett kibontakozni, nagy iránymutatójának írásaiban nem tükröződik többé.

Szabó Ervin

Huszonötödször ünnepli a magyar munkásság május 1-ét.

ÜNNEP ÉS MUNKA

1914 május 1.

Huszonötödször virradt ma ránk a vörös május hajnala, az osztálytudatos proletárság nemzetközi nagy világünnepe. Gyönyörű nap ez: tüntető megmutatása annak a testvéri szolidaritásnak, amely természetes és mesterséges országhatárokon át összefűz bennünket egy hatalmas táborrá, a világ legnagyobb szervezetévé, közös érdekek és közös célok harcosaivá. És Magyarország öntudatos munkássága kezdettől fogva belekapcsolódott a nemzetközi láncba, kezdettől fogva részese volt a vörös világünnepnek, de a küzdelemnek is, amely a május elsejének ünnepi lobogójára írt eszmékért folyik.

Megszámlálhatatlan milliók szívének összedobbanása követeli ezen a napon a nyolcórás munkanapot, követel munkásvédő törvényeket és politikai jogokat valamennyi dolgozó ember számára. Ezen a napon a dolgozó tömegek harcos elszántsággal harsogják bele a világba, hogy igás baromi sorból embersorba akarnak emelkedni, rabszolgákból szabad emberekké akarnak válni, akik maguk intézik sorsukat és kiveszik igazságos részüket a jogokból és javakból. Mi pedig ma, amikor piros zászlókkal és lobogó reménységgel huszonötödször csatlakozunk az egész földkerekséget átölelő ünnepi menethez, megkérdezhetjük magunktól: vajjon közelebb jutottunk-e május elsejének ideáljaihoz!

Emlékszünk még — sokan emlékszünk — az első májusi ünnepre. Micsoda rettegés fogta el a polgári társadalmat! Micsoda fogvacogtató félelem riadozott a polgári sajtó szavaiban még itt, Magyarországban is, ahol pedig ugyancsak gyönge volt még akkor a szervezett munkásság! A polgári társadalom álmát a rossz lelkiismeret háborgatta: mi lesz, ha tízezrek jelennek meg egy tömegben a főváros uccáin, ha a tízezrek egymásra találnak, erejükre eszmélnek és elnyomatás meg nyomorúság szülte gyors elhatározással elnyomóik ellen fordulnak! Rendőrség szállta meg

az uccákat, katonaság állott készenlétben és az első vörös május lázától reszketett a polgárság. A munkásság pedig lángban égett. Tüzelte a reménység, lelkesítette a gyönyörű cél és boldogsággal töltötte el a közeli siker reménysége.

Közeli győzelmek, gyors, szembeszökő sikerek azonban nem jártak május elsejének és áldozatos küzdelmeinek nyomán. A nyolcórás munkanapot máig sem értük még el. Munkásvédő törvényünk alig van és más, haladottabb országokban is nagyon hiányos még a törvényes munkásvédelem. A politikai jogokat pedig még mindig nem bírta kivívni Magyarország munkássága. Akik ott voltunk az első májusi ünnepen és ma még mindig a küzdelem sorában állunk, nem átalljuk bevallani, hogy akkor közelebbnek hittük a célt. Mindamellett, ha ma visszafelé tekintünk, nem mondhatjuk, hogy kárbaveszett a fáradságunk, hogy hasztalan volt annyi sokezer hű elvtársunknak áldozatos harca... mert mégis csak nagy darab utat tettünk meg előre és nagy sikereket vívtunk ki a munkásosztály számára.

A nyolcórás munkanap ugyan még nincs meg, de a tizennégyórás sincs már meg és közelebb vagyunk amahhoz, mint ehhez. Minden esztendőben előbbre jutottunk valamivel és millionyi munkás élvezi már a megkurtított munkaidőnek pénzben és számokban ki nem fejezhető áldásait.

Munkásvédő törvényhozásunk alig lendült előbbre egy emberöltő alatt, de a betegség és baleset ellen való biztosítás mégis csak meglett és majdnem évi húszmillió koronával áll a munka sebesültjei és elesettjei mellé. Szegényes eredmény, azonban agitációnk belevitte a polgári társadalom tudatába a törvényes munkásvédelem és a minden irányú kötelező munkásbiztosítás elkerülhetetlenségét; csak a politikai jogok komolyabb kiterjesztése kell és a munkásbiztosítás eddig parlag mezején is fognak kalászok teremni számunkra.

A politikai jogok megszerzéséért való harc, amaz az első május óta több európai államban hozott komoly győzelmeket, csak nálunk nem. Teljesen meddő azonban ez a küzdelmünk sem maradt és ma ott tartunk, hogy amíg eddig csak választójogért való harcról beszélhettünk, ma már választási harcról van szó és a munkásságnak egy része — ha csekély része is — már arra készülhet, hogy szavaival beleavatkozzék az ország ügyeinek intézésébe. Mindent összefoglalva: a szervezett munkásság ma már hatalom Magyarországban. Mi voltunk akkor, az első nemzetközi munkásünnep napján? Egy ismeretlen mennyiség, amelytől azért rettegett a bűnös burzsoá-lelkiismeret, mert nem tudta

az erejét és szándékait. Mi vagyunk ma? Egy ismert és elismert politikai és gazdasági szervezet, amelynek tudják az erejét és céljait, amely éppen ezért gyakori sikereket biztosít a munkásságnak és amely barátnak kívánatos, ellenségnek félelmetes.

Meddő tehát nem volt negyedszázados küzdelmünk. Hogy termékenyebb nem volt, annak okát a magyar junkeruralom brutális vadságában, meg a magyar munkásság rettentő elnyomottságában és tudatlanságában találjuk. Óriási munkástömegek vannak, amelyekhez felvilágosító szóval máig sem bírtunk hozzáférni, amelyeket baromi eltompultságukból máig sem bírtunk felrázni, mert hármas gyűrűvel veszi őket körül a csendőruralom, az alkohol gőze és az egyházak tömjénfüstje. De eljutottunk már odáig, hogy a kultúra terjesztésének hatalmas eszközeivel rendelkezünk és azokkal élni is tudunk. Minden azon fordul meg, hogy elnyomatásban és szellemi sötétségben tengődő proletártestvéreink értelméhez hozzá bírunk-e férni, agyukban világosságot tudunk-e gyujtani, hogy be tudjuk-e őket vonni szervezeteinkbe. Ezzel tisztában van az öntudatos munkásság és éppen ezért ezer meg ezer elvtársunk lázas buzgalommal dolgozik a szervezeteinktől távolálló, öntudatlan munkások felvilágosításán.

Visszatekintve a multra, úgy érezzük, jogunk van ezen a mai napon ünnepelni és örülni. Csodákat nem hozott nekünk a huszonöt május, de hozott természetes fejlődést, becses sikereket, nagy megerősödést, a további küzdelmekhez való nagyobb képességet. És mi tovább akarunk küzdeni, mert még jobban látjuk, mint az első ünnepnapon, hogy rengeteg nagy és módfölött nehéz a föladat, amelyet meg kell oldani.

Különösen nehéz ez az esztendő, amelyben most benne vagyunk. Hosszas harcok után a munkásságnak egy töredéke választójoghoz jutott... elméletben, a papiron. Most azután ezt a papirosjogot eleven joggá kell átváltoztatni: a törvény szerint jogosult munkások számára a valóságban is biztosítani kell a szavazati jogot. Százféle akadálya van ennek és a százféle akadályt mind le kell győzni, bármennyi munkába és áldozatba kerüljön is. Azután pedig megindul a küzdelmes munka azért, hogy a törvényhozásba valamelyes képviseletet biztosítsunk a munkásságnak. Végtelen nehézségek leküzdésével, minden erőnk megfeszítésével érhetünk csak el valami csekély eredményt — hiszen nem jogkiterjesztésnek, hanem jogfosztásnak készült Tisza törvénye —, de még a csekély eredményért is meg kell tennünk minden tőlünk telhetőt, hogy végre a munkásság megvethesse

lábát a parlamentben. Meg kell kapnunk az archimedesi pontot, hogy kimozdíthassuk a magyar junkeruralmat rozsdás sarkaiból.

Azonban sikerünk csak úgy lehet, ha a munkások új tömegeit nyerjük meg szervezeteinknek és ha sajtónkat megerősítjük. Ezért a most kezdődő vörös hetet jól ki kell használnunk. Sokan legyünk és hatalmas legyen a sajtónk: csak így lesz erőnk visszaszorítani a reakciót.

Ez a mai nap tehát minekünk nemcsak ünnepnapunk, hanem nagy — minden eddiginél nagyobb — munka kezdetének a napja is. Egy emberöltő óta dolgoztunk és áldoztunk, de milyen sokat áldoztunk. Most meg lehet, hogy egyetlenegy évi munkánk több gyümölcsöt fog teremni, mint eddig huszonötévi fáradságunk és szenvedésünk. Csak akarnunk kell!

Kunfi Zsigmond a magyar munkásmozgalom ragyogó mestere vezércikkében az uralkodó osztályok érzelmeinek, szellemi és politikai beállítottságának keresztmetszetét adja.

PENDIMUS

1914 május 1.

Pendimus — ez latin szó és magyarul annyit jelent: „akasztunk".

*

A negyvennyolcas forradalomban két jóbarát szétsodródott a két ellenséges táborba. Az egyik megmaradt a császáriak pártján, a másik a magyar ellenforradalom pártjára szegődött. Az egyének sorsa is az lett, mint az ügyé, amelynek szolgálatába állottak: a forradalom pártjára szegődött egyik barát az osztrákok kezébe jutott. S mivel a tekintély és hagyomány pártja kíméletet nem ismer, amikor a létről van szó és azokról, akik ellene fellázadtak; a mi emberünket halálra ítélték. Furcsán forog a sors kockája: a kivégzéssel megbízott katonai bizottság parancsnoka a másik, a győzelmes ellenforradalom pártján megmaradt barát volt. A siralomházban sok dologra szánhatja el magát az, akinek lelkében hevesen él az élet vágya. Hátha a barátság, a közös emlékek, a kezdetén egyforma sors elég nagy erő lenne arra, hogy megmentse a halálraítélt számára az életet?! S mivel a halálraítéltek utolsó kívánságát még akkor sem tagadják meg, ha a halálos ítélet a szabadságért való küzdelem büntetése: az elítéltet — mivel így kérte — a barátja elé vezették, aki akkor élet és halál ura volt. A két barát viszontlátása érzelmes és megindító volt, amint másfajta nem is lehetett. Szives szeretettel ölelte meg a siralomház lakóját az, aki másnap reggel az életét volt elveendő. Részvéttel és meghatottan idézték föl együtt közös gyermekkori emlékeit, a bánatnak és örömnek azt a nagy közös iskoláját, amely az együttnevelkedő emberek lelkét soha el nem múló kapcsokkal kovácsolja össze. Amikor az együttes élmények puha palástja alatt egészen egymáshoz simult a két lélek, amikor a győzelmes hatalom kemény katonájának szeméből is ki-kibuggyant a könny: a halálraítélt meggyötört szivéből elszállott a halál szorongása. Ugye, kérdezte megtalált barátjától —, hát remélhetek most már, csak nem fogod barátodat, akivel jóformán egy test-lélek vagy, hóhér kezére adni? Ugye, segítesz, ugye remélhetek?

— Pendimus! Akasztunk! — így hangzott a válasz...

Kedves barátom, nagyon becsüllek és tisztellek benneteket, de a kérdésedre és a kérdésekre ezt a feleletet adhatom: pendimus.

*

...Több mint egy órája beszélgettünk a hatalmas vállalat igazgatójával, amikor ezzel a történettel vágott el minden további szót, a pénznek együtt, nem mondom fejedelme, de legalább udvari tanácsosa és a pénznek egyik hatalmas szolgája. Régi ismeretség, politikai dolgokban való bizonyos közösség, liberális és némileg demokratikus gondolkozása alapján kértem megtiprott munkások, a népbarát politikus megtiprott munkásai számára valamelyes elnézést, némi szabadságot, nem többet és nem nagyobbat, mint amilyen az egyes ember számára az, hogy lélekzetet vehessen, avagy lefekvéskor lábát kinyújthassa. Kéréseimre, amelyekben olyan szerény és kicsi voltam, hogy szégyenkeznem kellene miattuk, nemcsak azért, mert kicsinyek voltak, hanem méginkább, hogy emberek számára ilyen dolgokat egyáltalán kérni lehet és kérni kellhet — ezekre a kérdéseimre kaptam válaszul a történetet, amely barátsággal kezdődik és akasztással végződik.

Pendimus — mondotta a tőkés és hallván ezt a nevelő szót, elszégyenlettem magamat. Íme, itt ülünk szemben egymással: a tőkés és a szocialista. Neki nem, nekem az a mesterségem, az a hivatásom, hogy tanuljak, olvassak, elmélkedjem, keressem a kimondott és leírt szót, amellyel a munka és tőke harcában legjobban megértessem a munkással, mi a tennivalója, ki a barátja, ki az ellensége. Végigolvastam egy kis könyvtárt, végigtöprengtem egy jó darab életet, amíg megtanultam, megértettem, mi a munka és tőke köze egymáshoz, mi az osztályharc, mit várhat a tőkéstől és tőkétől a munkás. Büszke, elhitt óráimban azt gondoltam, ezen a téren mindent kitanultam és nincsen újság számomra. És íme, mintha doronggal vertek volna fejbe, mintha naperejű fényszóró világított volna be gondolataim közé, úgy éreztem magamat, hallván ezt a varázslatos erejű szót: „Pendimus".

Osztálytudatra, osztályérzésre neveljük a munkásokat. Hol van az a szocialista író, aki akkora brutalitással és világossággal

tudta volna valaha is kifejteni, hogy a munka és tőke között életre-halálra megy a küzdelem, hogy ebben a harcban nincsenek áthidalások, nincsenek középútak, hogy ennek a harcnak ez az igazi, ez a helyes jelszava: „Pendimus". Kíméletet nem ismer ez a küzdelem. Emberség és egyéni jó vagy rossz érzés nem számít benne. Az egyén gondolataival, érzelmeivel, meggyőződéseivel elvész a tőke, a pénz mögött.

Pendimus — mondotta a tőke —, amikor arra kértük, hogy engedje munkásait olvasni.

Pendimus — mondotta a tőke —, amikor arra hivatkoztunk, hogy politikai jogokat nem sajnál a munkástól.

Pendimus — mondotta a tőke —, amikor arra hivatkoztunk, hogy emberi joga minden felnőttnek, hogy maga vegye kezébe érdekei megvédelmezését.

Azt hittem, hogy aki a tőkés gazdálkodásnak ezt a rettenetesen rövid és rettenetesen igaz jellemzését elmondotta, nem rossz ember, nem rosszabb, nem irgalmatlanabb, nem keményebb szívű, mint az emberek általában. Ha — megesvén, hogy gyalog jár —, koldús kerül elébe, — bizonyára ad neki alamizsnát. Ha a politikában felvetődik a munkások politikai jogainak kérdése; azok között van, akik nem ítélik a munkást alkalmatlannak arra, hogy beleszóljon az ország dolgainak intézésébe, sőt, arra is alkalmasnak ítélik, hogy a földesurak egyeduralma ellen síkraszálljon és izmos öklével, kemény elméjével megfojtsa az antiszemita mozgalmakat. Ha népkonyhára gyűjtenek: belenyul az erszényébe. Ha van leánya vagy felesége: bizonyára részt vesznek minden jótékony mozgalomban és nem sajnálják a szegénytől azt, amit juttathatnak neki: De emberségnek, politikai hitvallásnak, jobb belátásnak, egyéni akaratnak fölébe kerekedik a pénz, a tőke, a vagyon, amelynek külön törvényei vannak és amelyek minden törvénynél erősebbek és följebbvalóak. A tőke törvénye erősebb a vallás parancsánál: a pénz erősebb az Istennél. A tőke törvénye erősebb az erkölcs parancsánál; a pénz erősebb a jóindulatnál, amelyből az erkölcsiség kihajt és kibokrosodik. A tőke törvénye följebbvaló a politikai meggyőződésnél és a demokratikus hitvallásnál: a haszon a politika legfőbb elve. Ezen a téren nincsen barátság, nincsen kímélet, nincsen elnézés, itt kemény és kérlelhetetlen a törvény, amelynek ez a jelszava: „Pendimus".

A zsebért való harcban, a zsebek küzdelmében nem érvényes a genfi konvenció és a kegyelmezési jog. Amikor a munkás a tőkés hasznához akar hozzányúlni, mindig szembetalálja magát ezzel az akarattal — „Pendimus", ha nem is mondják ezt meg

nyiltan neki és ha az egész szellemi kultúra arra is való, hogy ezt a tényt elleplezze, ha a vallás, hazafiság, erkölcs, arra való bódítószerek is, hogy ezt az igazságot meg ne lássa a nyomorúság fátyolos szeme, révedező tekintete. De ha nem is mondják: cselekszik ezt. A munkásélet csak megvilágítása, illusztrációja ennek az igazságnak. Menjetek ki a temetőkbe: ott látjátok a gyermeksírokat, amelyek alatt ki nem nyílott munkásbimbók rothadnak; menjetek el a kórházakba és szegénylakásokba, ahol munkások köpködik ki tüdejüket; menjetek el a börtönökbe, ahol a szegénységtől elfajult emberek ketrecbe zárva vicsorítják fogukat a társadalomra; menjetek el a pálinkamérésekbe, ahol a jó táplálék, a jó lakás, a jó olvasmány, a nemes öröm helyett a vad mámorokba szédül bele az örömre szomjazó emberi lélek; menjetek el a munkások lakásaiba, ahol a 40 éves ember öregnek, az 50 éves aggastyánnak látszik; menjetek ki a külvárosokba, ahol az utca porában sápadt, vérszegény, angolkóros, skrofulás gyermekek szívják magukba a betegséget, bűnt és a korai halált. Menjetek el a kohók mellé, a bányákba, a gyújtógyárakba, az üveghutákba, a tisztító intézetekbe és meglátjátok: a tőkés igazat mondott ezzel a szóval: „Pendimus".

Akasztunk, — mondotta és nekem nincs erőm, látván az életet, ellentmondani neki. De azért mégis merész és botor szó volt ez — igaz, nem volt a nyilvánosságra szánva.

Pendimus? Ilyet mondani, ilyet gondolni olyan világban, ahol csak legfeljebb tíz gazdag jut száz szegényre, egy tőkés jut száz munkásra, egy vezérigazgató néhány ezer munkásra? Pendimus?

Kunfi Zsigmond

Az első világháború előtti Magyarország legégetőbb problémájával találkozunk alább: a nemzetiségi kérdéssel. A marxi társadalomkritika eszközeivel boncolja az író a kényes kérdést.

OSZTÁLYHARC: NEMZETISÉGI KÜZDELEM

1914 február 11—13.

1. A nemzetiségi demokrácia politikája.

A nemzetiségek fejlődésének három korszakát lehet a napi események kapcsán a magunk szemével megfigyelni.

Az első korszak: a máramarosi tárgyalás, amely egy „történelem nélküli nemzet" történetének kezdete. Ami Máramarosban folyik, jobbágystílusú osztályharc: egyik oldalon a jobbágyivadék, aki a maga nyomorúságának papos ideológiájában más vallásban, másfajta papnál keres menedéket a népnyúzás ellen, — a másik oldalon az úr, a pap, aki a menekülőben lázadót lát s amennyire nem nézi a vallásos burok társadalmi magjait, annyira szeretné politikai nemzetiségi harcnak bemutatni a nyomor osztályharcát. Pedig ma még alig szerepel a nyelvi kérdés ebben a harcban: Iliásevics ügyész, Medveczky tolmács, Stefán pap-tanú és Sztankaninecz tanító-tanú urak rendje áll szemben a Vakarók, a Szabó Mihályok, a Hubayak, a Szamos Miklósok, Hajdu Gáborok és Kemény Ferencek rendjével. Az elmagyarosodott urak és segítők állanak szemben a rutén és elruténesedett magyar jobbágyivadékokkal. Szomorúan nevetséges, amikor a rutén nemzetiségű ügyész rutén agent provokatőrök, rutén papok segedelmével tör a Hubayakra, Vakarókra, Szabókra és Keményekre, akiknek megbüntetését rutén nemzeti mozgalom címén, de jobbágylázadás elfojtása okán kéri. Maga a magyar uralom ad nemzeti harci jelleget a rutén és elruténesedett magyar jobbágyok naiv osztályharcának.

A „magyar szupremácia" hősei lökték bele az elkeseredett rutén nyomort a nemzetiségi harc sodrába, s a lökésük olyan erős, hogy biztosra kell vennünk: a ruténség hamar eléri azt a második korszakot, amelyben most a tótság van. Kifejlődik lassan egy kis rutén intelligencia, amely tudatlan népének üldözött vezetője lesz, de mindjobban kezdvén részesedni az uralkodó osztály elő-

jogaiban, népe legfőbb sérelmét mindinkább a nyelvi sérelemben látja. Eleinte rutén iskolát fog kérni, azért, mert jó iskolát akar, — azután rutén iskolát fog követelni a rutén nyelv kedvéért. A tót mozgalomnak már legfőbb célja a tót vezető osztály, az intelligencia megerősítése.

A románság intelligenciája már annyira megerősödött, hogy ereje tudatában népe jogainak föladása mellett egyesegyedül nyelvi engedményekre veti magát, vagyis csak azt a bajt akarja orvosolni, amely neki már szinte egyedül fáj. Most, amikor a románság a tárgyalások tényével kivívta a maga nemzeti vívmányát, külön erőként való elismertetését, kiderült, hogy az osztálytagozódás folyamata nagyon előhaladt náluk: van már külön román uralkodó osztály, külön román tőke, külön vágy a magyar uralkodó osztály előnyeiben való osztozkodásra, — tehát vannak román úri és román népi vágyak, törekvések, amelyek alkalomadtán szembe is kerülhetnek egymással. A román „nemzeti vívmány" felől éhen fordulhat föl a román paraszt, de a román nemzet különállóságának elvi elismerése is érték a hatalomban osztozkodni kívánó román intelligenciának. Abban a pillanatban, amidőn a román urak elérték, hogy a bitorolt magyar állami hatalom képviselője elismerte: van külön román nemzet ebben az országban — kénytelenek voltak a román urak elismerni demokráciájuk föladásával, hogy van egy külön román nép is, amelynek érdekeivel a román úri érdekek is szembekerülhetnek, nemcsak a magyar urak érdekei. És ha nem lesz meg a paktum, annak az is lesz az oka, hogy az ilyen érdekellentétek napfényre kerülésétől igenis tartaniok kell a paktálóknak. Igenis, veszedelmes lenne az alig kialakult román uralkodó osztályra, ha a román nép rengeteg baja közül valamennyit nyiltan elhanyagolná a nyelvi sérelmeken kívül, amelyeknek orvoslásából neki több haszna lenne, mint a népnek.

Ha fölborul a paktum, az bizonyítani fogja azt is, hogy vannak a paktálók között, akik nem mernek még szakítani a népükkel. De bizonyítani fogja azt is, hogy vannak, akiknek becsületes elvből sem kell a Tisza-zsoldos szerepe és vannak, akik csak a zsoldot keveslik. Ennek a három fölfogásnak a negyedikhez: a relatív, de nem abszolút többséghez, a zsoldemelés fejében kisebb zsoldért is kaphatókhoz való erőviszonya dönti el a paktum sorsát.

Ez és nem — Tisza, akinek paktummal vagy anélkül csak a szégyen és a bukás veszedelme jut ki ebből a csúf alkuból, amely-

nek jelentősége nem abban áll, aminek létrehozására kezdődött, hanem abban, hogy a paktum terve még sikertelenségének esetében is napirendre tűzte a nemzetiségi kérdést.

És ha ez a kérdés napirenden van, nem is lehet megoldás nélkül levenni onnét. Ezt a megoldást követeli a külpolitikai helyzet, amely mindközelebb tolja az ország földarabolásának lehetőségét és a belpolitikai helyzet, amely a Tisza-cárizmus és a magyar demokrácia harcában azt a felet kecsegteti jó kilátásokkal, amely meg tudja nyerni magának a nem-magyar tömegeket.

És ebben a tekintetben a magyar demokrácia mérhetetlen fölénybe kerülhet Tisza fölött, mert demokrata szándékainak őszintesége egyszersmind kulcsa a nemzetiségi békének, mert a demokrácia az az erő, amely a nemzetiségi harcot békés kultúrversennyé formálja. Eötvös József báró állította föl azt a tételt a „Nemzetiségek egyenjogusításáról" írott füzetében, hogy mennél nagyobb valamely országban a demokrácia, annál kevésbé heves a nemzetiségi harc:

„A nemzetiségi érzés annál elevenebb, vagy annál jobban szorul háttérbe egyes államokban, mennél inkább vagy mennél kevésbé kezelik az egyes államrészeket, vagy bizonyos osztályait a népességnek a politikai egyenlőség és szabadság rendszere alapján..."

Példaként idézi a demokrata módon kezelt skótokat, akik kivetkőztek skót nemzeti érzésükből, míg az elnyomott írek megmaradtak írnek és a magyar nemességet kapott nem-magyarokat, akik beleolvadtak a magyarságba, míg a jogtalan nem-magyar népben megmaradt a nemzetiségi érzés. Azután fölveti a kérdést, hogy nem bizonyítják-e ezek a példák a fordított viszonyt a nemzetiségi gondolat s a politikai szabadság és egyenlőség között, amelynek ellentéte olyan nagy, hogy előbb-utóbb vagy a politikai szabadság és egyenlőség, vagy a nemzetiségi eszme elvének kell elbuknia.

Nem kell annyira mennünk, mint Eötvös és nem kell a nemzetiségi eszme teljes bukását várnunk a demokráciától, de annyi bizonyos, hogy egyetlen mód a nemzetiségi harc csendesítésére és egy közös, bár külön nyelvű kultúrmunka kezdésére: a demokrácia.

A nemzetiségi partikularizmus ellenszerének Kossuth Lajos is ezt tartotta:

„Ami az oláhokat illeti, meg vagyok győződve, hogy az általam javaslatba hozott alkotmány uralma alatt, amelynek alapjai:

az általános szavazat, a jogegyenlőség, az önkormányzat a községben s a megyében, és az országgyűlésen való képviseltetés, erdélyi oláh testvéreink mind a nemzetiség, mind a polgári és politikai viszonyok szempontjából maguk is óhajtanák Erdély és Magyarország közigazgatási unióját, amint az 1848-ban kimondatott: meg vagyok győződve, hogy lehetetlen nem óhajtaniok ezt az úniót, ha saját érdekeiket komoly megfontolás alá veszik."

A nagy Wesselényi is a nemzetiségi köteléket pótló köteléknek tartotta a közös alkotmányosságot.

„Az egyedüli mód, mely mind saját nemzetiségekkel bíró, több országból összealakult birodalomban, mind ugyanazon polgári alkotmány alatti, de különböző ajkakat és nemzetiségeket magábafoglaló országokba, a nemzeti egység hatalmas kötszerét sikerrel pótolhatja, azon nemzeteknek egyenlő és rokon polgári érdekek alatt s általi egyesítéssel."

A demokráciának népeket összekötő ereje volt az éppen már elismert, bizonyításra alig szoruló igazság, amelyet a magyar sajtó (néhány Tisza-zsoldon élő lap kivételével) hangsúlyoz is.

A kérdés ott kezd bonyolulni, amikor kiderül, hogy a Kossuthok, Wesselényiek, sőt később a Deákok, Eötvösök és Irányiak nemzetiségi demokráciája a nyelvek demokráciáját is jelentette, elméletben és törvényhozói gyakorlatban is. Ha minden magyarországi nemzetiség abban az első korszakában lenne fejlődésének, amelyben a ruténséget mutatja be a máramarosi pör, ha az osztályharc nem burkolódzott volna már a többieknél nemzetiségi köpenybe, sőt nem vált volna szinte kizáróan a nyelvi kérdések körül folyó tisztán nemzetiségi küzdelemmé, mint a román intelligencia egy részénél, — akkor a nyelvi demokrácia kérdése nem lenne még aktuális.

De így aktuális és számolni kell vele, akár van paktum, akár nincs.

2. A nyelvi demokrácia szükségszerűsége.

Arról már vérmesebb magyarok sem igen beszélnek, hogy a nem-magyarajkúak egyenlőségét megnyirbálni, nyilt jogfosztással lehető vagy helyes volna. A demokrata Magyarországért folyó küzdelem harcosai pedig még az olyan kicsinyes magyarszupremácia-védő eszközöket is kezdik lenézni, aminő a választójog, vagy a választókerületi beosztás arányainak mesterkélt megjavítása a magyarság javára. Az ilyen eszközök már szinte csak Tiszának derogálnak, aki szorgalmasan alkalmazza őket a

rebellis magyarság ellen. Az ellenzékben megvan a hajlandóság a teljes jogegyenlőség elvének keresztülvitelére osztály- és fajta-különbség nélkül.

De . . . ezt az egyenlőséget a magyarok között igen sokan értelmezik csak gazdasági és politikai természetű jogokra és lehetőségekre, míg a nemzetiségi vadnacionalisták elsősorban a nyelvek egyenlő jogaira gondolnak és a többi jog nekik elhanyagolható semmiség.

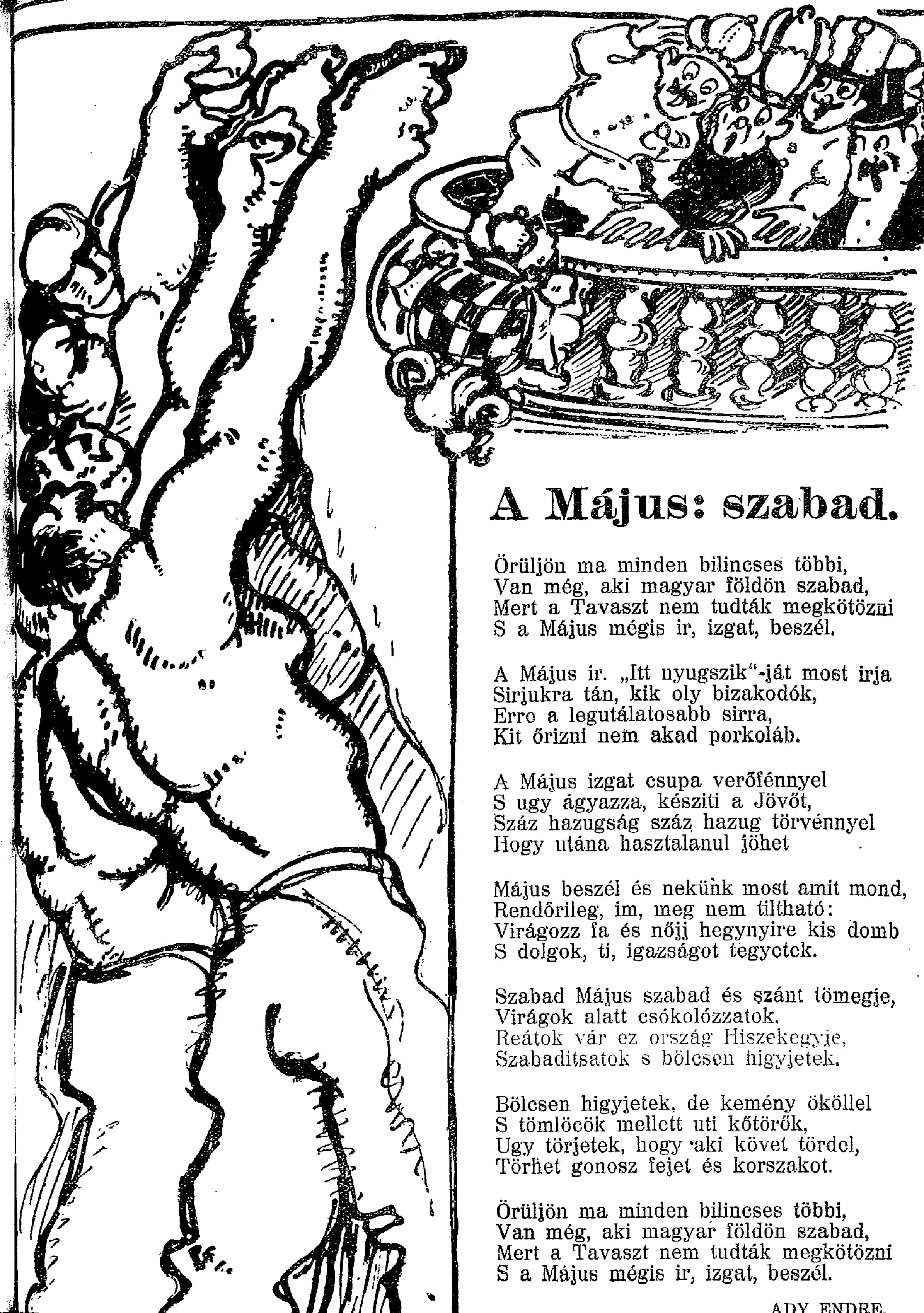
A két szélsőséges álláspont között meg kell találni a középutat. Meg kell keresni azt a pontot, ahol a népjog és a nyelvi jog súrlódik, mert ez a súrlódó fölület az — összetalálkozás pontja is. Az a kérdés, hol és mennyiben népérdek a nem-magyar nyelvnek érvényesülése?

A 49-es és 68-as nemzetiségi törvények liberálisan, de ma már nem minden részletükben gyakorlatian keresték a megoldás útját. Kossuth Lajos száműzetése idején egyenesen azt is kívánta, hogy minden nemzetiség községenként szervezkedve, külön államtestet alkosson az államban, külön társulati törvényekkel, élén külön, választott fejedelemszerű hoszpodárral vagy vajdával.

A nemzetiségi partikularizmusnak ezt a fokát azonban már nem bírja meg sokáig egy olyan egységes közgazdasági alapon nyugvó államszerkezet, mint aminő a kapitalizmus felé törtető magyar állam.

Revízió alá kell tehát venni a nyelvi demokrácia megvalósítására törekvő terveket, (sajnos, a törvények is tervek maradtak). A megoldást ott kell kezdeni, ahol a kérdés gyökere van: kutatni kell, mi hátránya van a népnek abból, hogy az állam nyelve következetesen egyedül érvényesül és mi kára van a magyarságnak abból, hogy a nyelvét ott is alkalmazzák, ahol ez a nem-magyar népnek hátrányára szolgál?

A nemzetiségi tömegeknek anyanyelvükkel kapcsolatos érdekeit Jászi így foglalta össze: jó közigazgatás, jó iskolázás, jó bíráskodás kell a nemzetiségi tömegeknek és ez pedig csak anyanyelvükön lehetséges. És teljesen igaz is. A falusi magyar nép (hiszen szinte egyedül erről van szó) kevésbé érzi a közigazgatási, a bíráskodási, iskolaügyi és közegészségi rengeteg baját, mert érti a főbíró, a tanító, az orvos, a bíró hivatalos nyelvét, míg a nem-magyar paraszt nyomorúságát, jogtalanságát tetézi az, hogy gyermekét a magyar iskolában a Himnuszra és nem írás-olvasásra, számvetésre tanítják, hogy az adóívét

A Május: szabad.

Örüljön ma minden bilincses többi,
Van még, aki magyar földön szabad,
Mert a Tavaszt nem tudták megkötözni
S a Május mégis ir, izgat, beszél.

A Május ir. „Itt nyugszik"-ját most irja
Sirjukra tán, kik oly bizakodók,
Erro a legutálatosabb sirra,
Kit őrizni nem akad porkoláb.

A Május izgat csupa verőfénnyel
S ugy ágyazza, késziti a Jövőt,
Száz hazugság száz hazug törvénnyel
Hogy utána hasztalanul jöhet

Május beszél és nekünk most amit mond,
Rendőrileg, im, meg nem tiltható:
Virágozz fa és nőjj hegynyire kis domb
S dolgok, ti, igazságot tegyetek.

Szabad Május szabad és szánt tömegje,
Virágok alatt csókolózzatok,
Reátok vár ez ország Hiszekegyje,
Szabaditsatok s bölcsen higyjetek.

Bölcsen higyjetek, de kemény ököllel
S tömlöcök mellett uti kőtörők,
Ugy törjetek, hogy aki követ tördel,
Törhet gonosz fejet és korszakot.

Örüljön ma minden bilincses többi,
Van még, aki magyar földön szabad,
Mert a Tavaszt nem tudták megkötözni
S a Május mégis ir, izgat, beszél.

ADY ENDRE.

Az illusztráció Bíró Mihály műve

előtte ismeretlen nyelven fogalmazzák, hogy minden hivatalos írás még jobban kiszolgáltatja a jegyzőnek, a papnak, akiktől kénytelen sokszor pénzért is tolmácsolást könyörögni, hogy a bíróval szemtől-szembe nem is tudja védeni az igazát. Napról-napra éreztetik vele, hogy közte és az állam intézményei között válaszfal van, ami elkeseríti, elvadítja és eltereli figyelmét igazibb, nagyobb bajainak okáról.

Senki se mondja azt, hogy a magyar nyelv merev érvényesítése az iskola, a közigazgatás, a bíráskodás legalsó fokain magyar érdek. Ellenkezőleg. Csak gyűlöletet kelt a magyarság ellen, mert ok nélkül okoz újabb, bár másodrendű bajokat a nem-magyar parasztságnak azok mellé a szenvedések mellé, amelyekben magyar társával osztályos. Van-e kára a magyarságnak abból, hogy némely vidéken túlteszik magukat a szabályokon a magyar főbírák, tanítók, jegyzők és a néppel a maga nyelvén érintkeznek? Szó sincs róla: egy fokkal jobb a közigazgatás és az iskola és egy fokkal nő a bizalom a magyarság iránt.

Maga a soviniszta Beksics is így bírálja a végre nem hajtott nemzetiségi törvényt:

...következménye a nemzetiségi törvény elvi deklarációjának, hogy a grammatika ne képezze gátját az egyén jogai érvényesítésének sem a közigazgatásnál, sem az igazságszolgáltatásnál. Végül következik a nemzetiségi törvény alapelveiből, a nem-magyar egyéneknek nemcsak politikai egyenjogúsága, hanem egyszersmind mindazon joguk, hogy szabadon fejleszthetik kultúrájukat. A magyar nyelvet az állam nem kényszeríti föl egyik polgárára sem, ellenben szabadságot ad minden polgárának, hogy művelje nyelvét és kultúráját. És ennyi elég . . .

Nincs és nem képzelhető oly magyar optimizmus és sovinizmus, amely csak álmodni is merne arról, hogy a közeljövőben, ami alatt századok is érthetők, az erdélyi románság a magyar faj javára asszimilálható lesz.

Az erőszakkal magyarosító politika egyszer mondott csődöt, az oligarchikus uralommal s ha ebből a nagy összeomlásból nagy újjászületés támad, ha a magyar állam minden polgárának módot akar adni a magyar demokrácia arra, hogy Amerika, Románia, Szerbia és Csehország helyett ebben az országban vágyjon élni, — akkor menjen bele szívesen abba, hogy a magyar állam egységes demokráciájára elhangzó éljenek közé szetreaszkák is vegyüljenek.

. . . Máramarosban a magyar osztályuralom elruténesítette a magyar parasztot és bocskoros nemest és Szabó Mihályok, Vakarók, Hubayak, Hajdu Gáborok fölött ítélkezik a magyar urak vértörvényszéke, azt bizonyítgatván, hogy a Hubayak és Hajdu Gáborok a Kárpátok ormát vágyva lesték: mikor jelenik meg ott az Atyuska „szabadító" kozákja. Pedig a Hubayak magyar iskolában „tanultak", magyar a csendőrjük, a főispánjuk, a szolgabírájuk, a jegyzőjük, sőt — ami más nemzetiségnél másképp van — a papjuk is. Hát segít ezen az állapoton az, hogy a hajdan magyar Hubayakat mai rutén nyelve helyett magyarul ítéli el a bíróság? Nem inkább segítene az, ha az anyanyelvén védekezhetnék és legalább a törvényszéki tárgyalóterem ne adna újabb alkalmat véreinek oktalan gyűlölésére? A papos kulturátlanság (magyarosító iskola), a közigazgatás (rossz magyar közigazgatás) és a bíróság (magyar osztálybíróság) csináltak most odafönt egy új nemzetiséget. Pedig, ha ez a három intézmény ruténül szólt volna a ruténhez: ma is úgy beszélhetne „Rákóczi népéről" a rövidlátó sovinizmus, mint évekkel ezelőtt beszélt „a hű" rutén népről. Akinek soviniszta magyar aggodalmai vannak, a nyelvi demokrácia szükségszerűsége miatt, az könnyen levonhatja a következtetéseket abból, hogy a nyelvi demokrácia hiánya egy új nemzetiséget nevelt föl magyarellenes szellemben.

A háború és az imperializmus gondolata ellen harcolt már a nyolcvanas években a Népszava és ezzel az álláspontjával a későbbi évtizedekben sem szakított. Ennek egyik legpregnánsabb dokumentuma a lenti cikk, amely az első világháború kitörése előtt jelent meg.

NEM AKARUNK HÁBORÚT!

1914 július 25.

Negyvennyolc órát szabott az osztrák-magyar abszolutizmus arra, hogy Szerbia alávesse magát parancsainak. Ebből a negyvennyolc órából immár huszonnégy óra letelt és még másik huszonnégy óráig kell szenvednünk a kockarázás kínjait. Már csak huszonnégy óra van annak a végzetes kérdésnek az eldöntésére, hogy háború, vagy béke szakad-e az osztrák-magyar monarchia népére. Már talán csak ez a huszonnégy óra választ el bennünket attól, hogy halálos préseléssel torkunkra szorítsa kezét a háború réme. És a magyar és az osztrák népnek e rettentő válságban nem akadt egyetlen szószólója, egyetlen védője sem, se minisztériumokban, se polgári sajtóban, se parlamentben.

A magyar sajtó legszégyenteljesebb napja ez a mai nap. Ennyire még sohasem szakadt el a sajtó az ország népének eleven életétől, vérző érdekeitől. Nem akadt egyetlen polgári lap sem az országban, amely elítélő szót talált volna a háborúveszedelem fölidézőivel szemben. Nem akadt egyetlen polgári újság sem, amely elég bátor, elég becsületes és elég őszinte merészelt volna lenni ahhoz, hogy megírja: itt bűnös háború készül, itt népellenes borzalom kerekedik, itt világraszóló katasztrófa indul el felénk. A polgári sajtó ezzel a mai nappal, az ultimátum meghunyászkodó helyeslésével, a háború lelkes vagy csöndes elfogadásával bűntársává lett azoknak a sötét hatalmaknak, amelyek közremunkáltak abban, hogy két ország népét háborúba sodorják.

A polgári sajtónak az emberiség nagy ügyén elkövetett júdássága mellé sorakozik a magyar osztályparlament gyalázatának napja is. Tisza István gróf, a monarchia háborúpártjának magyarországi vezére bejelentette a magyar parlamentnek az ultimátum elküldését. És Tisza után felállt Andrássy gróf, hogy az ellenzék megbízásából lelkesen csatlakozzék az ultimátum had-

üzenetéhez. És a parlament minden oldala lelkesen tapsolt; munkapárt és ellenzék egyaránt örvendezve hallota az ultimátum parancsoló hangját, parancsoló tartalmát és szándékos provokálását. És nem akadt a magyar osztályparlamentben egyetlen képviselő sem, aki föl merészelt volna állni, és kijelentette volna, hogy ez az ultimátum veszedelmes provokálás, ennek a háborúnak a fölidézése lelkiismeretlen bűn, és hogy ennek a háborúnak a megindításához nem fűződik a magyar népnek semminemű érdeke.

Sem a magyar polgári sajtóban, sem a magyar osztályparlamentben nem emelkedett egyetlen hang sem az ultimátum rosszalására, nem hangzott el egyetlen szó sem a háború ellen való tiltakozásul. Egyetlen újság merészelt ma becsületes lenni, és ez a munkásság lapja volt. Egyetlen lap merészelte nevén nevezni az ultimátumot és rásütni a szándékkal való háborúprovokálás bélyegét. És egyetlen politikai párt merészelt szót emelni a magyar nép életének és vagyonának védelmére, és ez a párt a proletárság pártja volt, egyetlen politikai párt merészelt nyiltan és meg nem alkuvóan tiltakozni a háború hitványsága ellen, és ez a párt a szociáldemokrata párt volt.

Az egész polgári sajtó és az egész osztályparlament a háború mellett üvöltött ma és csak egyetlen hang, a szocialista tiltakozás emelt szót a háború ellen. És mégis határozott hittel állítjuk, hogy az ország népének igazi közvéleményét ez az egyetlen hang fejezte ki. Egyetlen hang emelkedett csupán a háború ellen, de ez a hang volt az, amely a nagy tömegek érzését, véleményét, gondolkodását juttatta érvényre. A polgári sajtóban és az osztályparlamentben azok akarják a háborút, akiknek hasznuk van vagy hasznuk lehet belőle, a szocialista tiltakozással azoknak a szava szólalt meg, akiknek az életéről és véréről van szó, akiknek a vagyonát és exisztenciáját követeli áldozatul a háború.

A szociáldemokráciáé volt az első tiltakozó szó, és miénk marad továbbra is a tiltakozás történelmi feladata. És hiába emlegeti a „hazafiasságot" a polgári sajtó, hiába beszél a magyar nemzet létérdekéről Tisza István, hiába állítja Andrássy, hogy a magyar nemzet becsülete, a magyar nemzet létérdeke forog kockán, — mindez csak léha frázis és szétfúvódó pelyva. Nem igaz az, hogy a magyar nemzet becsületéről, hogy a magyar nép életérdekéről van szó ebben a háborúban. Csak végig kell nézni ennek az ultimátumnak a követeléseit és egyetlen olyan pontot sem találunk benne, melynek a teljesedése fontos, jelentős, vagy akár csak kívánatos is volna a magyar nép számára. A magyar

nép sajtószabadságot akar idehaza és ehelyett az ultimátum sajtócenzúrát követel Szerbiában. A magyar nép egyesülési jogot kíván idehaza és ehelyett az ultimátum gúzsba akarja kötni az egyesülési szabadságot Szerbiában. A magyar nép jogérzete fölháborodva tiltakozott a horvátországi kivételes állapotok ellen, tiltakozott a cseh alkotmány eltiprása ellen, tiltakozik a boszniai statárium ellen és ez a jegyzék, íme, mind e kivételes állapotot, mind e alkotmánytiprást, mind e statáriumot át akarja plántálni Szerbiába is. Magyarország népének tehát semmi oka nincsen, hogy rajongással üdvözölje a Szerbiához intézett ultimátumot, mert százszor sürgősebb követelésekkel, százszor jelentősebb és égetőbb kívánságokkal megrakott ultimátumot kell intéznie a monarchia hatalmasaihoz. A magyar munkásságnak nem Szerbia megalázására, hanem általános választójogra van szüksége. És ha a monarchia arra emlékezteti Szerbiát, hogy 1909-ben ünnepélyesen megígérte a nagyszerb propaganda abbahagyását, hát a magyar munkásság is legalább ennyi joggal emlékeztetheti az ország kormányzóit, hogy 1905 óta minden magyar kormány nyilatkozatok és trónbeszédek hosszú sorával ígérte meg a magyar proletárság általános választójogát.

Ha Szerbia mindazt teljesíti is, amit a monarchia ultimátuma követel, abból sem háramlik semmi üdvösség a monarchia népeire. Akárhogy mérlegeljük is e követeléseket, ezekből sem több jog, se tágabb szabadság, se nagyobb darab kenyér nem látszik ki a magyar nép számára. Mind e követelések csak arra jók, hogy még csak nem is magyar, hanem valami furcsa, kevert osztrák-magyar „hazafiság" tarajának a nagyranövését szolgálják. Ezeket a követeléseket csupán a sovinizmus álarcát magára öltő osztrák-magyar imperializmus állította föl és csupán a szerb sovinizmus vérpárában való mértéktelen megnövekedése alakította ki e háborús helyzet föltételeit. Osztrák-magyar sovinizmus — ez a két tényező helyezte el a háborúveszedelem aknáit, nem pedig akár az osztrák-magyar monarchia népeinek, akár pedig Szerbia népének az életérdekei.

Magyarország és Ausztria népének életérdekei nem mások, mint a mennél nagyobb jólét, a mennél messzibbnéző szabadság érdekei. A monarchia népei nem Szerbiában, de az osztrák-magyar imperializmusban, a mérhetetlenül terjeszkedő osztrák-magyar militarizmusban, a rettentő súllyal ránknehezedő osztrák-magyar abszolutizmusban, a korláttalan mohósággal kizsákmányoló osztrák-magyar kapitalizmusban tudják, látják és érzik a maguk ellenségeit.

De nemcsak a monarchia népeinek nincsen nyernivalójuk a Szerbia ellen szegeződő hadjáratban, hanem még a monarchia hatalmasainak sem. Szerbiából, akármennyire le is tiporja a monarchia hatalmas hadereje, nem kaphat Ausztria-Magyarország öt milliárd hadisarcot, mint ahogy Németország kapott a gazdag Franciaországtól. Ha a győzelmek során vonul is be Belgrádba és Nisbe a vitéz osztrák-magyar hadsereg, végül mégsem kaphat semmi területi hódítást Szerbiától, mint ahogy Németország megkapta Elzász-Lotharingiát Franciaországtól. Hiszen Szerbia elfoglalása és a monarchia testéhez kapcsolása csak még erősebben fokozná annak a délszláv kérdésnek a robbantó veszedelmét, amely oka a mai háborús helyzetnek.

Se Ausztria-Magyarország népei, se Ausztria-Magyarország hatalmasai nem nyerhetnek semmit a Szerbia ellen vívott hadjáratban. Nem nyerhetnek semmit, de elveszthetnek mindent! A szerb hadjárat mögött ott leselkedik az orosz háború, emögött pedig ott lappang a világháború réme. A szerb háború mögött olyan előre nem sejthető, hatásukban ki nem számítható katasztrófák rejtőznek, amelyek hatalmas birodalmakat boríthatnak föl, amelyek olyan világválságban robbanhatnak ki, hogy immár nem csupán egyes országok vagy uralkodó osztályok sorsáról, hanem ennek az egész mai társadalmi rendnek a megingásáról lehet szó. A józan ész, a nemzetközi becsület, az értelmes előrelátás és a humanitás eszméje egyaránt az parancsolja tehát, hogy ezt az ultimátumot ne kövesse hadüzenet és a könnyelmű politika ne változzon a legvégzetesebb és mindeneket fölülmúló tragikumú világválsággá.

A véres mezőkre hurcolt proletár sorsa elevenedik meg e drámai sorokban.

ÖTVENKÉTÉVES UJONC LEVELE A SZERKESZTŐHÖZ

1916 március 4.

Születtem 1865 január 8-án. Tehát az idei januárban teljesen betöltöttem ötvenegyedik évemet, most pedig az ötvenkettedikben járok. Holnap bemegyek a kaszárnyába, ujonc leszek, katona leszek. Budán születtem a Tabánban; tízéves koromban inas lettem, negyvenegy esztendeig Pesten dolgoztam, vagyont nem szereztem, egy ezüstláncon és órán kívül semmit sem, nyugdíjigényem a negyvenegy évi „szolgálat" után nincs, két vőm hadifogságban van, kisebbik február 15-én ment el a marsba, a nagyobbik Uzsoknál maradt, kis árváit — két szőke kis apróságot — a mai napig én tartottam, büntetlen előéletű vagyok, szak- és politikai szervezethez tavalyig nem tartoztam, a képviselőválasztók névjegyzékébe 1914-ben nem vettek fel, mert pár évig kinn laktam Ujpesten a Váci úttól a harmadik házban és az összeíráskor még csak 11 hónapja volt, hogy visszaköltöztem Pestre.

Holnap pedig katona leszek.

Ne tessék megijedni: nem fogok siránkozni, nem akarom Önt könnyekre fakasztani, hiszen nincs is rá okom. Valószínű, hogy belőlem nem válik hős, aki dicső rohamokban fogja megszerezni a különféle nagyságú vitézségi érmeket; hiszen a hadvezetőség nem ezt várja tőlünk, a legeslegöregebb legényektől, minket bizony csak helyi szolgálatra fognak alkalmazni. Hát én nem is verem a mellemet, hogy így-úgy micsoda nagyszerű szolgálatokat teszek a hazának és nem akarok magam iránt részvétet kelteni azzal, hogy most az épségemet, az életemet, vagy legalább is az egzisztenciámat teszem kockára szeretett hazámért. (Az én egzisztenciám: kétheti felmondás.) Alighanem egy hidat fogok őrizni a vasút mentén, ennyi lesz az egész. Ez is valami, de mégsem hősi halál.

Szóval: se nagy elismerést, se nagy részvétet nem érdem-

lek. Sőt, ha csupán a magam személyét tekintem, még hasznot is, örömet is szerezhet nekem ez a kései katonáskodás. Tetszik tudni, én egész tavalyig folyton „józan“ munkás voltam: nem elégedetlenkedtem, nem panaszkodtam, hét óra felé nem nagyon nézegettem az óramutatót, a túlórázás és a durchmarsch miatt nem duzzogtam, semmiféle sztrájkban részt nem vettem, szóval: mintamunkás voltam; és így történt, hogy negyvenegy esztendő alatt én egy hétig sem voltam munka nélkül, engem még mordszezónban is megtartott a mester. Igaz, hogy már tizenöt év óta hajlott a hátam, igaz, hogy már tízéve pápaszemet hordok, igaz, hogy egy éjszaka ötször is felébreszt a köhögés, igaz, hogy zörög a csontom, de... józan, megbízható munkás voltam, furt és furt dolgoztam, csak dolgoztam és mivel ez így volt és negyvenegy esztendő alatt harmincszor sem voltam kívül a bérháztengeren, nem láttam a mezőt virágaival, nem hallottam az erdő suhogását és a madarak csicsergését, nem szívtam szabad levegőt. Vasárnap örültem, ha otthon elnyujtózkodhattam, nagynéha kimentünk a vasárnapi Városliget portengerébe. Nyári estéken széket vittünk ki a ház elé a járdára és ott üldögéltünk a vicéékkel. Most katona leszek. Gyakorlatozás a Rákoson, kirukkolás Budafokra, Nagytétényre, mozgás, szabad levegő, a hátamon bornyú, mely egyenesre húz, utóbb talán őrségként a határba, vagy még messzebb egy Duna-hídnál, vasúti hídnál, tavaszi mezőben, erdőszélen: ez lesz az én katonasorsom negyvenegy esztendei szakadatlan ülőmunka után, poros és mérges műhelylevegő után. És lesz délben jó menázsi, amennyi csak belémfér és a tisztem, meg az altiszt urak szépen, illdomosan fognak velem bánni, így rendelte a miniszter. Megtörténhetik, hogy hús kerül a zörgős csontomra, hogy kiegyenesedik az íves hátam, megerősödik az agyondolgozott véragas szemem és kigyógyulok a sokéves makacs köhögésemből.

Szóval, ha csupán a magam személyét tekintem, nemhogy félnék a katonáskodástól, hanem még örülök is neki egy kicsit. Nyugtalanít ugyan egy kicsit a gondolat, hogy negyvenegy esztendei, szorgalmas, hasznos munka után, lemondások és nélkülözések szakadatlan sora után rettenetes nagy dolognak kellett jönni, mint a háború, hogy kihúzhassam a negyvenegy évi görnyedésben megkorhadt gerincemet, hogy zöld mezőn és erdőn pihenhessen meg a szemem, gyógyító, szabad levegőt kapjon a hörgő tüdőm, és elegendő táplálékot a gyomrom. Nyugtalanít, hogy az eddigi munkámmal nem érdemeltem meg a jóllakást, a

pihenést, az üdülést, az örömes életet, a nyugodalmas öregség lehetőségét. Nyugtalanít, hogy én eddig olyan mélyen voltam, hogy ami másnak tán borzalom, az nekem szerencsésnek látszik. De mindegy: pár hónapi katonáskodás (több csak nem lesz talán?!) javamra fog válni.

Azonban nem vagyok magányos ember. Itthon hagyom az asszonyt: ötven éves még csak, de hatvanötnek látszik; nem csoda, kilenc gyermeket szült, hetet föl is nevelt, nekik adta a vérét, az ő tányérjukra csempészte a maga falatját is. No, most ez a szegény asszony, hogy éljen meg napi 78 fillérből? Még a fiatalabbféle asszony is csak sorvadva birja a nyomorúságosan fizetett hadimunkát, hát az ilyen összetört proletárasszony, a negyvennégytől ötvenkét éves öreg proletárok korán megöregedett feleségei hogy birnák? És itt van még a három kisebb gyerek. Kilenctől tizenhárom évesek; hogy éljenek meg ezek 78 fillérből, mit egyenek, hogyan ruházkodjanak ennyi pénzből. Hát a két kis unoka, hogy éljen 39 fillérből, meg a havi négy koronákból, amit majd valamikor az apjuk után kapnak és most belecsap az agyamba egy gondolat: hát a többi száz meg százezer öreg ujonc családjának talán jobb dolga lesz? De már egy másik gondolat is markolássza a szívemet: a „fiatalabb“ öreglegények a negyvenháromtól negyvennyolc évesek még a frontra is elmehetnek, még hősi halált is halhatnak, azután az ő öreg özvegyeik férjhez sem mehetnek, (még a fiataloknak sem lesz kihez menjenek), keresni nem nagyon tudnak, hát hogyan élnek majd meg a hősök özvegyeit megillető havi nyolc korona nyugdíjból és hogyan tartják majd el árvájukat havi négy koronából? . . . Tavalyelőtt még nem nagyon bántottak volna ilyen gondolatok, még nem törődtem volna mások bajával, sőt, a magamét sem tudtam volna teljes mértékkel mérni, mert „józan“ munkás voltam. De az égő világ nagy világosságot gyujtott a fejemben, a tömérdek igazságtalanság, amely még ilyenkor is csak a szegényt sujtja, kizavart régi jámborságomból, a magamat ért nagy sérelem, a szakszervezetbe terelt, hogy ott keressek segítséget és azóta ilyen nyughatatlan természetű vagyok és ahelyett, hogy örülnék, hogy végre lesz jó kosztom, jó levegőm és talán majd jobb egészségem is, a családom sorsát pedig rábíznám a Jóistenre . . . ahelyett még a mások baja miatt is nyugtalankodom.

Mindegy, most már ilyen vagyok és szeretném, ha a Népszava útján választ kapnék a föntebb leírt néhány kérdésemre.

LXIV. évfolyam. Budapest, 1916. november 22, Szerda. 324. szám.

NÉPSZAVA

AZ ELŐFIZETÉS ÁRA:
ESYES SZÁM ÁRA 10 FILLÉR.

A MAGYARORSZÁGI SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT KÖZPONTI KÖZLÖNYE
Megjelenik hétfő kivételével minden nap.

SZERKESZTŐSÉG: VIII., CONTI-UTCA 4. (Telefon: József 3-29 és József 3-30.)
KIADÓHIVATAL: VIII., CONTI-UTCA 4. SZ. (Telefon: József 3-31 és József 3-32.)

I. Ferenc József meghalt.

Lapunk mai száma 10 oldal.

Kunfi Zsigmond vezércikkéből
ennyit engedélyezett a cenzura

MÁRCIUSI AKARAT

Írta: *Gyóni Géza*

Még itt is él ő, még itt is arat
A hó alatt, a jég alatt;
Sziklákat váj és töri a falat, —
Testvér, testvérem, — itt is él
a márciusi áldott akarat.

Napfényre vágyni jégburok alól
A füvek lelke, mondd, kitől tanul?
S hogy kelyhét a napnak kitárja,
Ki kényszeríti rá a gyöngyvirágra?
Ki pattant rügyet a fa galyán?
S a sebzett törzs, a bús aggastyán,
Kinek parancsát hajtja végre,
Mikor friss vesszőt küld ki a napfényre?

Fában, gyökérben, földben, föld alatt
Mindenütt ő él, ő vet, ő arat,
Testvér, testvérem, hisz látod magad;
burkokat tör és minden bús falat
a márciusi akarat.

Napfényre jutni, mint a réti fű;
Lelket kitárni, ó, mily gyönyörű;
Megfésülni, mint a színarany;
Kívánni, ami mocsoktalan;
Napban fürödni tisz:a hajnalon;
Rettegni, ami szenny, alom;
Sóvárogni egy tisztább lakot,
Hol nincs gonosz szív, nincs csak meghatott.

Nincs önzés; testvért gázoló,
S boldog partot mos a folyó;
Nincs lenézett zsidó, paraszt;
S könnyet csak a hála fakaszt.
Hol ember teste nem piaci jószág,
s egy isten parancsol: a Jóság;
Hol a legszebb szó: adni, adni, adni, —
És egy törvény: testvérül fogadni.

Testvér, testvérem, hol leszen e hon,
Melyről rabéjen álmodom?
Testvér testvérem, nagymessze, ahol
A szent fák ága most vérbe hajol,
Kárpátok ölén, szent folyók felett
Veri már fényét ez a kikelet.

Testvér, vetve már az ágy,
Hol testet ölt a messiási vágy,
Mely Golgotát járt annyi-annyi százszor:
Mi Eldorádónk — egy akol, egy pásztor.

Testvér, kit zárnak bús börtönfalak,
Testvér, testvérem, el ne hagyd magad!
Hisz itt is él ő és arat
A hó alatt, a jég alatt —
Csak szívvel neki add magad,
S börtön alján is vigaszod marad,
Mert öröktől volt és munkál örökre
Szebb napra vágyó tavaszodás lelke:
A márciusi áldott akarat.

1916.

A CSÖRÖMPÖLŐ GONOSZ

Írta: *Révész Béla*

Nagy rendelőhelyiség, ahol bejáró beteg munkásokat gyógyítanak.

A hosszú asztalokon, üvegtartályokban kerékbegöngyölt rózsaszínű tapaszok, kötszerek, vatta, a nyitott szekrényekben karcsú, pohos, csavaros orvosi szerszámok villognak, bőrös, hatalmas feljegyzőkönyv az emelvényen, bokáig fehér köntösökben férfiak, nők és fanyar, kietlen medicinás szag a levegőben.

Az ajtó nyílik, egy munkás beljebb kerül, egy pillanatig, az ajtónyílásban türelmetlen, tolakodó csoport látszik.

A munkás járatosan a fehérruhás orvos elé lép, fakó, kedvetlen az arca, de mosolyog:

— Megint itt vagyok, nagyságos úr...

Panyókára vetett kabátját lerázza magáról, jobbkarja előtűnik, a csuklótól fel a válláig pólya takarja és szisszen, mozdul, amikor az orvos a kötést bontogatja:

— Contusio... felső szár...

A fiatalabb fehérruhás az emelvényen a bőrös könyvbe jegyez, az orvos a fürge ollóval nyisszant, a fásli szerpentinjét erről-arról megnyitja, gumikesztyűs kezével, kíméletlen egyszerűen a vértől megfeketedett vattát hántja:

— Tépett seb... alsó szár...

A munkás roncsolt karja pőrén, éktelenkedve, hólyagos dagadtan lóg az orvos előtt, aki az apró húscafatokat rendezi, takarít, gyomlál, a vaduló munkással társalgást indít:

— Mért nem vigyáznak?... Mért nem vigyáznak... Most itt van...

A munkás a széken hördülve dobog, az orvos kiabálva társalog, kérdi, parancsol:

— Hogy történt?... Persze... Persze...

— No, nem fáj ez olyan nagyon...

A munkás zöld arcáról dől a veríték, zúgva zümmög, visszavisszarántja a karját és csikorgó fogai között bődül:

— A kerék...

— A lendkerék...

Sor, rend dühíti odakünn a várakozókat, a második, az ötödik munkás beszakad az ajtón, az egyiknek melle pólyázott, a másiknak a fejéről göngyölítik le a vattás turbánt, a harmadik a vállát mutogatja, genyes, véres gödör a bordázata felett, az orvos a siető mozdulatával megáll, a társának a bőrös könyv felett mond valamit, már ketten nézik a beteg munkást, a száját, a nyelvét vizsgálják, a pápaszemes odahajtja a fejét a meggyávult ember mellére, jóakaratú és ingerült, a keshedt törzsről perlekedik:

— Tüdőbajos?...

— Az ilyennek jobban kell vigyázni... Most itt van...

— Az ilyen seb soká gyógyul...

— Hogy történt?...

A megzavart munkás tekintete nem érti a megszólást, ijedten bámul alá az orvosra, izzad, zihál, egyszerűen mondja:

— A gép...

Asszonyok, gyerekek jönnek, bugyolált kézzel, kendőzött karral, egy szőke leányka sír s reszketve áll az orvos előtt, jobbkezét a balkezében bubálja, egészen friss a kötés rajta s amint lassan oldják, fekete rózsák nőnek a fásli kanyargóin, meztelen megtépett ujjain fattyúujjak gallyasodnak, a pápaszemes társalog, mosolyog, kiabálva cselekszik, a lányka fehér fogai kocognak a hidegtől és a megsemmisülésre, halálra, az Istenre gondol, de ájultan válaszol:

— A gép...

— A szövőgép...

Szép szál legény a csípőjét hozza, csupasz, izmos teste meghajlik a zúzódás irányában, az orvos majdnem hogy csettint, a karcsú, szobros figurát erről-arról megforgatja, a nagy forradást a karján megbabrálja, kérd, a munkás:

A transzmisszió...

a mellén forradás-mező, az orvos frissülten firtat, a munkás egy keveset hetyke:

— A kazán...

karjain a forradás-rovásokat a pápaszemes vizsgálja, csudálja, a munkás nevetgél, vad kedvvel felsorolja:

— A lánc...

— A kés...

— A henger...

az orvos lecsúszik a zúzott csípőhöz, vidám, biztat, megveregeti a munkás meztelen testét:

— Ebcsont, beforr...

a csüngő húsokat, csontszilánkokat megkuszálja, a munkás hördül:

— Ezt is a gép...

— Mindig a gép...

A karaván felvonul, elvonul, kinek a feje vérzik, kinek a válla meghasítva, másnak a bimbós melle duzzad a bajtól, eltörött kezek, tályogos karok, megsütött combok sorjáznak előttem és hallom az ijedt, lihegő, elkomorodott feljelentést:

— A gőzkalapács...

— A szitahenger...

— A gép...

ki ez az ércszörnyeteg, mely forgó karjaival eleven húst tép magához? motollás kerekeivel búzát, fonált s porcogós ujjakat gyúr magának? szíján, láncán lendíti a mázsát s magához rántja a munkás gyanútlan karját? suhog, bőg, lángot gyujt a lánggal s szemfödős csipkéjét ráfujja a munkás megvert szemeire? olajos küllőit megönti a vérrel? bomolt méhét megpukkasztja s röpül láb, fül és minden emberhez tartozó?...

Ki ez a csörömpölő gonosz? riadó kürtők alatt, kohók fekete verőfényében, tikkadt műhelyek, lisztes várak zúgó éjszakájában?...

Ki ez?...

1918.

A NÉP

Irta: *Várnai Zseni*

Ti csillagok, kik annyi éjszakákon
Virrasztottatok bánatunk fölött,
Te is, ó, nap, ki fénnyel és sugárral
Ostoroztad az éjt és a ködöt,
Üstökösök a mérhetetlen térben,
Vihar, szélvész, mely száguld, tör és tép,
Megálljatok most szent, nagy ámulással:
Rabláncait most rázza le a nép!

Ti tengerek, tűzaknás mélyetekkel,
Szigetek, völgyek, hegyek és folyók,
Bús harcterek, ti vérrel öntözöttek,
Gyúlt városok, vérzők és lángolók;
Föld, kit halál és dögvész szántott végig
S nincs talpalatnyi rögje, ami ép,
Pihenjetek meg szent várakozással:
Testvériséget most fogad a nép!

S ti emberek, apák, fiúk és lányok,
Gyászos anyák és özvegyasszonyok,
Földönfutók, bénák és megvakultak,
Kiknek szívében gyűlölet lobog,
Tudjátok meg, ítélet szántott végig
S minden császárok vére s trónja ég,
Ők száműzötten, koldusként bolyonganak
S a szabadságra esküszik a nép!

S ti holtak is, kik lenn feküsztök mélyen,
Átvert szívekkel, halljátok meg ezt:
Ti voltatok a végső golgotások,
A kálvárián nincs már több kereszt.
Nincs már Pilátus, se hóhér, se császár,
Nincs hatalom, mely embert öl és tép,
Harsogjátok hát velünk az időkbe:
Amíg világ áll, úr lesz rajt' a nép!

1918

Az 1848-as események igazi jelentőségének nemzeti ünnepét csak 1919-ben ültette a magyar nép. A Népszava e forradalmi felszabadulásnak ad hangot.

MÁRCIUS

1919 március 18.

forradalmának első igazi forradalmi ünnepe most zajlott le. Eddig két ünnepet ültek március 15-én. Az egyik a hivatalos március volt. A denaturalizált március 15-ének ünnepe. Elmondották, hogy ekkor szabadult föl a magyar nép, ekkor vált szabaddá a sajtó, ekkor szabadultak föl annak a forradalomnak erői, amelyek megváltották Magyarországot a jobbágyság rendszerétől. És a hivatalos március hivatalos dicsőítői nem pirultak akkor, amikor a Tisza-féle választójog mellett a nép szabadságáról, a Balogh-féle sajtótörvény mellett a sajtó szabadságáról, a derestörvény, a rabszolgatörvény, a vasutasok sztrájktilalma és a mindenkép leigázott munkásság ezernyi béklyója mellett a jobbágyság eltörléséről szavaltak. A hivatalos ünneppel szemben ünnepelt a munkásság is. A szocialista munkások ünnepe nem volt egyéb, mint a hivatalos március leleplezése. Pártunk levakarta mindig a festéket az elaggott magyar álszabadság arcáról. Megmutatta, hogy mikép kendőzi magát ez az öreg hölgy a márciusi forradalom szépítőszereivel.

Most a március igazán forradalmi március; október forradalma megteremtette az igazi alapot március ünneplésére. A nép csakugyan fölszabadult. Nemcsak azért, mert választójogot kapott, nemcsak azért, mert az egyesülés, a gyülekezés, a sajtó jogáról lehullottak azok a bilincsek, amelyeket az ál-demokráciának, az ál-szabadságnak, a leplezett feudalizmusnak sivár korszaka rakott a magyar népre. Nemcsak azért, mert összeomlott az az intézmény, amelyik betetőzte a magyar nép politikai elnyomását, a Habsburgok királysága. Lehullottak a politikai bilincsek, lehullottak a koronák és fölszabadult a magyar népnek a lelke. Azok a gúzsbakötött lelkek, amelyek gyakorta moccanni

sem mertek a forradalom előtt, fölszabadultak az elnyomó felsőség nyomása alól és fölszabadultak az alól a belső nyomás alól is, amellyel egy hazug korszak hazug nevelése nyűgözte le a lelkeket. Vasutasok, postások, rendőrök, kishivatalnokok ezrei voltak ott a proletariátus ünnepén, a szervezett munkássággal egyetemben. Azon az ünnepen, amelyen a saját lelkük felszabadulását is ünnepelték a régi járom alól. Proletár volt eddig is ennek a proletárország lakosságának a többsége. De a proletárság nagyrészének az igazi, az értékes proletártudata ebben a forradalomban ébredt föl.

És éppen azért, mert ez a forradalom az elnyomott lelkek felszabadulásának nagy forradalma, több a politikai forradalomnál. Ez a március igazán vörös március volt. Ez a márciusi ünnep az igazi forradalomnak az ünnepe volt. És igazi forradalom csak a szociális forradalom. Petőfi, akinek géniusza messze meghaladta a nagyrészt kispolgári negyvennyolcas forradalom látókörét, Petőfi a világszabadság költője volt. És bárha Petőfi nem volt teljesen szocialista a szó mai értelmében, költői intuiciójával átérezte a szocializmus igazi lényegét. Ő nemcsak Magyarország fölszabadításáért küzdött, ő nemcsak magyar forradalmat akart. Ő a világszabadságért harcolt, ő a világ fölszabadítását akarta És a világot fölszabadító forradalom csak a szociális forradalom lehet. A tömegek lelke ebben a forradolomban fölszabadult. Ők a tőkét szolgálni tovább nem akarják. A kapitalizmus rabságába visszamenni nem hajlandók. A maguk urai akarnak lenni és ezzel a közösség szolgái. Igazi forradalom akkor van, amikor a lelkek előtt a régi állapot türhetetlen, elviselhetetlen. És ma a proletárok többsége előtt már elviselhetetlen a régi rend uralma. A szocializmus új földje megnyílt a tömegek lelki szeme előtt. Az új világ küszöbén üdvözlik a régi forradalmat az új forradalom katonái.

Az ellenforradalom csőcseléke a tanácsköztársaság bukása után először a Szociáldemokrata Párt és a Népszava megsemmisítését tűzte ki céljául. A később mártírsorsra jutott Somogyi Béla ezekben az időkben adta ki a pártvezetőség megbízásából napilap híján a Szociáldemokrata Röpiratokat.

QUO VADIS?

Szociáldemokrata Röpiratok: 1. szám, 1919 augusztus

Hová mégy, szegény Magyarország? Már az örvény szélén vagy... még egy lépés és elvesztél, a puszta neved is kitörlődik a világ emlékezetéből. Taszítanak a pusztulás felé azok, akik belelöktek a világháborúba, akik belehajszoltak a reménytelenségbe, a kétségbeesésbe. A Habsburg-dinasztia, meg a vele összeforrott feudalizmus és militarizmus volt az átkod a multban; akik a reakciónak ezt a szétválhatatlan háromságát föl akarják támasztani, azok lesznek sírásóid most, ha nem szeded össze végső erődet és nem rázod le magadról ősi ellenségeidet.

*

Magyarország most a világ legszerencsétlenebb országa. Borzasztó helyzetéből csak az menthetné meg, ha a helyreállítás, az újraépítés munkájára szövetkeznének össze lakói, félretéve egy időre minden gyűlölködést, részint kiegyenlítve, részint kikapcsolva az osztályellentéteket, egyesítve minden produktív erőt és így a kulturvilágot is meggyőzve arról, hogy ennek az országnak megvan az önálló élethez való joga és lehetősége.

De az országmentésnek ezt az egyetlen még lehetséges módját meghiúsítja egy kormány, amely minisztertanácsi határozatban hirdeti, hogy hatalmát az erőszaknak köszönheti és arra is alapítja. Friedrich úr az erőszak jogán, a maga kizárólagos módszere szerint akarja boldogítani az országot.

Mi ennek a módszernek a lényege?

A Habsburg-monarchia és a militarizmus visszaállítása, a felekezeti és fajgyűlölet szítása.

Ezt nem lehet letagadni. Habsburg József királyságát Friedrich úr hívei csak külső kényszer nyomása alatt és ideiglenesen ejtették el; ehhez az ideálhoz tehát visszatérnének, mihelyt tehetnék, mihelyt megerősödnének. A Habsburg-monarchia lényegéhez

pedig hozzátartozik a szomszéd országokat fenyegető militarizmus. Az ilyen módszerhez szegődött kormány iránt lehet-e bizalma a külföldnek? És lehet-e benne bizalma a magyar munkásságnak, amelyet kálváriás szenvedések emlékei fűznek a Habsburg-monarchiához és a militarizmushoz?

A felekezeti és fajgyűlölet szítását, a csőcselék aljas szenvedélyeire való spekulálást sem lehet letagadni. És elismerhetik-e a győztes államok egy olyan országnak a létjogosultságát, amely még halálos veszedelmében is önmagát marcangolja? Bízhatnak-e abban, hogy az ilyen lejtőre jutott ország képes lesz kötelességeit ki- és befelé teljesíteni? Bízhatnak-e abban, hogy az ilyen anarchikus állapotban lévő ország nem lesz a többi államok békéjének veszedelme? Ideben pedig lehetsége-e a békés együttműködés és nyugodt termelés, mikor a lakosság egy része ellen mozgósítva vannak a legalacsonyabb rendű tömegszenvedélyek?...

A Friedrich-kormány alatt tehát az erők koncentrációja, a produktív elemek békés együttműködése teljes lehetetlenség. Aki nem akarja újra a nyakába venni a Habsburg-jármot, aki nem akar felekezeti és faji hajszának szenvedő vagy cselekvő részese lenni, aki dolgozni akar a maga és az összesség javára, az Friedrichékkel nem vállalhat közösséget. A szervezett munkásság ezt a közösséget ismételten elhárította magától és nem kér belőle ezután sem.

Friedrich úr és társai pedig vakságukban azt hiszik, hogy mindezek ellenére is uralmon maradhatnak. Más körülmények között azt mondhatnánk: nem baj, majd kijózanodnak mámoros hitükből, majd elérkezik keserves kiábrándulásuk és gyalázatba fulladásuk napja. De olyan-e most az idők járása, hogy szabad és lehet várni?...

Két hónap választ el bennünket a téltől és nincs fűtőszén, nincs ipari szén, nincs ipari nyersanyag, nincs közlekedés, megbénult a vasút, a posta, a távirda, a kereskedelem, minden termelő munka. Mi lesz így belőlünk? Mi lesz a munkanélküliek százezreiből? Bevárjuk-e, hogy az éhes emberek egymást gyilkolják le az uccán? Bevárjuk-e, hogy nyomorúságtól eszüket vesztett szerencsétlen emberhordák pusztítsák el gazdasági és szellemi kultúránk maradványait? Bevárjuk-e, hogy anarchiába süllyedjen az ország?

Készül a világ békéje, folynak minden legyőzött országgal a tárgyalások és Magyarországon nincs, kivel szóbaálljanak a győztes hatalmak. Meddig várjunk még? Meddig maradjunk elzárva a világforgalomtól?

Az országnak nincsenek jövedelmei. Egyenes adóbevétele mindig nevetségesen kevés volt, hiszen a nagyvagyon és a nagyjövedelem relatív adómentességet élvezett; írathat most a kormány akárhány buzdító cikket az önkéntes adófizetés érdekében, attól ugyan nem telik meg az állampénztár. A közvetett adók forrása: a forgalom és a fogyasztás elapadt. Hitelünk nincsen. Csak a bankóprés dolgozik még rendületlenül.

Quo vadis, Hungaria?...

Az örvény szélén állunk. Okvetlenül bele kell-e zuhannunk? Miért? Talán azért a szomorú dicsőségért, hogy a történetíró följegyezhesse: Dr. Friedrich István volt Magyarország utolsó miniszterelnöke?!

Somogyi Béla

ALÁZATOS JOHANN ELESETT

Írta: Bacsó Béla

Ezerhétszáz kilométeres utazástól összetört, fáradt testtel vánszorogtam a szörnyű gyász borzalmas találkozójára, öcsém holttestéhez. A réglátott bútorok, néhány szelíd örömöm régi tanui hidegen meredtek rám. Komoran és lélektelenül, a ravatal sárga-szürke gyertyafényében, mint mozdulatlan őrszemek, símultak a fekete kárpitokhoz és a szívemből fölszakadt a tépő fájdalom. Zokogva dőltem ájuldozó édesanyám ezer szenvedéstől roskadozó vállaira. A napok óta tartó tudat csak most vált valósággá a koporsó előtt, amelyben ott feküdt két darabban harsányhangú és villogószemű édes testvérem. Könnyektől fátyolos szemmel néztem lehúnyt szemét, ajakán a gúnyos mosolygást, szénfekete haját. Hideg és mozdulatlan volt. A katonablúzán fehéren és búsan feküdt egy harmatos gyöngyvirágcsokor. Szédülve a fájdalomtól és a háromnapos keserves úttól kimerülten reszketve, ajkamba haraptam, hogy magamba fojtsam a csukló sírást, zokogó anyám előtt. Éreztem, hogy le vagyok tiporva, hogy lázadás, istenkáromlás, sírás és kétségbeesés mit sem használ, a sors szörnyen és galádul megtépte életünket, a vihar pedig egyre tart és ki tudja, hol áll meg. A fekete drapériák között, a gyertyák imbolygó fényében, halott testvérem sápadt arcára meredve, roskadozó anyámból szelíd panaszban szakadt föl az emlékezés:

— Hát nézd... így hozták haza... Virágosan, katonazenével ment el... Amikor másodszor megsebesült, azt mondta nékem, ha még egyszer kiküldenek, élve többé nem térek vissza... Igaza lett... Dehát miért éppen ő?... Gorlicénél, Lembergnél semmi baja sem történt... Éppen most kellett elpusztulnia... Hát a sok küzdelem, mind hiába volt? Hiába tanult, dolgozott éjszakánként, hogy meglegyen a tandíj? Hiába volt szép, erős és okos?

Hát ilyen buta és könyörtelen a sors? Kétszer gyógyult föl halálos betegségéből és most le van terítve.

Nem tudtam semmi enyhe, vigasztaló szót találni. Messze gyermekkorunk csatangolásaira gondoltam, a napsugaras rétekre, a folyóban fürdőzésekre, a mesés fejesugrásokra.

Temetés után előszedtük a régi holmikat. Katonaládájában szép rendbe rakva, megtaláltuk a kedves emléktárgyait. Néhány leányarckép, levélcsomók, lepréselt virágok, színes szalagok, hímzett zsebkendők. Így került kezembe egy szürkefedelű, kopott notesz.

Bágyadt érzéssel forgattam, régi viszontlátások boldogságára emlékezve. Igen, ismertem a noteszt...

A Lemberg fölötti harcokból került haza comblövéssel. Az átélt borzalmakban fölzaklatott kedéllyel, nyugtalanul bicegte körül a szobát. Dühösen és elkeseredetten magyarázta:

— Regényt lehetne arról írni, amiket a kis noteszben följegyeztem... Borzalom, szenvedés, halálhörgés, süvítő gránátok, vezényszavak, azután roham. Ittál már békanyálas vizet? Koplaltál-e már? És cigaretta sem volt. Meg lehet abba bolondulni... És az emberek egymást szédítik... Pfuj... Könyökig véres az ember... Egymásra vadásznak reggeltől estig... Hát nézd a följegyzéseimet...

Átnyujtotta a noteszt. Megrendülten, izgatott és zavaros szavaitól bizonytalanul forgattam a notesz lapjait. Az első lapot néztem.

— Ez a századom névsora... — mondta és fölémhajolt.

Olvastam az egyszerű neveket, amelyekhez egy-egy jegyzet fűződött. Fogságba esett, megsebesült, megszökött, szépen énekelt, muzsikus cigány, a sípcsontját lőtték át, jó szakács, halottrabló, nagy levelező. Majd sorra vettem a betűrendbe állított neveket. Az első név megrendítő hatással volt reám. Bár sohasem ismertem, mégis úgy éreztem, hogy lelkemhez nőtt ember, szintén testvérem. Mindössze ennyi volt: Alázatos Johann, elesett.

De szívembe nyilallott a szó. Miért?

Az öcsém mellém ült és távolbanéző szemmel beszélni kezdett:

— Igen... Alázatos Johann elesett. Kisbéres volt valahol Szikszó körül... Nyugodt, kedves, jó ember. Sohasem volt indulatos, szelíden beszélt, az italt nem szerette. Ellenben mindent meg tudott szerezni. Ő csinálta a legtöbb viccet.... Mintha gyermek lett volna... De borzalmas tréfái voltak... Többször megtette, hogy fölmászva a deckung tetejére, kiterjesztett karokkal sétált az ellenséges golyótűzben... Úgy kellett lerángicgálni... Nagyon szerettük, hát néhányszor oldalba is vertük a könnyelmű tréfáért... Ő pedig nevetett, azt mondta: Nem tud lőni az a

fránya fajzat, ha napestig csinálja is... Máskor ócska rongyokat, szemetet dobott át az ellenségnek... Ezen is mulatott... Mindenki nagyon szerette Alázatost... Egyszer szabadságra ment. Amikor visszatért, teljesen megváltozott... Csöndes, szűkszavú lett... Nem tudtuk megérteni.

— Régi tréfáit elhagyta, ritkán dünnyögött csak bús hallgatót... — Meddig tart még ez a büdös háború? — kérdezte... — Tíz esztendeig, Alázatos fiam — feleltem neki... — Addig mind elpusztulunk... — mondta és tovább búsongott...

Öcsém az ablak betörő világosságára meredve, mintha a távolból idehúzódó víziót látná, komoran folytatta:

— Nagy ütközetünk volt. A német ágyúk útálatos és rémes, szinte megszakítatlan egyhangúsággal zúgták a szörnyű halálkoncertet. Süvítés, bőgés, a levegőt szaggató nehéz gránátok lelket remegtető jajongása tépte az idegeinket. Alkonyat felé, mint a szédült állatok, egymást kerestük... Alázatos Johann a deckung uccáján feküdt... Fehér jó arcán végigcsurgott a vér... Fejlövést kapott... De hiszen ez nagyon egyszerű eset... Kisbéres volt Szikszó körül, apátlan, anyátlan árva volt... Mindennapi eset... Majd beszélek a többiről...

— Csodálatos azonban, a többit elfelejtettem. A gyászban, szörnyű testvéri fájdalomban csak erre emlékszem világosan. Mintha halott testvérem most is mellettem állana és Alázatos Johann egyszerű történetét mondaná el...

A tulsó szobában anyám, öcsém régi fényképére borulva, zokog. Én a notesz lapját nézem és riadt szívvel, megdöbbent értelemmel veszem észre, hogy nini, Alázatos Johann neve alatt jegyzet nélkül ott van halott testvérem kedves neve.

Egyszerre szinte elfelejtettem a tegnapi gyászbeszédet, a Beethoven-gyászindulót, a hősök temetőjét, a díszlövést. Noha napok óta tépi szívemet a keserűség. És újra tudatomba került a keserű valóság, harsányhangú és villogószemű testvérem nincs többé. Könnyek sűrűjében fürdött fájó szemem és keserű kábulatban, nem is a rend kedvéért, nem is nagyképűségből, de mert ebben a pillanatban teljesen a tébolyító fájdalom gyötrelmében éltem, az Alázatos Johann neve után következő soron, az öcsém neve mellé reszkető kézzel odaírtam, hogy szintén elesett.

1920.

Pártunk két nagy mártírjának temetéséről szól a riport. Somogyi Bélát, a Népszava szerkesztőjét, és a lap kitűnő munkatársát, Bacsó Bélát orvul gyilkolták meg a Horthy-terrorfiúk. Az egész ország megdöbbent a borzalmas gyilkosság hallatára. Az aljas gyilkosságok külföldön is mély felháborodást keltettek.

SOMOGYI BÉLA A RAVATALON

Gyülekeznek a tömegek. — Népvándorlás a Thököly út felé. Szivettépő viszontlátás.

1920 február 24.

Még nem volt dél, amikor a munkásság tömegei megindultak. Az emberek részint a Népszavában felsorolt helyeken gyülekeztek, hogy azután onnan induljanak a gyászházhoz, részint pedig közvetlenül odatartottak a Thököly útra, a vas- és fémmunkások otthona felé. Délben már rajokká sűrűsödött azoknak a sora, akik ide igyekeztek, hogy megadják a végtisztességet a munkásság nagy, vértanuságot szenvedett halottjának.

A villamosközlekedés mind nehezebben volt lebonyolítható. Egy óra felé még valahogyan átvergődhettek a kocsik a gyülekező sokaságon, de két óra felé már csak a Baross térig juthattak el. A tömeg áthatolhatatlan sűrűségben torlódott össze a gyászház körül. Itt egészen

elakadt a forgalom.

Mély, halálos csönd ülte meg a gyászház környékét. Az emberi sokaság tiszteletteljes csöndben helyezkedett el és a megszabott rendben igyekezett bejutni, hogy lássa a ravatalt.

Nehezen ment. Ember ember mellett szorongott, de ez a szorongás egyszer sem fajult tolongássá. A gyász szelíddé, az öntudat türelmessé tette az embereket. Mindenki csöndben igyekezett előrejutni és úgy várta, amíg átjut az egyébként széles, de most bizony szűknek bizonyult uccai bejárón. Négyes sorokban vonultak fel a Vas- és Fémmunkásotthon nagytermében felállított

ravatal

előtt.

A ravatalon, koporsóba téve feküdt Somogyi Béla. Az üvegfödélen keresztül látható volt drága halottunk arca. Micsoda megrendítő viszontlátás! Amikor utoljára elbúcsúzott tőlünk, életerőtől duzzadt, mosolygott, tréfált és most ott láttuk az arcát viaszfehéren, megmaradt szeme és az ajka félig nyitva meredt bele a

levegőbe, mintha meg akart volna szólalni, mintha mondani akarná:

— Hát ez is lehetséges!

A homlokán, az arcán ott virítottak a pirosszélű sebhelyek, ő, az ajk, az néma maradt, de ezek a sebhelyek beszélnek, hangos, mindenhová elhaló hangon vádolnak, vádolják azt a szellemet, amely gyilkosságokban, emberírtásban nyilvánul meg.

A ravatal oldalát

koszorúk

díszítették. Ott volt a Népszava szerkesztőségének a koszorúja, amely „A felejthetetlen harcosnak" szólt, a Magyarországi Szociáldemokrata Párté „Az eszme mártírjának", a Szakszervezeti Tanácsé „A harcos Somogyi Bélának", a Volksstimme szerkesztőségéé „Fegyvertársának, Somogyi Bélának", továbbá a Magyarországi Ujságírók Egyesülete, az Otthon Írók és Hírlapírók Köre, a X. választókerület összmunkássága és a szervezett festőmunkások koszorúi.

A koporsó előtt elvonult sokaság a Bálint uccai kapun igyekezett kifelé. Csak az elhúnyt közvetlen hozzátartozói: a családja, a pártvezetőség, a Népszava szerkesztőségének tagjai és ezeken kívül Cnobloch báró, a budapesti osztrák követ, majd Cerruti Vittorio, a budapesti olasz polgári misszió vezetője és lovag Pittalis Fr. Angelo olasz konzul, Bárczy István igazságügyminiszter, Bródy Ernő és Ugron Gábor képviselők helyezkedtek el a nagyteremben.

Cerruti olasz meghatalmazott miniszter a nemtelen

gyilkosságról

ehelyütt is elmondta a véleményét. A következőket jelentette ki pártunk képviselőinek:

— Fogadják legmélyebb részvétünket az önöket ért gyász alkalmával és mélységes megbotránkozásunkat az elkövetett rettenetes bűn fölött. Reméljük, hogy Magyarországon végre teljesen megszűnik minden terror és az ország rátér a boldogulás útjára. Ezzel a lépéssel Olaszország közvéleményének, valamint az olasz sajtónak az érzéseit is tolmácsolom.

Felhangzott a dalárda bús éneke. Félhárom órakor leemelték a koporsót a ravatalról és a Bálint uccán felállított állványra helyezték.

A gyászmenet útja

Vanczák elvtárs szívreható búcsúztatója után a dalárda énekelt, majd a koporsót a kocsira helyezték. Még közvetlenül a kocsi

előtt is olyan szorosan tömörült az ucca népe, hogy a rendezők attól tartottak, hogy még a halottas kocsi el sem indulhat. Ám, amikor a közelálló tömeg látta, hogy a koporsót ráhelyezték a kocsira, fegyelmezetten, némán utat nyitott a gyászmenetnek. Egyenruhás bányászok, kezükben a hagyományos bányászbottal feszesen, méltóságteljes lépésben haladtak a kocsi előtt és a kocsi két oldalán a bányászok gyertyák helyett a Davy-lámpákkal kísérték nagy halottunkat. Majd a rendezők előre siettek, hogy az uсca gyászoló tömegeit kissé hátrább szorítsák. A Thököly út és az Aréna út sarkáig lassú léptekkel haladhatott előre a gyászmenet. Itten úgy látszott, mintha a széles uсca egyetlen álló élő falanx lett volna. A menet megállt, hogy a tömegnek ideje legyen utat nyitnia. A központi pályaudvarig több ízben vált szükségessé, hogy egy-két percre megálljt intsenek hátra a fáradhatatlan utatnyitók, mert olyan rettenetesen nagy tömeg állott a Thököly úton, hogy valósággal dolgozniok kellett az elülállóknak, hogy öt-hat méternyi utat tudjanak biztosítani a gyászmenetnek.

A szívekben felgyűlt fájdalom és keserűség úton-útfélen látható és hallható volt. Könnyező, síró asszonyok, csendes, benső részvétet eláruló komor férfiak, akik levették a kalapjukat, amikor a gyászmenet a közelükbe ért. Nagyon sok helyen zokogás törte meg az impozáns, részvétteljes csendet.

Az emeleteken, a balkónokon a kíváncsiak ezrei nézték az elvonuló gyászmenetet. A nők kezében zsebkendő, hogy letöröljék az előtörő könnyeket.

A Baross-szobor előtt ismét meg kellett állnia a gyászmenetnek. Itten már két lovasrendőr is segített a rendezőknek, mert a hatalmas Baross-téren talpalatnyi hely sem volt, már azt kellett hinnünk, hogy a rettenetes tömeg nem tud hátrább vonulni. Mintegy tízpercnyi várakozás után végre sikerült a gyászmenetnek előremenetelt biztosítani, azzal az ötletes segítséggel, hogy az elvtársak százai kézt a kézben tartva haladtak a kocsi előtt, mellette és mögötte. Ilyen módon sikerült elérni azt, hogy a temető kapujáig a halottaskocsit kísérő gyászoló család, a dalárda és a nyomdászok hatalmas tömege, majd Somogyi tanítványai még bejuthattak a temetőbe. Amint a helyet szorító rendezők átlépték a temető kapuját, a tömeg olyan ellenállhatatlanul nyomult a gyászkocsi után, hogy a rendezőség teljesen tehetetlenül állott a népáradattal szemben.

Mintegy félóráig tartott a közbeékelődő közönség beözönlése, amikor a kapunál szolgálatot teljesítő rendőrfőtanácsos pár percre lezáratta a kapukat. Amikor a kapukat megint kinyitották,

jöttek fegyelmezetten, zárt sorokban a szervezetek. Elsősorban a Népszava szerkesztősége és kiadóhivatalának személyzete, majd a famunkások, kárpitosok szakosztálya, a forgalmi munkások, szabómunkások, vegyipariak, a pénzintézeti tisztviselők, a hadirokkantak sántikálói, tipegő százai, sőt akárhány mankóval és vonszolta fáradt testét, majd a szabóipari munkások, villamoskalauzok és vezetők, valamint egyenruhás vasutasok százai következtek, akiket a szállodai és éttermi munkások követtek, majd a X. választókerület tagjai, közöttük nagyon sok asszony tódult be a temető kapuján. Az ércöntők csoportját a vas- és fémmunkások hatalmas csoportja követte, majd a Ganz-vagóngyár munkásai fekete zászlóval, a borbélyok és fodrászok, a cipészek, a cipőfelsőrészkészítők, az építőmunkások, az ácsok és még számos szakszervezet jelzőtábla alatt felvonult ezrei jöttek végeláthatatlan sorokban.

Amikor a szervezetek felvonulása véget ért, újból nagyon nagy tömeg tódult be a temetőbe, feketén, csendesen rajzott az úton a sírhant felé haladó emberrengeteg.

Mire a felvonuló szervezetek átlépték a temető kapuját, a gyászszertartás jóformán véget ért, mert mintegy másfél óráig tartott, amíg a bejövők serege ritkulni kezdett.

Amerre a gyászmenet elhaladt, halk részvétnyilvánulások, sóhajos beszélgetések hallatszottak. Alig akadt egyetlen ember is a nézők között, aki fájdalmas, szomorú tekintetét ne küldte volna a gyászkocsit követő Somogyi-család felé. Amikor az uсca népe meglátta a gyászoló családot, az asszonyok hangosan felzokogtak, még a férfiaknál is előkerült a zsebkendő. Ebben a szomorú percben mindenki eggyé olvadt, egyet érzett: azt a pótolhatatlan veszteséget, amelyet az eszme, a munkásság és a gyászoló család veszített Somogyi Bélában.

Nagy halottunk a nyugvóhelyén. — A temetőben

A kerepesiúti temetőben hantolták el Somogyi Bélát. Az emberek tízezrei várták itt a gyászmenetet. A népvándorlás már tizenkét óra után kezdődött. A temetőhöz vezető út mentén és a bejárat körül beláthatatlan embersokaság állott sorfalat. A gyászolók tízezrei egyenesen a temetőbe mentek vagy a temető körül helyezkedtek el, hogy ott várják be a halottasmenetet. Bent, a temetőben is, már órákkal az utolsó aktus előtt, feketéllett minden az emberektől. Az út mentén, a sírok között mindenütt tömegek. A temető főútját szegélyező árkádsírboltok folyosói tömve a gyászolók sokaságával. Minden talpalatnyi helyet, az oszlop- és sír-

közöket, a lépcsőket ellepték az emberek. És az emberáradat, még jóval a tulajdonképpeni gyászmenet megérkezése előtt, egyre hömpölygött az úton. A tömeg viselkedése méltó volt a komor pillanatokhoz. A nagy veszteség fájdalmas tudata ott ült az arcokon. De a szemekben tűz lobogott... Az elpusztíthatatlan emlékezés tüze.

Eltemettük Bacsó Bélát

Ifjú barátunk, Bacsó Béla elvtárs is megérkezett már a nyugvóhelyére.

A végére került annak az útnak, amelyre éppen egy hete kedden este indult el... Tekintetünk belemered ebbe a gonosz fenekedéssel, ádáz gyűlölettel megtiport, szenvedéssel, vérrel meggyalázott világba... Ma egy hete még élt, még vidám volt, ma egy hete még ragyogott az ifjúságtól, duzzadt az életerőtől, mosolygott a boldogságtól. Azután sietve elindult, hogy utolérje Somogyi Bélát... Most elérte. Ott pihen már ő is Somogyi Béla mellett.

Hant-hant mellett, a Kerepesi temetőben, egymás tőszomszédságában domborodik a két sír. A Szociáldemokrata munkásság zarándokhelye lesz ez. Örök emlékeztetője ezeknek a tragikus időknek, amelyek olyan sok mártírt követelnek a világot megváltó eszme számára.

A kalendárium szerint hétköznap lett volna ez a keddi nap, amelyen Bacsó Bélát sírba tettük. De a munkásság kegyelete, részvéte, hálája ünnepnappá avatta ezt a napot. A budapesti proletárság szocialista tömegei megszakították munkájukat és ismét odazarándokoltak a Thököly útra, a Vas- és Fémmunkás Otthonba, hogy kegyelettel adózzanak annak, akit azért öltek meg, mert a munkásság fölszabadulásának harcosa, mert szocialista volt, mert együtt találták azzal a másik szocialistával, azzal a Somogyi Bélával . . .

A munkásság tízezrei hömpölyögtek a keleti pályaudvar környékén. A gyász ihletével, de az öntudat keménységével sereglettek össze. És azzal az önfegyelmezettséggel, amelyet csak a szocializmus adhat híveinek, vették körül a koporsót, amely drága halottunk holttetemét fogadta magába. És a tömegek mindvégig megőrizték ezt a fegyelmezettséget. A gyászt nem zavarta meg semmi. Az emberek elsírták fájdalmukat, lehajtott fővel kísérték utolsó útjára Bacsó Bélát.

És most ott nyugszik Bacsó Béla, szerkesztőségünk legifjabb harcosa, együtt a vezérrel, Somogyi Bélával. Viruljon ki hantjukból a békesség virága!

A gyászháznál

Napsugaras, verőfényes szép időben állottak, sötét borúval arcukon a munkások tízezrei, akik eljöttek temetni Bacsó Bélát.

Az Aréna úttól a Stefánia útig állott a munkások tömege és két óra után megszűnt az egész útvonalon a villamos- és a kocsiközlekedés is: élő emberfal állotta útját.

A Vas- és Fémmunkások Otthonának nagytermében volt felállítva a ravatal. A fekete posztóval bevont falak komorrá tették a nagy termet, amelyben még nemrég olyan életvidám harcosunk holtteste pihent. Komoran vonultak el a ravatal előtt, akikért küzdött, akikért meghalt: munkatársai. Egy búcsúpillantást vetettek a koporsóra, amelyben a meggyilkolt Bacsó Béla feküdt, akit ismertek és szerettek, ha nem is mind személyesen, de írásaiból, amelyeket a munkásokért és a munkásoknak írt.

Négy koszorú borította a ravatalt. A Népszava szerkesztősége és kiadóhivatal koszorúja „Felejthetetlen ifjú munkatársának“ föliratttal .A pártvezetőségé „Drága ifjú halottjának“. Ifjú nejének koszorúján ez a fölirat volt: „Legszebb álmaim szállnak veled a sírba. Hitvesed“. Ott volt még az elhúnyt családjának koszorúja is. Félhárom órakor vitték ki a koporsót a Bálint uccába. A koporsón rövid, de mégis oly sokatmondó fölirat: „Bacsó Béla, élt 28 évet.“ Hányat raboltak el tőle gyilkosai, akiknek bűne mindeddig megtorlatlanul maradt s meggyilkolásával kitől fosztották meg a munkásságnak százezreit: azt nem lehetett a koporsóra odaírni.

A BÖRTÖN SZONETTJEI

Irta: *Tuba Károly*

A nap a földre utolsót kacag,
Alkony az éjbe lomhán lépeget...
Készítgetjük az éji fekhelyet,
Csönget az őr... s a börtön hallgatag.

De a lelkünkben a gondolat szabad!
Latol időt, tért, sorsot, életet...
Valahol most vakító fény nevet
S ezer gyönyört kínál a pillanat.

Tündöklő uccák, fényes, cifra házak
Falai mögött gondtalanul, békén
Élnek, vigadnak mások szenvedésén.

Víg mulatókban vadul tivornyáznak,
Megfúl a jókedv dalban, csókban, kéjben
S mi fetrengünk a börtön sötétjében.

*

A téli estnek hamvas, rőtt uszálya
Belóg a törött cella-ablakon.
Közeleg a hosszú, hideg éj vakon —
Fagyos fényét sok csillag bedobálja.

Vad, kósza árnyak véres vihogása
Elfojtja minden éber sóhajom;
Vágyam mécseit eloltogatom
S lelkem az álmot várja... egyre várja.

Szemem izzik, a vérem lángol, éget,
Pirosló tüzek villannak elő...
Hozzám a fegyőr lámpással bejő,

Kilesni tán, hogy van-e még itt élet?
A reggeltől, másnaptól óh, be félek —
Gyűrt arcomon jaj! sűrűbb a redő.

1922

1922 fontos évszám a magyar munkásmozgalom történetében, mert ebben az esztendőben vonult be először a Szociáldemokráta Párt a parlamentbe. És milyen körülmények között! Az ellenforradalmi rezsim legsötétebb éveiben csendőrszuronyok és kivezényelt katonaság árnyékában szavazott a magyar nép.

ELŐRE!

1922 június 20

Az új nemzetgyűlés megkezdte munkáját és az országházba — ezuttal először — bevonultak Magyarország munkásosztályának képviselői. Ünnepnek kellene tekintenünk ezt a napot, ha nem előzték volna meg olyan állapotok és körülmények, amelyek megrontják e történelmi esemény ünnepiességét. Ha nem kellene rágondolni a munkásosztály évszázados jogtalanságára, elnyomottságára, az osztályuralom merev megátalkodottságára, görcsös ragaszkodására a kiváltságaihoz és el lehetne felejteni azt a heroikus küzdelmet, amelyet a magyarországi szociáldemokrácia vívott itt egy félszázad óta a munkásosztály politikai egyenjogúságának elismeréséért.

A multnak e sötétsége, a hosszú harcoknak komor emléke üli meg a lelkünket, nyomja le érzéseinket, hogy amikor, mint az ország munkásosztályának képviselői, átlépjük a dunaparti épület küszöbét, ne érezzünk mást, csak azt, hogy egy új munkahelyre kerültünk, ahol szürke hétköznapok serény munkáját kell végeznünk, az országért és a népért.

A kiváltságos osztályok képviselői érthető ellenszenvvel fogadják a munkásosztály e térhódítását, a szociáldemokrácia ellenségei nem szűnnek meg rágalmazni, gyanúsítani, kisebbíteni pártunkat és pártunk képviselőit, de nekünk nem lesz nehéz túltenni magunkat mindezeken, mert érezzük, hogy a mi útunk más, mint az övék, és a mi igazságunk erősebb, mint az ő gyűlöletük.

A történelmi időpont, a légkör, amelyben pártunk bekapcsolódott az aktív politikai életbe, a lehető legkedvezőtlenebb. Teljesen összezilált állami lét, hosszú háború és az utána bekövetkezett gazdasági dezorganizáció és minden javakból való kifosztottság, elviselhetetlen drágaság és fojtogató közterhek; az ország lakosságának kétségbeesése mindezek fölött, ez az a miliő, amelyben a szociáldemokrácia itt a törvényhozás fórumára lép.

Kicsiny parlamenti csoportjától csodákat vár az ország megkínzott népe. Fokozza e várakozást az ellenségek buta lázítása. A szocialista képviselők még a szájukat sem nyitották ki a ma megnyílt nemzetgyűlésen, de a butaságra spekuláló fekete reakció már a mult héten statisztikai adatokat dobált széjjel a nép között, hogy számszerűen mennyivel emelkedtek az élelmiszerek árai — amióta a szociáldemokratáknak képviselőik vannak. Szerencsétlen ország, boldogtalan nép az, amelyben közönséges és gaz célzattal így mernek a nép hiszékenységére építeni.

De ha így van is, ha minden romlott, ha az akadályok sokasága mered is elénk, vállalnunk kell a föladatot, hogy új útat vágjunk itt a demokratikus fejlődésnek, a boldoguláshoz vezető politikának.

Annyit fogunk a vállalt munkából elvégezni, amennyit emberi és számbeli erőnkkel végezni tudunk.

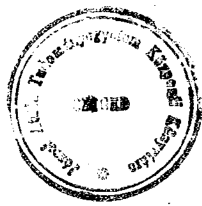
Pártunk tagjaitól bizalmat, az ország népétől megértést és türelmet kérünk. Mindenkinek be kell azt látnia, hogy egy törvényhozási kisebbség nem alkothat közvetlenül, hanem csak azt teheti meg, hogy a parlamenti többséget olyan alkotásokra kényszeríti, amilyeneket maga hajtana végre, ha nem kisebbség, de többség lenne. Ezek az alkotások nagyrészükben ellentétben állanak majd a többség által képviselt osztályok érdekeivel és majd elválik, hogy az ilyen esetekben lesz-e odabenn elég támasza a szocialista parlamenti csoportnak, hogy a többséget a közérdek szem előtt tartására és figyelembevételére kényszerítse. Mindenesetre: az ország népe világosan fogja látni a jószándékot és fog tudni ítélkezni afölött, hogy mely oldalon van az igazság, mely oldalon állják útját a jobblét lehetőségének.

Az új nemzetgyűlés első ülése

Hétfőn délben ült össze a második nemzetgyűlés, négy hónapi heves tusakodás, példátlanul brutális választási küzdelem után. A gótíves kupola alatt elkezdődnek újra a csaták. Az ország népe nyitott szemmel és nyitott értelemmel figyel a dunaparti palota felé. Elkezdődnek-e újra a közjogi csatározások? Folytatják-e majd ott a pártok, ahol abbahagyták? Folytathatják-e? Aligha. Az ország népe alkotómunkát vár a nemzetgyűléstől, várja az ország ezer súlyos bajának orvoslását, közjogi szőrszálhasogatás helyett olyan törvények alkotását, amelyek alkalmasak arra, hogy megindítsák a munkát és biztosítsák ebben az országban mindenki számára a szabadságot és a boldogulást. Ezt akarja az ország. Ez az akarat nyilatkozott meg a választásokon is. Hogy Gömbö-

Horthy darutollas legényei a szétrombolt Népszava előtt

sék ezt az akaratot minden elképzelhető eszközzel elnyomták, letiporták, ez az akarat azért tovább él, ez az akarat követeli érvényesülését, és ez az akarat a nemzetgyűlésen is harsogni fog és az egységes párt tömör padsoraiban is éreztetni fogja lebírhatatlan erejét. Ez az akarat fog pártokat bomlasztani, új alakulásokat létrehozni, ez az akarat fogja megszabni a nemzetgyűlés munkájának programját, lett légyen a kormány szándéka akárminő is. A ragyogó palota boltívei alatt ott figyelnek az éhező százezrek, ott figyelnek mindazok, akik dolgos két kezük munkájából akarnának megélni. Ott figyelnek a nincstelen földmunkások és a vándorbotot megragadni készülő ipari munkások. A nemzetgyűlés porondja nem lehet többé a magyar urak tornázó kedvének színtere.

Ötven esztendeig csapkodta a magyar parlament vastag falait a munkásosztály jogokat követelő küzdelme. Háborúk és forradalmak viharzottak át az országon. Ha okait keressük ezeknek, akkor ennek a küzdelemnek a meddőségében találjuk meg. Hétfőn végre bevonultak a magyar parlament házába a szociáldemokrata képviselők is. A baloldal legszélső padsoraiban ülnek majd huszonöten. Velük szemben két tömött mezőben az egységesnek mondott kormányzópárt ül. Hogy mi van ennek az egységnek a mélyén, ki tudná azt ebben a pillanatban megmondani. Annyi bizonyos, hogy Gömböséktől, Wolféktól, a feudális nagybirtokosok csoportjától, a bankkapitalizmus képviselőitől nem sokat várhat az ország népe. De a szociáldemokrata párt kicsiny csoportja ott benn a parlamentben bizonyára az ország népének akaratát fogja képviselni ezzel az erőszakosan összekovácsolt többséggel szemben. És a szociáldemokrata frakció mögött ott sorakoznak véghetetlen sorban mindazok, akik ezt a letiport országot föl akarják emelni, ebben az országban békét, rendet, munkát akarnak, ott sorakoznak végeláthatatlan sorban mindazok, akik a hazafiságot nem a harsogó szólamokban látják, hanem a teremtő, újraépítő és megbecsült munkában. Benn a parlamenti pártokban lehetnek bárminő szándékok, künn a parlament falain kívül az élet vívja a maga nehéz küzdelmét. A parlament falai lehetnek bárminő vastagok, ezeken a falakon áttöri magát az ország népének akarata.

A hétfőn egybegyült második nemzetgyűlés szociáldemokrata frakciója felé tekint az érdeklődés, a várakozás és a reménykedés. A szociáldemokrata frakció kész a hadakozásra, kész az országépítő munkára; akik bíznak benne, azokat nem fogja csalódás érni . . .

A Szociáldemokrata Párt első parlamenti jelenlétének történelmi nyilatkozata.

A MAGYARORSZÁGI SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT PARLAMENTI FRAKCIÓJÁNAK ELVI DEKLARÁCIÓJA

Amidőn Magyarország dolgozó munkásosztályának képviselete ezer éves állami lét után először jelenik meg a magyar nemzet törvényhozó testületében, hogy az állam alkotmányának keretében, a többi társadalmi osztályokkal egyenrangú fél gyanánt részt vegyen a törvényhozás és az államkormányzat munkájában, első szavát a hálának és az elismerésnek kívánja szentelni.

Hálával kívánunk megemlékezni dolgos elődeinkről, akik hosszú időkön át föl nem sorolható nehézségek és szenvedések között, mint szolgák, cselédek, hűbéresek, jobbágyok arcuk verejtékében fürödve törték fel itt az ugart, hogy termékennyé tegyék ezt a földet és alkalmassá az országot az emberi civilizáció számára, képessé az ország lakosait a rendezett állami és társadalmi életre.

Jogfosztottságban élték. Életük és létük fölött mindenkor a társadalom úgynevezett felsőbb osztályai rendelkezték, ezért ma, amidőn ezek utódaiként megjelenünk, kötelességünknek tekintjük, hogy jeltelen sírjaik és az anyafölddel egybevegyült poraik fölé helyezzük hálánk koszorúját.

Elismeréssel kívánunk adózni Magyarország újabb korszaka — a céhrendszer béklyóiból és a jobbágyság jármából — fölszabadult ipari és mezőgazdasági munkásságának, apáinknak, nagyapáinknak, akiknek nagyrésze már nem érhette meg velünk ezt a mai napot, de akiknek megértő lelke s fölvilágosult szelleme befogadta a nyugati civilizáció nagy eszméit; akiknek akaratereje és természetadta bölcsessége átplántálta ezeket az eszméket a a fiakba, és unokákba, amely eszmék ezekben tovább élve és fejlődve, a szocializmus eszméjévé kristályosodtak ki és a magyar nemzet dolgozó népe jóra és nemesre törekvésének, a társadalmi fejlődés és a kultúrális haladás folytonos magasabbra emelésének hatóerejévé váltak.

Mi, akik ma itt vagyunk, mint a szociáldemokrata világnézetű munkásságnak és rajtunk keresztül az egész magyar munkásosztálynak parlamenti képviselői, büszkeséggel tekintjük magunkat e szolgaságban és jogtalanságban élő ősök egyenes utódainak, önérzetesen valljuk magunkat szociáldemokratáknak. Azokra a rágalmakra, vádakra és gyanúsításokra pedig, melyekkel pártunkat és pártunkban tömörült szervezett, öntudatos munkásokat a velünk ellentétes világnézetet valló és érdekeket képviselő társadalmi osztályok évtizedeken át illették és illetik ma is, az alkotmányos élet keretében kifejtendő tevékenységgel fogunk felelni. A magyar nép összességének bírálatára fogjuk bízni annak eldöntését, hogy mennyiben van igazuk ellenségeinknek és ellenfeleinknek, amidőn a szociáldemokrácia ellen megokolatlan rágalmakkal és ráfogásokkal küzdenek, ahelyett, hogy a népek mai műveltségének és kultúrájának megfelelően, tárgyi alapon elvi harcot folytatnának.

A háborúval és a forradalmakkal kapcsolatos újabbkeletű rágalmak elől sem szándékozunk kitérni. Keresni fogjuk az alkalmat arra, hogy minden vádra feleljünk, tárgyi bizonyítékainkkal fogunk törekedni e rágalmak elnémítására. Nem akarunk itt elébevágni a dolgoknak, csupán azt bocsátjuk előre, hogy Magyarországnak és népének rettentő szerencsétlenségéért, elsősorban a mindvégig épségben megtartott merev osztályuralmi rendszer felelős. Az a rendszer, amely erőszakkal eltorlaszolta a természetes fejlődés útját, amely minden demokratikus törekvést elnyomott és ezzel lehetelenné tette a fokozatos fejlődést. Megállapítjuk továbbá, hogy a bajok másik főforrása a háború volt, amelynek okait és okozóit ebben a keretben, ezzel az alkalommal szintén nem kutatjuk, megállapítjuk azonban, hogy Magyarország dolgozó népe teljesen ártatlan a háború fölidézésében, azonban a háborúban minden más társadalmi osztálynál jobban és áldozatkészebben teljesítette a maga kötelességét. Így tehát az a bánásmód, amelyben az ellenforradalom, a magyar munkásosztályt részesítette és részesíti ma is, méltatlan, jogtalan és a jövő szempontjából az ország érdekeire fölötte veszedelmes. Mint a most egybegyűlt nemzetgyűlés legnagyobb ellenzéki pártja, törekvéseinket és céljainkat a következőkben kívánjuk körvonalazni:

1. A parlamenti életben elismerjük a többségi elvet, de követeljük, hogy a nemzet képviselete mindenkor a legdemokratikusabb alapon; az alkotmányban biztosított általános, egyenlő, titkos, községenkénti, mindkét nembeli lakosságra kiter-

jedő és 20. életévvel kezdődő választójog alapján jöjjön létre, minden hatalmi befolyás intézményes kizárásával.

Minthogy ez a most egybegyűlt nemzetgyűlés nem ilyen alapon jött létre, jogszerűségét tagadásba vesszük. Munkálkodásának tartamát csak a legszükségesebb állami föladatok elvégzésére kívánjuk korlátozni, alkotmányjogi teendőjének pedig csak a fönt körülírt demokratikus, országos, törvényhatósági és községi választójog megalkotását tekintjük. Minden egyéb alkotmányjogi föladat elvégzését a demokrácia föltételei alapján majdan egybegyűlő új országgyűlésre kívánjuk bízni.

2. Addig, amíg a mostani nemzetgyűlés helyébe az ország lakosságának igazi akaratát kifejező országgyűlés egybeülhet, a Szociáldemokrata Párt bizonyos föltételek mellett nem zárkózik el olyan kormányzati intézkedések jóváhagyásától, amelyek alkalmasak arra, hogy az országban jogbiztonság, a rend, a béke, s a gazdasági élet folyamata biztosíttassék és a boldogulás előfeltételei megteremtessenek.

Parlamentáris tevékenységünk folyamán rá fogunk mutatni az e téren elkövetett és ma is fönnálló mulasztásokra, visszaélésekre, hibákra és oktalanságokra, mint a drágaság okaira és követelni fogjuk a kormánytól és a mögötte álló többségtől, hogy mindezeket az okokat szüntessék meg. Rá fogunk mutatni azokra az okokra és akadályokra, amelyek hátráltatják a gazdasági élet vérkeringését, követelni fogjuk az akadályok elhárítását, hogy az ipari munka és a kereskedelmi forgalom megindulhasson és szabadon kifejlődhessék, hogy a mezőgazdasági termelés fokoztassék.

3. Követelni fogjuk a fokozatos jövedelmi-, vagyon- és örökösödési adózást. Az adóterhek csökkentését. A fogyasztási adók és a forgalmi adók eltörlését. A megélhetéshez szükséges jövedelem teljes adómentességét. A mai nagybirtokos érdekeket szolgáló kataszteri földadó eltörlését és ehelyett a földérték-, illetve telekértékadó bevezetését.

4. A belső béke és rend érdekében követelni fogjuk a demokratikus szabadságjogok biztosítását. A numerus clausus megszüntetését, a teljes tanulási szabadságot és lehetőséget. A megtorlatlan bűncselekmények, ezek között Somogyi Béla szerkesztő, Bacsó Béla hírlapíró és Cservenka Miklós párttitkár meggyilkolásának törvényes megtorlását.

A kivételes hatalom (1912:LXIII. t. c.) azonnal való megszüntetését, az ez alapon létrejött összes intézkedések, intézmények s jogszabályok hatálytalanítását, elsősorban teljes politikai amnesztiát úgy a börtönben sínylődőknek, mint a még eljárás

alatt lévőknek és az otthonuktól, családjuktól, existenciájuktól megfosztott elüldözötteknek. A gyorsított eljárás alapján hozott összes büntető ügyek sürgős revizióját. Az internálás és a rendőri fölügyelet teljes megszüntetését. A jogaikban és existenciájukban sértett állami, városi, községi és egyéb alkalmazottak, tisztviselők és munkások ügyeinek revizióját, a jogtalanul meghurcoltak rehabilitációját.

5. Ellenezni fogjuk a főrendiház visszaállítását, mert fölfogásunk szerint, ez az elavult intézmény ellenkezik a modern demokrácia alapelveivel. Az államforma kérdésében ragaszkodunk a népszavazáshoz, mert ennek a súlyos és érzékeny problémának a megoldása, teljes megnyugvása csak ezen az alapon lehetséges. Minden más megoldás vagy arra irányuló kísérlet csak hátráltatja, sőt, lehetetlenné teszi az egészséges belső gazdasági és politikai és a külső politikai kibontakozást.

6. Külpolitikai téren elő kívánunk segíteni minden olyan komoly és célszerű törekvést, amely az igazságtalan trianoni békeszerződés revizióját lehetővé teszi, de ellenezni fogunk minden újabb bonyodalmakkal fenyegető, tehát céltalan, kalandos és veszedelmes vállalkozást.

7. Követelni fogjuk a legmesszebbmenő szociálpolitikai törvényhozást. A meglévő intézmények fejlesztését, újabb intézmények létesítését teljes önkormányzati alapon. Követelni fogjuk a munkásbiztosító pénztárak teljes önkormányzatának visszaállítását.

8. Követelni fogjuk a sajtó-, az egyesülési, a gyülekezési és a szakszervezeti szabadság törvényes biztosítását, a munkaviszony törvényes rendezését, a munkajog törvényes szabályozását úgy az iparban, mint a kereskedelemben és a mezőgazdaságban, továbbá a háború és a munka rokkantjai ügyeinek gyökeres és kielégítő megoldását.

9. Követelni fogjuk a földkérdés megoldását a mai időknek és igényeknek megfelelően. Erre a célra követeljük a nagybirtok, a világi és egyházi birtokok kisajátítását.

A vagyonadó révén állami tulajdonba kerülő földből azonnal kielégítendők a jogos földigénylők, elsősorban a teljes földnélküli vagy a megélhetéshez szükséges elég földdel nem rendelkező törpebirtokosok, földművesek, hadirokkantak, fölnőtt fiúval bíró hadiözvegyek és hadifogságot szenvedettek.

Ezekben foglaljuk össze a szociáldemokrata párt parlamenti munkájának kereteit.

A MI HAJÓNK.

A NÉPSZAVA ÖTVENÉVES JUBILEUMÁRA.

Mit félszázadnak ró a röpke percek
 Szamolgatója, az csak pillanat
Ott, hol a pálya végtelenbe indul
S időnek, térnek határain tul
 Beláthatatlan utakon halad.
Mit mércsikéled, hogy az örökélet
  Tengelyén hanyat fordul a kerék,
  Hogy itt van most és ott volt az elébb?

Mit veregessünk utjelző karókat
 Az árnak, amely tengerré dagad,
Ami – ma még nem – holnap már elönthet
Hólődte bércet, lombtakarta völgyet,
 Sasfészkeket és ürgelyukakat?
Históriánk, a jövőnk ez a tenger,
  Mi elnyel mesgyét, multat és jelent
  S örökkévalót, végtelent jelent.

Szegény hajósok vagyunk mi a tenger
 Zátonyai és szirtjei körül;
De a hajónkat nem ember csinálta:
Ugy nőtt a vizre, mint annak sirálya,
 Amely örökké fölötte röpül.
Termett, miként a szirt, a hab, az örvény.
  A támadó szél és a lankadó...
  S még él a tenger, él ez a hajó.

Mire kimondod, hogy itt visz az utja:
 Akkorra már más pontokat fut át;
Mire árbocát babérral övezned:
Már recseg-ropog rajt' minden eresztéik
 S uj vizeken kezdődnek uj tusák.
A perc, amit az érdem ünnepelne,
  Immár a harcé: vészt sivit a kürt
  S a perc az átszelt habokba merült.

Vitorláját a sóhajok dagasztják,
 Fájdalmak tüze füti a kazánt,
Évezredeknek szenvedése, jajja
Szünetlenül a cél felé zavarja
 S kürtőjin át az égre csap a láng.
Hajósai, a viharvert legények,
  El-elmerülnek a hullám alatt,
  De a hajó kibukkan és halad.

Amerre száll, tarajos lesz a hullám.
 A szirt feszül, az örvény torka bőg;
Vad csodaszörnyek a husába marnak,
Hogy csattogását hallod az agyarnak,
 Hogy eltörjenek a gépek, evezők.
Kalózhajókról átok száll utána,
  Hogy árbocát az örvény nyelje bé!
  De a hajó röpül a cél felé.

Röpülj végtelen pályádon előre
 Tengerszülötte, örökös hajó!
A födélzetre bátran, tengerészek,
És majd ha egykor célhoz, révbe értek,
 Ott lesz az ünnep, a babért adó.
Most nincs megállás, bár födélzetünkről
  Egy emberöltő a vizbe zuhan —
  Utána nézünk — s a hajónk suhan...

FARKAS ANTAL.

A Horthy-uralom legelején jelent meg ez a fulmináns cikk, amely tulajdonképpen az első harcos támadó írás Horthy ellen. A cikkért felelősségre vont ujságírót két és félévi börtönnel sujtották.

AZ „ERŐSZAK TÖRTÉNELMI FÖLADATAI" ÉS MÁS ŐRÜLETEK

1922 szeptember 1.

A madár is pajzán és fölületes s jódolgában a madár is inkább könnyelmű, mint higgadt, bölcs vagy meggondolt. A pajzán madár fönn a hegytetőn vidáman belerug a hóba és az időnek rövid határain belül már lavina zúg mennydörögve a völgy felé. A madár mindezt nem tudja, mert azért pajzán és azért könnyelmű is a madár, mindezt nem is látja, mert azért él a hegytetőn, hogy örök rejtély maradjon előtte, ami lenn, az élet siralomvölgyében gyilkos sérelem, veszedelem vagy halál. Lavina zúg végig e pillanatban a magyar közéleten is, a „higgadt" és a „bölcs" megállapítások lavinája: megszólal a püspök, megszólal a politikus és közéjük ékelődik a legnevetségesebb bohóc, hogy ő is elvigyen egy marékkal a züllött közélet tapsaiból. A megállapítások nem megdöbbentők, nem is dermesztőek, csak olyanok, hogy meg kell mellettük állania mindenkinek.

Egy napon belül olyan sűrűen jöttek, hogy az már nem is véletlen.

Lavina.

S ez is csak úgy kezdődött, mint a többi.

Szép sorban, a logika egyenességével, mint a parádé.

Jönnek haza messziről hajdani hadifoglyok s az első, amit itthon találnak, kézmosás és melldöngetés. Valaki azt panaszolja nekik, hogy kiverték a fegyvert az ország kezéből (lásd: Diaz-féle fegyverszüneti szerződés) s amikor már mindent elvesztettek — azok, akik a dolgokat kezdték, akkor jött a „szervezett szenny" és ráült az ország nyakára. Az előkelő sértegető tovább megy és a „szervezett szenny" nem szólhat semmit, mert még tekintetbe veszi, hogy az országban törvények is uralkodnának. Igen, a szervezett munkásosztály: a „szervezett szenny" összeszorítja a fogát és hallgat. Nem beszél ott sem, ahol pedig beszélni készült és ahonnan ha megdördítette volna a hangját, élesen csengett volna

bele a fülekbe — Trianonban épp úgy, mint Budán. Elvégre a „szervezett szenny“ nagyon jól tudja, hogy a hallgatása is nagyon hangos beszéd... ami pedig a továbbiakat illeti: az ország e nagy értéke, a szervezett munkásosztály, természetesnek tartja az ilyen rangemelést ott és akkor, ahol és amikor orgoványi bandavezérek és az Erőt szimuláló, hencegő Istennyilák az állam erkölcsének és az állam talpkövének szerepében (még egy ötvenszeres gyilkosság után is) büntetlenül parádézhatnak.

Van tehát valami, ami kedvet ad az isteni bölcseségek megnyilatkoztatására s van valami — mondjuk —: meggondolatlan ösztönzés, ami megindítja a lavinát.

Íme, már jelentkeznek is szép sorjában és egyik sem akar méltatlan lenni a másikhoz. A közélet legnevetségesebb Dummer Ágostonja után, aki Karcagon a „kemény ököl“ és a „szurony“ isteni filozófiáját hirdette az Alföld népének, beáll a sorba Prohászka. Ugyanaz a Prohászka, akinek augusztus 20-i szentbeszéde után a székesfehérvári házi ujság a mentalitásnak olyan megható szolidaritásával kényszerült a világba rikkantani, hogy: kötelet a jogrend után kiabálók nyakába! A tudós egyházfejedelem, az irgalom atyja a fascista példát ajánlja vezércsillagul a magyarság számára. Azt a szép példát, amelyben gyujtogatás és tömeggyilkosság, mint „nemzetvédő“ módszerek vívták ki legújabban a művelt világ undorát. Gyujtogatni és gyilkolni! Vajjon van-e ennél magasztosabb erkölcsi magaslat, amelyre föl kell rugtatni az árva magyarságnak, hogy visszavívja mindazt, amit el kellett veszítenie! S amikor az erőszak, mint kormányzati módszer, mellékutcában szögezi egy helyre az országot a világ népeinek nagy útja mellett, akkor a leghiggadtabb és a legbölcsebb magyar fő azt a jeles buzdítást adja nemzetének, hogy „az erőszaknak is vannak néha történelmi föladatai“... Ha ezt a szépséget magyarra akarnók fordítani, akkor úgy hangzana, hogy: fiaim, csak börtönözzetek, fiaim, csak internáljatok és fiaim, ó, fiaim, csak gumibotozzatok! De nem fáradunk ezzel a fordítómunkával, mert hiszen akiknek a buzdítás szól, azok úgyis megértik — azonban mit szólna vajjon a püspök úr ahhoz, ha megértenék ott is, a baloldal tömegeiben, ahol már-már elvész a hit a parlamentáris és az alkotmányos módszerek hatékonyságában és a kételyektől fölszántott lelkekbe, mint termékenyítő mag hull bele a tanítás — az erőszak történelmi föladatairól?!

Azt tartjuk azonban, hogy ma, amikor „a legborzalmasabb tél előtt állunk“, nem jó sokat kukoricázni az ilyen kérdés körül.

Ámde, ha a püspök jónak tartja, csak csinálja... és örüljön, hogy már ugyanaz nap akadt egy nagyon jeles követője.

Bizony, akadt. De még milyen jeles követője akadt. Friedrich István szólalt meg a kurzus délutáni tribünjén. A nagy államférfi, a mezőgazdasági gép- és vaskancellár (G. m. b. H.) ezúttal is hű maradt tudatalatti hajlamaihoz. „Parlamentáris technikával ma már nem lehet államot kormányozni“, mondja hősünk (Zalaegerszeg veszedelme nélkül) és mi, akik hívei vagyunk a parlamentarizmusnak (a valódinak), kénytelenek vagyunk azt kérdezni: hát akkor ugyan mivel? A Prohászka-féle erőszakkal, amelynek történelmi föladatai vannak? Vagy azzal a másikkal, amelynek „erélyes“ rendeletei mellett kasztrálókések és siófoki nádasok is ragyognak a magyar történelem lapjain? Ha nem parlamentarizmussal, hát akkor mivel? Ha nem alkotmánnyal, demokratikussal és korszerűvel, akkor ugyan mivel? Várjuk a Nagy Vaskancellár fölvilágosító szózatát, mert mi — úgy is, mint „szervezett szenny‘ — e pillanatban roppant kiváncsiak vagyunk — arra is, mit szól majd a fölvilágosító bölcsességhez az a csomó európai, aki éppen a parlamentarizmus nevében érkezik hozzánk ezen a mai napon...

Azonban nem folytatjuk, noha a lavina logikai lánca éppenséggel nincs még befejezve. Nem is szörnyűlködünk, nem is veszünk semmit sem tragikusan. De figyelmeztetjük az urakat, hogy halkabban meséljenek, vagy egyáltalában ne meséljenek! A pajzán madárka, ha megrugja a havat — amely, mellékesen, szűz, tiszta és erős marad, ha bele is kötnek —, ne lásson mingyárt száguldó lavinát, mert az ilyen tréfákra mi szükség van vajjon? Ha pedig nincs meggondoltság, nincs higgadtság, nekünk az is mindegy. Sőt! A völgy megmarad völgynek, évszázadok csapásai és szenvedései után is, de, ami nekünk szintén egészen mindegy, mi lesz a madárkákkal — ott fönn a hegyen?...

Vanczák János, ezidőben a Népszava szerkesztője, karácsonyi cikkében a szocializmust jelöli meg a béke és szeretet megvalósulásának feltételeként.

BÉKÉT ÉS SZERETETET

1923 december 25.

Kétezer éve hirdetik, kétezer éve küzd, harcol érte az emberiség és az ideál — a szomorú élet realitása mellett megmarad vágynak, reménységnek, ideálnak. Mert nincsen béke és nincsen szeretet, csak harc, küzdés, gyűlölet és bosszúállás. Szenvedés és nyomor a nagy embertömegek osztályrésze a kisebbszámú kiváltságosak és jólétben élők mellett.

A béke és szeretet nagy és nemes gondolatát, az emberiségnek e szép fehér galambját nem fogadja zöldelő ág sehol a világon. A gyűlölködés, a hazugság, az uralomért és hatalomért folyó harc özönvize árasztja el az egész világot, az özönvíz, amelyet elmélyített, kiszélesített a háború öldöklő, véres szelleme, amely, ha eltakarodott is már a vérrel, könnyel megáztatott földről, itthagyta véres és rémes nyomait, vadságot, durvaságot, könyörtelenséget oltva a lelkekbe, szeretetnélküliséget, hogy ne induljon meg senki a mások szenvedésein és nyomorúságán, hogy részvétlenül nézzék az emberek egymás pusztulását és elmerülését. Forrong és vajúdik minden, mindenütt a földön, a népek, nemzetek békétlenségben és szeretet nélkül viaskodnak egymással, egymásért és egymás ellen, mérhetetlen szenvedések és sanyarúságok között.

A hatalom polcai felé új irányok törnek a régi irányok ellenállása mellett, máshol a régi irányok harcolnak hatalmuk megtartásáért új irányzatokkal szemben és a harcok során senki sem gondol a názáreti próféta tanításaira és ideáljaira. Senki, még azok sem, akik itt a földön szolgáinak vallják magukat és igéit hirdetik. Hiszen látjuk őket is a küzdő porondon minden formában, minden irányban, jóért és rosszért harcolva egyaránt. És látjuk, sokszor elszomorodva látjuk, hogy a dolgos néptömegek mennyire rabjai szenvedélyeknek, megnemértett célok szolgálatának, hogyan adják oda magukat vak eszközeiül a hatalmasoknak,

hogy azok céljaikat elérhessék. A nagy francia nemzet fiai az erősebb jogán véres elnyomatást és leigázást visznek végbe a német Ruhr- és Rajnavidék népein, vér és vas uralmát nyögi Olaszország, Európa kisebb nemzetei is állig fegyverben, belső és külső ellenségeket keresnek, találnak és nyomorgatnak. A börtönök, a civilizáció e rettentő torzképei sehol nem üresek; népesebbek, mint amilyenek a háború előtt voltak, számuk is gyarapodott, befogadóképességük szaporodott, lakóik szenvedése megnagyobbodott.

Még a szabadonélők szabadsága is fiktívvé lett, mert nem szabad az, akit az életnehézségek póráza köt, aki nem dolgozhat, mert nincs munkája, nem elégítheti ki életszükségletei minimumát, mert nincs elegendő keresete, nem lakhat emberhez méltóan, mert nincs lakása. E szabadok is csak rabok, rabjai az élet nagy nehézségeinek, a társadalmi nagy ellentéteknek, a le nem higgadt világhelyzetnek, a háborúokozta mindenirányú dezoláltságnak.

Ebben a nagy világvajúdásban, az egész emberiségre kiterjedő és kimért e nagy megpróbáltatásokban csak kicsinynek tűnhet föl mindaz a kín és szenvedés és megpróbáltatás, amelynek a magyar nép és elsősorban a magyar munkásosztály a szenvedője és részese. De ha az egész emberiség szenvedéseinek óceánjában csak egy könnycsepp is a mi szenvedésünk, számunkra ez a csöpp is tengere a keserűségnek, a fájdalomnak, a kínoknak és a panaszoknak.

Hogy elháríthassuk magunktól, azért telt el küzdelemben életünk egy újabb éve, amelyet magunk mögött hagyunk és amely nem volt terméketlen a számunkra, bár eredményei nem rakhatók kazalba, de Magyarország mai helyzetében a petrence is eredmény és az a küzdelem, amelyet a Szociáldemokrata Párt, Szakszervezeti Tanács, párt- és szakszervezetek együtt vívtak a szervezett, öntudatos, szociáldemokrata szellemtől áthatott munkások százezreivel, egyesítve, a pozitív és később jelentkező eredményeknek olyan mennyisége, amire mindannyian szerénytelenség nélkül hivatkozhatunk...

Drága bért fizetett ezért Magyarország öntudatos munkásosztálya, mert hiszen büntetőpörökben, kiszabott büntetésekben, lapjaink elkonfiskálásában, mindenféle megrendszabályozásokban, üldözésekben nekünk volt a legtöbb szenvedő részünk, ha hullott könnye a megpróbáltatásoknak, a mi könnyünk volt a legtöbb, de a csüggedés senkin sem vett erőt sorainkban, a harcot senki sem kerülte, a küzdelmet senki föl nem adta, a szocializmus győzelmébe vetett hit senkiben meg nem rendült.

Pedig milyen sokan, milyen állhatatosan, milyen ádáz gyűlölettel döngették ezt a mi erősségünket, hogy rést üssenek rajta, hogy ha csak egy kis csoportunkat is megadásra bírhassák vagy szétoszlathassák. Az egyik oldalról állandó dobverés hangzik a marxizmus és szocializmus csődjéről, a másik vásári bódéban a kikiáltó hangosan recitálja a régi dalok melódiáit hazafiatlanságról, zsidó bolsevizmusról, hazavesztésről, mi pedig mindezek mellett tántoríthatatlanul megyünk előre a magunk útján, szemünket arra a jövőre függesztvén, amelyet a magyar munkásság ki fog harcolni magának, minden, az útjába gördített akadályok ellenére is.

Ne aggasszon bennünket az, hogy harcunk ma nehéz, hogy áldozatunk sok, mert a szocializmus harca mindenhol ilyen és mégis föltartózhatatlan útjában, amely végül is a diadalhoz vezet. Hiszen nekünk évszázadok bűnei és mulasztásai ellen kell itt harcolnunk, senki sem várhatja tőlünk, hogy ebben a küzdelemben máról holnapra vívjuk ki a diadalt. Nem az utolsó akadályunk és nehézségünk a magyarországi szociáldemokrácia küzdelmében az az örökség, amelyet a forradalmi idők hagytak ránk, de megvan minden reményünk, hogy ezeket is lebírjuk.

A ma reménytelenségben szenvedő népek számára csak egy sugár nyujt reményt és ad biztatást, ez a szocializmus győzelme. A kapitalisztikus világrend nem biztosíthatja sem az állandó békét, sem a szeretet nagy gondolatának diadalát. A szocializmus ellenségei hiába hirdetik, hogy a szocializmus nem egyéb, mint a rideg materializmus, az anyagiasság kifejezője, mert a valóság mégis az és erre már megdönthetetlen bizonyítékok vannak, hogy az emberi és társadalmi civilizáció továbbfejlődésének egyetlen útja a szocializmuson vezet át. A kapitalizmus világrendje a legélesebb osztályellentétek konzerválását jelenti, tehát az osztályharc állandóságát, ezt az örökös harcot pedig egyik fél sem bírja örökké és nem azoknak a száma fog szaporodni, akik a harcot állandósítani akarják, hanem azoké, akik ezt megszüntetni kívánják. Az osztályellentéteket pedig csak a szocializmus fogja megszüntetni és ezzel meg fognak szűnni az osztályharcok is.

A béke és szeretet angyala akkor fog leereszkedni az emberiségre, hogy örömet hirdessen és megállapítsa a názáreti próféta eszméinek teljes diadalát.

Takács József a szociáldemokrata parasztmozgalom harcosa. E cikke történelmi jelentőségű, mert a hiteles adat nyomatékával bizonyítja, hogy Magyarországon a mezőgazdasági proletariátusért elsőként küzdött a Népszava és a Szociáldemokrata Párt.

TALLÓZÁSOK AZ ALFÖLDI MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETÉBŐL

1924 május 1.

„Nem ismerünk más ünnepet, mint május elsejét. Május elseje a reménység ünnepe. Ez a nap az elnyomottak, a földönfutó nép napja, és bár remegjen a birtokososztály, május elsejét megünnepeljük és fogadást teszünk, hogy a szociáldemokráciát győzelemre segítjük." — Ezekkel a szavakkal zárta be Varga Farkas mezei munkás azt a hódmezővásárhelyi gyűlést, amelyen mintegy 2500 mezei munkás vett részt. A gyűlést 1893 december 29-én tartották, de a fönti kijelentésben a jelenlevő alkapitány államveszélyes dolgot látott s a gyűlést feloszlatta.

A hatóságok nagyfokú idegeskedésének oka nemcsak az volt, hogy a munkáskérdést nem ismerték, hanem az a tény is, hogy a szociáldemokrácia eszméi a mezei munkásnép körében az 1894. év elején már meglehetősen elterjedtek. Az alföldi munkásmozgalom hőskora volt ez. Nem volt ugyan meg az emberekben a tervszerű, alapos szervezési munkához való tudatosság, de érezték a gazdasági nyomorúság és politikai jogtalanság súlyát, amely őket az uralkodó osztályokkal szemben helotasorsra kárhoztatta. Azt azonban tudták, hogy sorsuk javításáért folytatandó küzdelmet csak egyetlen párt, az akkor még gyönge, kezdetleges eszközökkel rendelkező szociáldemokrácia irányelvei szerint kell fölvenniök. A polgári pártok egyáltalán nem törődtek munkáskérdésekkel és a munkásokkal, csak a választójoggal bíró rétegekhez volt bizonyos kapcsolatuk. A jogtalan és elhagyatott munkásság érdeklődése tehát ama párt felé fordult, amely bajait megértette, s azzal sajtójában és egyebütt foglalkozott. A szociáldemokrácia megerősödésétől remélték bajaik orvoslását. Bizonyítja ezt az egyik munkászendülési pör fővádlottjának a kijelentése. Amikor a törvényszéki tárgyaláson az elnök azt kérdezte tőle, mit ért maga a szociáldemokrácia alatt, a fővádlott így felelt:

— Nem mondhatom, hogy tudós ember vagyok, mert csak három osztályt végeztem, de azt mondhatom, hogy ez a legigazibb eszme, mert a népnek javát akarja és a jelenlegi társadalomtól a 8 órai munkaidőt és az általános választójogot kéri.

Az alföldi munkásnépnek akkor már egy tekintélyes része tudott legalább ennyit a szociáldemokrata mozgalomról. A munkásság helyzete ezekben az időkben egyébként olyan rossz volt, hogy elég oka volt az elégedetlenségre. Hódmezővásárhelyen például a malommunkásoknak 80 krajcár napszámbérért 16—17 órát is kellett dolgozniok. A mezőgazdaságban még rosszabb volt a helyzet. A munkanélküliek egész éven át ezrével álltak a piacon, hogy munkaerejüket felkínálják. Kapáláskor a napszám 70 krajcár volt. A gazdasági cselédek egész évi bére 50—70 forint. Orosházán egy négytagú családnak évi 95 forint 19 krajcár jutott az élelmezésre, ruházatra és egyéb szükségletre. A vagyontalan munkás, különösen kora tavasszal, amikor már teljesen kifogyott az élelemből és a tavaszi munka még nem kezdődött meg, olyan éhínségben volt, hogy néhány helyen a hatóság kénytelen volt népkonyhákat fölállítani és az ínségeseknek ingyen kenyeret kiosztani. Ennek ellenére a hatóságok ettől az éhező néptől a legkönyörtelenebb módon hajtották be az adókat. Makón többeknek kis házacskáját 10—15 forint adóhátralék miatt elárverezték. Az egyház sem volt könyörületes. A párbér-hátralék miatt több helyen végrehajtót küldtek a szegényemberek nyakára, akiknek a legszükségesebb mindennapi kenyerük is hiányzott. Ha nem tudott fizetni, elárverezték utolsó párnáját és bútorát. Egy munkás a beteg feleségét kezelő orvosnak csak 2 forintot tudott fizetni, ezt is kölcsönkérte a szomszédoktól, de az orvos 4 forintot kért és minthogy ezt az összeget a munkás nem tudta előteremteni, az orvos bepörölte. Hasonló esetek fordultak elő több helyen, amint ezt a Népszava akkori számaiból olvashatjuk.

Nem volt tehát szükség külföldi izgatókra, bár az abban az időben megjelent polgári lapok tendenciózusan igyekeztek így állítani a dolgot. Jellemző, hogy abban az időben még minden ilyen bajt az izgatók nyakába akartak varrni. Az elégedetlenségre izgató anyag nagyon sok volt, azonban az illetékesek teljesen tájékozatlanok voltak a bajokkal szemben s azt hitték, hogy az erőszakos fellépés mindent rendbehoz, mindent meggyógyít. 1894 április 22-én Hódmezővásárhelyen a hatóságok önkényeskedése és provokálása olyan vérfürdőt idézett elő, amely hasonló volt a három évvel ezelőtt lejátszódó orosházai, békéscsabai és battonyai eseményekhez. A vásárhelyi provokációnak 3 halottja,

52 vádlottja és 27 elítéltje volt. A 27 elítéltre kiszabtak összesen 32 évet, 22 napot. A pör fővádlottja Szántó Kovács János volt, aki a törvényszéki tárgyaláson a következő emlékezetes szavakat mondotta:

— Mi talán megleszünk valahogy, de a jövő nemzedék nem haladhat előre. Ha egy öreg ember kimegy a szőlőjébe és az úton talál egy diót, fölveszi és valahol elülteti, jól tudja, hogy ő annak a gyümölcsét nem fogja élvezni, hanem csak a jövő nemzedék. Úgy vagyok én is. Tudom, hogy azt, amiért küzdök, én nem fogom elérni, de egy fát akarok ültetni, amely a jövőnek hozhatja a gyümölcsöt.

Az alföldi szociáldemokrata irányú munkásmozgalomnak ez a magvetője már régen ott pihen a vásárhelyi sík róna hantjai alatt, de az eszme, amelynek magvait olyan szorgalommal ültette, s amelyért vértanúságot kellett szenvednie, kikelt, megnövekedett és megterebélyesedett. Hiszen az ő idejében, 30 évvel ezelőtt már nem ő volt az egyedüli magvető! Sokan voltak ők akkor már nagyon. Igaz, akkor még diplomás ember nem volt közöttünk, mint ahogyan a kereszténység első apostolai is halászok és kézművesek voltak, úgy a szocializmus igazságait is egyszerű mezei munkások és mesteremberek hirdették és terjesztették szerte az egész országban. A Tisza—Maros szögében, ahol az alföldi agrárszocializmus bölcsője ringott, Hódmezővásárhellyel le is záródott az a korszak, amikor a munkásság beugrik a hatalom provokációjának és hagyja, hogy erőszakos lázongásokba sodorják bele. A munkások tanultak az eseményekből. Nem engedték magukat provokálni, az elől okosan kitértek, anélkül, hogy a mozgalmat abbahagyták volna. A hatóságnak nem sikerült a lázongások előidézésével a munkásmozgalmakat kiirtani. 1894 április havában az egyik polgári lapnak a következőket írják Orosházáról:

„A szocializmus most erősebb és veszedelmesebb, mint három évvel ezelőtt volt, amikor véres zavargásokba tört ki. A baj ellen semmiféle kormánybiztosi pánácea nem használt.“

1894-ben az Alföldön, már sok helyen arra törekedtek a munkások, hogy olvasóegyletet alakítsanak. Így Hódmezővásárhelyen megalakult a cipészszakszervezet, míg a mezei munkások két olvasóegyletet akartak alakítani, mert a taglétszám olyan nagy volt, hogy egy helyen nem fértek el. Az alapszabályokat azonban sehogysem hagyták jóvá. Ugyanígy volt Orosházán, Csorváson, Mezőberényben, Szentesen és még több helyen. A párt által kiadott füzeteket és a Népszavát a nevezett helyeken kívül járatták még Gádorosra, Nagyszénásra, Gyulára, Pusztaföld-

várra, Makóra, Kiskunfélegyházára, Halasra, stb. Ahol a viszonyok, no meg a szolgabírák engedték, ott gyűléseket tartottak. A gyűléseken foglalkoztak az általános választójog jelentőségével. A Szociáldemokrata Párt célkitűzéseivel és május elsejének jelentőségével. Május elsejét a kilencvenes évek elején a föntebb említett helyeken minden évben ünnepelték.

Marx Károly szerint a szocializmusnak minden országban három korszakot kell átélnie. Az első korszak az, amikor a hatalmon ülők lekicsinylik, semmibe sem veszik a mozgalmat. A második korszak az üldöztetés korszaka, amikor rendszabályokat és kivételes törvényeket alkalmaznak ellenük. Ez a korszak a legnehezebb az eszme apostolai számára, de a vértanúk által hozott áldozatok termékenyítően hatnak s elősegítik a szocializmus győzelmét, amely bár hosszú és küzdelemteljes úton, de bekövetkezik, mert be kell neki következni. Ez a harmadik korszak, a győzelem korszaka. Egészen bizonyos, hogy mi, magyarországi szociáldemokraták jelenleg a második korszak vége felé járunk, s bár hosszú még az út előttünk, amely a győzelemhez vezet, az az idő már körülbelül itt van, hogy létjogosultságunkat legkonokabb ellenfelünk is elismerje. Ezek után pedig már csak a harmadik korszak kezdete következhet. A kishitűek és kétkedők gondoljanak arra, hogy azok az úttörők, akikről föntebb szólottunk, akik harminc évvel ezelőtt ültették a magot azzal a tudattal, hogy annak gyümölcsét majd csak a jövő nemzedék élvezi, abban a korban éltek, amikor a szociáldemokrata munkásmozgalom az első korszakból a másodikba lépett.

Takács József

Fényes László, a ragyogó tehetségű és gyilkos iróniájú ujságiró irta ezt a cikket. Osztályának hagyományaitól és a polgári ujságírástól elszakadva, az ellenforradalom idejében a szervezett magyar munkásságban látta a nemzet jövője zálogát.

SOMOGYI BÉLA ARCKÉPÉNEK ELTÁVOLÍTÁSA. MI NEM SZABAD A MUNKÁSSÁGNAK MAGYARORSZÁGON?

1925 május 1.

Az alább következő dokumentumot minden magyar munkásember meg fogja jegyezni magának.

Somogyi Béla: a magyar munkásság mártírapostola, akit orgyilkos fölbujtó gyilkoltatott meg és orgyilkosok gyilkoltak meg és raboltak ki. Fölbujtó és gyilkosok: büntetlenek mindanyiyan. Itt járnak, szabadon. Hatalmuk van, vagyonosodnak.

Somogyi Bélának, a magyar munkásság mártírjának arcképét pedig leszedik a munkások háza termének faláról. Ahogy itt következik:

A Magyar Kir. Állami Rendőrség Ceglédi Kapitánysága.
2788. kig. 925.

Tárgy: Somogyi Béla arcképének kifüggesztése.

HATÁROZAT.

Maszapuszt Ferenc dtv. jelentése alapján, — amely szerint a Kisfaludy-utca 13. számú ház nagytermében Somogyi Béla, a Népszava című politikai napilap meggyilkolt felelős szerkesztőjének képe ki van függesztve — a 39.820/921. B. M. r. 38. §-ában körvonalazott jogomnál fogva a megjelölt helyiségből a kifüggesztett kép eltávolítását elrendelem és a jövőben való kifüggesztését eltiltom.

Indokolás.

A Kisfaludy-utca 13. sz. házban, amelynek tulajdonjoga vitás, ideiglenesen a szabályszerű kormányhatóságilag láttamozott alapszabályokkal bíró „Magyarországi Vas- és Fémmunkások Országos Szövetségének“ és a „Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségének“ a törvényhatóság első tisztviselője által elismert helyicsoportja, tehát kizárólag gazdasági érdekek védelmére szervezett egyesület működik. Ezen helyicsoportok ténykе-

déseiből a politika minden vonatkozásban kizáratott. Minthogy pedig néhai Somogyi Béla a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, tehát kimondottan politikai párt hivatalos lapjának, a „Népszavának“ volt a felelős szerkesztője és mert arcképének kifüggesztése csupán az ő emlékének állandó emlékezetben tartását célozza, tehát csakis politikai vonatkozású, az arcképnek a helyiségből való eltávolítását és a jövőben való kifüggesztésének eltiltását ki kellett mondanom.

Jelen határozatot a föllebbezésre tekintet nélkül, az 1901. évi XX. tc. 8. szakaszának *b)* pontja alapján, azonnal végrehajthatónak mondom ki, mivel a föntemlített helyicsoportok működése csakis gazdasági kérdésekre terjedhet ki, minden egyébirányú működésük alapszabályellenes, esetleg így a helyicsoportok föloszlását vonja maga után.

Ezen határozat 1. az arcképet kifüggesztő Nyujtó Ferenc ceglédi lakosnak (Zrinyi-utca 1), az arckép azonnali eltávolítása végett,

2. ifj. Jónás István ceglédi lakosnak (Mátyás király-utca 19), mint a vas- és fémmunkások ceglédi helyicsoportja elnökének,

3. Hantz István ceglédi lakosnak (Kazinczy-utca 16), mint az építőipari munkások helyicsoportja elnökének tudomásulvétel és a jövőben való miheztartás végett,

4. a detektívtestületnek a kép eltávolításának ellenőrzése, a jövőben esetleg előforduló hasonló kifüggesztés esetén megfelelő eljárás és jelentéstétel végett kiadom, azzal, hogy ellene a kézhezvételtől számított 15 nap alatt a rendőri hatóságnál benyujtandó birtokon kívüli föllebbezésnek van helye.

Cegléd, 1925. április 14.

Dr Hulin Béla s. k.
rendőrfőtanácsos,
a rendőrkapitányság
vezetője.

P. H.

Az események valóban gyorsan követik egymást. Tegnap a Népszava mostani szerkesztőjét, Vanczák János nemzetgyűlési képviselőt, elvtársunkat ítélte el független magyar bíróságunk fogházra, pénzbüntetésre és politikai jogainak felfüggesztésére, mert az általa szerkesztett Népszavában az jelent meg, hogy „a dolgozó munkásság ne legyen céltáblája mindenfajta önkénynek“. Ma pedig azt a kortörténeti okmányt kénytelen leközölni, amelyben egy másik hatóság a Népszava volt és innen elgyilkolt szerkesztőjének: Somogyi Bélának arcképét rendeli leszedni a

munkások terméněk faláról! A két okmány — Ítélet és Határozat — valóban kiegészítik egymást: köszönjük önöknek Maszapuszt-ok, hogy arra megtanítottak: milyen igaza van a — tegnapi ítéletnek!

Elfojtjuk lázongó érzésünket. Elsimítjuk az ostorcsapást, amelyet lelkünkre mérni akartak, de nem tudnak. Az Igazság minden szabadságát szárnyrakötjük, hogy tompa, fahangon megkérdezzük az alábbiakat:

Mióta és milyen törvény alapján nem szabad az embereknek Magyarországon kegyeletes érzéssel adózni egy meghalt — orvgyilkos kezek által legyilkolt — ember emlékének?

Olyan ember emlékezetének, akinek meggyilkolása fölött a magyar nemzetgyűlés fölháborodását és mély részvétét nyilvánította?!

Volt-e csak törvényes eljárás is Somogyi Béla ellen? Ha nem volt: szabad-e szentségtelen kezeknek megpiszkolni akarni egy halott emlékét, akit milliónyi ember mártírként tisztel?

Vajjon nem tény-e, hogy a magyar munkásosztálynak törvény szerint jogos kegyelet tárgya Somogyi Béla emlékezete? Hát akkor, ha ezt a tényt le nem tagadhatják, nem a társadalom egyik osztályának megsértése az, nem osztály ellen való izgatás az, ha mártírként tisztelt halottjának arcképét eltávolítják?

A „Határozat“ Maszapuszt detektívre és a 39.821/1921. B. M. 38. szakaszára hivatkozik. Azt mondja: Maszapuszt jelenti, hogy a Munkásotthon falán ott lóg Somogyi Béla arcképe s így annak „az idézett szakasz értelmében való eltávolítását elrendelni kellett“. Hol van ez a rendelet, és mit mond, nézzük meg.

„A magyar királyi állami rendőrség szervezetének és szolgálatának szabályozásáról“ szól a hivatkozott rendelet, ennek 38. szakasza pedig a rendőrség diszkrecionális jogáról intézkedik a következőképpen:

„A köznyugalmat, a közrendet, vagy a közbiztonságot közvetlenül fenyegető veszedelmek sokféleségét előre meghatározni nem lehet. Ezek épp úgy nyilatkozhatnak tömegjelenségekben, a közrend egészének megbontására irányuló törekvésekben, mint egyes emberek cselekvésében, vagy mulasztásában. Lehetnek a veszélyek elemi erők okozatai is, amikor leküzdésükre emberi cselekvéssel, esetleg annak kikényszerítésével kell hatni.

Ha a rendőrség megfigyelőszolgálata alapján ilyen veszedelmet fölismer, megelőzésére mindent megtehet, ami a jogszabályokkal nem ellenkezik.

Az előbbi bekezdés alapján tehető rendelkezések állhatnak az illetékes rendőrhatóságnak saját területére szóló s ott a helyi viszonyokhoz és szokásokhoz képest közzétett rendeleteiben, amelyekkel az emberi élet, a testi épség és a vagyon, vagy általában a köznyugalom megóvása érdekében valamit eltilt, valamit meghagy, vagy szabályoz". Ésatöbbi.

Hol van itt jogalap arra, hogy a munkások otthonában, gazdasági érdekképviseletük helyiségének falán munkás mártírtársuk arcképe ott ne lehessen? Micsoda „közvetlen fenyegető veszedelem" van a „Somogyi Béla emlékének állandó emlékezetben tartásá"-ban? A gyilkosokra valóban veszedelem „a Somogyi Béla emlékének emlékezetben tartása", hát ezeket csak nem akarja védeni ez a ceglédi jogi-Maszpuszt? Arcképemlékeztetés nélkül is a törvény elé fogja keríteni a munkásság Somogyi Béla gyilkosait, reméljük, független magyar bíróságunk e törekvés miatt csak elismeréssel lesz irántunk. És Miskolczy ügyész úr szintén teljes lélekkel fogja tenni esküvel fogadott kötelességét, ugyebár?

Félre sem érthette a két jeles közeg, Maszapuszt Ferenc és Hulin Béla a rendeletet, hiszen ott van abban a korlát, hogy: „... ami a jogszabályokkal nem ellenkezik". Márpedig a mindenek fölött — rendeletek előtt — álló törvény, a Bűnvádi Perrendtartás, amelynek 98. és 169., de ezenfölül a 177. szakasza világosan kimondja, hogy házkutatásra, lefoglalásra csak bírói és írásban foglalt bírói intézkedés ad jogosultságot.

És ezek után megkérdezzük, hogy vajjon Széchenyi István gróf nem politikus volt-e és az Omge, vagy Omke nem gazdasági érdekek védelmére szervezett egyesület-e? Mégis ott lóg Széchenyi István képe minden Omge- és Omke-fiók falán, mintahogy ott lóg Zichy Nándor grófé, aki szintén politikus volt és ott lóg a többi osztálypolitikus arcképe! Ellenben Somogyi Béla valóban a munkásság gazdasági érdekeinek volt a politikusa és csak a gyilkosok tették politikai mártírrá is.

Mit szól ehhez a legújabb jogrendbizonyítékhoz Bethlen István gróf? Ezt is kiviszi Genfbe?

Mi a magunk okmánypéldányát mindenesetre mindannyian melléramázhatjuk független magyar bíróságunk ítéletének, hogy szemünk előtt lássuk, mennyire igazat mondott független magyar bíróságunk, amikor fogházra, politikai jogainak felfüggesztésére, pénzbüntetésre, mindenre ítélendőnek tartotta azt a Vanczák Jánost, aki a szerkesztésében megjelenő lapban megírni engedte,

csak szabad egymás mellé kiilleszteni a falon? Az ítélkezők és táblája". Két hatósági okmányt, egy határozatot és egy ítéletet csak szabad egymás mellé kiileszteni a falon? Az ítélkező és határozatot hozók méltó módon dícsértetik általa magukat. Független magyar bíróságunk bölcseségeinek maradandó külső díszt adni — semmiesetre sem lehet talán bűn?

Somogyi Béla arcképe pedig ezentúl minden ceglédi munkás családi szobája falán ott fogja az emléket külsőséggel is emlékezetben tartani! Belül, a szívben és az acélos akaratban úgyis régen oda van égetve minden becsületes, dolgos embernél Somogyi Béla emlékezete. Ez az emlékezés fegyvere az Emberségnek, a Tisztességnek, a Felszabadulásnak: a — minek írjunk jelzőt — reakció ellen!

Fényes László

EMBERI HITVALLÁS

Irta: *Juhász Gyula*

Hiszem, hogy járt e földön egy szomorú magányos
Galilei férfi, ki harminchárom évvel
Többet tudott, mint minden Cézár, poéta, mágus
S szelíd szava erősebb, mint minden büszke kétely.

Hiszem, hogy az igéje túléli dómok ormát,
Az arany kupolákat, a máglyákat és a kardot,
Hiszem, ha sohasem jő, mit hirdetett, az Ország,
Hogy az az Út, Igazság, melyen ő égbe tartott.

Remélem, hogy e földön, mely völgye siralomnak
S csillaga küzdelemnek, a dúvadnak helyébe
Szelídebb népek állnak s rózsásabb lesz a holnap
És nem lesz a bitófán mártírhalott a Béke.

Remélem, hogy a munkás megkapja méltó bérét
És nem lehet henyélni bíborban és selyemben
S a paloták alatt nem támolyog az éhség,
S ebek harmincadán nem tengődik a szellem.

Szeretem e világnak minden gyönyörűségét
És minden bánatát, a napot és esőt,
A márciusi zsongást, a decemberi békét,
A kelő csillagot és a lepihenőt.

Szeretem kisfiúk és lányok forradalmát
Iskolák udvarán s a dérvert öregeknek
Bús topogásait, sirok örök nyugalmát.
Csak Mammon, gyilkosunk, csak téged nem szeretlek.

1925

A BABONA

Irta: Nagy Lajos

Azt, hogy a denevért babonás emberek elevenen ki szokták szögezni az ajtójukra, mivelhogy az szerencsét hoz, — csak diákkoromban tudtam meg az olvasókönyvből. Ebben a korban elvesztettem a korai gyermekkornak azt a kegyetlen közönyösségét, mellyel mindnyájan zavartalan kiváncsisággal öltünk meg, vagy kínoztunk mindenféle élőlényeket. Amikor én a denevér kiszögezésének szokásáról olvastam, kissé megdöbbentem s nagyon csodálkoztam azon, hogy ennyire kegyetlen emberek is vannak. Szinte alig akartam elhinni, de hát el kellett hinnem. Belenyugodni azonban, hogy emberek ilyesmit tesznek, mindmáig nem tudtam. Emlékszem, hogy akkor elképzeltem a szárnyainál fogva kiszögezett denevért, szinte azonosítottam magamat vele s megéreztem valamit végtelen kínjaiból. Abból, hogy sorsa elvégeztetett, meg kell halnia. Mintha ez tudata is lett volna a denevérnek. Hogy e tudatát napokon keresztül kell gyötrelmesen viselnie. Hogy rab, nem mozdulhat. Ha mozdul, fájnak a sebei. Lassan sorvad. Még remél, csodát remél s a csoda nem érkezik. Még vágyakozik élni, repülni, cincogni — vagy isten tudja milyen hangja van — és vágyai visszahullanak elégő testébe. Emlékszem, hogy beszélgettem is a denevér ilyen kínhaláláról a pajtásaimmal, legalább is beszélgetni próbáltam, de — erre nem emlékszem, csak bizonyos, hogy így volt — valami vidám kacagás vágta el középen a mondatomat.

Különben ismertem a denevért, falusi estéken a nagybátyám mondta: „Ez bőregér!“ — s láttam, amint cik-cakosan vágódik ide-oda a levegőben. Azt is beszélték, hogy ha az ember fejének repül, akkor belecsimpaszkodik a hajába s alig lehet tőle szabadulni. Ez egy kicsit ijesztett, de azért valami nagyon nem féltem tőle, nem törődtem vele.

Amikor aztán megtudtam, hogy ki szokták szögezni elevenen, attól kezdve félni kezdtem tőle. Nem az emberektől, hanem tőle.

Mert valami félelmetesre emlékeztetett, valami kínzó elképzelés megindítója volt, ha láttam. Még a nevét se szerettem, még az ábrájától is borzadtam a természetrajzkönyvekben. Mert fejlesszük csak tovább: a denevértől eljutunk az emberig, az élő emberi test megtöretéséig.

Ne tessék kényeskedni, ne tessék borzadni! Nem azt csináljuk-e időtlen idők óta, hogy a való világot minden pontján meg akarjuk reparálni? És hogyan változtassunk a valóságon, ha azt föl nem ismerjük? Ne tessék borzadni, szembe kell szállni a tényekkel! Tehát folytatom.

Egy vakációban — nagyobb fiú koromban — a saját szememmel láttam egy fölfeszített, haldó denevért. Falumban, a halászcsárda ajtaján senyvedt: még volt benne valami élet; de már veszendő. Izmos, sportoló diák voltam, nem féltem a ház népétől: leszedtem és beledobtam a Dunába, legyen röviden vége kínjainak. Parázs harcot vártam, de a gazda nem támadt nekem, hanem jóízűen elnevette magát:

— Ejnye, de kényes maga, öcsém!

A nők — az asszony és egy serdülő leány — igazat adtak nekem.

— Szegény kis madár, hála istennek! — mondta a leány, sajnálkozva a szerencsétlen kis emlősön.

— Pedig szerencsét hoz, ha ott szárad el az ajtón — erősködött a gazda.

Vitába szálltam ezzel az ostobasággal, én, a diákosan és naivan természettudományos. De hiába beszéltem, győzni nem tudtam. Keserű bosszúsággal vágtam neki a folyópartnak, de hittel, hogy: ilyen a világ, egyszer azonban már másmilyen lesz. És talán segítséget akartam, mikor megszólítottam horgászó, furcsa ismerősömet, egy ismeretlen falusi különcöt. De csak még jobban megzavart furcsa beszédével:

— Nézze, fiam, hisz bennünket is kiszögez majd elevenen valami láthatatlan erő. Nem az ajtóra, de az ágyra, mondjuk. Hát nem mindegy az, hogy hová?

Valami igaza van! Ez megdöbbentett. Valahogy nem egészen így van, de sajnos, nem gyönyörmámorban, egy vidámat kurjantva, távozunk a világból.

Hanem egy furcsa elmélkedését a horgászó különcnek, akkor, ifjú koromban, egyáltalában nem tudtam méltatni, talán még megérteni sem. De emlékszem rá:

— Nézze, fiam, ebben a babonában, mint minden néphitben, van valami igaz is. Ezek azt mondják, hogy ha az élő denevért kiszögezik az ajtajukra s ott hagyják pusztulni, az szerencsét hoz rájuk. Én meg azt mondom, hogy aki az élő denevért kiszögezi az ajtajára s ott hagyja pusztulni, az gonosz és buta ember: de majd a saját kárán meg fogja tanulni, fiatal barátom, hogy a mai életben a gonoszság és butaság már maga szerencse!

1929

VÁROS

Népszsava
1930 V. 1

Irta: SZAKASITS ÁRPÁD

Ráépült a szivemre a város, a tornyos, fekete, fényes, füstös város és ugy nyomja a szivemet a terhe, hogy szinte megszakad.

Hordom a város széles utjait és szük sikátorait, a házakat, amikben élnek s haldokolnak, gyülölnek és szeretnek és körülfonja szivemet a bánat.

Hordja a szivem a bánatokat, nehezebb, mint a város, s a hidak alatt a folyamok medrében vér és könny hömpölyög szüntelenül a városon át.

Ez a város a világ. Roppant házaiban együtt van minden: a jelen, mult, jövő, a jó és a rossz, a csunya és a szép, a szeretet és a gyülölet, az isten és az ördög, a gép és a kéz . . .

Ez a város a szolgaság városa, a hazugság és a pénz városa, a gyönyör és a nyomorult szenvedések városa, a mámor és az éhség városa, a fény és a sötétség városa.

Hordom a szivemen a tömeget és nem érzem a terhét. Ugy suhannak rajtam keresztül, mint az árnyak. Töméntelen árnyék, sötét lesz tőle a város és a szivem.

És tapossák a szivemet a rohanó lábak és dübörögnek rajta a gépek és ágyukat vontatnak a széles utakon végig s a sikátorok torkából kirobban a tömeg . . .

Ők épitették a várost a szivemre, ők ástak le a mélyére, ők huzták föl az égig érő kéményeket, ők kovácsolták a vasat, s a kazánok tüzét ők élesztették bennem.

Most ujra izzik a város, az árnyak összefonódnak, kitágulnak a sikátorok, a kohókból vörös lángok lobbannak az égre. Még csöndes a város, de a szivem dobog, földrengés készül . . .

De érzem, hogy a sikátorok népe már ujra fényben uszik, az igazság, a szabadság s az emberi öntudat fénye lobbant föl benne. Csodálatos fény!

A szivemben hordom az igazságot és a szabadságot és a tavaszt, s érzem, hogy sulyos lépteivel dübörögve elindult a sikátorok népe . . .

Elindult a mélység népe a szolgaság sötét éjszakájából és kihömpölyög a széles utakra. Megremeg a kőből épült gyönyörü város. Mi lesz?!

Dobogó szivemen elindult a holnap. Zászlók villannak föl a sötét tömegben s szép szavak tündökölnek a zászlókon: szabadság, jog, igazság.

Zászlók lengenek a tavaszban. Megállt minden, a gépek nem dübörögnek, az arany nem növekszik és nem ömlik a vér, s nem sirnak az asszonyok.

Ó, hogy megkönnyebbült a szivem, lebeg a végtelenségben a szabad csillagok körül, s rajta a fölszabadult város, s a

A napilap Népszava negyedszázados jubileumára írta ezt a vezércikket Garami Ernő, a magyar munkásmozgalom felejthetetlen vezéralakja. Nemcsak a huszonöt esztendő küzdelmeiről, harcairól és sikereiről számol be, hanem ugyanakkor megmutatja a jövő útját is.

HUSZONÖT ÉV... NEGYVEN ÉV

1930 május 1.

Készült a napilap első száma.

Láztól égett az emelet, a földszint, a pince. Fönt a szerkesztőség szíve, vérét és minden tudását szerette volna ráköltöztetni a papíros fehérségére, a földszinten lázasan szorgalmas kezek betűt betű mellé rakták, hogy sorok, hasábok, oldalak formálódjanak belőlük s lent a szűk pincében ott állott a gép, éhesen várva a kiöntött ólmot, a végtelenül szaladó papirost, hogy szerelmesen egymásra bujtassa őket és az ölelésből megszülessék az első Népszava-napilap...

Sercegett a toll, sorakozott a betű, sistergett a kiöntött ólom, egyik oldal a másik mellé került, mindenki izgult, mindenki aggódott, mindenki reszketett: sikerül-e, jó lesz-e, nem sujt-e le reánk valami baj, amit írunk, méltó lesz-e az eseményhez, a szedés megfelel-e, a gép engedelmes lesz-e? Holnap reggel mit szól majd a világ s ami a legfontosabb, mit szólnak majd az elvtársak? Szeretni fogják-e lapunkat, miként mi máris szeretjük, még mielőtt megszületett s mi lesz vajjon gyermekünk sorsa: nagyranő-e, férfias, dacos, büszke, erős lesz-e, miként reméljük, homlokát szembeszegzi-e majd az egész ellenséges világgal és méltó harcostársa lesz-e a külföldi szocialista napilapok hosszú sorának?

Csupa gondterhes, sorsdöntő, izzó kérdés, amely a maga forróságával elöntötte mindazokat, akik a munka részesei voltak. Mindenki érezte, hogy ott vagyunk az alapkőletételnél, részesei vagyunk egy nagy, talán történelmi pillanatnak, s miközben aggódva néztük a lap készülését és lestük az óra percmutatójának rohanását: éreztük, hogy szívünk e pillanatban együtt dobog sok tízezernyi derék elvtársunkéval, akik reggelre kelve izgatottan várják az új, hősi pályára hivatott harcosnak fényes fegyverzetben, harci sisakban, vörös lobogóval való beköszöntét.

Az izgalom mámorában futott be a hír: az utcán, a nyomda pincéjének kivilágított ablaka előtt tömeg gyülekezik és lassan, de folytonosan szaporodik. Ez a tömeg áll és vár. Kívülről lesi, a világló, de semmit sem mutató ablakon keresztül lesi: mikor kezd zúgni, zakatolni a gép, hogy megtudja belőle — most, most indul útjára, most lép acélsarkával Magyarország történelmébe a mi lapunk, a munkások lapja, a Népszava-napilap!

Odabent pedig még nőtt az izgalom, mert íme, ott volt a nagyszerű szimbólum: odakint a munkásság áll és vár...

S azután... azután lassan nekilendült a gép. Csakhamar zizegve hullottak ki belőle a kész példányok. Még föl sem ébredtünk kábulatunkból s máris zúgva morajlott a masina, búgott a sok kerék, öntötte a Népszavát, mindenki kapkodta, mindenki nézte, ölelte, simogatta — íme, megszületett!

És ekkor — részeg örömünk ámulva hallgatta — zúgni, morajlani és búgni kezdett odakünn az utca is, a zúgás, a morajlás hanggá tömörült, a tömérdek hang dallammá sűrűsödött s a zúgva dörgő gép s a zúgva dörgő utca, íme, egyszerre csak közösen dalolták emberi és gépi hangon a mi dalunkat: a Marseillaise-t!...

A nap izzó vörösen emelkedett.

*

Így emelkedett útjára a Népszava.

Ez volt a kezdet.

Aki ott volt: sohasem felejti el.

Régi nemzedékünk még emlékszik rá, a kezdetre, az elindulásra.

A mai nemzedék talán már el sem tudja képzelni ezt a forró kezdetet, amelybe mindegyikünk ott künn az utcán és bent a műhelyben belevitt egy darab szívet.

Hát még másnap reggel a város, az ország! Örömmámorban úszott az egész párt és sohasem várt agitációba kezdett mindenki. És ez az agitáció elsősorban napilapunknak és ezzel együtt az akkor közelgő Május Elsejének szólt. Két nagy erőpróbánknak.

A napilap megvolt, most jött a föladat nehezebb része: a napilap megtartása.

Május Elsejét gyakran ünnepeltük már, most jött a komolyabb föladat: az ünnep hatalmassá tevése.

Az elvtársak csodákat műveltek. A napilap megmaradt, megerősödött és megnőtt. Május Elseje pedig kibontotta szárnyait és óriási tömegeivel megmutatta, hogy Magyarország legerősebben megszervezett tábora és pártja: a Magyarországi Szociáldemokrata Párt.

Ettől a pillanattól fogva megszűnt az, hogy a munkások pártja rendőrségi híranyagot alkosson csupán és dübörgő léptekkel rálépett a politika harcmezejének első frontjára: a szociáldemokrácia, a jövendő pártja.

Azóta sok diadal és sok csapás érte pártunkat. Sasszárnyakon vittük fölfelé a szocializmus eszméjét, egészen a diadalmas forradalomig, amelynek ormáról országunk középkori elmaradottsága sötét esztendők feneketlen poklába taszított le ismét. Fájdalmas, de tanulságos esztendők voltak ezek, amelyeknek legfőbb tanulsága az volt, hogy pedig a Szocializmust nem lehet megölni se „szellemi" fegyverekkel, se gyilkoló hadjáratokkal! Mert hiszen íme: áll, rendületlenül áll még mindig a Népszava és a lelkek mélyén ott él, ha bujtatva is, Május Elsejének csodálatos gondolata.

Vagyunk!

*

De ez nem elég.

A mostani nemzedék csöndes hőstettet követett el eddig azzal, hogy megtartotta, amit korábbi nemzedékek alkottak. De most már elég volt a védekezésből — most már támadásba kell átmennünk!

Nem elég, hogy a Népszava megállta helyét — a Népszavának újból nőnie kell, hogy föl legyen készülve az eljövendő harcokra! Nem elég, hogy május elsején csöndes munkaszünettel áldozunk a szocializmus oltárán — gondolnunk kell arra is, hogy cselekednünk kell érette!

Gondolnunk kell a huszonöt esztendő előtt volt időkre, amikor kisebb volt a táborunk, de nagyobb volt alkotóvágya, amikor tökéletlenebbek voltak fegyvereink, de izmosabb kezek forgatták azokat. Amikor célt tűztünk ki magunk elé és a célt elértük!

Huszonöt éve áll a Népszava-napilap, több mint négy évtizede ünnepeljük Május Elsejét, de azért nem vagyunk még öreg párt: mindig nekünk kell lennünk a legfiatalabbnak! Úgy kell viselkednünk, dolgoznunk, agitálnunk, lelkesednünk, mintha ma indulnánk első Május Elsejére, mintha ma lesnők a pince ablakán át napilapunk első számát, mintha ma kezdődnék számunkra a világ.

Az egykori fiatalok csodákat művelő lelkesedésére van szükségünk. Ebben a lelkesedésben egyesüljenek a mai öregek a mai

fiatalokkal és egyesítsék e lelkesedést a közben lezajlott esztendők súlyos tapasztalataival. Tudásnak és lelkesedésnek kell párosulnia a mai küzdelmeinkben. Tudásnak, amely mindent megfontol, és lelkesedésnek, amely minden gátat letör!

Emlékeznünk kell arra a nagy igazságra, hogy a mi mozgalmunknak soha egy pillanatra sem szabad megállania, hogy sohasem szabad azt hinnünk, hogy már mindent elértünk, hogy nekünk, akik elégedetlenek vagyunk az egész mai társadalmi renddel, elégedetleneknek kell lennünk elsősorban önmagunkkal is, hogy mindig egyetlen célnak kell szemünk előtt lebegnie: igyekeznünk kel mindig tovább, még előbbre, még magasabbra, szüntelenül újabb célok felé!

Csak abban a szocialista mozgalomban van legyőzhetetlen erő, amelynek tagjait — minden egyes tagját! — az ilyen gondolatok, ilyen érzések hatják át az önfeláldozásig.

És csak az a mozgalom lehet igazi szocialista mozgalom, és csak az viheti el igazán a szocializmushoz, amelynek tagjai: ilyenek.

Huszonöt esztendős napilapunk, negyven esztendős Május Elsejénk se felejtesse el velünk, hogy sem Népszavánk, sem májusi ünnepünk nem alkotnak öncélt. Mind a kettő eszköz. Eszköze a további küzdelemnek, a további haladásnak és azután — a végső győzelemnek.

Ezért nem töltjük tétlen ünnepléssel napilapunk huszonöt esztendős jubileumát és május elsején ezért nem áldozunk a puszta semmittevés oltárán. Ma is úgy akarjuk megszentelni a dátumokat, mint egykor a kezdeten, ugyanúgy akarunk viselkedni a Népszavával szemben, miként azok viselkednek, akik a semmiből megteremtették. S noha ez a lap már jubilál, noha negyedszázados pályafutás áll már mögötte, noha tömérdek derék harcot állt és vívott odaadó elvtársaink segedelmével: mindannyiunknak ugyanolyan lelkesedéssel, ugyanolyan melegséggel kell melléje állanunk, mintha nekünk kellene megteremtenünk. Mert a Népszavára még nagy föladatok várnak, nagyobbak, mint aminőket eddig teljesített. E föladatai éppen olyan nagyok, mint aminők az egész szocialista mozgaloméi.

*

Először is meg kell teremtenünk minden küzdelmünk alapját: a demokráciát. Ki kell vívnunk a szabadságjogokat, az egyesülés, a gyülekezés jogára, a sajtószabadságra elengedhetetlen szüksége van minden szocializmus felé való haladásnak, de szüksége van reá a polgári haladásnak is, amely ezek nélkül az elemi alapjogok nélkül mégjobban elsenyved, mint a szocializmusért folyó küzdelem.

A demokráciára irányuló küzdelemnek elengedhetetlen szüksége van az általános, egyenlő, titkos választójogra, mint minden igazán polgáriasult állam legfőbb alapkövére.

Már ezek is óriási föladatok, pedig ezek is csak eszközei a további harcnak, amelynek a vámhatárok lebontásáért, a leszerelésért és a világbékéért kell folynia és kell győznie, ha nem akarjuk, hogy újabb világháború döntse legsötétebb anarchiába az egész emberiséget.

S mindezek mellett reánk vár a hatalmas szociálpolitikai alkotások egész sorának megteremtése: nyolcórai munkaidő, munkahiány esetére szóló segélyezés, bőséges munkaalkalom megszerzése, megvalósítása annak, hogy mindenkinek jussa legyen munkához és kenyérhez.

Égig fölnyúló föladatok ezek s mindezek együttvéve is csak egyet jelentenek: útlerakást az új társadalmi rend megközelítése és elérése érdekében, az osztálykülönbségek kiküszöbölésére, a Szocializmus csodás épületének megépítésére.

Íme, ezek a magasztos, gigászi föladatok várnak még reánk, ezeket kell megteremtenünk a jövőben, a jövőért. E föladatokat csakis a szociáldemokrata pártnak munkásokból, fölvilágosodott polgárokból, robotoló földművesekből és a minden szépért és nemesért lelkesedők növekvő táborából álló hadserege teljesítheti. Hogy teljesíthesse: tömörülnie kell. Hogy tömörülhessen: meg kell teremtenie ennek agitációs és szervezeti előföltételeit.

A szociáldemokrata párt mozgalma aprólékos, kicsiny munkából és nagyarányú tömegmozgalmakból tevődik egybe.

A nagy tömegmozgalmak évről évre visszatérő hatalmas seregszemléje: Május Elseje. Ha mostoha körülmények között küzdve, súlyos elnyomatásban élve, ezt a seregszemlét nem is tarthatjuk meg emberi méltóságban, szabadon kifejtve pompás erőinket, mert ellenfeleink reszketve gondolnak arra, hogy megmutatkozhassunk: bármiként ünnepeljünk is, gondoljunk arra, hogy ezen a napon egyek vagyunk, egy gondolatban, egy akaratban.

Az aprólékos, kicsiny munkának legfontosabbja pedig volt és marad mindenkor: küzdelmünk a Népszaváért, amely immár huszonöt esztendős, amely az alapja minden további harcnak és amely éppen ezért még mindig nem elég hatalmas, nem olyan, aminőnek lennie kellene. Ennek a kicsiny, aprólékos munkának

is tömegmozgalommá kell nőnie annak a révén, hogy a tömeg egyenkint vett tagjainak kell benne megmozdulniok. Itt is mindannyiunknak eggyé kell lennünk: egy gondolatban és egy akaratban.

Huszonöt éves Népszava — Május Elsejének negyvenedik ünnepe: fontos emlékeztető dátumai ezek egész hadjáratunknak. Jusson ez ünnepi napokkal szegélyezett hadjáratunkról eszünkbe, hogy harcos párt vagyunk, küzdelem a lényegünk, s győzelem a föladatunk.

Garami Ernő

A HATALOM TALPKÖVE

Írta: **Gergely Győző**

Akkoriban két királya is volt egyszerre a kis Szerbiának. Obrenovics Milán lemondott és mint régens működött fia, Obrenovics Sándor király mellett. Egy tavaszi napon valami Knyezovics nevű kiszolgált altiszt revolvermerényletet követett el a két király ellen, amint azok a Kalimegdan parkjában tett sétakocsikázásuk után együtt hajtattak a királyi palotába. A merénylet nem sikerült, a golyók célt tévesztettek, de az a tény, hogy a közvetlen szomszédságban egyszerre két királyt akart valaki láb alól eltenni, elég ok volt arra, hogy budapesti lap riportert küldjön el a helyszínére. Így kerültem Belgrádba.

Itt találkoztam egy Bukoviniánu nevű ismerősömmel. Román ember volt, nyugalomba vonult középiskolai tanár, aki azért hurcolkodott át Bukarestből Budapestre, hogy itt mint a Balkánügyek szakértője, kiegészítse szerényen és ritkán befolyó nyugdíját. Ezt a szakértelmét most a belgrádi kormánynak bocsátotta a rendelkezésére. Terjedelmes memorandumban felajánlotta, hogy beszerzi azokat a kétségbevonhatatlan bizonyítékokat, amelyek igazolják, hogy a merényletet orosz megbízásból követte el a tettes. Csak később értettem meg ezt a gyors készséget, amellyel ennek az idegennek az ajánlatát Belgrádban elfogadták és fáradtságát csengő aranyakkal bőven megfizették, sőt, harmadnap már az egész nyomozás irányítását az ő kezébe tették le. A politikai rendőrség a bűnrészességre vonatkozó adatokat hozzájuttatta és a nyomokat szolgáltató tanuk kihallgatását őreá bízta.

Az öregúr most egyszerre felfedezte, hogy kettőnk ismeretsége sokkal bensőbb, mint eddig hittem és a nagy korkülönbség ellenére bizalmas barátságába fogadott. Nagy súlyt helyezett rá, hogy a kihallgatásoknál jelen legyek. Nagyon jól tudtam, hogy nem a sokat hangoztatott érzelmi okok miatt tartja olyan fontosnak a jelenlétemet. Attól tartott, hogy a nála megforduló obskurus

denunciánsok közül valaki ráveti magát és kirabolja. Testőri szerepem volt tehát mellette. Vállaltam, mert ilyen módon viszont az ügy minden részletéről közvetlen értesülésem volt.

A sok között érdekes alak fordult meg Bukoviniánu szállóbeli lakásán. Egyenes termetű, szép szál, valóságos patriarchia megjelenésű ember volt. Gondosan ápolt fehér szakálla szinte az övéig ért. Méltóságteljes mozdulattal ült le, ami után közölte a házigazdával, hogy egyenesen a rendőrprefektus küldte ide. Eleinte felém intett, aki a pamlagon heverészve olvastam, de a házigazda megnyugtatta:

— Ne törődjék vele, vadidegen. Az egészből nem ért egy kukkot sem.

A patriarcha tudomásul vette a magyarázatot és azontúl még csak annyi figyelemre sem méltatott, mintha díványpárna lennék azon a pamlagon. És elmondta a következőket:

— Uram, egy veszedelmes Karagyorgyevics-párti embert jelentek be önöknek. Tetszik tudni, jóbarátságban, sőt rokonságban vagyok az illetővel, az anyám unokatestvérének fia. Bejáratos is vagyok hozzá, szinte mindennap megfordulok a házában... Ezek után elhihetik, hogy beavatott vagyok nála... Bizonyság kell? Hát, kérem, ha most elmennek hozzá és házkutatást rendeznek nála, megkapják a bizonyítékot... — Egészen közel hajolt Bukoviniánuhoz és mint valami szörnyű attentátum részletét közölte vele. — A félreeső helyen tartja a két király arcképét.

Megadta a pontos címet és azzal fölállt, hogy elmenjen. De az ajtóból visszafordult:

— Még egy feljelentésem van, szinte elfelejtettem. Van még egy unokatestvérem, ugyanennek az embernek az öccse. Ez még veszedelmesebb ember. Ez már anarchista. Tegnap is azt mondta nekem, hogy fütyül mindarra, ami itt történik, hogy mindezt humbugnak tartja, mert ő szocialista. Igenis, szocialista, uram, szocialista, képzelje!

Ennek a nevét is bemondta és a nagy erkölcsi felháborodás látható jeleivel távozott.

Adatai valóknak bizonyultak és másnap eljött a tanuzás „költségeiért". A házigazda egy tízfrankos aranyat adott neki. A patriarcha azonban csak táncoltatta tenyerében az aranypénzt és várakozóan nézett Bukoviniánura.

— Hát ez mi, uram? — szólalt meg végre. — Nekem a duplája jár: kettőt jelentettem fel. Két feljelentésért kétszer tíz, azaz húsz frank jár...

Megkapta a húsz frankot és méltóságteljesen elvonult.

Este egyik belgrádi barátommal sakkoztam és ahogy egyik cselének célját előre bemondtam, megkérdezte, honnan jöttem erre rá. Nevetve mondtam el neki, természetesen nevek említése nélkül, a patriarcha feljelentő esetét és hozzátettem, hogy itt mindent meg lehet tudni. A barátom nagyon intelligens, művelt ember volt. Szinte sírva mondta:

— Higyje el, nem ez a szerb nép jelleme... Nagyon kérem, ne általánosítson ezekből a jelenségekből.

Félbehagytuk a játékot, kimentünk az uccára. Itt sétaközben folytatta:

— Ez a zsarnokság mindent elrothaszt. Korrupció, spiclirendszer és erőszak, ez az ő erkölcsük...

— Nézze — mondtam neki —, azt a szerencsétlen Knyezovicsot már elítélték és elintézték. De én magát a merényletet furcsállom. Tegnap megmutatták nekem a két revolvergolyó lecsapódásának helyét. Furcsán lövöldözött az a kiszolgált altiszt. Az egyik golyó egészen lent csapódott le, mintha a lovak lábai közé célzott volna, a másik golyó pedig vagy hatméternyi magasságban, egészen fönt ütődött a falba. Különös merénylő volt ez egyébként is. Magánál hordta „összeesküvő társai" névjegyzékét, amelyen elsőnek ott volt Pasics, másodiknak Gruics és így sorban a többi ellenzéki politikus neve. Különös merénylő, aki a felbujtói nevét feljegyzi...

Belgrádi barátom szorosan belém karolt és halkan mondta:

— Jól sejti a dolgot... Elmondom, mit beszéltek beavatott emberek nekem már tegnap... Ezt a Knyezovicsot csakugyan az Obrenovicsok bérelték fel álmerénylet elkövetésére. Tízezer aranyat ígértek neki azzal a kikötéssel, hogy Pasicsot és társait nevezi meg felbujtóiként. Az volt a megállapodás, hogy végigjátszák a rendőri, vizsgálóbírói és statáriális tárgyalást, őt halálra ítélik, kiviszik a vesztőhelyre és az utolsó pillanatban kegyelmet kap. Aztán elviszik valamilyen vidéki fegyházba, ahonnan néhány hét mulva szépen, csendben, a hatalmas összegű pénzzel együtt eltűnik és kivándorol Amerikába. A dolog fele, egészen odáig, amíg a kivégzésre nem került a sor, rendben, a megbeszélés szerint pergett le. Csak a kivégzést megelőzően történt valami mulasztás: elfelejtették a kegyelmet megadni az elítéltnek és Knyezovicsot a katonai perrendtartásnak megfelelően, szabályosan agyonlőtték... Az igazat megvallva, nem nagy kár érte... De a hatalomnak, amely rajtunk uralkodik, kitűnő a technikája.

A barátom most hirtelen felvont a járdára. A beszélgetésben elmélyedve, csak az utolsó pillanatban vettük észre, hogy egy

lovascsapat vágtat el mellettünk. Katonatisztek voltak, ragyogóan elegánsak, a lovaik egytől-egyig csupa telivér.

— Udvari szolgálatból jönnek — magyarázta a barátom. — Nézze meg őket: ez ennek az uralomnak az alapja, talpköve: a hadsereg, a fegyver... Nagy tökéletességre vitték az elnyomást, semmit sem lehet ellenük tenni... De azért mégis, mégis végük lesz...

Igaza volt. Néhány esztendő mulva a saját tisztjei koncolták föl az utolsó Obrenovics-uralkodót, Sándor királyt, feleségével, Draga Masinával együtt. Holttesteiket az ablakon át dobták ki a Konakból.

Egészen bizonyos, a ragyogó uniformisú lovascsapatban, amely akkor este Belgrád főuccáján elrobogott mellettem, ott voltak azok is, akik végeztek az utolsó Obrenoviccsal...

1932

A nagy szocialista teoretikus, Mónus Illés, akit a Szálasi-terror idején nyilas brávók öltek meg, brilliáns cikkekben mutatott rá az ellenforradalmi rendszer galádságára, de mindenkor az egyetemes nemzetközi munkásmozgalom távlatából világította meg a problémákat.

NINCS MENEKÜLÉS

1932 június 12.

A föld és a földből élők problémája súlyosbodik. Gaál Gaszton felpanaszolta: „A nép korpát eszik, a nyári napszám 60—70 fillér, a kétségbeesés egyre növekszik, a kisgazdák is az öngyilkosságba menekülnek." Csataszögön egy földmunkás panaszolja, hogy nincs kenyerük már hetek óta, három családja van és a felesége gyermekágyban fekszik. Egy szakasztó korpát adtak nekik, abból sütötték kenyerét a gyerekeknek és a gyerekágyas asszonynak. A tanyán nyolcvan család közül huszonötnek van csak kilátása arra, hogy az új termésig kibírják. Egymás között osztják meg a kenyeret, hogy éhen ne haljanak. Tiszafüreden az adóügyi jegyző, Kovács Péter, görbebottal négy asszonyt vert meg a fején, mert a május hónapi lisztadagért jelentkeztek. Az adóügyi jegyző dühös lett a zajongó asszonyokra. „Nesze nektek, egyétek, az anyátok éhes istenit!" kiáltással sujtott feléjük. Négy megvert asszony emlékezetében marad az adóügyi jegyző úr bánásmódja. Itt a főjegyző kimutatása szerint 6000 az ellátatlan, segélyre szoruló.

Kondoroson útépítést végezhetnek, de a 19 kilométeres útszakaszon felváltva dolgoztatnak 800 embert, egész Békés megye munkanélküli földmunkásaiból. Sok volt a munkanélküli, kevés az út, megtoldották az utat még öt kilométerrel. Az ötkilométeres útszakaszra Kondorosról kisorsoltak 32 embert három csoportban. Két csoport beállhatott a munkába, a harmadik csoport munkahelyén azonban már ott volt és dolgozott 32 endrődi kubikos. Az útbiztos hiába fenyegette őket azzal, hogy úgysem kapnak a munkájukért pénzt, hiába hozták ki a csendőröket, az endrődiek nem tágítottak a munkától. Így akarnak ők nyáron is dolgozni. Ahol látnak lábon álló gabonát, odamennek és learatják és összetakarítják. Hívják-e őket, vagy nem, azzal nem törődnek. Az éhség kergeti őket.

Mennyi mindennek kellett történnie, hogy Gaál Gaszton is

elismeri, hogy soha annyi szegényember nem rótta az országútat, mint mostanában. És mind enni kér. Éjjel pedig az istállókban húzódnak meg az országút fáradt vándorai, akiknek se munkájuk, se kenyerük.

Ilyen a magyar paraszt sorsa 1932-ben.

A gabonatermelés költsége a mechanizált Amerikában métermázsánként átlagosan 8.50 pengő, Magyarországon ugyancsak országos átlagban 25.87 pengő, dr Rege Károlynak, az OMGE titkárának számításai szerint. A tengerentúli gabona versenyével a magyar gabonatermelés nem tud megbirkózni. Az oroszok 12.50 pengős métermázsánkénti költséggel dolgoztak és 8.50 pengőért kínálták gabonájukat az európai tőzsdéken. A magyar gabonatermelés költségét csak a mezőgazdaság mechanizálásával lehetne leszállítani, ennek azonban leküzdhetetlen akadályai vannak. A parasztság számának növekedése évről-évre súlyosabb probléma. Kivándorlás nincs. Az ipar és a kereskedelem már nem szívja föl — mint a háborúelőtti időkben — a mezőgazdasági munkások jelentékeny részét. A nagybirtok egyre kevesebb munkaerővel dolgozik. A körülötte levő falvak népe elszegényedik, koldússá válik. A nagybirtok gazdasági szerepe megszűnt. Nem tudja eltartani a körülötte levő falvak parasztságát és nem nyujt megélhetést a középosztálynak sem. A szabadfoglalkozású rétegek a városokba tódulnak. A főiskolák évről-évre nagyobb tömegű fiatal munkaerőt bocsátanak szárnyra, akiket se az állami, se a városi, se a megyei közigazgatás eltartani nem tud. A napokban a gazdatisztek tartottak országos értekezletet. Kétezer gazdatiszt keres megélhetést! Kétezer szakképzett, kitűnő gazdász, akiknek képességével kincseket érő termékeket varázsolhatnának elő a magyar földből. Nagyra növelhetnénk a baromfitenyésztést, bevezethetnék az exportképes gyümölcsök termesztését, primőrökkel láthatnák el a nagyvárosokat és a külföldet. Maguknak is, másoknak is megélhetést tudnának teremteni és munkájukon keresztül széles társadalmi rétegek juthatnának foglalkoztatáshoz, kenyérhez. De mindennek útját állja a soktízezer holdra elterpeszkedő egyházi és világi nagybirtok, amely a maga lábán már megállni nem tud, adósságai toronymagasságra nőnek, és az állam segítségéért viaskodik, de létével elzárja milliók boldogulását.

Most már mindenfelé ezzel a problémával foglalkoznak. Közgazdászok, gazdászok, kereskedők, iparosok, ügyvédek, orvosok, mérnökök, földmunkások és egyetemi hallgatók egyaránt ezt a problémát fejtegetik. Gömbös honvédelmi miniszter és Zilahy Lajos író egyformán egy kivezető utat látnak a nagybirtok fojtogató karmaiból és mind a ketten földdel bíró kisparasztok százezreiről beszélnek. Különböző elnevezés alatt számtalan társaság tart vitaestéket a fővárosban és a vidék városaiban, egyetemi hallgatók, faluszervező „népfölvilágosító" fölfedező utakra mennek és mindenhonnan egyre nagyobb erővel és mélyebb meggyőződéssel hangzik: a nagybirtok lehetetlenné vált! Élet, szabad és demokratikus élet csak egy módon lehetséges: a földet a munkanélküli, nincstelen parasztok kezére kell juttatni, hogy megműveljék és a jólét forrásává tegyék. Pallavicini őrgróf szerint „nincs épeszű ember, aki a nagybirtok további fönntartását lehetségesnek tartja".

Közben a birtokosok élet-halálharcot folytatnak a kormánnyal, amely szerintük nem siet eléggé a segítségükre, hogy adósságaiktól megmentse őket, adójukat leszállítsa és terményeiknek elfogadható árat biztosítson. De ha akadna kormány, amely ezt megtehetné, akkor sem segíthetne rajtuk. Minden segítés csak lyukas zsákba hányja a pénzt, amelyet a dolgozóktól vennének el. Rajtuk ilyen eszközökkel már nem lehet segíteni. Az agrárreform elháríthatatlanul dörömböl a kapu előtt. Agrárreform, amely földhöz és megélhetéshez juttatja a parasztságot és olyan mezőgazdasági kultúrának veti meg az alapját, amelyben az ország népe megélhetést talál, anélkül, hogy sokmilliónyi métermázsa felesleges gabonáját csirkebúzaként kótyavetyélje el külföldön, míg idehaza a parasztok korpából kénytelenek a kenyeret sütni.

A magyar állam pénzügyi válsága nem utolsósorban a termelés válságának tulajdonítható. Válságba jutott a mezőgazdasági termelés, amelyen a magyar állam háztartása alapult. A mezőgazdasági termelés alapjai megrendültek, s vele megrendült az államháztartás, ezzel összeomlott a kurzus politikai uralma s megkezdődött egy hosszantartó, súlyos és mélyenjáró pénzügyi, gazdasági és politikai válság. A kivezető útra — bármennyire kerülgetik, késleltetik és akadályozzák, csak a gyökeres földreformmal juthatunk. A kartelleket és a bankokat megrendszabályozni, a szükséges reformokat megalkotni csak a demokrácia erejével lehet.

Nincs más kivezető út, mint a parasztságnak kezet kell fogni az ipari munkássággal. És a polgárságnak, ha élni akar, és fiainak a diploma mellé kenyeret is akar biztosítani, akkor tanulva az elmult évtized politikai történetéből, segítenie kell, hogy eltakaríthassuk az útból a feudalizmus maradványait. Jo-

got, szabadságot, földet kell kiharcolni és meg kell szüntetni a nagybirtok minden életet, haladást elfojtó uralmát és túlsúlyát.

Nincs menekülés! Ennek el kell következnie. Ha akarják, akkor reformokon keresztül, amíg nem késő. De ha útját állják, akkor számoljanak azzal, hogy az elfojtott erők megszázszorozva törnek elő — föld alól is!

Mónus Illés

A kiváló magyar jogász, Vámbéry Rusztem a baloldal egyik szellemi reprezentánsa, aki éles harcokat vívott a tiszaistváni feudális reakcióval. Az ellenforadalom idején Vámbéry Rusztem is megtalálta az utat a magyar munkássághoz s a munkásmozgalomhoz.

A NÉMET DEMOKRÁCIA ÉS A MAGYAR PAPENEK

1932 augusztus 7.

Van egy könyvkereskedő barátom, aki nemcsak eladja, de olvassa is a portékáját. Sőt, ezenfölül éleseszű, gondolkodó ember, tehát szkeptikus. De nem hiányzik belőle a megértő bölcseség sem, tehát optimistán emberszerető, vagyis kapitalista foglalkozása ellenére is szocialista. Szóval olyasvalaki, akivel érdemes diskurálni.

„Hát még mindig hisz a demokráciában" — mondotta nekem multkoriban —, „ugyan mit ér az a demokrácia, amely Németországban tizennégymillió hitleristát termelt? Szép kis kormányforma, amelyben tizennégymillió ember elhiszi azt a piramidális ostobaságot, hogy a ‚kamatrabságot' meg lehet szüntetni, ha helyreállítják a militarista uralmat, s munkát lehet teremteni a munkanélkülieknek, ha kikergetik a zsidókat, föl lehet virágoztatni a gazdaságot, ha a nacionalista őrjöngés a vámfalakat az égig emeli! Vagy nézzen a szomszéd Franciaországba, amelynek kispolgárai, akár Tardieu, akár Herriot képviseli őket, makacsul ragaszkodnak a káprázathoz, hogy Németország nyomorgatásával érhetik el a ‚sécurité'-t, aminek eredményekép máris sikerült a háborús junkereket nyeregbe ültetni."

Elismerem, hogy a nagy nyugateurópai demokráciák valóban nem igazolják azokat, akik a demokráciától mint szó-fétistől várják a világ megváltását. Csakhogy a demokrácia éppoly kevéssé varázsige, mint a nép alkotmányos szabadságának és boldogulásának egyéb intézményes biztosítékai. Amikor száz év előtt a bírói eljárásnak garanciájáról folyt a vita, Mittermaier — az a német professzor, akinek Deák Ferenc az ő 1843-i büntetőtörvényjavaslatát bírálat végett elküldötte —, megjegyezte, hogy a szóbeliség és a nyilvánosság a legértékesebb biztosítéka ugyan a bírói elfogulatlanságnak és törvénytiszteletnek, de nem merül ki abban, hogy az emberek a tárgyalóterem ajtaját

és saját szájukat kitárják. Hasonlóképp a demokrácia lényege sem abban áll, hogy az állam polgárai szavazással kifejezhetik a többségnek akaratát, amely az állam és polgárai sorsának intézésében érvényesül.

Általános és titkos választójog nélkül ugyan nincs demokrácia, de a többségi akarat is csak akkor népuralom, ha a nép uralkodni tud önmagán. „Ahá" — mondják erre a reakció diktátorai —, „tehát mégis nekünk van igazunk. Ha a magas kultúrájú német nép 37 százalékban bedől egy primitív agyú mázolósegéd tartalmatlan jelszavainak és handabandázó gesztusainak, amelyek abban az elméleti bölcsességben csúcsosodnak ki, hogy kapitalista alapon kell megteremteni a bolsevizmust, akkor csak eléggé bebizonyította, hogy nem érett meg a demokráciára. Minthogy pedig boldog emlékű Podmaniczky Frigyes bárónak, az állami színházak egykori intendánsának axiómája, hogy Shakespeare-t vagy jól kell adni, vagy sehogy, de adni kell — az állam kormányzására is talál, mégis csak szükség van diktátorokra, akik akkor is tudnak a népen uralkodni, ha az önmagán nem tud uralkodni."

Amíg a diktátorok csalhatatlan isteni bölcsességre, mint saját bölcsességüknek kiapadhatatlan forrására hivatkozhattak, addig ennek az okoskodásnak volt némi lélektani jogosultsága. Ezidőszerint azonban sem Mussolini nem állítja, hogy Jupitertől, sem Schleicher, hogy Wotantól nyerte az inspirációt az olasz vagy a német nép boldogítására. Ma a diktatúráknak nincs más erkölcsi jogcíme, mint a hatalom gyakorlásának ténye, amelyhez a mindenkori hatalom uszályhordozói épp úgy utólag szerkesztik meg az elméletet, mint ahogy a nemesi rangra emelt parvenű kapitalisták mindig találnak heraldikai tudósokat, akik jópénzért olyan családfát rajzolnak, amelynek törzse akár Árpádig nyúlik vissza. Másszóval a demokrácia hiányosságából még korántsem következik, hogy a diktatúra tökéletesebb kormányforma volna. Legföljebb az a különbség, hogy a demokrácia fogyatékossága már a választásnál derül ki, a diktatúráé pedig csak akkor, amikor ellenőrzést és bírálatot nem tűrő kormányzása előbb-utóbb katasztrófába dönti a népet, amelynek nyakába ült.

Annyi azonban igaz, hogy a demokrácia sohasem születik úgy, mint ahogy a görög hitrege szerint Pallas Athene, a bölcsesség istennője született, aki tökéletes vértezetben pattant ki atyjának, Zeusnak koponyájából. Minden nép éretlen a demokráciára, mint ahogy nem akadt még senki, aki úszni tudott,

mielőtt a vízbe merészkedett volna. Kant és Hegel, Goethe és Schiller, Mommsen és Lamprecth, a német tudósok, írók és művészek számlálhatatlan ezrei teremthettek ugyan német kultúrát, de a német demokráciát a legjobb akarattal sem nevelhették szabad úszóvá. Évszázadokon át a Hohenzollereknek a junkerekre támaszkodó vasvesszős uralma tette fölöslegessé a német nép politikai gondolkodását. Igaz, hogy Bismarck a birodalmi gyűlést az általános és titkos választójogra alapította, de a birodalmi kormány politikai felelősségének híjján a gyülekezet alig volt egyéb nyilvános szavazóiskolánál, amelynek világnézeti csatái csak annyi gyakorlati értékkel bírnak, mint a tempelhofi parádémarsok a marnei ütközetben. Amikor pedig a világháború végén a német nép nyakába szakadt a demokrácia, nem mint a politikai küzdelem gyümölcse, hanem mint a katasztrófa veszett fejszéjének a nyele, a szabadság vizébe taszított fuldokló milliók érthetően kapkodnak fűhöz-fához, s így igazán nem csoda, hogy a szociáldemokráciának hozzáférhetetlen kispolgári tömegek még a hitleri hólyagot is mentőövnek nézik.

Józan emberi számítás szerint még nehéz megpróbáltatások várnak a német demokráciára, mert a Papen-diktatúra sem torkolhat egyébbe, mint minden más diktatúra: háborúba, forradalomba vagy polgárháborúba. Ahol a fejek megszámlálása nem vezet eredményre, ott csak a fejek beverése nyithat utat a jobb belátásnak. Mert, sajnos, tapasztalás szerint még nem akadt olyan diktatúra, amely demokráciára nevelné rabszolgáit. James Brycenak cáfolhatatlan bölcs receptje szerint: a demokráciának összes fogyatékosságait csak több demokrácia orvosolhatja. Akármily tragikus is az a circulus vitiosus, amelyben az „éretlen" demokrácia és a „rendfönntartó" diktatúra forog, a kivezető utat csak az a nép találhatja meg, amely megtanul saját fejével gondolkodni. És úgylátszik, a demokrácia végzete, hogy az ostobaságok egész sorát kell elkövetnie, mielőtt megokosodik, mert akarata ellenére egy népet sem lehet boldoggá, de annál inkább lehet boldogtalanná tenni.

Mint ahogy nincs csodaszer, amely a gyereket egycsapásra felnőtté varázsolhatná, épp úgy nincs olyan politikai orgánum sem, amely megrövidíthetné a demokrácia fejlődésének útját. Ebből pedig nyilván az következik, miként az angol példa szemléltetően bizonyítja, hogy minden nép annál „érettebb" a demokráciára, minél korábban esik át az „éretlenségek" gyermekbetegségein, amelyek felnőtt korban tudvalevően mindig életveszélyesebbek. Ezt az elemi igazságot tagadják le a magyar Papenek, akik

most krokodilkönnyeket ejtenek a német demokrácia látszólagos kudarcán. De talán még a magyar Papeneket is zavarba ejtené a kérdés: mit tettek az uralkodó kormányzással eltöltött tizenhárom szerencsétlen esztendő alatt, hogy a magyar népet „érettebbé" tegyék a demokráciára s megkíméljék olyan csalódástól, aminőt a német választás okozott? Mert a közszabadságok elkobzása és a statárium ugyan alkalmas szíverősítő a feudálbürokratikus diktatúra titkolt gyöngeségi rohamainak leküzdésére, de okosabbá, öntudatosabbá és előrelátóbbá még senkit sem tett saját sorsának intézésében. Diktatúrával az ostobaságnak demagógiáját sem megakadályozni, sem megelőzni nem lehet s a hitlerizmusból, amely a Menger ismert definiciójának változata szerint nem egyéb, mint „az ostoba fickók bolsevizmusa", a német nép is csak saját kárán gyógyulhat ki.

Mégis megnyugtathatom föntebb idézett könyvkereskedő barátomat: Németországban nem a demokrácia került válságba, hanem a német birodalmat fenyegeti a válság éppen a demokrácia hiánya miatt. Ha a magyar Papenek cinikus szemforgatással dörzsölik kezeiket s azt hirdetik, hogy lám, az ő bölcs előrelátásuk folytán ilyesmi Magyarországon nem történhetik, úgy ismét tévednek. Minden kétségbeesés iskolázatlan koponyákban ostobaságot szül, s ha ez nem éppen örvendetes esemény Magyarországon a demokrácia formájának: a titkos választójognak erőszakos elkobzása miatt később fog bekövetkezni, ez előnyt legföljebb annak a néhány száz vagy néhány ezer junkernek jelent, aki időközben az országot, mint politikai latifundiumot a saját javára gyümölcsöztetti. Mert a fejlődés napját megállítani csak valamikor régen, Józsuának sikerült. Ez pedig olyan régen volt, hogy talán igaz se volt.

Vámbéry Rusztem

Gömbös Gyula megkongatta a lélekharangot a szociáldemokrácia fölött. Legalább is egyik beszédében nagy garral jelentette ki ezt. A szociáldemokraták a maguk történelemszemléletének csalhatatlanságával szállították le a kellő színvonalra a frázisok e mesterének beszédét.

MI IS MEGKONGATJUK A HARANGOT...

1932 október 12.

Gömbös miniszterelnök harmadszor is elmondta szózatát. Ezúttal a kévviselőházban. Mindenki azt várta, hogy annál a semminél, amit eddig hallott tőle az ország, most legalább valamivel többet fog mondani. De Gömbös Gyula most ismét adós maradt a konkrétumokkal és most ismét csak fascista költeményt zengett el, amelynek felelőtlen frázisai mögött a bizonytalanság sivataga terül el némán és reménytelenül...

Beszéde elején megpróbálkozott azzal, hogy a világpolitikai helyzetről, az egész földkerekséget betöltő hatalmas társadalmi harcokról, a földet rendítő osztályküzdelmekről adjon számot s vonjon belőle következtetéseket. De ez a kísérlete siralmasan összeomlott szociológiai tájékozatlanságán s történelmi tudatlanságán. Nagyvonalú akart lenni, de csak egy turáni asztaltársaság színvonaláig jutott el. Ott, ahol a modern társadalomtudományok területére lépett, végzetesen elbicsaklot. A szociáldemokrácián akart sebet ütni s önmagát sebezte meg. Elég a következő részt kiragadni beszédéből:

„Már a világháború előtt a tőke és a munka közötti harcban új világnézet fejlődött ki. Ez a társadalom polgári rétegeződésével jelentkezik. Az új világnézet az, amelyet a Szociáldemokrata Párt nyilvánít világszerte. A tőke és munka között folyó harcban a munkásság észrevevén azt, hogy a világ akkori hatalmának birtokosai nem értik meg őket, erős harcra szánják el magukat és osztályuralomra törekszenek."

Tehát Gömbös szerint már a világháború előtt harc folyt a tőke és munka között és ebből a harcból új világnézet keletkezett. Ebben a harcban a munkásság észrevette, hogy a világ akkori hatalmának birtokosai nem értik meg őket és ezért erős harcra szánták el magukat, amelynek célja a munkásság osztályuralma.

Íme: megpróbáltuk Gömböst érthetőre lefordítani, de sikertelenül, mert amiben nincs értelem, azt hiába forgatjuk, nem jön ki belőle semmi.

Gömbös azt mondja, hogy a tőke és munka között folyó harcban vette észre a munkásság, hogy a hatalom birtokosai nem értik meg őket és így szánták el magukat erős harcra. De mit vettek észre ezt megelőzően, mert Gömbös megállapítása szerint is az új világnézet, vagyis a szocializmus a tőke és munka közötti harcban fejlődött ki. Tehát volt osztályharc, mielőtt még az új világnézet kifejlődött volna. De akkor viszont már nem volt szükség arra, hogy a munkásság újra elhatározza magát a harcra, mert a harc már állt. Ha viszont Gömbös ebben a harcban az új világnézetnek — nagyon helyesen — szerepet juttat, akkor miért nem tanulmányozta ezt az új világnézetet, miért nem olvasta el a szociáldemokrata programokat, amelyekben világosan benne áll, hogy a szociáldemokrácia nemcsak hogy nem törekszik osztályuralomra, hanem ellenkezőleg, osztályok nélkül való társadalomra törekszik, amely felé a történelmi fejlődés is halad.

Gömbös fölállít egy hamis tételt és nekimegy ököllel, hogy összezúzza és belevág a — semmibe... De fölállít egy másik hamis tételt is, amelyet kormányzati politikájának tengelyévé avat. Ez a másik tétel így hangzik: a társadalmi osztályok közötti mesterséges válaszfalakat le fogom rombolni, ez komoly elhatározásom.

Nem Gömbös az első, aki ilyen lehetetlen föladatra vállalkozik. Aki Gömbös kijelentéseit értelmesen elolvassa, annak nem kerülheti el a figyelmét, hogy a miniszterelnök elismeri, hogy vannak társadalmi osztályok. Ezeket a társadalmi osztályokat nem mesterségesen hozták létre, szükségképpen alakultak ki a termelőeszközök magántulajdonának történelmi talaján. Az egyes társadalmi osztályokat nem csupán eszmei ellentétek választják el egymástól, hanem elsősorban anyagi érdekeik ellentéte. Más az érdeke a földtulajdonosnak, és más a nincstelennek. Más a gazdasági érdeke a kapitalistának, és más a bérmunkásnak. Ezek az érdekek szükségképpen összeütköznek. Ez az összeütközés az osztályharc, amelyet megszüntetni hatalmi szóval nem lehet, sem kegyes frázisokkal, sem a fegyverek erejével. Az osztályok küzdelme csak akkor ér véget, ha megszűnik a termelőeszközök magántulajdon rendszere, vagyis: az osztályharc oka.

A válaszfalak tehát, amelyek az egyes társadalmi osztályokat elválasztják egymástól, nem mesterségesek és mesterséges eszközökkel le sem dönthetők. Gömbös tehát ebbe a vállalkozásába föltétlenül és szükségképpen bele fog bukni, miként belebukott Bismarck is.

A fascista utópiának ezzel a részével egyelőre végeztünk is. A munkásság sohasem csatlakozhatik a kapitalizmushoz, mert a kapitalizmus sohasem értheti és nem is érti meg a proletáriátust. A tőke személytelen, a tőkét semmire sem lehet rábeszélni. De azért próbálja meg Gömbös, beszélje rá a magyar kapitalizmust, hogy azonnal állítsa munkába az ipari munkanélküliek tízezreit. Beszélje rá a nagybirtokosokat, hogy állítsák munkába a földmunkások százezreit. Beszélje rá a munkáltatókat a negyvenórás munkahétre és arra, hogy olyan munkabért fizessenek, amely elégséges az emberséges lét fenntartására. Próbálja meg, mire megy vele. Vagy szavaztassa meg többségével a parlamentben a negyvenórás munkahetet és a minimális munkabérről szóló törvényt. Nyujtsa be haladéktalanul a mezőgazdasági munkásság betegség és baleset esetére való biztosításáról szóló törvényjavaslatot. Adjon ki szükségrendeletet a házbérmoratóriumról, a kilakoltatások megszüntetéséről.

Ha őszintén akarná is mindezeket keresztülvinni, meglátná, hogy mekkora ellenállással találná magát szemben: a tőkésosztály, a földbirtokososztály ellenállásával.

De mi itt úgy vitatkozunk Gömbössel, mintha jóhiszemű ellenféllel állanánk szemben, holott képviselőházi bemutatkozó beszédéből kitűnt, hogy kérlelhetetlen ellensége a szociáldemokráciának, amelyet el akar pusztítani.

Minden társadalmi igazságtalanságot, a kapitalista termelési rendből szükségszerűen következő minden szociális nyavalyát a nemzeti trikolor selymével akar láthatatlanná tenni. Kiátkoz bennünket a „nemzeti" közösségből, hogy védtelenné és harcképtelenné tegye a munkásságot. De ez is utópia! A szociáldemokrácia csak ideológiai kifejezése a proletáriátus osztályharcának. De ha — tegyük föl a lehetetlent — Gömbösnek sikerülne is a szociáldemokráciát kiirtania, azért az osztályharc tényét és az osztályharc okait nem szüntetné meg. Ami pedig a nemzeti jelszavakat illeti, azok csak jelszavak, megszédítő frázisok, arra valók, hogy ködbeborítsák a valóságos életet. Különben is tisztázni kellene egyszer már, hogy mit értenek Gömbösék „nemzet" alatt. Ezt a kifejezést mindig túlságosan elvont értelemben használják. Ha „nemzet" alatt ők a bankárok, nagybirtokosok és ipari mágnások nemzetét értik, akkor mi valóban nemzetietlenek

vagyunk. Ha úgy értik, amiként egy kisgazda miniszter fogalmazta meg, hogy „akié a föld, azé a haza“ — akkor mi kívül vagyunk a hazán. De ha a nemzet fogalmába belefér a nép is, akkor az igazi hazafiak mi vagyunk, mert a mi küzdelmünk célja az egész nép fölszabadítása a politikai elnyomatás és gazdasági kizsákmányolás bilincseiből.

Gömbös azt mondotta beszédében, hogy a társadalom nem nélkülözheti a munkásságot. Nagyon szép! Próbálja nélkülözni! A munkásság nélkül mindn társadalom darabokra hullik. De ha Gömbös is belátja, hogy a munkásságot nem lehet nélkülözni, akkor miért tagadja meg a munkásságtól a munkanélkülisegélyt, amely nélkül pedig a munkásság egy része menthetetlen elpusztul? Miért akarja kirekeszteni a munkásságot a gyülekezési szabadságból, amely nélkül néma? Miért hirdet harcot a szociáldemokrácia ellen, miért akarja a munkásságot fegyvertelenné tenni? Egyszerű a felelet: Gömbös elképzelése szerint a munkásságot be kell sorozni a nemzeti társadalomba — rabszolgának. És hogy ez lehetségessé váljon, azért szeretné kiirtani a szociáldemokráciát.

Egész beszédében — kockáztassuk meg ezt a szójátékot — vörös fonálként húzódott végig a szocializmus ellen érzett határtalan gyűlölete. Miből fakad ez a gyűlölet? Talán abból, hogy Gömbös magyarnak tartja magát, mi pedig nem, hogy ő nemzeti politikát akar, mi pedig nemzetellenes politikát folytatunk? Szó sincs róla! Soha, sehol nem mondottuk, hogy nem vagyunk magyarok, soha nem vétettünk az ország érdekei ellen. Hazátlan bitangoknak nem mi bélyegeztük magunkat. Nem is ezen a területen található meg a gyűlölet forrása. Hanem: Gömbös Gyula a gazdagok nemzetének, mi a szegények nemzetének oldalán állunk. Ők a gazdagok nemzetének kiváltságait akarják érintetlenül átmenteni. Ezért üzennek hadat nekünk. Mi a dolgozó tömegeket akarjuk fölszabadítani megalázó, embertelen rabságukból. Ezt nem tudják nekünk megbocsátani sem Gömbös Gyula, sem az uralkodó osztályok.

A harc ellenünk nagy, ezt jól tudjuk. Gömbös megpróbálta ugyan leplezni, de egy önfeledt pillanatában kirobbant belőle az igazi Gömbös és fölcsapott harangozónak. Azt mondta: „Megkongatom a lélekharangot a szociáldemokrácia fölött és becsületes kézzel kiművelem a magyar munkásság problémáit. Beillesztem a magyar munkásságot a nemzet társadalmába, önök nem fognak többet politizálni Magyarországon.“

Ime, egy fenyegetés és egy ígéret.

Magyarországon élünk, ahol a fenyegetéseket beváltják, az ígéreteket soha. Gömbös nem tudja és nem is fogja megoldani a magyar munkásság problémáit, mert „a munkásosztály fölszabadítása egyedül csak a munkásosztály műve lehet“. A fenyegetése pedig hatástalan marad, mert mi nem félünk a fenyegetéseitől.

Sokszor megkongatták már fölöttünk a lélekharangot és mi mégis itt vagyunk. Más országokban is kísérleteztek a szociáldemokrácia kiirtásával. Sehol sem sikerült. Gömbösnek sem sikerülhet. Ha versenyezni akar velünk, próbálja meg, állunk elébe. Ha erőszakkal akar megölni bennünket, szembetalálja magát velünk. És ebben a harcban nem mi leszünk a legyőzöttek.

Mi is megkongatjuk a harangot: magyar proletárok, készüljetek föl a küzdelemre.

KOLDÚSOK

Irta: **Gelléri Andor Endre**

Hosszú, girhes alak loholt végig a csöndes Templom-utcán. Szinte zörögtek kiálló csontjai feketére sült bőre alatt. Kutyáktól rágott nadrágot, kék-fehér csíkú hintáslegénytrikót viselt: óriási, kerek lyukak voltak benne. Rossz cipőjéből elől kipöfögött a nyári utcapor. Mögötte tíz lépésre, fújva, fölindulva, öreges, fehér arcán vérhullámokkal vén koldús zihált és botja kapkodva kopogott a kövezeten. Szakállas volt az öreg, szemüveges; rendes fehér inget viselt, összegombolható gallérral. Kettőjük között a hajsza már öt házzal előbb kezdődött: olyan volt, mintha egy öreg szent űzné a sátánt. A girhes fiatalember munkanélküli volt — nem szégyelt az imént betolakodni abba a házba, ahol a vén Huber már kéregette az alamizsnát; volt merészsége szemeláttára bekopogni néhány ajtóval odébb s kifosztani minden lakót az öreg koldús elől. Aztán oda se hallgatva a vén ember ijedt szitkaira, máris röpült tovább, ki-befordult a házkapukon, végigvágtatva a még cudar időkben is legzsírosabban osztogató Templom-utcán. Huber összeszedte minden vén erejét: a szíve majd kiszakadt a nagy loholásban... hiába!... az új koldús néha visszanézett rá fakón s még gyorsabban, még nagyobbakat lépett.

A sarokházban volt egy széles utcakő: Huber rettenetes szúrásokkal a derekában, elfúlva ráereszkedett. Apró, kékes szeme gyötrődve nézett párás szemüvege mögül a legény után; homlokán kínos, forró veríték tört ki. Igy még sohasem járt. Betörni oda, ahol már valaki kéreget. Még hozzá a mai rossz világban!

Huber régóta koldús. Semmi baja nem volt soha, de szép, fehér szakálla nőtt békében és kistermetű volt, sovány. Az egyik nap megpróbálkozott a kéregetéssel: összeszedett (még most is

emlékszik rá) negyvenöt krajcárt. Minek ment volna hát vissza az agyagbányába csákányozni, megmaradt koldúsnak. S a csöndes kerületben hamarosan megszokták a többi lassú, vén koldússal együtt.

Hanem ez most körülötte — egy megváltozott világ. Az emberek dühösek, ha jön a koldúsé inkább még ők panaszkodnak; a régi kéregetők elhullottak már — pedig velük be lehetett osztani egymás között az utcákat, a kéregetés napjait —, míg most mindenféle éhes, sovány, gyülevész népek özönlik el a kerületet és ezek össze-vissza cikáznak!

Huber megtörölgette a szemüvegét, mert a veríték egészen belepte. Amikor visszafordította a fejét — megdermedt. A Templom-utca másik oldalán egy vak tünt föl, katonaruhába öltözve és mezítlábas vékony kislány vezette. Huber ijedten föl-állt — ez lekopasztja a tulsó oldalt, — de most jobbról is, a Galagonya-utca felől, mint egy pokolbéli árny, két kopogó mankóján ringatózva — befordult megint egy hadirokkant. Mindkét lába csonka volt. Huber azt várta, hogy minden kapu alól kibújik rögtön egy új koldús: rángatódzók, csonkák, vakok, zúzottfejűek — az egész pokol fölrajzik — ordító, sopánkodó jajokkal — és köztük Huber úgy elvész fehér szakállával, mint a lehellet. Ime: alig vágtatott el az a nyomorult munkanélküli — innen vak jö —, jobbfelől lábnélküli. Csakúgy dűtik a percek az új koldúsokat! Előttük szeretett volna futni, megelőzni őket, de már mind a kettő elmerült a kapualjban. A zsíros Templom-utcának is vége. Itt szedte össze azelőtt a legtöbbet.

S ami gyötörte: nem tudta kitalálni, miért van ez; nem tudta, mit kell tenni ellene. Kényelmesen dolgozott idáig, minél lassabban, vénségesebben ment be a népekhez: ha keresztény volt, Jézust említette, ha zsidó, egyedül az istent. Motyogott valamit, kinyujtotta a kezét, kicsit szomorúan nézett s máris zsebébe süllyeszthette a rézpénzt. Most is belenyult a zsebébe: a szíve elszorult. Máskor színig teletellett, ma alig födte el a pénz ujjai hegyét!

És jó Istenem, mit tegyen, mivel védekezzék ellenük, hogyan fusson naponként versenyt a munkanélküliekkel, amikor nem bírja. Mi módon hassa meg a népek szívét: zavarodottan megállt. Két veréb csicsergett s szökdellt az úton. Amint nézte őket, majdnem sírvafakadt. Mennyi ideje volt azelőtt mindenre, pihenhetett a folyóparton, ha melege volt, bámulhatta a verebeket, amint röpködtek és csevegtek.

Most meg — az epéje megduzzadt — megint két új koldús! Fülelni kezdett, — mert vékony cigányzenét hurcolt szét a szél. Ráadásnak még cigánybanda is fosztogatja az utcát. Mélyet sóhajtott s egészen összegörnyedt. Az utcák pedig szakadatlanul ontották a félarcú, vak, hülye, famankón rángatódzó koldúsrémeket; rikoltó és iszonyú hangok követelték mindenfelé az alamizsnát; a járó-kelők útját éhségtől szikrázószemű, mezítlábas gyerekek állták el... Huber reszketve, bénán ült vissza a sarokkőre; megérezte, hogy egy iszonyúbb nyomorúság koldúsai elveszik előle öregsége kenyerét: az alamizsnát.

1933.

Buchinger Manó bécsi tudósításai, a történelmi vázlat s a hiteles korkép igényével közölnek igaz tájékoztatást az akkori drámái nyugtalanságban égő Ausztriából.

KÉTFÉLE „BÉCSI LEVÉL“

1933 október 1.

Az ausztriai helyzet következménye, de részben a magyar sajtóviszonyokból is ered, hogy úgynevezett bécsi levelezésekben mostanában nincsen hiány. A magyar sajtóerdő bőségesen hullatja ilyenfajta termékeit, mérges és férges gyümölcseit. Különösen a sajtónak az a bizonyos része, amely közben egynéhányszor már bennünket is eltemetett, most napról-napra parentálja az osztrák szociáldemokráciát.

Temetés és parentálás: ezek itt csak képletes kifejezések. Mert valójában egészen másvalami az, amit ez a jelzett fajta sajtó művel. Kéjeleg a leírhatatlan gyönyörűségek élvezetében, amikor olvasóinak hírüladhatja, hogy ilyen vagy olyan természetű újabb erőszakot követtek el a gyűlölt marxisták kiirtására. S ha történetesen ezt a véres legázolást eddig még nem is követték el, akkor egynémely jólismert orgánum úgy segít magán, hogy koholja és az ujjaiból szopja azt a hírt, amelyről azt gondolja, hogy jólesik az ilyen koszton táplált és nevelt olvasóinak. A napi menü legvonzóbb része a féktelenül gyűlölt marxistáknak napról-napra megismétlődő, példátlanul alantas módon való becsmérlése, agyonrágalmazása és ugratása. Pedig ha mindenáron temetésről volna szó, a tisztességes ellenfél még temetni sem szokott ilyen módon....

De viszont a tisztességes embereknek egyrészt az ilyen eljárásról megvan a véleményük, másrészt annyi igazság még most is van a világon, hogy a szadista gyűlölködésekre és a szemérmetlen és pökhendi sértegetésekre néha még ma is olyan oldalról érkezik meg a válasz, ahonnan a gyűlölködők és a hazudozók bizonyára nem is várták.

Ilyen válaszra, sőt mondhatjuk, a jól irányított pofonoknak valóságos pergőtüzére akarunk itt egy-két érdekes idézettel rámutatni.

Bevezetésül csak annyit, hogy a magyar antimarxisták, Hitler-rajongók és fasiszták szerint Ausztriát is csak azok „a gaz vörösök és istentelen austrobolsevisták" s persze, főként a „galiciából csak 1914 előtt bevándorolt zsidó vezetők" tették tönkre. S ezekre fog most lecsapni az osztrák színezetű fasizmus, nemzeti szocializmus, vagy „valami ehhez hasonló". És ennek a modern istennyilának a magyar rajongói, akik vagy legalább is azt állítják, hogy ettől a radikális orvosszertől meggyógyul majd a szegény Ausztria.

Noshát, Ausztriában vannak még mindig sokan, akik éppen mert igazán keresztények és igazán nemzetiek, a dolgokat egészen másként látják.

Egy katolikus folyóirat van a kezünkben, a „Wiener Politische Blätter" című tudományos katolikus szemle. A folyóirat katolikus jellegéhez kétség sem férhet, külsőségei is ezt a jelleget mutatják. Ismert osztrák katolikus vállalatnak a kiadványa, szeptember elején ideérkezett számának hátlapján például a most lezajlott bécsi katolikus nagygyűlés alkalmából érdekes könyvek és képek sorozatát hirdeti. (Páduai Szent Antal, Dominicus Jézus Mária, Innitzer hercegérsek nagy arcképe, stb.) Ezt a folyóiratot lapozgatjuk és olvassuk belőle Erns Karl Winternek, az európai hírű katolikus szociológusnak Ausztriáról szóló tanulmányát.

Hangsúlyozni kell: Ernst Karl Winter, a szociális érzékkel telített osztrák politikai katolicizmus régi klasszikus iskolájának a tanítványa, a Lammasch, a Redlich, a Förster-féle férfiak iskoláját járta s ez a tudós bizony, nem az osztrák szociáldemokráciában látja Ausztria megrontóját, hanem erről a témáról többi között szószerint a következőket írja:

„Nem a territoriális eszme, vagy akár csak a német formájában való nemzeti államnak a gondolata volt az, ami Ausztriát szétrobbantotta, hanem a német hatalmi és az erőszakon alapuló államfölfogás, mely a vérnek és a vasnak specifikusan ifjú német módszerességében, metodikájában jut kifejezésre..."

Mi lehet a mai szörnyű helyzetből a kivezető út — kérdi Winter és az erőszak politikájával és fölfogásával szemben, a következő választ adja:

„Valamikor ezt az erőszakpolitikát a nem német népek ellen alkalmazták, ma csak úgy, mint minden mást, szociális térre vitték át... A Seipel-féle kurzus, amely nyeregbe segítette az új államban azokat a polgári elemeket, akik a régi Ausztriát tönkretették, ez a kurzus egyengette az útját annak, ami a weimari Németországban évek óta a föld alatt érlelődött, amíg azután a nemzeti szocializmusban testesült meg."

A mai helyzetről Winternek ez az ítélete: „Az ausztriai fejlődésben március 7-e óta az a groteszk dolog, hogy a német példát utánozzák, csak legfeljebb más színezetben... Ezzel szemben nem lehet eléggé erősen és gyakran hangsúlyozni, hogy a hatalmi és az erőszak-állami fölfogásnak az elvi feladása, ami pedig előfeltétele annak, hogy Ausztria különbözzék Németországtól, itt csak a kormány és az ellenzék parlamenti megegyezésének lehet az eredménye, ami egyben a városnak és vidéknek szociális megegyezését is jelenti... Ausztria csak mint a szabadság országa maradhat szabad és független ország..."

De még ennél is alaposabban megmondja véleményét ez az igazi keresztény férfiú és igazi ausztriai hazafi:

„Nincsen állam, amelynek annyira feladata volna, mint Ausztriának, hogy a németség belső sorsát egy másik képpel és ellenalakulattal tudja befolyásolni: hogy intelem maradjon Németország urainak és reménység Németország rabszolgáinak számára!"

Ernst Karl Winternek az a komoly aggodalma, hogy Németország izolálódik a világban. Szereti a németséget, a fajtáját, S mert igazán is félti, azért fordul feléje ezzel az intelemmel: „hogy a német birodalomnak ez a mai rögeszméje ne végződjék az izolálással, hogy ne váljék gyógyíthatatlanná, hogy ne szolgáljon a világtörténelemben egy szellemi világkatasztrófa színhelyévé, hogy a német nép ne váljék „perdita gente"-vé — elveszett nemzetté —, mely az első felvonásban talán a világuralmat akarja megragadni, hogy a második felvonásban szétszóródjék a földön, ezért van itt Ausztria!"

S hogy némely katolikusaink még jobban csodálkozhassanak, E. K. Winter a nagy föladat megoldásáról azt tartja, hogy: „Ez a politikai katolicizmusnak és a marxizmusnak együttes államépítő föladata."

Íme, ez a néhány idézet mutatja, hogy lehet Ausztriáról és Bécsről így levelezni, még csak az sem kell, hogy „bevándorolott austro-bolseviki" legyen, aki írja. Sőt, lehet az illető keresztény és nemzeti érzületű, csak éppen az kell, hogy ne legyen számára az igazság bitang jószág. És ne legyen olyasvalaki, akit Bécsből keltezett, de Budapesten gyártott fecsegéseiben csak a legsötétebb politikai és szociológiai tudatlanságtól hemzsegő rosszakarat, vagy a zsurnalisztikai csalásnak alantas szempontjai vezetnek.

Buchinger Manó

Kéthly Anna, a magyar munkásmozgalom e nagyszerű alakja, 1933-ban a háború előre-vetülő rémével foglalkozik.

KULTURÁNK ALKONYA

1933 október 8.

Tehát mához egy hétre imádkozni fognak az anglikán templomokban a békéért. És másnap megkezdődik a leszerelési konferencia, annyi balsiker után újra összeülnek, hogy megint táplálékot adjanak a reménységnek és témát a vicclapoknak. Sir Basil Zaharoff két leszerelési konferencia közötti szünetben meghalt, de társai még élnek, él a kapitalizmus, amelynek belső lényegét jelenti a háború, él a fegyvergyártó iparok profitéhsége, élnek az ügynökök, akár mint megfigyelők jelentkeznek a konferencián, akár mint sajtóvezérek fűtik a nacionalista őrületet, tenyésztik a vad irredentát a robbanásig.

És Japánban feltalálták a kormányozható torpedót, amelyben helyetfoglal az irányító vezető és a torpedó puffanásával együtt fordul föl. Most toborozzák az önkénteseket, akik a halálos útra vállalkoznak. Anglia csodaágyúgolyóval jelentkezik a nemes versenyben, de egyébként is minden erejét megfeszítve, fegyverkezik. A Steel Corporation acéllemezgyártó üzemei túlórákkal dolgoznak, egy másik gyár háromszoros munkáslétszámmal igyekszik kielégíteni a szükségletet. A legkitűnőbb hajóépítők versenyeznek, hogy az új hadihajók sebességét fokozzák. Franciaország gigászi betonvárosokat épít határain. Amerika azt ambicionálja, hogy az ő hajóhada legyen a legerősebb a Csendes-óceánon. Németország hivatalosan is elrendeli a gáztámadás elleni védekezés tanítását. Sívár bérházakban, amelyeknek egészségügyi viszonyaira sohasem volt gond, gázbizalmiakat választanak, akik megtanítják az asszonyokat és gyerekeket (a férfiak majd kellő időben kijutnak a frontra), hogy nem kell őrjöngeni és az uccára futkosni, hanem szép csendben kell megfulladni a falakon belül. Talán még a „Deutschland über alles"-t is énekelni fogják. Mialatt minden józan betűt a föld alá kergetnek, vagy megégetnek, megjelent a nagyszerű könyv a bacillusháborúról. Pestist, kolerát, járványokat terjeszt majd az új háborúban a „legférfiasabb" foglalkozás művelője, a katona és egyéni bátorságának bizonyítékát adja ezzel. Nagyszerű idők elé megyünk! A fehér ember a civilizáció áldásaiban már úgy elpuhult, hogy csak ezzel a pompás acélfürdővel lehet őt önmaga iránti kötelességeire ébreszteni.

Valami feloszlóban van ezen a világon és a rothadás gázai megmérgezik azok gondolkozását is, akiknek érdeke és kötelessége volna eltakarítani a világ politikai és gazdasági életéből a hullákat. Percenkint születnek a megváltó tervek, magántudósok főzik az új módszereket az aranyról, az ezüstről, a munkakényszerről, új falanszterekről. A sok tervben csak egyetlen közös vonás van: a munkás maradjon meg a társadalmi piramis teherhordójának, kötelességekkel, de jogok nélkül. Elképesztő zűrzavar uralkodik mindenfelé és a kapitalizmus — önmaga is iszonyatos zűr-zavarban — hatalmi eszközeivel és intézményeivel nem fojtja meg ezek szavát úgy, ahogy a józan ész, az értelmes világnézet hangját eltaposni igyekszik minden meglévő erejével.

A nevelés — a kapitalista állam nevelő intézményei — engedelmes alattvalókat, gondolkodni képtelen egyéneket formálnak az anyagból. A gyermek gépiesen ismétli, amit mondanak neki. Mire felnő, elhiszi, hogy a saját meggyőződése az, amiért verekszik, vagy meghal. Elhiszi, hogy reménytelen ügy az emberi kollektivitás, a mindenkinek jutó kenyér, a mindenkit megillető jog és foggal-körömmel áthárapja magát az előtte álló gyengébbeken, hogy a kevésből jusson neki. El kell hinnie a szörnyű reménytelenséget és kétségbeesést, mert a közvéleményt irányító újság, könyv, színház, mozi az erőszak és az arany cenzurája alatt áll. És mindenütt azt hallja, hogy minden jól van, a bajok elkerülhetetlenek, a belenyugvás polgári erény, a diktátorok dolgába egyszerű egyén ne szóljon bele és ha jól viseli magát, minden jóra fog fordulni. Ha ennél izgalmasabb témát akar olvasni vagy látni, akkor visszatérünk a hatlábú borjúhoz, a metternichi idők sajtójának mindennapi szenzációjához.

Az eredmények azért mégsem kielégítők. Valami baj van az agyakban és semmiféle ellenzővel nem lehet úgy elfödni a napot, hogy egy-egy sugara be ne lopakodjon. A félhomályban tapogatózik a generáció, amely készül arra, hogy az elrontott világot átvegye tőlünk. Az egyik fele a dicsőség paroxizmusában vergődik. Inkább ma, mint holnap menne előre, hogy föláldozza magát

azokért a célokért, amelyeket a saját céljainak hisz. A másik fele is fegyverért liheg. Csak a kezükben legyen — gondolják és fölényes megvetéssel válaszolnak azoknak, akik az erőszak üdvözítő voltában nem hisznek. És mi, felnőttek, munkabírók és öregek, akik úgy érezzük, hogy a magunk részével adósok maradtunk, nem végeztük el azt a feladatot, amit a történelemnek ez a szakasza reánk rótt, bűntudatosan állunk e kettétépettség előtt.

Árad már a gúny és csúfolódás a leszerelési konferencia felé. Jól megszervezett sajtókoncert terjeszti a reménytelenséget és a kétségbeesést. Diktátorok üzennek egymásnak: várjunk még az őszinte szavakkal és ha az alvezérek túlságos nyíltsággal beszélnek a szándékokról, a Vezér tanítsa meg őket diplomatikusabban szavalni.

Mi van itt? Olyan nehéz meglátni az igazat? Mostanában jött haza a Gobi-sivatagból egy angol kutató expedíció, amely többszáz eltemetett várost fedezett föl. Városokat, amelyekben valamikor emberek éltek, dolgoztak, alkottak, szerettek, örültek vagy szenvedtek. Ma a nevüket sem tudják, elsüllyedtek. Milyen közösségben éltek bennük az emberek, ismerték-e éhséget és bőséget, fényűzést és rongyosságot? Milyen kultúra volt az, amely eltűnt a történelemben? Nem tudjuk, most kezdi az érdeklődő tudomány kibontani ezt a fátyolt. De a tudománynak több másik ága most készül eltemetni a fehér ember kultúráját. A tudomány, amely odaadja magát öldöklő szerszámok és eszközök készítéséhez, amely a tudás szent szikráját nem lobbantja parázzsá a reábízott emberben, amely kiszolgál egy korhadt és korrupt társadalmi rendszert, talán messzi ezredévekre a föld alá segíti a ma virágzó városait. Gáz, repülőgép, bacillusok már elindultak az úton, hogy Európából sivatagot teremtsenek.

Az üldözött demokráciának, az „idejétmúlt marxizmus" hitvallóinak, az áldozatra szánt proletármillióknak kell összefogniok, hogy megmutassák: van még elég józan ember ebben az őrültek házában ennek megakadályozására.

Kéthly Anna

A Népszava háromnegyed évszázados harcának egyik legnagyszerűbb dokumentuma ez az írás, amelyben Gömbös Gyula beszédére válaszol a lap. E hasábokon a Szociáldemokrata Párt, valamint az egész magyar szervezett munkásság hallatja hangját.

NEM CSOMAGOLUNK!...

1933 november 14.

Vasárnap délután megtörtént, amire olyan régóta készülődtek, megtörtént a „nemzeti egység" fővárosi zászlóbontása. Egy egész országot mozgósítottak — szabadjegyekkel és „szelíd" nyomással. Volt dobpergés és zenekar, volt hangszóró és zászlóerdő és tömeg, amekkorára számítottak — mégsem volt. Pedig akinek hatalom van a kezében, annak módja is van hozzá, hogy tömegeket mozgósítson. Akinek hatalom van a birtokában, az mindent megtehet: kikiálthatja magát egyedülvaló küldetéses és hivatott vezérnek. Programját, felfogását, minden szavát isteni kinyilatkoztatásnak hirdetheti és ráparancsolhat a sajtóra, rádióra, hangszórókra, hogy azt zengjék és harsogják, amit ő mond, az ő beszédével szórják tele a léghullámokat. Megvan a hatalma hozzá, hogy a külső hatás minden eszközét felhasználja és megvan az ereje hozzá, hogy ráparancsolja az országra a maga akaratát, de igazi tömeget, mint a vasárnapi példa is bizonyítja, nem teremthet. Csak azok voltak ott, akiknek muszáj volt ott lenniök.

Negyedmilliós tömeg, mindenkit lenyügöző felvonulásáról álmodoztak és ennek csak huszonötödrészét tudták a munkába állított hatalmas apparátussal összetoborozni. De azért tömeg volt ez is, kétségtelenül, akárhogy toborozták is össze. Tömeg, amely nyilt uccán fölvonulhatott, amely zárt sorokban menetelhetett, amely szabad téren gyülekezhetett. A főkapitány betiltó végzése nem emelt gátat a fölvonulás elé, nem tette lehetetlenné ennek a tömegnek szabadtéri gyülekezését.

Ha olyan nagyon bíznak az egységes program hódító erejében, akkor miért akadályozzák, hogy a szociáldemokrata tömegek is fölvonulhassanak? Mi állítjuk s valljuk, hogy kényszer nélkül és szabadjegy nélkül tízszer akkora tömeget tudnánk megmozdítani, mint a nemzeti egység pártja. De hagyjuk ezt. Gömbös miniszterelnöknek több oka van tépelődni azon, hogy mennyien

lehetnek a fővárosban és szerte az országban mindenütt azok, akik hívek a szabadság, a jogegyenlőség és a demokrácia eszméihez. Nemcsak azért, mert teljes bizonytalanságban van afelől, hogy kik állnak vele szemben, hanem azért is, mert miniszterelnöki bemutatkozó beszédében azt ígérte, hogy nem fog a lelkeken tiporni, azt ígérte, hogy egyenlő fegyverekkel akar küzdeni.

Amióta azonban kormányon van, alig is beszélhettek mások, mint ő, és talán még sohasem készült annyi betiltó végzés, mint éppen az ő kormányzása alatt. Ezt azonban intézze el a miniszterelnök a saját lelkiismeretével.

*

Az úgynevezett nemzeti egység vasárnapján a „Vezér" három beszédet is mondott. Az elsőt a TESZ erkélyéről. Ebben a beszédében újabb tizenöt ponttal bővítette nemzeti munkaprogramját. Ebben az új tizenöt pontban is hiába keresné azonban az éhező és szenvedő magyar nép megváltásának ígéretét. Csak új magyar közmondásokat kap, avagy inkább régi közmondásokat új fogalmazásban. „A munka nemesít", „Ki korán kel, aranyat lel", „Ki a virágot szereti, rossz ember nem lehet", és így tovább.

Például itt van a kilencedik pont: „Ne akarj mohón gazdagodni, a mohóság mások kárát, végezetül a te károdat jelenti és így ártasz mindnyájunknak." Ezt talán a kartellpaloták homlokzatára szánta? És talán a Biró Páloknak, a Vida Jenőknek, a Fellnereknek szánta a negyedik pontot? „Olyan jövedelmet, amely nem munkából származik, csak egészségtelen életet élő nemzetek tűrnek meg."

A munkaközvetítő hivatalok falaira kell fölfesteni a tizenharmadik pontot: „Végezz mindig becsületes munkát, mert állandó sikert csak ez biztosít."

Ilyenfélék a többi pontok is. És nem mondjuk, elemi iskolai olvasókönyvekben éppen úgy helyet foglalhatnak, mint a nép száján élő egyéb közmondások. De egy haldokló, az egész emberiséget végveszélybe sodró termelési rend eresztékeinek vészes recsegése közben ilyen munkaprogram csak kétségbeesést és reménytelenséget válthat ki a szabadulást váró tömegekből. Ma nem bölcs mondásokra van szükség. Határozott, a kor szükségleteinek, a széles, dolgozó néprétegek életérdekeinek megfelelő gazdasági programot vár mindenki. A munkanélküliek, mégpedig mindenfajta munkanélküliek azt szeretnék tudni: mi lesz velük? Lesz-e munkájuk és lesz-e kenyerük? A kisiparosok és kiskereskedők, az éhező diplomások, a rongyos falusi nincstelenek beláthatatlan tömegű néma kórusa azt kérdi szüntelen: mi lesz hol-

..eseit?

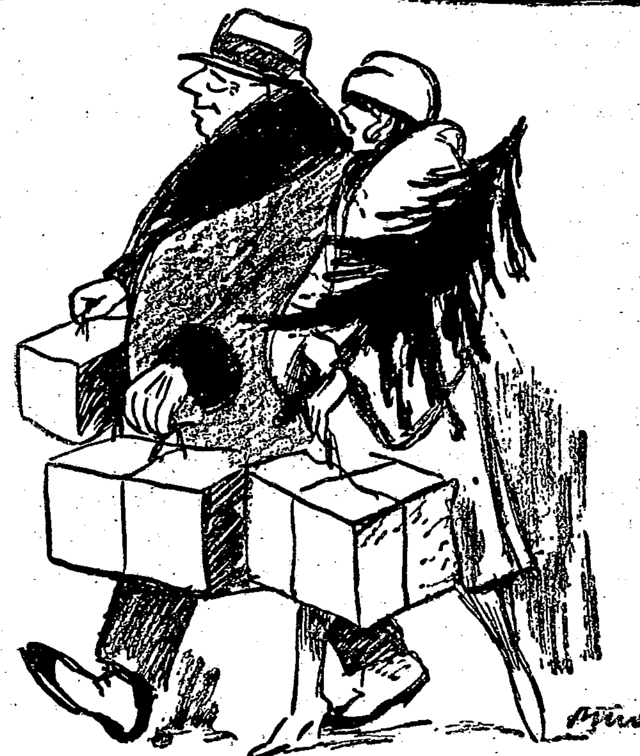
..et szenvedők várjanak, ..nagukat.

..e elé kell vinni!

.. *most már a műhelyek serege készül..* .. *a téli nagy munkára.* Helyesebben, a ..elbank még nem adott be kölcsönajánlatot, ..sak a névjegyét adta le és most a főváros ..örvényhatósági bizottsága, amely nem juthatott abba a helyzetbe, hogy *egyáltalán* foglalkozhassék ezzel az életbevágó kérdéssel.

..egy ismeretlen kölcsönajánlatról kénytelen ..azt látni, hogy a pénzügyminiszteri el-

„Boldog Karácsony"
a gömbösi Magyarországon

nap? És ezekre a kérdésekre a miniszterelnöknek nem volt megnyugtató válasza. Úgy beszélt, mintha sejtelme sem volna arról, hogy a tőkés termelési rend napja leáldozóban van, hogy új szükségletek követelik kielégítésüket, új életformák vannak kibontakozóban és új követelések döngetik a régi kapukat.

A miniszterelnök a legzaklatóbb kérdésekre nem felelt, ehelyett — a zászlóbontó gyűlésen — nekiesett a demokráciának. Alig néhány mondattal azután, hogy kijelentette: a békerevizió gondolata magyar kormányprogram — és valaki, akár megrendelésre, akár spontán a titkos választójogot éltette —, élesen és határozottan szembefordult a titkos választójoggal, a demokráciával, mondván:

„ez az általános, titkos és egyenlő demokrácia, a nyugati demokrácia, ez az úgynevezett gerstli-demokrácia, ez már egyszer elvezetett oda, hogy ez a nemzet majdnem elveszített mindent."

Nos, erre a demokráciának szóló hadüzenetre három válaszunk van:

1. Súlyos történelmi tévedés, azt mondhatnók: történelemhamisítás azt állítani, hogy a nyugati demokrácia szelleme Magyarországot majdnem tönkrezúzta. Valljuk és állítjuk, hogy éppen ellenkezőén: Magyarország történelmi tragédiája ott kezdődött, amikor a magyar uralkodó osztályok élesen szembehelyezkedtek az általános, titkos választójoggal és a nyugati demokrácia szellemével. Magyarországon nem volt demokrácia. Ezért maradhatott hatalomban a feudális nagybirtok. Ezért támadhatott űr az álparlamentarizmus és a néptömegek között. Ezért volt Magyarország kiszolgáltatottja a Habsburg-dinasztiának. Emiatt vérzett el a háborúban, ezért gyengült le olyan veszedelmes mértékben a népi erő, hogy Magyarországra rákényszeríthették a Trianont. Ez a történelmi igazság!

Ami pedig a gerstlit illeti, ez nem hozható vonatkozásba a demokráciával. A miniszterelnököt nyilván pillanatnyi fogalomzavar lepte meg, mert különben a nyugati demokrácia fogalmát nem azonosította volna a gerstli fogalmával.

Ha azonban a miniszterelnök fölvetette a gerstlit a nyugati demokráciával kapcsolatban, akkor hadd mondjuk meg: ott ahol demokrácia van, ott még a munkanélküli is jobban él, mint itt nálunk, aki dolgozik, és... télviz idején a magyar falvak ezreiben a gerstli is lukulluszi lakomának számítana, ha — volna...

2. Bethlen éppen most nyilatkozott Popoff londoni publicista előtt a revizió kérdéséről és ebben a nyilatkozatában nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a trianoni szerződés reviziójának elkövetkezésére, elsősorban Anglia magatartása lesz kihatással. Ez kétségkívűl igaz. Az angol munkáspárt elnöke, Landsbury éppen a napokban tört lándzsát a magyar revizió mellett. Az angol demokratikus népparlament nagyon sok tagja tette magáévá a magyar revizióért való küzdelmet. A polgári lapok újjongva számolnak be arról, hogy Franciaországban is egyre nagyobb tért hódít a magyar nép iránt érzett rokonszenv mellett a revizió szükségességének gondolata.

Micsoda taktikai ügyetlenség kell ahhoz, hogy ilyen körülmények között a miniszterelnök a történelmi erők minden józan mérlegelése nélkül nekitámadjon annak a nyugati demokráciának, amelytől egyedül várható a Magyarországgal szemben elkövetett igazságtalanságok jóvátétele, egyedül várható a békeszerződés reviziója!

Sem Angliának, sem Franciaországnak, sem Európa többi demokratikus államának nincsen semmi közvetlen érdeke abban, hogy Magyarország megmaradjon mai csonkaságában. De a nácik propaganda térképei, külpolitikai célkitűzései és megtéveszthetetlen cselekedetei igenis arra mutatnak, hogy ha Magyarországnak még jelenlegi határait is féltenie kell valamilyen oldalról, az éppen a horogkeresztes Németország, amelynek lázás álmaiba bele van szőve Sopron, Szombathely, Győr...

3. Végül Gömbös miniszterelnök saját magával is ellentétbe jutott, amikor a nyugati demokráciát megtámadta, mert hiszen programnyilatkozatában és azóta is többízben félreérthetetlenül a titkos választójog mellett szögezte le magát. De ezt is intézze el Gömbös miniszterelnök önmagával.

*

Nem intézheti el azonban önmagával azt, amit felénk mondott. Azt velünk kell elintéznie.

Nem vitatkozunk vele nemzetköziségünkről és arról sem, hogy ellenségei vagyunk-e az országnak, vagy sem. Programunk, mozgalmunk története, helytállásunk és cselekedeteink beszélnek helyettünk. Sohasem kérkedtünk és most sincs kedvünk hozzá, hogy a „jó fiúk" szerepében álljunk a miniszterelnök elé. A mi hazafiságunk nem szorul dícséretre. Nem vagyunk és nem leszünk hurrá-hazafiak, mint ahogy — meggyőződésünk szerint — nemzetköziségünk nem áll ellentétben a magyar nép igazi érdekeivel.

Állítjuk és valljuk, hogy az egész magyar nép érdekeiért — leláncolt kezekkel is, lelakatolt szájjal is — mi harcolunk igazán és őszintén. Mi akarjuk és egyedül csak mi akarjuk önzetlenül és

tiszta szándékkal az egész magyar nép felszabadulását, boldogulását, kultúrában való fölemelkedését. Valljuk és állítjuk, hogy ez egyedül és kizáróan csak a demokratikus szocializmus programja alapján lehetséges.

Soha nem titkoltuk, hogy élesen szemben állunk a nagybirtokrendszerrel, a feudális hagyományokkal, a látszatparlamentarizmussal, a tőkés termelési rendszerrel... Mi bátran kiálltunk programunk mellett és ma is félreérthetetlenül és világosan kimondjuk: rendszerváltozás nélkül nem oldhatók meg a magyar problémák. Közszabadságok nélkül, demokrácia nélkül lehet csöndet, temetői némaságot teremteni, de igazi népegységet, olyan hatalmas kollektív erőkifejtést, amilyenre szükség van, elérni nem lehet.

Különben sem értheti meg senki soha, hogy: ha a diktátorok vagy a diktatúrára hajlamos államférfiak csakugyan a nép szenvedéseit akarnák enyhíteni, a dolgozó tömegek sorsát akarnák jobbrafordítani, ha csakugyan komolyan vállalkoznának arra a lehetetlen föladatra, hogy kiegyenlítsék a tőke és a munka kiegyenlíthetetlen ellentétét, ha csakugyan az egész népközösség életét akarnák szebbé, jobbá, barátságosabbá tenni, hogy akkor miért van szükségük erőszakra, diktatúrára, a közszabadságok bilincsbeverésére; hiszen ha csakugyan ezt akarnák, az egész nép boldogan tódulna a nyomukba, segítene nekik és ellenállás nélkül — már persze a dolgozó tömegek ellenállása nélkül —valósíthatnák meg mindazt, ami a nép üdvét szolgálja.

Csakhogy...

És éppen ezért minden diktatúra, minden erőszakuralom közös sorsa a szégyenletes bukás. És minden diktatúra és erőszakuralom bukása után a nép tragédiája, hogy a nyomasztó problémák megsokasodnak.

Ezért küzdünk mi, szociáldemokraták a szabadságért és a demokráciáért, a jogegyenlőségért, mégpedig nemcsak belső viszonylatban, hanem külpolitikai értelemben is. Ezt a mi harcunkat kedvező és kedvezőtlen körülmények között egyaránt meggyőződésünk tiszta hevével, erőnk teljességével és olyan bátorsággal, amelyet csak az igazság képes támasztani az emberben, folytatjuk szakadatlanul.

A miniszterelnök azonban azt tanácsolja nekünk, hogy csomagoljunk.

Mi azt üzenjük neki: eszünk ágában sincs! Mi nem csomagolunk! Mi itt maradunk, itt, ezen a földön akarunk élni, ha kell, szenvedni és harcolni mindhalálig!

Mi nem csomagolunk!

A miniszterelnök megteheti — de csak az úgynevezett jogrend és a magyar alkotmányosság fölrúgásával, hogy kinyittatja a magyar börtönöket és ránkcsukatja a börtönajtókat. A miniszterelnök megteheti, hatalmában áll: építtethet internálótáborokat, odavitethet bennünket. De gyáva megalázkodásra nem kényszerítheti bennünket, meggyőződésünket ki nem tépheti, igazságainkat föl nem égetheti, a szocialista gondolatot meg nem ölheti, mert az túlél bennünket és túléli őt is...

Börtönbe vethet valamennyiünket, de a magyar problémákat nem zárhatja börtönbe, azok ott fognak dörömbölni szakadatlanul minden kormányhivatal kapuján, ott fognak sikoltani városok falai, falvak kunyhói között, míg meg nem oldják őket.

Nem, mi nem csomagolunk, miniszterelnök úr!

Mi készen állunk a legrosszabbra is, ami velünk, mint emberekkel történhetik. De nincs olyan erőszak, amely rákényszeríthetne bennünket, hogy megtagadjuk eszméinket, amelyekért évtizedek óta küzdünk és szenvedünk. Ezt üzenjük önnek, miniszterelnök úr!

Elvtársaink felé pedig az az üzenetünk, hogy álljanak helyt szilárdan, álljanak egymás mellett szocialista szolidaritással, sorakozzanak föl tömött sorokban, szervezeteik és a Népszava mellett és hirdessék az eszmét, hirdessék a szocializmust izzóbb hittel, forróbb lelkesedéssel, mint valaha.

Történelmi időket élünk, a szocializmus vajúdásának kínoskeserves idejét. Cselekedjünk történelmileg. Ne akadjon senki, aki gyáván és hűtlenül cserbenhagyja a megszabadító gondolatot: a szocializmust.

Elvtársak! Zengjen föl lelketekben a régi himnusz:

„Ki harcba száll, hadd vesszen ő,
Szabad lesz a jövő!"

ÓDA

Irta: *József Attila*

A város peremén, ahol élek,
beomló alkonyokon,
mint pici denevérek, puha
szárnyakon száll a korom
s lerakódik, mint a guanó
lassudan, vastagon.

Lelkünkre így ül ez a kor,
És mint nehéz esők
vastag rongyai mosogatják
a csorba pléhtetőt, —
hiába törli a bú szívünkről
a rákövesedőt.

Moshatja vér is: ilyenek vagyunk.
Új nép, másfajta raj,
Másként ejtjük a szót, fejünkön
másként tapad a haj.
Nem a Sors, nem is az Ész, hanem
a szén, vas és olaj, —

a Való Anyag teremtett minket
e szörnyű társadalom
öntőformáiba löttyintve
forrón és szilajon,
hogy helytálljunk az emberiségért
az örök talajon.

Papok, katonák, polgárok után
így lettünk végre mi hű
betöltői a törvényeknek;
minden emberi mű
értelme ezért búg mibennünk,
mint a mélyhegedű.

Elpusztíthatatlant annyian,
mióta kialakult
naprendszerünk, nem pusztítottak
eddig; bár sok a mult, —
szállásainkon éhínség, fegyver,
vakhit és kolera dúlt.

Győzni fogó még annyira
meg nem aláztatott,
amennyire a csillagok alatt
ti megaláztatok.
A földre sütöttük szemünk s kinyílt nekünk
a földbe zárt titok.

Csak nézzétek, a drága jószág
hogy' elvadult, a gép!
Törékeny falvak reccsennek össze,
mint tócsán gyönge jég,
városok vakolata omlik,
ha szökken; s döng az ég.

*

Később „A város peremén" címmel jelent meg kötetben.

Ki inti le, talán a földesúr,
a juhász vad ebét?
Gyermekkora: gyermekkorunk. Velünk
nevelkedett a gép,
Kezes állat. Na, szóljatok rá!
Mi tudjuk a nevét!

Mi tudjuk a törvényt! Nemsokára
mind térdre omlotok
s imádkoztok hozzá, ki pusztán
a tulajdonotok.
De ő csak ahhoz húz, ki néki
enni maga adott.

Im, itt vagyunk, gyanakvón s együtt
az anyag gyermekei!
Emeljétek föl szívünket, — azé,
aki fölemeli.
Ilyen erős csak az lehet,
ki velünk van teli.

Föl a szívvel a gyárak fölé!
Ily kormos, nagy szívet
az látott-hallott, aki napot látott
füstjében fulladni meg,
ki lüktetését hallotta a föld
sok tárnás mélyinek.

Föl, föl! A fölosztott föld körül
sír, szédül és dülöng
a léckerítés lehelletünktől,
mint ha vihar dühöng,
Fújjunk rá! Föl a szívvel!
Füstöljön odafönt!

Míg megvilágosul gyönyörű
képességünk, a rend,
mellyel az elme tudomásul veszi
a véges végtelent,
a termelési erőket odakint s az
ösztönöket idebent...

A város peremén sivít e dal.
A költő, a rokon,
nézi, csak nézi, hull, csak hull a
kövér, puha korom
s lerakódik, mint a guanó,
keményen, vastagon.

A költő, — ajkán csörömpöl a szó,
de ő, az adott világ
varázsainak mérnöke,
tudatos jövőbe lát
s megszerkeszti magában, mint ti
majd kint, a harmóniát.

1933

Faragó László azokra a veszélyekre mutat rá, amelyek a harmincas évek fiatal intellektueljeit fenyegették.

REFORMNEMZEDÉK ÉS INTELLEKTUS

1935 augusztus 10.

A kormány győzött a választásokon, de hogy ez a győzelem mit jelent, az csak a következőkben derül majd ki; legalább négy-öt olyan csoport jelentkezik ebben a kis országban, amely ezt a győzelmet a magáénak tekinti és ezek közül számra talán a legkisebb, de érdekesség tekintetében a legjelentősebb az a jobboldali intellektuális csoport, amely a nacionálbolsevizmus és a feudálfasizmus határain mozog valahol és minden más magát győztesnek érző csoporttól abban különbözik, hogy az európai értelemben vett kultúrának, a civilizációnak nem fordít hátat, hanem megtanulja és befogadja azt, ami megtanulható és befogadható és fölfedezi a maga számára újra az egész világot.

Ezek a neogalileisták fajilag megtisztítva jelentkeznek mindenütt az irodalom és tudomány fórumain. Ha írók, versük és regényük nem a divatos családi lapok pöntyögése, hanem legalábbis kísérlet komoly konstrukció felé; ha esszéisták és publicisták, mondanivalójukból komoly műveltség, de ugyanakkor féktelen gőg árad. Nem Rákosi Jenők és nem Bartha Miklósok, de a magyar szellem talajáról száműznek mindenkit, akinek részére egy magyar fajkutató hivatal nem állítana ki kifogástalan bizonyítványt. Ugyanakkor, amikor fölismerik Adynak a magyar históriában való döntő jelentőségét, elkeseredetten csapják le a sorompót mindazok előtt, akik ennek a magyar zseninek önzetlen szolgái voltak.

Ha tudósok, vagy mondjuk szerényebben: tudománykedvelők, leszakadt róluk a vitézkötés, átértékelik egyetemi és laboratóriumi módszerrel a Beöthy Zsoltok és Méhely Lajosok tudományosságát, de ugyanakkor féktelen hajlam — vagy bölcs érvényesülési vágy — űzi és hajtja őket a diktatúrák felé.

Kétlelkű nemzedék ez, amely intellektusával szabadságot és szabad kutatást, szabad szót és szabad gondolatot akar, érzéseivel és érdekeivel ugyanakkor beleveti magát a fasizmus hullámaiba. Individualista és töprengő nemzedék, amely a mult silány individualizmusán kétségbeesve, készséggel borul le a vezérlő egyéniség gondolatölő eszménye előtt.

Ők azok, akik ugyancsak azt hiszik, hogy győztek és ők azok, akiknek csalódása a legkeservesebb lesz. Programmjuk egyik felére bizonyára megkapják a hivatalos hatalom minden támogatását. A hivatalosan elismert magyarországi tudomány és művészet nyilván fenntartja és kimeríti majd a maga faji sorompóit és egészen bizonyos, hogy amilyen könnyen jutott a sorompón belül Ledermann Mór, ugyanolyan nehéz és lehetetlen lesz Ignótus Pál számára az, hogy a szellemiek megszentelt küszöbét átlépje. Eddig tehát nincs hiba. Okosságukat igazolja az eredmény. Reformnemzedék és reformintellektus egymás karján sétál a nemzeti öncélúság felé.

A hiba ott kezdődik, ahol a délibábos szavak után a realitások jelentkeznek majd. Ezek a realitások kétfélék lehetnek. A régi rossz folytatásai, személycserével, de érdemi változás nélkül, vagy az új diadalmas parancsuralmi rendszer előretörése, ami egyet jelent a szabad szó és szabad gondolat halálával.

A reformintellektus néhány hónap alatt rá kell, hogy eszméljen arra, hogy sem reform, sem intellektualizmus nemigen várható és remélhető. Rá kell hogy ébredjen, hogy az a szóáradat, amely végigdörög minden nyilvános kiállásban, nem az ő szófűzése, nem az ő gondolatköre és nem lehet az ő szellemi tartalma sem. A középiskola ült nagy diadalt szellemiekben és azok, akik az egyetemek és a szemináriumok, a francia esszéisták és a német bölcselkedők szellemáramlatait keresik, csak önképzőkört találnak mindenütt.

Mi lesz ekkor? Meghunyászkodás, amelyben nem hisznek a hatalmasok és hitüket vesztik a behódolók, vagy harc, amelynek mindjárt első szakaszában bélyegessé válik az, aki tegnap még ígéret, testőr és jövendő volt egyszerre.

A tragikus összecsapás elkerülhetetlen. A kérdés rövidesen egész élesen jelentkezik majd: Pekár Gyula vagy reformintellektus. És nem vitás, hogy a hatalom a hozzá lélekben közelebbállót választja. Nem is tehet másként, mert hiszen mindenütt a világon, ahol parancsuralmi törekvések törnek az ég felé, a kobzosok és hegedősök jelentik a rendszer szellemi támasztékát, a gondolkodók, a rendszer ellenfeleit.

Az összeütközésben a reformintellektusnak kell elbuknia. El kell buknia történelmi tévedése következtében. Azzal, hogy lelkileg behódolt a rendszernek, azzal, hogy várt tőle valamit, azzal, hogy faji ítéletet mondott a magyar kultúra értékei fölött, egyben ítéletet mondott önmaga fölött is. Csak a nagy türelem és a nagy szabadság, a minden mellékszemponttól ment értékítélet talaján teremhetnek szellemi eredmények. Minden más csak a szellem hordozóinak megalázására és háttérbeszorítására vezethet.

A reformintellektus egyelőre diadalittas és várja az újszellemű Magyarország megszületését. Bizton tudjuk, hogy legjobb esetben is csak szellemtörténetet kaphat és a szimbólummá nőtt Gyula diákot, aki néhány hónap mulva majd kobzába kap és tort, sőt zomotort ül az elesett magyar reformintellektusok holtteteme fölött. A legyőzött pedig engedelmes megadással kell, hogy a rajta aratott győzelmet ünnepelje, mert visszafelé — a szellem szabadságába — nincs többé út.

Talán idézzük majd az Ocskay Lászlóról való éneket, hogy „Kár, kár, kár, kár vala Ocskay Lászlónak", de viszont ez mitsem változtat a törvényszerűen elkövetkező eseményeken. Egy fiatal generáció, amely szembefordult a megelőző nemzedék bűneivel és eldobta magától annak fölényes és tudatlan szemléletét, nagy történelemcsináló hivatással állott itt Kis-Magyarország vajudásának időszakában. Ezt a nagy hivatást naivításból vagy túlokosságból politikai aprópénzre váltotta és intellektus helyett beáll — reformintellektusnak.

A reformkor pedig szükségképpen csúfot tesz rajta, ahogy az intellektus megbűnhődik a behódolásért Németországban, Ausztriában és Olaszországban egyaránt. A generáció elkövette a maga nagy történelmi ballépését. Számára legföljebb képviselőség van már: föltámadás és történelemtevés nincs!

Faragó László

Rónai Zoltán Vándor Zoltán álnéven Párizsból és Brüsszelből küldte tudósításait a Népszavának. Ebben a cikkében a franciaországi belső helyzettel foglalkozik és analizálja a francia fasiszták helyzetét is.

A HOROGKERESZT ÉS A VESSZŐNYALÁB ELLEN

1936 május 10.

(Párizs, május 8. — A Népszava tudósítójától.) Április utolsó és május első vasárnapján Franciaország népe a horogkereszt és a vesszőnyaláb, a német és az olasz fasizmus ellen vonult föl. A francia fasizmus egyik lapja, az „Action Francaise", keserű szemrehányást tesz a tűzkeresztesek vezérének, de la Rocque ezredesnek, mert halálfejes embereivel megrémítette és a szocializmus karjaiba kergette a francia kispolgárt. Azt hisszük, az „Action Francaise" téved. A baloldal hatalmas választási győzelme nem de la Roque ezredesnek, hanem őnála nagyobb Führereknek műve volt. Valósággal jelképes jelentőségű eseménye a francia választásoknak, hogy a német fasizmussal való barátságot hirdető frontharcos vezért, Jean Goyt megverte szocialista ellenjelöltje. A fasizmussal és barátjaival szemben a francia nép a szocialista párt védelmét kereste.

Szocialista vezérlet alatt

Az utóbbi félszáz esztendőben a radikális párt állt a francia baloldal és a francia parlament élén. Franciaországban a kormányok gyorsan váltják föl egymást. De azért alig van Európában olyan ország, amelyben a politikai és gazdasági élet olyannyira állandó lenne, mint Franciaországban. A világháborút követő gazdasági válság azonban Franciaországban is mély változásokat hoz létre. A francia radikális párt nem váltja be azokat a reményeket, amelyeket azok a középrétegek fűztek hozzá, amelyeket a válság nem jobbfelé lendít, mint Németországban, hanem balfelé. Az 1932-es választások megerősítik a radikális párt parlamenti befolyását. A hitleri győzelem azonban a francia ellenforradalmi reakciónak megnöveli a szarvát. A február 6-i eseményekkel, a reakció tüntetésével szemben tehetetlennek bizonyult a radikális kormány. A radikális párt átadja a hatalmat Doumerguenak, majd

Lavalnak. Olyan politikusoknak, akik kacérkodnak a francia fasizmus élharcosaival, a tűzkeresztesekkel. A doumerguei és a lavali reakcióval szemben a radikális párt nem mutat erős öklöt. Tűri, hogy a kormányok szőrmentén bánnak a fasiszta ligákkal, nem szakítanak a válság hatását csak élesítő deflációs politikával.

A francia munkásokon túl, akik ebben a jórészt kisparaszti és kispolgári országban nem játszanak olyan szerepet, mint például Angliában a parasztok és kispolgárok közül is igen sokan komoly leszámolást követelnek a fasizmus francia válfajaival. Szakítást a deflációval, Laval dekrétumaival, amelyek hatálytalanoknak bizonyultak az árak, és hatályosaknak a bérek lefaragása kérdésében.

Ennek a hangulatnak az eredménye, hogy a radikálisok és a jobboldal között álló középpártokat a választások eredménye nagyon meggyöngíti és a radikálisok sorait is megritkítja. Amíg a radikálisok balszárnya nyer is mandátumokat, addig a jobbszárny, a radikális lavalisták csoportja elvérzik. A második fordulónál a szocialista párt még jobban előretör, mint az elsőnél. 890.000 kommunista, 910.000 radikális szavazattal szemben áll 1,460.000 szocialista. Azok a neoszocialista vezérek, akik a szocialista párt jobbszárnyát elszakították az anyapárttól, nagyobbára kibuknak. Nyilvánvalóvá válik, hogy a baloldal tömegei a szocialista pártot tekintik a baloldal vezető pártjának. A radikális párt nem semmisül meg, megmarad erős tömegpártnak, de azt a vezetőszerepet, amelyet a harmadik köztársaság történetében játszott, nem tarthatta meg a Harmadik Birodalom fenyegető rémével szemben. A baloldal szocialista vezérlet alá kerül. Ez a történelmi jelentősége a lezajlott francia választásoknak.

A munkások és a parasztok pártja

A francia szocialista párt Európa összes szocialista pártjai közül talán a legjobban érdemli meg a munkások és parasztok pártjának a nevét. A lezajlott választásoknak nemcsak az a fontos eredménye, hogy Párizs teljesen baloldalivá lesz, hanem az is, hogy a parasztság nagy lendülettel a szocializmus felé fordul. A francia szocialista párt mindig vezetett Franciaország igazi nagyipari vidékein, Északfranciaország ipari megyéiben, bányavidékein. Közép- és Délfranciaország nem egy megyéjében erős gyökereket eresztett a paraszti földbe. Ezeket a megyéket, mint például Alliert, nemcsak megtartotta, állásait itt nemcsak kiépítette, hanem előretör Franciaország maradi paraszti vidékein is, mint Bretagneban, Normandiában. Nem véletlen, hogy a francia szocialista párt vezérét, Leon Blumot jórészt francia parasztok választják meg Narbonneban. A francia parasztság jelentős része úgy kezd feltekinteni a szocialista pártra, mint a parasztság érdekeinek egyedül hivatott védőjére.

Míg Spanyolországban a nagybirtokok felosztásával függ össze a paraszti szocializmus hatalmas megnövekedése, addig Franciaországban, ahol a nagybirtokkal nagyban és egészben leés felszámolt a nagy forradalom, nem az agrárreform az, ami a parasztságot a szocializmus közelébe sodorja. A francia paraszt a szocialista párttól várja vevőit, a városi rétegek fogyasztóképességének megnövelését, a kartellek árdrágításai ellen való elszánt harcot, tervgazdasági módszerek segítségével a mezőgazdasági termékek árának stabilizálását. Szóval, a népfront agrárprogramjának megvalósítását.

Mitől fél a jobboldal?

Hogy a népfront programját megvalósítja, ezt várják a francia dolgozók tömegei. S ettől fél a francia jobboldali sajtó is. A népfront programjának egyik fontos pontja a sajtó pénzforrásainak felderítése. S ez igen kellemetlen volna. Alapjában véve ez a program, amelynek megalkotásában nemcsak a szocialisták és a kommunisták, hanem a radikálisok is résztvettek, nem túlságosan forradalmi.

Csak egy kérdésben követeli a legmesszebbmenő szocializálást, a hadi ipar kérdésében. Ezen a ponton még a tisztikar egy része is örömmel üdvözli a szocializálást. Annál kevesebb örömet okoz azonban a nehéziparnak s a vele szövetkezett banktőkének. A fináncarisztokráciát bántja a nemzeti bank állami irányítására vonatkozó része a programnak s a nagy jövedelmek komoly megrázkódtatásának sürgetése. A mammutvagyonok és a mammutjövedelmek megadóztatása révén igyekszik majd az új kormány a szocialisták vezetése alatt előteremteni azokat az anyagi forrásokat, amelyek szükségesek a nagyszabású közmunkákhoz, a munkanélküliség leküzdéséhez. Pétain marsall, akit a választási harcban a jobboldal nagyágyúként vonultatott föl, kifejtette, hogy semmit sem lehet kezdeni az olyan nemzettel, amelyiknek nincsen lelke. Egyik baloldali politikus erre azt felelte, hogy a nép viszont mit sem tud kezdeni az olyan politikával, amely kenyér helyett csak lelkiekkel látja el. S mivel a népfront nemcsak a nemzeti lelket akarja táplálni, hanem a nemzeti testet is s ennek érdekében a fináncarisztokrácia, a nagytőke képviselőivel szemben energikus politikát folytatni, nagy az ijedtség a jobboldali berkekben. S ez a félelem olyan komoly, hogy elmaradt az előre bemon-

dott börzepánik, mert a nagytőke félt attól, hogy erre a pánikra az új rend még erélyesebb rendszabályokkal felel.

A római béke ellen

A jobboldal egyetlen reménye, hogy a szocialista kormánytól a radikális párt egy része megtagadja a támogatást.

A radikális párt ugyan meggyengült, de nélküle nincs baloldali többség. A helyzet kulcsa az ő kezükben van. A jobbközéppel és a jobboldallal együtt tud szükség esetén úgynevezett nemzeti, magyarán: kapitalista kormányt alakítani. A szenátusban övé a többség. Sok lehetősége azonban ennek a feltevésnek egyelőre nincs. A két Eduard kétlelkű pártjában, mint ahogy a radikálisokat az „Ami du Peuple" nevezi, a baloldali Eduardnak, Daladiernek ma nagy többsége van. A második Eduard, Herriot is a tömegek befolyása alatt áll és nem akarja a radikális pártot jobbfelé, a megsemmisülés felé vinni.

A győztes népi frontra nemcsak a belpolitikában, hanem a külpolitikában is sorsdöntő napok várnak.

Május 11-én kezdi meg a Népszövetség tanácskozásait az abesszíniai kérdésben. A végzetes lavali politika terhe nehezedik Franciaországra. Lehet-e az abesszíniai olasz győzelem után változtatni azon a helyzeten, amelyet Laval politikája teremtett? Ez a kérdés sokban függ Anglia magatartásától. Hoaret helyéről az angol nép felháborodással söpörte el. A fasiszta siker, úgy látszik, megerősíti Hoaret, akinek politikája felé hajlik egészen nyiltan Austen Chamberlain és kevésbé nyiltan Baldwin.

A francia radikálisok soraiban többen vannak, akik a horogkereszt elleni küzdelemben szeretnének az olasz fasizmussal szövetkezni és az angol-francia megegyezést hoarei és stresai alapon nyélbeütni. Ez ellen a látszatnépszövetségi politika ellen fellázad az angol munkáspárt lelkiismerete és ebben a kérdésben az angol munkáspárttal együtt van a győztes francia szocialista párt minden rokonszenve. A kapitalista népszövetségi politikával szembekerül a szocialista. Az a szocialista külpolitika, amelyik nem a népek ókori elnyomásának szellemét lehelő, római békét, a „Pax Romana"-t akar, hanem a nemzetközi igazságosságnak, új világ új rendjének lelkéből lelkedzett világbékét. *(vz)*

A „legnagyobb magyar falu", Orosháza története és társadalomrajza elevenedik meg e sorokban. Egy kissé az egész országé is.

OROSHÁZA A TÖRTÉNELEM SODRÁBAN

1936 július 5

Amint Mezőtúr állomása után a vonat nagy robajjal áthalad a Berettyó rácsos hídján, rövid út után már a Körösök vármegyéjében járunk. 20—30 kilométereket fut a vonat, amíg új megállóhoz érkezik. A végeláthatatlan lapos rónán azonban tanya tanya mellett bizonykodik arról, hogy dolgos mukáskéz és verejték tette termővé ezt az áldott televényt, amelyet a három Körös sok-sok ezer éven át hordott ide az erdélyi hegyekről.

Kvarchomok, elmállott márga keveredett itt vérrel és könnyel, hogy megalkossa a legacélosabb búzát termő területet.

Az óriási szemfedő.

Az utasok közül, azonban kevesen tudják, vagy hiszik, hogy a ringó kalásszal, tövig égett tarlókkal, haragoszöld kukoricatáblákkal tarkított, nagy billiárdasztalhoz hasonlító síkság óriási szemfedő, amely alatt embertelepek, falvak, városok százai alusszák örök álmukat. A történelem is több mint száz községnevet sorol fel, de még sokkal többről tud a szájhagyomány. Ezeket mind elsöpörték a vészes viharok. A magyar történelem során munkás, dolgos élet folyt bennük, de legtöbb sorsáról és életéről sem okmány, sem levéltári adat nem maradt és még ilyen történelmi fejfa sem őrzi emléküket.

Kun pusztítások, tatár-török dúlások, a Dózsa-felkelés után bosszújáró hadjáratok, Cserni Jován, Peró parasztjai, kuruc és labanc ölték itt egykor a lakosságot. Mindegyik igyekezett tiszta munkát végezni. Nyomukban kő kövön nem maradt. A romokbadöntött vályogfalak végleg eltűntek. Mégis mindig akadt újra és újra munkáskéz, amely feltörte az elgazosodott gyepet, pusztákat, tanyákat, falvakat épített és újra benépesedett a megye.

Amikor vagy kétszáz évvel ezelőtt a törökök elhagyták ezt

a helyet, alig hétszáz család maradt a megyében, pedig a törökdúlás előtt ez volt Corvin János legértékesebb uradalma, amelyet még sokkal korábban Zuard nemzetsége népesített be. Ezek Mén Marót kazár király csapataitól foglalták el a földet. A törökök kiűzése után a gazdátlan területek fölött való nagy osztozkodás alkalmával Harruckern János osztrák főúr kapta meg az egész vármegyét III. Károly királytól, aki sok pénzzel tartozott Harruckernnek hadiszállításokért. Az osztrák főúrnak szabad választást engedett III. Károly a budai malom és Békés megye között. Harruckern a budai vizimalmot választotta, mert a néptelen, koldússzegény megye birtoklása sem örömet, sem hasznot nem jelentett volna a híres „linzi péknek", a budai malom pedig szépen kereste a vámot. Erről a helyzetről tanácsadói révén a király is még idejében értesítést kapott és a Wenckheim-család őse mégis csak Békés megyét kapta.

A magyar népről, a földhöz való ősi jogáról pedig újra „megfeledkeztek" a nagy osztozkodásnál. Róluk és nélkülük döntöttek. Szlovákok, románok, németek és magyarok.

Az új tulajdonosok messzi vidékről hívott telepesekkel népesítették be a megyét. Gömör megyéből szlovákok, Erdélyből románok, Elszászból, Lotharingiából és Würtembergből németek telepedtek ide, magyarok csak a Dunántúlról jutottak, mint vallásuk miatt protestánsok, a homokkal belepett romok közé.

A gömöri jobbágy kis házat, belsőséget, verejtékkel termelő, de biztos síneken haladó és kegyetlen lét után csendes halált biztosító életet hagyott ott, amikor a Körösök megyéjébe költözött, mert itt a polgári rendbe való felemelkedését remélte. Gyermekkorunk drótostótjainak édes testvérei voltak; ha kellett, félvilágon át futottak a csábító arany után.

A németek kalandorok voltak. Egyrészük, mint „landsknecht" szerződött Savoyai Jenő seregébe. Végigrabolták és végigszerették Európát, néha heteken át árokpartján háltak, de ha jól ment soruk, selyembe, bársonyba öltöztették asszonyaikat. Egyrészük kovácsmesterséget űzött valahol a Thule partján és elfogta őket a vágy, az idegen nap, víz, a másízű kenyér földje, az idegen asszony csókja után. Felkerekedtek, bőrkötényt, ráspolyt, zanglit, kalapácsot kötöttek batyuba és itt álltak meg, a Tisza partján.

Itt-ott zsidó is volt az ősök között, élniakaró, dolgozni, örülni tudó zsidók. 1885-ben száznegyven gyermek járt az iskolájukba, ma már kiveszőben vannak. A fiúk olvasni tanult, az unokának gátlásai is támadtak és szégyenli az őst. Jövőre már csak hét zsidó gyermek nő fel az első osztályig.

Végül protestáns gyermekek is kerültek ide, kétszáz esztendővel ezelőtt a tolnamegyei Zomba községből és a mai Orosháza nádas, zsombékos terültén telepedtek meg. A Dunántúlról hozott puritánság, földszeretet, munkavágy jellemezte ezeket a szegény zselléremberéket. Emberfölötti munkával tették termővé az ingoványt, két sor házat építettek rajta és ezzel megvetették a mai Orosháza alapját. A monda szerint a régi Orosházát 1705 táján szerb rablók pusztították el, de a hetven családból álló Dunántúlról menekült kis csapattól létesített telepből 180 év alatt „Magyarország legnagyobb faluja", a 25.000 lakosú Orosháza lett.

A keveredés szerencsésnek bizonyult. 1744-ben, Szent György-napján rakták le az első sárkunyhók alapjait, a lelkiismeretük szabadsága miatt elűzöttek is megteremtették új hazájukat. 1744-ben a helytartótanács már meghagyta Békés megyének, hogy „Orosháza helységéből az evangélikus prédikátort elmozdítsa, az ottani sárból épült imaházat szétveresse és a lakosság evangélikus istentiszteletét megszűntesse". Évtizedekig tartott az üldözés, a vidék néptelen vadonná pusztult. Városok, helységek és templomok odvas düledékei körül nem emberek, hanem vadak és madarak honoltak.

A környék testvértámadástól is szenvedett. A hódmezővásárhelyi pásztorok a telepeseknek „gulya-marharáhajtás és riasztás, éjszakán a sátorok karóikba vetett és szilaj lovakra hámzott szőrkötelek általi rombolással" ártottak. Pusztító szélvészek, szárazságok, hétszűk esztendők, tűzvészek, 1831-ben az 1406 embert elpusztító kolera, három év mulva földrengés, majd marhavész zúdultak a telepesekre. Mégis rengeteg viszontagság után nemcsak Orosházán, hanem egész Békés megyében újra negyedfélszázezer dolgos kéz túrja a földet, veri az üllőt, vesződik állatokkal, a verőfényes, napsütéses megye kék ege alatt és tízezerszámra vannak újra zsellérek, akik földben a földért dolgoznak és mégis nincs annyi saját birtokuk sem, hogy megállhassanak rajta.

Idegen dúlások, magyar oligarchák vérengzése pusztította ki itt egykor az ősmagyar lakosságot és ma a munkanélküliség és a nyomorúság vágja közöttük a rendet. A gyermekek 75 százaléka rosszultáplált, satnya és beteg. *(—i)*

GYŰLÖLET ÉS HÁBORÚ

Irta: *Fodor József*

Én ott voltam
A pokolban,
Nekem jogom van
Kiáltani:
Haljon meg, ami
Gyűlölet és háború!
S míg e szomorú
Föld gonosz készületekben dobban,
Számon nem fogod hallani:
„Jól van!“

Főzzetek forró szurokban,
Érc-tűzben égessetek:
Míg lázas szívem üteme dobban,
E kor lelkihangja leszek!

Minden nap új őrületek,
Ó, minden jó már darabokban,
És én nem pihenhetek,
Míg nem lesz változás a rosszban.

Vagy magamra rántom az egek
Dúlt kárpitját s a beteg,
Vén földet s úgy lihegek
Gyötrő, haldokló haragomban:

Ó, vad Föld, aki annyi szóban
Vitt — és vérben pirulóban
Annyi hit: s ülsz vad álomban —
Szakadj szét, ha nem lehet jobban!

1936

A spanyol polgárháború kitörése után jelent meg ez a vezércikk, amelyben a Népszava a magyar munkásosztály nevében szolidaritást vállalt a szabadságharcosokkal.

A VÉR ÉS TŰZ

1936 július 5.

országává lett Spanyolország. Az ellenforradalom erői fellázadtak a demokratikus köztársaság ellen. Egész Spanyolországban kemény küzdelemben áll a köztársasághű hadsereg és a fölfegyverzett nép a fasiszta lázadókkal, akik fegyvert emeltek az alkotmányos kormányzat ellen.

Három napon át a szabadság és demokrácia minden híve és barátja, Európa munkásságának milliói szorongó szívvel, aggodalmas lélekkel tekintettek a forrongó Spanyolország felé és csak akkor szabadultak fel a nyomasztóan kínos bizonytalanság alól, amikor megérkeztek az első győzelmi jelentések Madridból, Szevillából...

Ma már bizonyosnak látszik, hogy a spanyol demokratikus polgárság, a szocialista munkásság és a parasztság a köztársasághű katonaság segítségével visszaszorítja és letiporja a fasiszta ellenforradalmat. Még folynak a harcok, még dördülnek az ágyúk és ropognak a puskák, de már nem kétséges, hogy a köztársaságot megmenti Spanyolország népe: a polgárok, munkások, parasztok szövetsége.

A forradalmi és ellenforradalmi erők küzdelme riasztóan súlyos áldozatokat követelt már eddig is. Sok vér kiömlött, sok emberélet pusztult el a kétségbeesett utcai harcokban. Sevilla, Granada, Cordoba nevű spanyol városok utcáin patakokban folyt a vér, halottak borították a kövezetet és sebesültek fájdalomkiáltásaival telt meg a napsugaras levegő. És még nincsen vége...

Mindig megdermed a szív, amikor tömegsír nyílik meg, amikor életek omolnak porba, amikor az erőszakos halál tipor belé az életbe. Tisztelet és gyász a halottaknak, de a megdöbbent szívekből fölszáll a kérdés: ki felelős?

Ki felelős a halottakért, a kiontott vérért, az elpusztított javakért? Ki felelős azért, hogy egy nagy és szép ország, amely elindult a demokrácia, a szabadság, a kultúra és a fejlődés útján, máról-holnapra a polgárháború véres lángjaiba zuhanjon? Ki felelős érte, hogy Spanyolország nem tud megnyugodni, hogy népének állandó, feszült készenlétben kell lennie, ahelyett, hogy tovább építhetné jövőjét?

Ezekre a szívet-lelket ostromló kérdésekre csak egy felelet van: mindazért, ami Spanyolországban az utóbbi években és most, e lázas napokban történik — a fasizmus a felelős. A fasizmus, amely mögött ott sorakozik a nagybirtok, a nagytőke és a klerikalizmus.

A nép ellenük fordult, ellenük szavazott, a demokrácia mellett döntött, az alkotmányos szabadság mellett. Ezek a hatalmak azonban nem tudtak és nem tudnak belenyugodni a nép döntésébe. Újra a diktatúra gyalázatos barbárságába akarták dönteni a spanyol népet. Vissza akarták szerezni vesztett hatalmukat, hogy övék legyen a föld, az ország és a hatalom és hogy Spanyolországban csak egyfajta szabadság lehessen: a kizsákmányolás szabadsága, csak egyetlen jog uralkodhasson: az erőszak joga, csak egyetlen szellemi megnyilvánulás lehessen lehetséges: a klerikalizmusé. Ezt akarták, akik vakmerően és felelőtlenül a spanyol demokrácia ellen lázongtak, amikor az idegenlégió élén ezek a „hazafiak“ a spanyol nép ellen vonultak.

Tervük — ez most már kétségtelen és bizonyos — nem sikerülhet, lázadásukat leveri a nép, amely tanulságokat szerzett és nem felejtette el az asturiai rémnapokat, amikor az ellenforradalmi hordák barbárul beléjegázoltak és úgy vadásztak rájá, mint a dúvadakra.

A spanyol nép tanult a maga sorsán és tanult a diktatúrás országok népeinek rettenetes sorsán is. Nem akar a diktatúra barbárságának vascsizmája alá kerülni. Nem akarja, hogy szolgaságba tiporják. Nem akarja, hogy megfosszák az élet legnagyobb kincsétől: a szabadságtól. Nem akarja, hogy elvegyék tőle, amit megszerzett: a jogegyenlőséget, a szociális törvényhozást, a nagyobb falat kenyeret. Szembeszáll a lázadókkal. Fegyvert ragadott és — harcol a végső győzelemig.

Ez a felszabadító küzdelem milliók és milliók szívében ver hatalmas visszhangot és magasra lobbantotta a népek reményét: talán-talán az új korszak valóban megkezdődött.

A világon most mindenütt velünk együtt azt kívánják a spanyol népnek, hogy jusson túl minél hamarabb a véres polgárháború szörnyűségein, hogy hozzáláthasson demokratikus jog rendjének olyan kiépítéséhez, amely biztosítja a békés fejlődés és a virágzást. És megteremthesse szabadságának biztosítékait és a rendet, amely nélkül nagy dolgokat művelni nem lehet.

Nagyszerű harca, amelyet önfeláldozó és csodálatos hősiességgel vív az ellenforradalommal, bizonyára teljes és föltétlen győzelmet hoz neki és ez egyszer és mindenkorra elveszi majd a kedvét azoknak, akik ellenségesen állnak szemben a köztársasággal, minden újabb támadástól.

Amilyen erős kézzel ragadta meg a fegyvert a bátor és hősies spanyol nép — a szabadságért, bizonyára éppen olyan erős és kemény kézzel lát majd hozzá a rendteremtés nehéz munkájához és akkor teljessé teszi győzelmét, eléri, amit akar: a nép országává, kikezdhetetlen és megdönthetetlen erejű demokrácia hazájává teszi Spanyolországot.

A Népszava olvasói nemcsak politikai irányítást kaptak, hanem szinvonalas tájékoztatást a szellemi élet minden területén.

A GYÁSZINDULÓ

1937 március 7.

Mint zenei műforma, voltaképpen újabbkeletű. Már a legrégibb népeknek is volt ugyan gyászzenéjük, de a népmuszika ősi hagyományai eléggé biztosan tájékoztatnak minket afelől, hogy ilyen zene jobbára halottas- és siratóénekekből állott, amelyeket esetleg hasonló jellegű táncok egészíthettek ki. Halottas- és sirató-zene azonban már alaptermészeténél fogva ellentéte a gyászindulónak. Hiszen az utóbbinak főalkotóeleme a rítmus, amely műfajbeli helyét, hovatartozását meghatározza. Halottas- és siratóénekek viszont javarészt kötetlenül csapongó, tehát ritmikai szempontból szabadon feloldott melódiák; a holttetem mellett virrasztó közeli hozzátartozók és szoros barátok gátlástalanul hagyják ömleni sajgó érzéseiket, panaszos megemlékezésük parttalanul hullámzó kitöréseit. Dallamaik el sem viselnék azt a szigorú metrikus megkötöttséget, amelynek, ha nem is mindig fegyelem az okozója, hát legalábbis az önfegyelemre való törekvés a megmagyarázója.

A tánc itt, mintegy áthidaló jelenségként szerepel, amennyiben a testmozgás ritmuselemeit tólja előtérbe és így fokozatosan vezet át a helyhezkötött szertartásoktól a helyszínüket változtató, elhagyó ritmusokhoz.

A gyászinduló tehát eleve nem a magánélet jelensége, hanem nyilvános, mégpedig eredete szerint katonai természetű. Bizonyára azzal fejlődhetett ki, hogy magasrangú katonatiszteknek megadták az ünnepies végtisztességet és hogy csapataik elkísérték őket utolsó útjukra. Ilyen szokások előfeltétele azonban az állandó hadsereg, mert a zsoldosok háborús időkben alig értek rá efféle körülményes és hosszadalmas ceremóniákra, tömeges gyülekezésekre, amelyeknél csak céltáblát nyújtottak volna a támadó ellenfélnek. A háború befejeztével viszont széjjelszéledt

a zsoldoshadsereg, tehát nem nyilt módja ilyen békebeli tömegpompa kifejtésére.

Föltehető, hogy voltak vontatottab ütemű harsona- és kürtjelzések, amelyekkel a menetelő katonák egyébként élénkebb lépteit lassították s valószinű, hogy a gyászindulók műfaja efféle célirányos, vagyis kifejezett okot szolgáló „Gebrauchsmusik"-ból, használati zenéből fejlődött ki. Az európai muzsika ragyogóan kiteljesedett barokk-korszakában még nem találkozunk a műfaj képviselőivel: talán az úgynevezett „tombeau"-k egyetlen kivételével: ezek a komor táncok ugyanis a „pavane" további ellassítása útján fejlődtek kifejezetten gyászoló jellegűvé. Elszigeteltségük oka, hogy a korszak muzsikája inkább az ünnepien emelkedett vigasság és a fejlettigényű szórakoztatás eszköze és egyben dísze is volt.

Irodalma alapján számottevő műfajjá a romantikus korszakban lett a gyászt indulóban megérzékítő muzsika. S érdekes, hogy egyfelől épp az ütem egyenletes eluralkodása, másfelől az egyenletesség lelki gátlásai azok a tényezők, amelyeknek összeütközése a formában rejlő lehetőségek legszebb kiteljesedéséhez vezetett. Hiszen a romantikus egyéniség tulajdonsága, hogy egyedemberként kivonja magát az egyenlőség kötelékei alól s a maga sajátos érzelmi és eszmei területén kalandozik el. Romantikus egyéniség szabad utat enged hangulatainak és a gyászoló menetből félre mer álni, társai mögött el mer maradozni, ha érzései erőt vesznek rajta és merengése elnyomja benne a külvilág parancsára hajló engedelmességet.

Chopin és Mahler

Ha széjjelnézünk a gyászinduló irodalmának reprezentatív alkotásai között, szemünkbe ötlik, hogy a legkiválóbbak egyúttal mindig a típus valamelyik alaplehetőségét élezték ki.

Chopin világhírű gyászindulója például egy egész helyzetképet tár fel előttünk: oly lírai jelenetet, amely egyszersmind mélyen jellemzi szerzőjét is. Bellinit temetik, Chopin fiatalon elhúnyt kedves barátját, a „Norma" mélabúsan zseniális szerzőjét. Chopin a három részből álló dalforma szerint tagozódó gyászinduló első szakaszában még társulóan lépked együtt a gyászoló barátok és tisztelők hatalmas táborával.

Eszmei gyülekezet ez, amelyben gondolataikkal résztvesznek mindazok, akiket a távolság távolmaradásra kényszerített. A gyászinduló szélesen zengő-kongó akkordok mélyéről fel-

örvénylő, megrázóan sötét melódiája többet ecsetel holmi ténylegesen ballagó csoportnál és boltozatot ível mindazok fölé, akik az elhúnyt szerző muzsikájának szeretetében egyesülnek és szívbőljövő muzsika jegyében közösségé válnak. Ámde a Trióban (a dalforma középső részében) szinte elszigetelődik egy merőben magános melódia. Időmértéke nem változik. Chopin, a társadalmi szokások tisztelője, az etikett elszánt ápolója izléstelennek tartaná, ha kilépne a sorból és magánérzelmeit holmi kirívó külső gesztussal leplezné le. Magábamélyedve mégis együtt ballag a többiekkel, ha bánata úrrá is vált fölötte. Zengő belvilágában teljesen megfeledkezett róluk és csakis önmagát hallja. De a külvilág mégsem szünt meg lenni számára, hanem öntudat alatt jelen marad, mint beidegzett jelenség, amelynek talán éppen azért veti alá magát, olyan alázatosan, hogy engedményeivel egyúttal megszabaduljon a mások beavakozása nyűgétől. Mint ahogy az érzékenylelkű gyermek csak azért teljesíti szülei parancsát, hogy ezeket a neki ellenszenves parancsszavakat lehetően ne hangoztassák többé előtte... Aztán felriad elrévüléséből Chopin, ismét ráeszmél környezetére s vele együtt fejezi be útját.

Nem így Mahler. Ő is együtt lépked a többiekkel, ő is elrévül. De fájdalmában szeme mintegy kiéleződik és ingerlékenyen leltározza a külvilág fonák és visszás jelenségeit. Tekintete megakad a hazug gyászolókon és az alakoskodókon, a titokban örvendezőkön. Első szimfóniájának gyászindulójában tudvalevőleg az erdő vadjai kísérik nyugvóra a halott vadászt. Van-e ennél visszásabb elképzelés?... Az utcai plakát szarvasmarhái jutnak eszünkbe, amelyek könnypatakokat sírnak, mert a győztesen olcsóbbodó ponty „veszélyezteti“ húsuk kelendőségét. Talán az őzek és nyulak is amiatt nyugtalankodnak, hogy már többé nem kell nyugtalankodniok? Rosszul érzik magukat, mert életük túlontúl biztossá vált?... Korántsem. Szemforgatók ájtatoskodó menete ez. Titokban máris fellélegzőkké, akikben mindamellett lüktetnek még az egyénien nagy hatás utórezgései. Még befolyása alatt állanak a delejes akaraterőnek, amely sokáig megfékezte és engedelmességre kényszerítette őket. Idomított vadállatok módjára berzenkedve és felhorkanva bár, de meghajoltak előtte és végrehajtották parancsolatait. Mihelyt lehullott koporsójára az utolsó rög, megszűnik a varázslat végső utóhatása és boldogan rebbennek majd széjjel.

A gyászindulónak ilyen irónikus és keserű pesszimizmussal

telt elképzelésétől nem éppen különbözik az ötödik szimfónia gyászindulója, melyet nemrég hallottunk Brunó Walter vezénylete alatt a bécsi filharmónikusok eszményien kifogástalan előadásában. Itt az illuziót temeti Mahler, fejlődése egyik letűnő korszakának letűnő ábrándjait. Milyen szép is volt, amikor még ilyen eszményképeket hajszolhatott, hitt és bízott megvalósulásukban! Milyen szép volt, amikor még ilyennek látta a világot, de az idő elmúlt felette... S ő miközben eszményképeinek koporsója mögött bandukolt, ismét szertefigyel és újra megpillantja azokat is, akik kárörvendeznek vesztett illuziói felett és úgy vélekednek, hogy könnyeinek árjából vizet hajthatnak saját malmukra, gyönge pillanatában talán végképp derékba szelhetik a nekik kényelmetlen akadékoskodó jövevényt: az ideáljainak szolgálataiban még önkezétől is megsebesülő hőst.

Wagner és Beethoven

Szögesen ellentétes mindezzel Wagner gyászindulója az „Istenek alkonyá“-ban. Siegfriedet, az orvul meggyilkolt daliát pajzsokra fektették és viszik az álnok Gibihulgok csarnoka felé. De a fájdalmában megrendült zeneköltő előtt most ugyanúgy siet el a külvilág, mint amikor Tristan és Isolda halálosan sóvárgó szerelmét megénekelte. Mérhetetlen fájdalmában már csakis az elesett hős sűrített elvi jelentősége rajzolódik ki lelki szeme elé, annál élesebb körvonalakkal. Siegfried gyászindulója voltaképpen — életrajz. Zenével kifejezett megzenésített életrajz, ha úgy tetszik s az egymásbafonódó ölelkező vezérmotivumok szinte elénk tárják, hogy Wagner most búcsuzóul áttekint hősének életén és mintegy utolsó körképben foglalja össze ennek az életnek külső menetét és belső eszmei lényegét.

Beethoven „Eroica“ szimfóniájának gyászindulója középutat nyit egyfelől a reális menetelést kihangsúlyozó, másfelől a menetelés ritmusképleteiről egészen lemondó, ideális gyászinduló főtípusai között. Mozart „Maurerische Trauermusik“-jában már előzetesen megmutatta, hogy még a reális menetelés is idealizálódhatik, — amennyiben önmaga eszményképét vetíti ki. Beethoven dicsérő jelzők felett álló alkotása bizonyos mértékben ilyen elgondolások szellemi leszármazottja. Epizódikus állomások simán szövődnek bele tömegeket hömpölygető gyászindulójába. Beethovenben megvan a romantikus egyéniség benső felszabadultsága ahhoz, hogy külső látható jelekkel is megéreztesse azt, ami benne végbemegy. Nem alkalmazkodik szokásokhoz, előítéletekhez és

ha könnyezve eltünődik, bizony megáll és nem törődik a többiekkel. Ám, de megállásban kifejezi, hogy most a többiek legszívesebben ugyancsak megállnának vele; egyúttal tehát miattuk is vesztegel és ezáltal felszabadítóan hat rájuk.

Ő is áttekint ideális hősének életén; megzenésített életrajzot nyújt ő is. De azt az életrajzot beleilleszti a külső élet körülményeibe és a tárgyi világot összeegyezteti az eszmék elvont világával. Gyásza ezáltal sohasem magányosodik el, privátjellegű, egyéni gyásszá, hanem mindvégig megőrzi kollektív szellemét, még akkor is, amikor önmagáért szólal fel.

Jemnitz Sándor

A GYÜLEKEZET ELÉ

Irta: *Kassák Lajos*

Fölmutatom a kezeimet. Nézzétek:
ezek az öklök rombolnak a rombolókkal,
ezek az ujjak épitenek az épitőkkel.

Am jöjjön a biró, ki itéletet mond jó és rossz felett,
nézze meg azt, amit összedöntöttem és azt is,
amit felépitettem a semmiből. A külvárosok fia vagyok,
kék zubbonyba öltözött, nehéz járású rabszolga,
aki fáradt tagjain ma is érzi a láthatatlan láncokat
s anya tejével nem szítta magába az urak dicséretét.

Am jöjjön a biró, ki halálra ítéli az elbukottakat,
itt állok kifosztottan és számkivetetten az uccán,
amelyet én formáltam ki, mikor a két partjára
gyárakat, kaszárnyákat és palotákat épitettem.
Én, az örök senkiházi, aki magányosságomban is
millió vagyok, győzelmek reményével a szívemben
és minden időkben áldozatra készen a jövőért.

Am jöjjön a biró és csináljuk meg a számadást.
Megadtam a császárnak ami a császáré és azt is
megadtam, ami az istené. Most fordítsunk az érem
másik oldalára. Kérdezem: mit adtatok nekem
a gyárakért, templomokért és palotákért?
Ki védi meg az én szegény öregjeimet az éhhaláltól,
ki nyujt baráti kezet a fiaimnak, ki ajándékoz bölcsőt
az én leányaimnak, ha boldogtalanságukban is,
mint egykor az anyjuk, gyermekkel viselősek?

Am jöjjön a biró, aki itéletet mond jó és rossz felett.
Itt állok kifosztottan és számkivetésben az uccán,
millió testvéremmel együtt fölemelem a kezeimet s mondom:
igen — ezek az öklök rombolnak a rombolókkal
és ezek az ujjak épitenek az épitőkkel.

1937. XXXI. pártgyülés.

A Szimonidesz Lajos, a kiváló tudós, cikkében a gondolatszabadságért küzdő írók és munkáik szomorú sorsáról számol be.

AZ UTOLSÓ MAGYAR KÖNYVÉGETÉSEK

1937 március 28.

A könyvnyomtatás feltalálásának első századában a kellemetlen könyvekkel elég rövid úton bántak el: ha megkaphatták, az írójukat, a terjesztőjüket s magukat a könyveket is, — elégették. Amikor azonban a protestantizmus megerősödött, ez az egyszerű eljárás bonyolódott. A szerzők és a könyvkereskedők megmenekültek a hóhér kezéből, a könyvek ellenben továbbra is áldozatai maradtak a legkülönbözőbb üldözéseknek. Elkobozták, széjjeltépték, vízbe dobták, vagy máglyára vetették őket, ahogy a körülmények hozták magukkal.

De ez az eljárás is egyre szórványosabbá lett. A XVI. század második felében már hatalmas protestáns irodalom van, amelynek a létjogosultságát a katolikus cenzura tagadja ugyan, de inkább csak elméletileg, mert se a könyvtermelés hatalmas áradatát nem tudja megakasztani, se a termelt könyveket nem tudja kiparancsolni a világból. A XVII. és XVIII. században még minden cenzura inkább elméleti, mint gyakorlati, mert legszigorúbb módszerei sem tudnak akaratának érvényt szerezni. A XVIII. században, egyenesen azt lehet mondani, hogy a könyvüldözés inkább a tehetetlen düh jellegét ölti magára és kitöréseivel kelt figyelmet, mint azzal, hogy a gondolatok, eszmék és könyvek terjedésének komoly gátját vethetné.

Az 1764-iki országgyűlés határozatai Kollár Ádám könyve ellen

Az utolsó magyar könyvégetések mind ezt a jelleget hardják magukon.

Az első Mária Terézia idejére esik s nem az egyház, vagy a királyi hatalom akaratának a kifogása, hanem az országgyűlés közvéleményének a visszaütése egy nemzetellenesnek ítélt munka ellen. Ezt a munkát Kollár Ádám Ferenc, a bécsi udvari

könyvtár őre írta bizonyos francia egyházi törekvések ellen. Bossuet francia püspöknek és társainak az ellen az állásfoglalása ellen fordul, hogy a világi hatalom fölötte áll az egyházinak, hogy tehát ennek következtében a világi hatalomnak az egyházak dolgaiba több beleszólása lehet, mint amennyit a pápaság jogainak és hatalmának a védelmezői elismernek. Az írás tehát a hatalom érdekében íródott, nyílván udvari sugalmazásra. Nem is lett volna belőle semmi baj, hogyha mellékes kitérésként nem fejtegette volna azt is, hogy az uralkodói hatalomnak az egyház mellett meg kellene rendszabályoznia a nemességet is. Mert „a nemesség minden elvét és előnyt a maga számára követel, ellenben az osztó igazság és a törvények ellenére minden terhet a boldogtalan és nyomorúlt jobbágyság vállaira tol". Ez az állápot tűrhetetlen, azért rendelet kell teremteni a nemesi fekelés dolgában, és a nemesek adózása tekintetében.

Kollár könyve Bécsben 1764-ben, közvetlen a magyar országgyűlés előtt jelent meg s nagyon felháborította az országgyűlést, mert udvari sugalmazásra irottnak tekintették s mert a nemesi jogok hallatlan támadását érezték benne. Kollár hiába védekezett, hogy művét az illetékes hatóságok engedélyével adta ki, hiába hivatkozott arra, hogy a királynő maga is engedélyezte munkája kinyomtatását, a rendek talán éppen ezért, éppen az udvar megfélemlítésére és igényei közvetlen úton való megtagadásának a jelképeként azt kérték legalázatosabban a királynőtől, hogy a botrányos munkát koboztassa el, a lefoglalandó példányokat égettesse el, a munka szerzőjét száműzésse az országból s emlékezet okából az egész ügyet bélyegezze meg a törvénykönyvben is.

A királynő és a kormány annyira nehéz helyzetben volt, hogy Kollárt és könyvét nem tudta megvédelmezni.

Annyit ügyes taktikával elértek és kivittek, hogy Kollárt nem a nemesség ellen tett nyilatkozatai miatt marasztalták el, hanem azért, mert műve „vallási szempontból esik kifogás alá".

Ezen az alapon el is kobozták a példányait, sőt a mű eltiltása a római indexbe is bekerült s a lefoglalt példányok állítólag Pozsonyban máglyára is kerültek.

Kollárnak magának az ügyből kára nem lett, mert a királynő tovább is kegyes volt hozzá és mint könyvtárigazgató, udvari tanácsos és egy tekintélyes királyi birtokadomány tulajdonosa végezte be életét.

Kollár cáfolóját különbíróság ítéli fej- és jószágvesztésre meg sem jelent könyve miatt

Annál komolyabb fordulatot vehetett volna Kollár cáfolójának, Péchy István Ferencnek a sorsa, aki affelett való felháborodásában, hogy Kollár a nemességét állítja oda az ország megrontójának, terjedelmes történeti munkát dolgozott ki s ebben azt bizonygatta, hogy az ország bajainak nem a nemesség, nem is a papság, sőt nem is a török, vagy a tatár, hanem a német az oka s végigmenve az egész történelmen, Szent István királytól kezdve, összeállította a németség, az osztrák főhercegek, sőt a Habsburg császárok Magyarország ellen elkövetett bűneinek a lajstromát is.

Péchy művét ki sem adta, csak éppen hogy megírta s vagy három rokonával közölte.

Fejtegetései már kézírásban is oly veszedelmeseknek látszottak, hogy a vele való együttérzésnek még a látszatától is óvakodjék, saját édestestvére jelentette fel merényletéért.

A feljelentés eredménye szigorú bírósági eljárás lett, Péchy István Ferenc ellen, amelynek az lett a vége, hogy a bíróság elsőbb jobbkezének a levágására, azután pedig a feje és vagyona elvesztésére ítélte. A királynő azonban megkegyelmezett neki s Grácban való tömlöcre változtatta át a halálos ítéletet.

Itt a tragikusnak indult ügy anekdótaszerű befejezést nyert, amennyiben II. József gráci átutazása alkalmával Péchy alkalmat szerzett magának arra, hogy kegyelmet kérjen tőle. II. József, aki akkor még csak anyja társa volt az uralkodásban, nem vette tragikusnak azt a bűntettet, hogy Péchy egy meg sem jelent tanulmányt írt, a hatalmas Habsburg-ház ellen és kieresztette a börtönből.

Még a munkája sem semmisült meg, mert eredeti kézirata ma is megvan a magyar Nemzeti Múzeum kézirattárában.

Péchy pöre a Martinovics-pör mintája

Péchy epizódja azért is jelentős ebben az összefüggésben, mert a következő könyvégetésüggyel szoros összefüggésben van. Martinovics apátnak és társainak a bűnpörében ugyanis az uralkodó rendelkezésére az intézkedőknek a Péchy-ügyet kellett precedensnek tekinteniök s az ebben követett módszerek szerint kellett eljárniok. Ami körülbelül annyit jelentett, hogy nem kell a törvényes formákhoz tartaniok magukat, hanem szigorú intézkedéseket kell tenniök és kíméletlen ítéletet kell hozniok, de amikben egyúttal az a további kilátás is benfoglaltatott, hogy akár Mária Teréziának, akár uralkodótársának a példája szerint jár el majd el az ítélet meghozatala után az uralkodó, az ügy végső kifejlése mégis csak emberséges lesz.

A nádor, a királyi ügyész, a bíróságok, csakugyan a normához tartották magukat eljárásaikban s a bíróság a Péchy István Ferenc ellen hozott ítélethez hasonló elrettentő ítéleteket hozott.

A precedens köréből való kisiklás ott történt, hogy az uralkodó nem élt abban a mértékben kegyelmező jogával, mint arra a bíróság számított.

Így eshetett az, hogy az első csoportban több halálos ítéletet hozott a bíróság, sőt ezek közül egyeseket a Hétszemélyes Tábla még szigorított is. Amikor azonban az uralkodó hét halálos ítéletet végrehajtatott, a két bíróság többé egy halálos ítéletet sem hozott, hogy több jóvátehetetlen intézkedés ne történhessék.

Haladás a Péchy-pör precedensével szemben csak azon a ponton vehető észre, hogy a királyi ügyész a királyi tábla ítélete után több lázítóirat elégetésének a kimondását kérte, a Hétszemélyes Táblától, amit az meg is cselekedett.

Melyik a tizenkét, máglyára ítélt írás a Martinovics-pörben?

A Hétszemélyes Tábla összesen tizenkét írásra mondotta ki azt az ítéletet, hogy Martinovics és társai, illetve Ősz és Szolárcsik kivégzése alkalmával a hóhér által összetépessék és máglyán megégettessék. Ez a tizenkét irat a következő:

1. A marseillesi ének, Verseghy magyar fordításában.
2. A zágrábi szabadságfára kitűzött horvát versek.
3. A „Vox clamantis in deserto ad Hungaros“ című leoninus-versek, amiket Abaffy Ferenc írt.
4. A Marseilles francia szövege.
5. A „Monitum ad Hungaros“ (egyenlő intés a magyarokhoz) és az ember és polgár jogairól szóló (francia) nyilatkozat (a Káté).
6. Az az írás, amely azokat a titkos okokat fejtegeti, miért halogatja a kormány az országgyűlés megtartását?
7. A jövő országgyűlés követei számára készített utasítás.
8. A francia demokratikus alkotmány.
9. Az uralkodóhoz írt Martinovics-féle levél.
10. Ősz Pál védelme.

11. Ősz Pál iratai közül egy lázító vers és a

12. „Der Kreuzzug gegen die Franken" (Kereszteshadjárat a frankok ellen) című nyomtatott röpirat.

Az elégetés megtörtént, de az iratok mégis mind megvannak

Az ítélet végrehajtását teljes gondossággal Németh János királyi ügyigazgató írta elő. Rendelkezésének az iratok megégetésére vonatkozó része azt tartalmazza, hogy az iratokat a kivégzés után kell megsemmisítenie a hóhérnak, mégpedig úgy, hogy az öt elítélt lefejezése után felszítja a máglya tüzét, a kivégzést vezető szolgabíró ezalatt a kezében tartja az elégetendő írásokat és egyenként kikáltja, hogy melyiket adják a hóhérnak megégetés végett. A kivégzést vezető Szabó János szolgabíró így is cselekedett, amint azt 1795 június 9-én tett jelentésében leírja a „rendelt írásokat jelenlétében a mindenfelől tolongó nép szemeláttára teljesen porráégettette a hóhérral" s ilyenformán az egész gyászos kivégzés „véget ért". Hasonlóan égették meg Ősz Pál írásait is.

Az elégetés csak demonstráció volt, maguk az írások meg nem semmisültek. Mégpedig azért nem, mert másolataik is voltak, illetve készültek az uralkodó számára. Ezenkívül különösképpen másért is, mert — mint magam meggyőződtem a Martinovics-pör iratainak tanulmányozása közben — Ősz Pál védekezésének és versének az eredeti kézirata ma is megvan a pöriratok között, tehát a hóhérral a királyi ügyigazgató nem az eredeti példányokat, hanem legfeljebb azok másolatát égettette meg.

Így a nagy autódafé ellenére az a helyzet, hogy Martinovicsék valamennyi megsemmisítésre ítélt irata megismerhető, sőt Ősz Pál két legveszedelmesebbnek tartott műve, eredetiben is megvan.

Mikola István és Zsarnóczay János pasquillusai

Pontosan ez a tényállás Zsarnóczay János és Mikola István ügyében is, akiknek pöréről és a kivégzéséről Gárdonyi Albert azt írja, hogy „még rettenetesebb tragédia volt, mint Martinovicsé és társaié, mert ezek csupán a gondolatszabadságért véreztek el".

Az ellenük szóló ítéletet 1802 június 14-én hajtották végre.

„Szegény Mikola sehogysem tudta elhinni, hogy neki meg kell halnia és mindenáron beszélni akart a vérpadon, de a dobosok elnyomták a szavát. Feje csak a második csapásra hullott le,

Zsarnóczayhoz pedig négyszer vágott a hóhér, mert hosszú haja felfogta a csapásokat, tehát még kivégzésüknek a külsőségei is borzalmasabbak voltak Martinovicsékénál. A hóhér az ő iratait is megégette."

Ámde ezek az iratok is megvannak, mégpedig szintén eredetiben, vagyis a hóhér csak másolatokat tett a máglyára. Én legalább csak az „Újmódi török tükör"-nek nem tudtam nyomára akadni, ellenben azokat a pasquillusokat sorra megtaláltam, amelyek miatt városzerte igen nagy volt a felháborodás a tettesek ellen.

Az egész ügy ugyanis abból indult ki, hogy 1800 augusztus 20-ára virradó reggelen a Ferenciek terén levő kereszten a lámpagyujtogató, nyilván a lámpák eloltása közben tett körútján két írást talált. Az egyik egy égből esett levél formájában Mária nevében tiltakozik az ellen, hogy a szobrát a kolostor elé állítsák, a másik pedig a franciskánus páterek apokrif rendelkezése volt, amelyben meghagyták Máriának, hogy ne álljon a téren, hanem menjen haza.

A két pasquillushoz versek és más írások is csatlakoznak, amelyek annak a bizonyságát szolgáltatták, hogy a két tettes nem valami kegyesen és istenesen gondolkodó férfi. Amikor ehhez még az a vád is hozzájárult, hogy a várost is fel akarták gyujtani és forradalmat is akartak támasztani, sorsuk és irataik sorsa is meg volt pecsételve.

Úgylátszik az utolsó, a hóhér és a máglya szabályszerű igénybevételével véghezvitt bírósági ítélettel elrendelt könyvégetés, ez a Zsarnóczay—Mikola-féle egzekució volt.

Táncsics műveit nem égetik meg, hanem újra papírt csinálnak belőlük

Később, a 19. század negyvenes éveiben az elkobzott, lefoglalt és megsemmisítésre ítélt könyvek nem máglyára kerültek, nem bíróság mondta ki a megsemmisítésüket, hanem szelídebb és civilizáltabb módon semmisíttettek meg, amikor például 1846—1847-ben „Stáncsics Mihály Népkönyve", továbbá „Hunnia függetlenségé"-ről és a „Sajtószabadság"-ról írott művei nyugtalanították egész szokatlan formában a hatóságokat s amikor ezeknek a műveknek a példányaiból, hetven vagy nyolcvan került egyszerre a helytartótanács kezébe, akkor először az az intézkedés tétetett, hogy a könyvek helyeztessenek a titkos iratok közé.

Ámde a titkos iratokat kezelő irodaigazgató külön jelentésben óckódott ettől a nagytömegű könyvtől. Erre a helytartótanácsnak nem volt mit tennie mást, minthogy elrendelte az irodaigazgatónak, hogy csak a feltétlenül szükséges mennyiségű példányokat tartsa meg, a többieket ellenben megfelelő gondossággal szaggassa szét és szállíttassa be a megmaradt maradványaikat az egyetemi nyomda papírmalmába, amely a kapott anyagért megfelelő árat ad és azt új papirossá dolgozza fel.

1847-ben jelentkezik tehát először a magyar irodalom és kultúrpolitikában az az eljárás, amelynek azután hosszú története következik, hogy tudniillik a kellemetlen könyveket egyszerűen újra papírgyártó anyaggá használják fel.

Szimonidesz Lajos

Mónus Illés az első úgynevezett zsidótörvény-javaslattal kapcsolatban írta ezt a cikket. Rámutatott arra, hogy a magyar történelemnek az a szégyenfoltja, amelyet zsidótörvénynek neveztek el, tulajdonképpen semmit sem változtat az ország lakosságának szociális helyzetén.

NEM ERRŐL VAN SZÓ!

1938 április 10.

(M. I.) Nem a zsidókérdésről és nem a zsidókról van szó. Ami ebben a kérdésben történt, az nem a zsidó-probléma megoldását jelenti, mert ez az egész zsidókérdés az ország szociális feszültségének csak egy igen parányi része. A keresztény középrétegek szociális viszonyait ez nem változtatja meg. A középosztály-probléma továbbra is megmarad, akkor is, ha néhányezer zsidó tisztviselő s más értelmiségi foglalkozású helyét keresztények foglalják el. A probléma nem nyer megoldást s legfeljebb csak lecsillapodást, anélkül, hogy ezzel az érdekelt társadalmi rétegen tartósan segítenének. Az állásukból, megélhetési lehetőségükből kiszorított zsidók továbbra is ittmaradnak s a szociális feszültséget egy másik síkon halmozzák föl. A társadalom nyugalma nem állhat helyre a zsidókérdésben való operáció után sem. Nem állott helyre másutt sem.

Végül is nyiltan meg kell mondani, hogy a zsidókérdés — nem mindig zsidókérdés. Néha örmény, néha katolikus, néha protestáns s a legtöbbször parasztkérdés. De eddig még egyetlen államban sem találták föl azt a pótgyógyszert, amivel valódi orvosságok helyett a valóságos bajokat meg lehetett volna gyógyítani. A társadalmi bajokra nem lehet kuruzsló gyógyszereket alkalmazni. A sebek elüszkösödnek és megmérgezik az egész társadalom szervezetét. Törökországban örménykérdés volt, a beteg Ottomán-birodalom forradalmi átalakulásának megakadályozása. Az örményeket dobták áldozatul, hogy fönntartsák a Török-birodalom feudális rendjét. A háborúban is az örményeket dobták áldozatul, hogy a németek oldalán harcoló törökök vereségét levezessék. Németországban a katolikusoknak jutott ugyanez a szerep a német birodalom megalakításakor. Vesztett háborúk után, nagy társadalmi feszültségek idejében vagy egy vallásfelekezetet, vagy egy nemzeti kisebbséget áldoztak föl. S ismé-

tették mindezt mindannyiszor, ahányszor ez alkalmasnak mutatkozott arra, hogy vele a valóságos viszonyokról a figyelmet eltereljék. Romániában is nagyon gyakran volt zsidókérdés — parasztkérdés helyett. Az 1907. évi parasztlázadást az akkori bojárok a zsidók ellen vezetett pogromokkal vezették le. Ezt legutóbb is megismételték Gogáék modernebb kiadásban. Az eredeti ok nem a zsidók különleges helyzete, hanem az ország forradalmat megelőző teljesen szertezüllő állapota, amelyben politizál a hadsereg és persze ellentétes fölfogásokat vall a tábornoki kar; német, francia és orosz irányzatok mérkőznek egymással s körülbelül ugyanolyan állapotok vannak most ott, mint 1915-ben voltak. A valóságos viszonyok pedig egyre türelmetlenebbül követelnek megoldást: elhelyezkedni nem tudó középosztály, rettentő nyomorúságban élő parasztság. Ha az egész zsidóságot egy szálig föláldozzák, vele ezt a nyomort és középosztály túltengést lecsillapítani, se megoldani nem tudják.

Oroszországban a cár s a „Fekete százak" minden kritikus időben, vesztett háborúk, rossz termések idejében annyira féltek a parasztoktól, hogy — odadobták nekik a zsidókat, a zsidó árendást, a zsidó kocsmárost, a zsidó kereskedőt. S a pogromokon kielégült düh elültével a cári tivornya továbbfolyt. S ezt a receptet mindannyiszor megismételték, míg végül a társadalom szervezete hozzáidegződött s ekkor már kénytelenek voltak a zsidók helyett — a Stolypin-féle földbirtokreformmal lecsillapítani az éhező parasztok lázongását.

Zsidók és nemzetiségek, vagy zsidók helyett — ha ilyen nincs — akkor más felekezetűek, de természetesen mindig a kisebbség az, amelyet áldozatul dobnak politikai és szociális forrongások idejében. Néha a háború a kivezető út. Olyan országokban, ahol se nemzeti kisebbség, se felekezeti bűnbak nem áll rendelkezésre.

Mióta a kivándorlás elé leküzdhetetlen akadályok tornyosulnak, azóta a társadalom szociális berendezkedésében felgyülemlett éles ellentétek az egyes társadalmi osztályok létszámának szaporodásával egyre nagyobbak s egyre sürgetőbben követelnek megoldást. Két probléma van az anyaországban: a középosztály problémája, és a parasztságé. Ez utóbbi különösen ott, ahol a nagybirtokrendszer megtartotta a maga politikai és gazdasági túlhatalmát. A kettő csak együtt, egymásba kapcsolódóan oldható meg.

A háború nagyon megváltoztatta a társadalmi viszonyokat. Magyarország különösen szenved a háború veszteségei miatt.

Egy karácsonyi Népszava illusztráció
(Egry József műve.)

Egyes társadalmi osztályok helyzete egyre rosszabb. A mai állapotok fönntartása mellett a középosztály fiait, hozzászámítva a munkásosztály, bár egyre több akadály leküzdése árán iskolázott gyermekeit is — akár keresztények, akár zsidók — a magyar társadalom nem tudja eltartani, hacsak alapvetően meg nem változik e társadalom gazdasági és politikai összetétele. A keresztény középosztály már régebben gazdasági pályákra ment volna, ha ezeken a pályákon nem az örök bizonytalanság és izgalom uralkodik, ha azt a nyugodt életszínvonalat jelentené, mint aminőt a keresztény középosztály a közigazgatási pályákon élvezett addig, amíg a kínálat nem haladja túl a keresletet. A gazdasági pályák és a szabad foglalkozások meghódítása csak a bürokratikus munkahelyek megtelésével vált aktuálissá. Aktuális lett, de — megoldásra nem vezet.

Hiába hoznak zsidótörvényeket, hiába korlátozzák az ügyvédek, orvosok és mérnökök számát, a keresztény ügyvédek, orvosok és mérnökök éppúgy nem tudnak illő megélhetést találni, mint a zsidók sem, abban a kevés városban, amely Magyarországon van. Márpedig a falvakban sem orvos, sem mérnök, sem ügyvéd megélni nem tud. Az ügyvédi, orvosi és egyéb intellektuális nyomor nem válogatta meg a küszöböt s egyformán öntötte el felekezeti különbség nélkül a középosztályréteget. Ez a nyomorúság még nagyobb, még elviselhetetlenebb a parasztságban; e nyomorúság alatt sínylődik az ipari munkásság is, amelynek munkabérét, életszínvonalát a konjunktúra kíméletlen kihasználása, a jobboldali irány hangsúlyozása, amely a munkás védekezését politikai okokból megakadályozta, egyre jobban lesüllyesztette.

A zsidókérdés fölvetésében és tervezett megoldásában érzelmi szempontok játszanak főszerepet. A félhivatalos magyarázatok kénytelenek a nagy várakozásra és a fölfokozott igényekre mérséklően hatni. A fölcsigázott szenvedélyeket nyilván nem lehet kielégíteni a fölszabadult állásokkal. És a hatás szertefoszlik. Az intellektuális túltermelést nem tudják vele kiegyenlíteni. A kis zsidó tisztviselők nyomorúsága és szenvedése árán sem lehet a középosztály válságán segíteni. Ahogy nem lehet a kisiparosok szegénységén és nyomorúságán segíteni a gyáripar megrendszabályozásával se. Segíteni csak a monopóliumok, kartellek uralmának megszüntetése, a gyáripari kapitalizmus mohó kizsákmányolásának letörése, az emberi életet biztosító mezőgazdasági napszámbérek, munkabérek s fizetések, a nagyobb fogyasztás, a több termelés, a társadalom nagyobb teherbíróképessége tud, amely el tudja tartani az állami, városi igazgatás bürokráciáján

és hatalmi szervein túl a szabadfoglalkozású rétegeket is. Mindezt nagyon jól tudják a tulsó oldalon is, akik e kérdéssel alaposan foglalkoztak, de kénytelenek úgy tenni, mintha nem látnának és nem tudnának mást, mint éppen azt a megoldást, amelyet a zsidókérdés rendezésével vetettek föl. A szegedi Károlyi-kormány például „liberális és nyugateurópai" kormányzást hirdetett. Messze jutottunk tőle. Nagyon messze. A liberalizmustól is, a nyugateurópaiságtól is. De legmesszebb kerültünk a demokratikus szellemtől. Most látnivaló, hogy a „népies" irány nem jelenti a demokratikus irányt. Legalább a demokratikus irányt nem kompromittálták. S ha már minden kuruzslásból kifogytak s ha a jobboldali politika minden illúziótól kifosztotta már híveit, újból hitele lesz a demokráciának azoknál a középosztálybeli rétegeknél is, amelyek most a parancsuralmi rendszerek „sikereitől" elkápráztatva, csak a „német módszerekben" találnak kielégülést.

Nagylétszámú középosztály csak igen gazdag ipari állam szerkezetében élhet meg, vagy olyan demokratikus polgári államban, amelyben a föld azok kezén van, akik megművelik, családjukat belőle eltartják s amely a mostani elviselhetetlen paraszti nyomorúság helyett például a dániai paraszt életszínvonalára, fogyasztására támaszkodva adja a hátvédet a városi gazdasági életnek és a bürokráciának s a szabad foglalkozásoknak.

A magyar állam nem gazdag, sőt szegény, nagyon szegény, középosztályát már nem tudja eltartani. Agrárproblémája pedig megoldatlan.

Demokratikus politika éppen ezért más irányban, más eszközökkel kereste volna a megoldást. A jobboldali politika a zsidókérdésnél kötött ki. De hol köt ki holnap, ha már ezen is túl lesz s a probléma újból visszatér? Mi lesz a nyomorba taszított zsidó rétegekkel? Mi lesz a parasztsággal? Mi lesz az ipari munkássággal? Milyen újabb zsidókérdés „megoldásával" vélnek újabb nyugalmat teremteni a társadalom robbanásig feszült szociális viszonyaiban?

A probléma kíméletlenül visszatér majd. S minden ellenforradalmi megoldás csak elleplezi, ameddig tudja a valóságos viszonyokat. Arról van szó, hogy Magyarország demokratikus rendszer alapján változtassa meg alapvetően a földbirtokviszonyokat. Ha ez meg nem történik, a mai rendszer, a jobboldaliságának állandó hangoztatásával is egyre inkább elszigeteli magát a nép valóságos szükségleteitől. Jobboldalisága csak ilyen igazságtalan, semmit meg nem oldó áramlatoknak hódol be és nem számol azokkal az elmaradhatatlan következményekkel, amelyek a társadalom beteg, súlyosan beteg szervezetéből fenyegetik és egyre sürgetőbb, valóságos megoldást követelnek.

Szabad és gondtalan parasztot és munkást, aki a szabad és gondtalan középosztály eltartója lehet.

Valójában erről van szó!

TALÁLKOZÁS

Írta: Pap Károly

A déli korzón a tavaszi napsütésben ketten találkoznak. Férfiak. Úgy közel a negyven évhez; rég láthatták egymást. Harsány üdvözlettel fognak kezet.

— Szerbusz öregem! Hát te itt?

— Bizony, komám, én itt. És te is?

— Hát én is.

— Legutóbb, amikor találkoztunk, az Szombathelyen volt, ugye?

— Úgy van. Te akkor az izé... uccai kis bankfióknál dolgoztál, ha jól emlékszem.

— Te meg valami ottani kis lapnál güröltél. Nem?

— Úgy volt. Most is valami irka-firkában szaladgálok idefent. Lapnál vagyok. Te meg?

— Engem bizony „leépítettek". Aztán feljöttem utánanézni kicsit a szerencsének.

— Szerencse? Az hol van?

— Hát tudod, azt gondoltam, elhozom ide a végkielégítésemet, aztán majd megpróbálok elhelyezkedni valami banknál, hogy a szakmánál maradjak. Mert ott, a vidéken, éppenséggel szűken vagyunk. Gondoltam, mi történhetik velem? Egyedül vagyok, magamért magamnak felelek.

A másik csak bólintott.

Az első meg folytatta:

— Amikor felértem, alapos gőzt vettem. Van itt néhány rokonom, ismerősöm. Aki amit csak tanácsolt, én mindenhová elmentem. De a lapok nyomán is, mindenhová. Nem volt olyan kiskutya az uccán, amely, ha elvakkantott egy címet, én mingyárt utána ne futottam volna. Csak úgy szédültem a magam sürgés-forgásától. Barátom, lúdtalpat kaptam, bokasüllyedést. Pedig a nagy utakat mindig villamoson tettem meg, mégis belesántultam.

Mutatta, hogy milyen a lába s hogy biceg.

A másik megint csak bólintott.

Amaz meg folytatta:

— De azért nem bántam, amíg a mentők be nem visznek, gondoltam, én járok! Különben elfogy a pénzem, aztán itt állok megfürödve. Azért hát akármennyit jártam, mindig gondoskodtam, hogy teli legyek új címekkel. Ahol csak megfordultam, amerre csak betették orrom előtt az ajtót, onnét én mindig szereztem legalább egy-két új címet. Nézd!

Kivett a zsebéből egy vaskos noteszt, beillett volna egy kis könyvnek is, s mutatta. Teli volt írva címekkel s a címek mellett hosszú jegyzetekkel.

— Látod? Én tíz ilyen noteszt írtam tele öt hónap alatt, amióta idefent vagyok. Egy ilyen százötven oldal. Az összesen ezerötszáz oldal. Az mind tele van! Mondhatom, beszéltem én mind egyikkel. Itt megtalálhatod az embernek mindenféle típusát, amilyet csak akarsz! Mert én nem egyszer voltam mindegyiknél. hanem legalább kétszer, de sokszor háromszor is! S mindegyiket igyekeztem alaposan megismerni, hogy aztán legközelebb a látogatásom eredményesebb legyen. Mindenütt elbeszélgettem a titkárral, a kisasszonyokkal, akikkel csak lehetett, csakhogy minél többet tudjak meg arról, aki dönteni volt hivatott. S aztán mind feljegyeztem magamnak a cím mellé. S hozzá a magam megfigyeléseit. Megerőltettem magamat. Sohasem szoktam ezelőtt különösmód megfigyelni az embereket. Legfeljebb csak úgy: ez jó pofa, ez rossz pofa. De most a kenyérről volt szó! Az életemről! Hát megerőltettem magam! Kinyitottam a szemem, ekkorára ni! A fülemet meg kinyujtottam. S ezt mind lejegyeztem!

Pakkolta a noteszt:

— Parancsolod? Kiolvashatunk belőle egyet, amilyet parancsolsz. Fínom, érzékeny igazgatót, aki amellett pedáns és megközelíthetetlen, mint egy makacs vénkisasszony, vagy gorombát, akinek különben vajszíve van, titokban muzsikával foglalkozik, de kővé válik, ha egy garast kell kiadni. Vagy olyant, aki szórja a pénzt, de soha egy krajcárt nem adott ki egy könyvre, és soha nem javított tisztviselőinek egy garassal. Szóval, van itt mindenféle. — S eltette a noteszt. — Mind megismertem, mindegyikkel a magam módján bántam, mégsem segített egyik se nyeregbe!

A másik megint csak bólintott.

Az előbbi meg folytatta:

— De ez még nem lett volna baj. Hanem a rengeteg szaladgálástól nemcsak lesántultam, hanem gyomortágulást is kaptam!

Erre a másik felnevetett, de azért bólintott.

— Ne nevess, barátom! Mert ez így van. Nekem olyan farkasétvágyam lett, azt ki sem mondhatom! Napról-napra többet kellett nem is ennem, hanem már zabálnom! Régebben csak ültem a bankban, most mint egy marathoni futó, annyit jártam, hát persze, a régebbi háromszori étkezés helyett naponta ötször-hatszor is kellett ennem, vagy tudom is én, hányszor! Nézd! — és mutatta — ekkora pocakom nőtt!

A másik nevetett.

— Ne nevess, mert ezen múlt, hogy félannyi idő alatt elfogyott a pénzem. A pocakom fölfalta a jövőmet! Megettem magam borjúpörköltben és főzelékfeltétekben! Szomorú, legalább is annyira, amennyire nevetséges!

A másik most nem nevetett, csak bólintott.

— Ez bizony így van. És most?

— Most már rájöttem, hogy hiába minden. Állást nem kapok. Hacsak nem megyek el kifutófiúnak vagy valaminek, aminek tizennyolc-húszéves gyerekeket szokták használni. De annak meg nem megyek!

— Akkor hát?

— Akkor inkább, barátom, hogy úgy mondjam: bűnös útra térek.

A másik furcsálva nézett rá:

— Bűnös útra? — ismételte. — Aki így beszél, barátom, az nem tér bűnös útra.

— Pedig arra térek én!

— Aztán mire gondolsz? Én nem adlak fel.

— Mire? Az emberből spiler lesz, vagy síber, vagy szélhámos. Vagy kauciósikkasztó, vagy száz más efféle, amiért nem jár sok börtön, de annál több pénz.

— S ha aztán mégis dutyiba kerülsz?

— Már erre is gondoltam. Akkor szépen leülök és megírom majd az önéletrajzomat.

— Szóval, akkor író leszel.

— Úgy van... Annyi fantáziám van nekem is, mint... — és elősorolt egy sereg ismertnevű írót. — Több is! Amennyit én megjártam! Ha csak megírom mindazokat az igazgatókat, akiket megjártam ezerötszáz oldalon s még teszek hozzá egynémely malacságot, ahogy ez nálunk szokás és különösen, ha kiírom mindenkinek a nevét, ahogy ezt Gróf Nándy tette, meg a Bédy Benő, meg mások s hozzáteszem azt is, hogyan kerültem börtönbe: csak akadok kiadóra! Nem igaz?

A másik bólintott:

— Helyes, helyes. A kiadók ma szívesen veszik az ilyen írásokat. — Elgondolkodott. — De figyelj ide. Miért nem próbálod megfordítva a dolgot? Előbb írd meg a könyvet, aztán, ha ez sem használ, akkor még mindig ráérsz „bűnös útra" térni.

Az elbeszélő is elgondolkodott:

— De akkor nem olyan érdekes! Egész más, ha az ember a dutyiban vált íróvá! Mégis csak ez kell a kiadónak!

— Megállj! — szólt a pajtása. — Ha nem is ülsz a dutyiban, azért beleírhatod! A regényben lehet az ilyet!

Az elbeszélő megint elgondolkodott:

— Hát... esetleg... — és elhallgatott. Mire a másik:

— Most csak az a kérdés, komám, tudsz-e jól írni?

— Írni? Hát, Istenem, valahogy majd csak menni fog... Nem kell belőle nagy dolgot csinálni, azt hiszem, ez a fontos. Nem?

A másik bólintott:

— Tudod mit? Én mégis csak többet írtam már, voltakép író volnék, csak úgy sodródtam az ujsághoz. Én a te ötletedet jónak találom, elhozod az ezerötszáz oldalt s ha tetszik, megcsináljuk együtt az egészet.

— De hát van elég időd rá?

— Lesz, lesz. Annál is inkább, mert az a lap, amelyiknél dolgoznom kellene, még csak alakulóban van. Tudod, mi az, amikor egy lap alakul? No, de ezt majd máskor mondom el. Ebből csináljuk meg a másik könyvet. De előbb a tiedet, az igazgatókkal. Azok majd megveszik. Ezt bízd rám. Csak az a kérdés, mennyi pénzed van még?

— Hát, még van vagy... háromszáz pengő...

— Az ragyogó! Egy hónap alatt megcsináljuk az egészet, naponta tíz oldalt! S kész. De meg kell osztanod velem a pénzedet, mert nekem egy krajcárom sincs! — Megállt és egy mozdulattal kifordította mind a két zsebét. S gyorsan vissza.

Most az elbeszélő aggódni kezdett.

— De hát... te már... írtál regényt?

A másik legyintett:

— Még nem. De azért tanulhatsz tőlem. Ha tudsz gyorsírást, én sétálva diktálom neked. Csak menni kell neki, előre! Ez a fontos!

— Hát, menni mentem már eleget. — S a lábát nézte. Majd felkiáltott aggodalmasan:

— De nekem olyan rémítő sokat kell ennem! Nem tudom, jut-e kettőnknek?

A másik vállon veregette:

— Sose félj! Majd én leszoktatlak róla! Ha akarod, most mingyárt összeülhetünk és megállapítjuk a cselekményt. Meglátod, milyen nagy legények leszünk!

Azzal eltűntek egy sörpince aluljárójában.

1938.

Az irodalom szabadsága védelmében és bürokratizálódása ellen írta Fejtő Ferenc e sorokat.

ÍRÓNAK LENNI — 1938-BAN

Nehéz mesterség írónak lenni 1938-ban. Viszont nem kell áltatnunk magunkat: írónak lenni sose volt főnyeremény. Előfordult, épp a francia nagy forradalom első viharai után, hogy egy őszi reggel az egész magyar irodalmat, élén azzal az íróval, akiben a hivatalosság ma is a magyar irodalom atyját látja, börtönben találta.

A német irodalom történetének ismerői is hivatkozhatnak a germán konfederáció százegynéhányéves hírhedt határozatára, amelyben az egész „ifjú Németországot" Heinétől, Börnétől, Laubetől, az erkölcsök megrontásáért és a kedélyek izgatásáért megbélyegezte, minden írott és azontúl irandó műveiket eleve indexre tette. Az író röviden jellemezve az az emberfajta, akinek, ha van, hát csak holtában van némi becsülete; holtában, amikor már kihulltak fogai, amelyekkel haraphatna, elporlad a nyelve, amellyel szúrni, támadni és védeni tudott. Írónak csak holtan jó lenni, akár csak vértanúnak; azt hiszem, épp Heinetől származik az aforizma, amely szerint írónak lenni, annyi, mint mártírnak lenni.

Nem is volna hát jogos és indokolt panaszkodni az írónak 1938-ban, hogy rosszul megy a sora, mert alig megy rosszabbul, mint bármikor az emberiség és az irodalom történetében. Aki írónak indul, annak épp oly türelemmel és panasztalanul kellene elviselnie sorsát, mint a katonának, a trópusi hittérítőnek, idegenlégiósnak vagy négernek. Egy kereskedő, ha tönkremegy, egy iparos, ha nincs megrendelése, egy munkás, ha elveszti munkáját: jogosan panaszkodhatik, mert egy rendes állapotból egy rendetlenbe csúszott alá.

Az írónak azonban rendes állapota az, hogy üldözést szen-

vedjen mestersége gyakorlásáért. Tehát ne sírjon, ha ez újra megtörténik vele. Írjon és szenvedjen, ez a hivatása.

*

Írónak lenni 1938-ban nem is azért nehezebb, mint más, ugyancsak keserves időkben: hanem most már nem elég, hogy ellenállhatatlan belső kényszerűségből járatja a száját s ezért kellemetlenségei támadnak. A 20-ik század kitalálta, vagy legalábbis kifejlesztette ezt az újabb kínzási módszert, amely már nemcsak bünteti az írót, ha olyat tesz, ami bizonyos „magasabb" szempontból kellemes és szívesnek látott.

Értik, mire célzok?

Abba, hogy a maga igazságáért bűnhődjék, már csak belenyugodott, valamiképp az író, mint abba is, hogy ilyen kellemetlen foglalkozásra hivatott el, s hogy nekrológjait élvezni nem áll majd módjában. De most már azt követelik tőle, hogy szakítson hivatása alapfeltételeivel, az igazsággal épp úgy, az érte járó szenvedéssel, s tegye azt, amit eddig csak olyanok tettek, akik maguk is szemlesütve nevezték magukat íróknak: ne azt írja, amit szive és értelme szerint írnia muszáj, hanem amit írnia megszabnak!

Megkezdődött az irodalom bürokratizálása. S ha már szörnyű volt az irodalomnak kapitalizmus alatti elüzletesedése, menynyivel szörnyűbb a bürokratizálódása.

Csak két példát ismertetek bizonyításként.

Az egyik országban — a napokban volt egy költőkongresszus, amelyen egyenruhában és jelvényekkel jelentek meg, a hatósági kiküldött előtt díszlépésben vonultak el, épp csak hogy tornagyakorlatokat nem végeztek és bukfencet nem hánytak a költők. Majd a hatósági kiküldött beszédet intézett hozzájuk, nemes, bölcs beszédet, amelyben kiemelte a költői hivatás nagy fontosságát a fajnemesítés terén, végül is mondotta, a költészetnek, ha beleillesztjük a közösség . . . nem vagyok képes idézni a beszédet, amelynek végeztével a koridős költő társai nevében megigérte, hogy a jövőben fokozott hévvel és termékenységgel igyekeznek megfelelni annak a bizalomnak, amely . . .

A másik országban viszont két éve meghalt egy európai nevű s nevét meg is érdemlő író. Most, a napokban egy írótársa cikkben ünnepli emlékét, cikkben, amelyet átvett egy francia lap is; és szinte elkékülve olvashattuk a tehetséges író

cikkében, hogy a Nagy Író — aki évtizedes tüdőbajban szenvedett s azonkívül öreg is volt — egy összeesküvésnek áldozata lett; a — nevezzük őket így — jobboldali-papanitista-krumlista összeesküvők pusztították el tudatosan (sic), akik nem tudták elviselni, hogy a nagy író jóbarátságban élt a köztársaság elnökével. Hogy komoly író erre vetemedjék, hogy nevével jegyezzen olyan születlenségeket, alaptalan s nevetséges rágalmakat, amelyeket egy épelméjű analfabéta sem hihet el. Íme, ennyit jelent írónak lenni 1938-ban.

*

Már Balzac megállapította, hogy: „az író sokat tett már a törvényenkívüli társadalmi rétegek fel-szabadításáért . . . De az ő kenyerét, bérét, becsületét, öregkorát nem védi senki... Hogy ne maradjon e páriasorban, szerveződnie kell..." Igen, az egyetlen, amit megtehet az író, amit meg kell tennie, hogy közös érdekeikért, amíg nem késő, amíg a páriánál is rosszabb; mert fizetett bérenc és szolgasorba, a meghülyülésbe nem hullt alá, hogy szervezkedjék önmaga védelmére.

A napokban ünnepelte százéves évfordulóját a francia írószövetség, amelynek egyik alakítója Balsac volt; e százéves szervezetnek, amely a teljes írói szabadság alapján áll, minden tiszteletet megadtak a hatóságok, s a köztársasági elnök ment el, ünnepelni s felköszönteni. A francia irodalom épp annyira egységtelen, mint a társadalom; de abban legalább egyetért minden árnyalata, hogy a szabadságot, a szólás- és írásszabadságát védeni kell. A francia írónak is meg van a maga sok baja-gondja, nyomorúsága, szenvedése: írónak lenni itt is nehéz, de legalább nem megalázó. Bérmunkásnak lenni jobb, mint cselédnek; s írónak lenni 1938-ban, annyit is jelent, mint harcolni azért a jogunkért, hogy bérmunkások legyünk s nem cselédek.

Fejtő Ferenc

DOLGOZZATOK, LEGÉNYEK...

Írta: Hárs László

Ketten voltak ők, legényei a szakembernek. Feszesen lépkedtek a szokatlan fekete ünneplőben, a fényesre kefélt fekete cipőben, amely éppen a nagyujjnál szorította a lábukat — a nagyujjnál, amely mindkettőjük lábán bütykös volt. Apró, barna szemüket mereven előreszegezték, karjukat a törzshöz szorították és nem beszéltek. Hiszen — ha meggondoljuk — ők voltaképpen vetélytársak voltak, mindegyik értette a szakmát, ezt tudta róla a másik, pedig a szakma nem volt egyszerű. A szakmát igazában nem is lehetett soha kitanulni, minden eset más és más volt. Itt az ügyesség döntött.

Az ajtó előtt hosszan súrolták a talpukat, hogy tiszta legyen: ritkán éri ilyen megtiszteltetés a legényt, hogy a mester vasárnap délutánra magához hívja. Krákogtak is a legények, ott az ajtó előtt, meg a kabátjukat húzogatták és topogtak.

A pitvarban apró, vékony, szőke asszony állott.

— Itthon van a mester? — kérdezték a legények és tisztességtudóan a kalapjukhoz nyúltak.

Igen, a mester otthon volt. Már jött is elébük, papucsban, kabát nélkül, inge ujjából kidagadtak kötélnyi izmai. Szájából pipa lógott, látszott, hogy a mester igazán idehaza van, övé a ház, meg a feleség, meg a pipa, meg minden.

Odabenn, a szobában, az asztalon, jó kis karcos bor volt, üvegben meg szódavíz, spriccert ivott a mester, mielőtt a legények jöttek és most őket is kínálta, hogy igyanak.

Kalapjukat a térdükre vették, a poharat a fény felé tartották, így vizsgálgatták a habzó fröccs szép aranyszínét a legények. Azután ittak.

— No, még egyet — biztatta őket a mester, akin bizony meglátszott, hogy őbenne van az, ami az üvegből hiányzik.

Krákogtak egy kicsit, mert a bor jó kis karcos volt, savanykás, kaparta a torkot. Aztán megint ittak.

— Merthát — mondta a mester —, merthát én nem élek örökké.

Legyintett.

— Ti ne beszéljetek. Ti csak hallgassatok, amikor egy igazi, képzett szakember beszél. Mert nekem iparom van. Én kitanultam. Én még láttam az igazi nagy szakembereket, dolgoztam a kezük alatt. De ti? Piha!

Köpött egyet a súrolt padlóra.

— Ti azt hiszitek, hogy az csak úgy megy. Mi? Mindegy, akárhogyan. Ti nem tudtok fínomságot belevinni a munkába, nincsen bennetek... tudjátok, mi nincs bennetek? Szív nincsen bennetek. Mert azt szívvel kell csinálni. Nem lehet csak úgy összecsapni a munkát. Azt a kontárok is tudják.

A legények feszesen ültek a széken, hátuk egyenes volt, csak a fejüket forgatták.

Beszéljen csak az öreg — gondolták —, beszéljen csak. Előbb-utóbb mégis csak meghal, akkor ők folytatják majd a szakmát. Mert hát a fiatalság az mégis más. Ma már nem lehet özönvízelőtti módszerekkel dolgozni. Az már elavult. Így nem lehet bírni a konkurrenciával. Modernség, újszerűség, egyszerűsített munkamenet, ez kell ma, nem a régi hókusz-pókuszok.

— Persze, ti azt gondoljátok itt — folytatta a képzett szakember —, hogy locsogjon ez az öreg hülye. Pofázzon csak, tátsa csak a száját a füléig, egyszer úgyis kampec mindenkinek.

Ivott. A legények is ittak. Komoran, sötéten, fekete ruhában.

— Pedig úgyis tirátok marad a szakma. Rátok marad a munka, meg a hivatal. Te, János, ügyesebb vagy. Több benned az erő, meg a hajlékonyság. A te kezedben a kötél olyan, mintha... mintha... nem is tudom megmondani, milyen, de a kötél a te kezedbe illik.

— Ó... — motyogta János és elpirult.

— De Feri, az megint más. Ő szebben csinálja. A munka nem olyan jó, de tetszetősebb. Ő a szemnek dolgozik. Te, János, az örökkévalóságnak. De Feri, az ötletesebb.

— Mester úr — suttogta Feri és ő is elpirult.

— Mert a szakmának titkai vannak — magyarázta a képzett szakember. — Azt nem lehet csak úgy, akárhogy. Tudni kell a mesterfogásokat. Figyeljetek ide.

Kezébe vette a palackot és azon magyarázott.

— Látjátok, így kell megfogni a nyakat. Visszkézről. Azután

egyet fordítani rajta, és kész. Nem nagy vicc az egész, csak éppen tudni kell. A szerszámokat pedig olajos ronggyal kell tisztítani. A kötelet Zelenkánál vásároljátok. Az százalékot ad.

Azután paprikásszalonnát ettek és megint itták hozzá a fröcsöket, míg besötétedett. A konyhából pörköltszag húzódott befelé, a falon megszólalt a kakukos óra, valahonnét gyereksírás hallatszott.

Akkor fölkeltek a legények és elmentek, fekete ruhájukban és szűk fekete cipőjükben, egy kicsit sántikáltak is, a bütyök miatt és arra gondoltak, hogy nemsokára átveszik az üzemet, a hivatalt, beköltöznek a barátságos kis házba, kertje is van, az jó a gyerekeknek és malacot nevelnek majd. Mert az öreg már nem sokáig bírja. Iszik. Az ő szakmájukhoz pedig tiszta fej kell.

A képzett szakember pedig ott ült a konyhában a hokkedlin és a könnyei csorogtak.

— Látod, Annus — szipogta —, csak te tudsz engem megérteni. Te még láttad az én mestermunkáimat. De ezek már holnap eltemetnének. Öreg vagyok már, a kezem reszket, azt mondják. Mert hogy a Lupák-ügy csak másodszorra sikerült. Ki tehet arról? Meghogy vénülök. Hát mindig csak a fiatalok? Az öreg meg dögöljön meg? Mi?

— Ne búsulj — vigasztalta a vékony, szőke kis asszonyka és megsímogatta a képzett szakember haját —, ne búsulj, Géza. Ezekről már régen nem tud majd senki, amikor te még mindig akasztani fogsz.

1938

PUSZTULÁS ELŐTT

Írta: Keszthelyi Zoltán

Ó, mennyi kín és őrület
építi otthonát:
bánat füstjével tellenek
a vaksötét szobák.

Eltűnt az értelem heve,
az indulat dobol
szívünkön s árva köntösünk
elrágta már a moly.

Mint pusztulásról károgó
madár csapong a szél,
hiába mondom józanul:
— Dolgos hazám, ne félj!

Ó, égj el, lelkes gyermekem,
ó, égj el, képzelet,
ki gazdag kertjeink tövén
virágod élteted,

elpernyed árpa, búza, rozs,
tűzvésszel int a nyár,
korommá válik a gyümölcs,
a végzet lesben áll. —

Ne tördeld izmos tenyered,
fájdalmas nép, magyar,
bár barna kén hulljon reád
vagy kemény zivatar,

állj, mint a tölgyfák tábora,
jaj nélkül védd magad,
ha rádront majd a féktelen,
rabtartó áradat.

Éretted fénylik, zeng a rét,
fűvel dicsér a föld,
éretted zsendül a határ,
hol vad vihar söpört,

sudárba szökken a vetés,
rügyet pattint az ág:
tenéked hozta a tavasz
mindezt a szép csodát.

Mit ér a könny majd egykoron,
ha anyáid szava
rettegve bujkál földeden,
mint üldözött kutya

s germán dörgésben sóhajod
szétfoszlik, megszakad
s puszták szabad nótája nem
érinti ajkadat.

1938.

E cikk a „Nemzeti Munkaközpont" elnevezésű fasiszta kormányszervezet módszereit világítja meg. Szeder Ferenc, a szegényparasztság egyik legkiválóbb ismerője, kísérteties rátalálással mutat arra a helyzetre, amely későbbi szerencsétlenségünk okozója volt.

A KUBIKOS „KONGRESSZUS" UTÁN

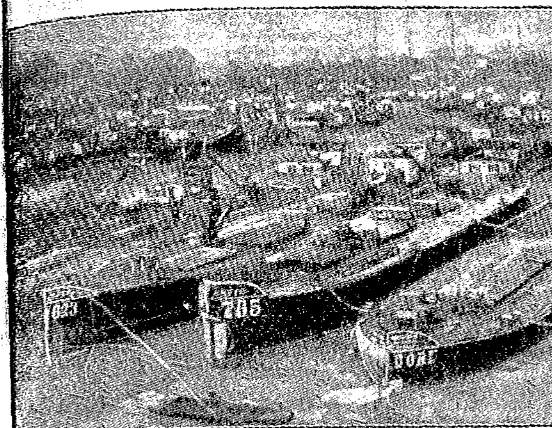
1939 február 22.

Lezajlott Csongrádon a kubikos „kongresszus". A kormánylapok napokon keresztül harangozták be, azzal, hogy megjelennek a belügyi államtitkár, a főispánok, a polgármesterek és a különböző előkelőségek, akik mind támogatják majd a kubikosok jobbsorsra váró törekvését. Valóban nagyszerűen rendezte meg a „kongresszus"-t a Nemzeti Munkaközpont. A kongresszus valóban elütött külsőségében, de hozzátehetjük, belső tartalmában is, az ilyen természetű összejövetelektől. A Földmunkások Országos Szövetsége évtizedes munkássága során állandóan foglalkozott a földmunkásság súlyos helyzetével. Nem egy-két népes értekezleten és kongresszuson tárgyaltuk a földmunkások ügyeit. Instanciáztunk, beadványokkal jártunk a különböző minisztériumokban. Az utóbbi időkben beadványainkat már válaszra se méltatták. Ezeken az összejöveteleken nem az úgynevezett „úri kubikosok", de az intelligens földmunkásság képviselői vettek részt és világosan leszögezték álláspontjukat úgy gazdasági, mint szociálpolitikai kérdésekben, noha sok nehézséggel kellett megküzdeniök, hogy ha egy-egy ilyen értekezletet engedélyezett is a közigazgatási hatóság. Emlékezzünk csak szegedi értekezletünkre, amikor a kiküldött rendőrtisztviselők akadékoskodása miatt állandóan veszélyben forgott az értekezlet megtartása. Minduntalan fölhangzott felénk a figyelmeztető szó: „erről nem lehet beszélni", meg: „ha tovább így folytatják, föloszlatom..."

Csongrádon persze más volt a „kongresszus" lefolyása. Mi hallgatásra vagyunk kényszerítve és a Nemzeti Munkaközpont úgy véli, hogy elérkezett számára a kubikosok meghódításának pillanata. Azt hiszi, hogy a csongrádi útépítés, ahová csak a Nemzeti Munkaközpont igazolványával közvetítették a városi közvetítőből a kubikosokat, megérlelte számára a talajt. Azt hiszik, meghódíthatják politikai céljaikra a legintelligensebb földmunkás-

Kiknek van Pesten gyülekezési szabadságuk.

Szélpál Árpád fotoriportja.

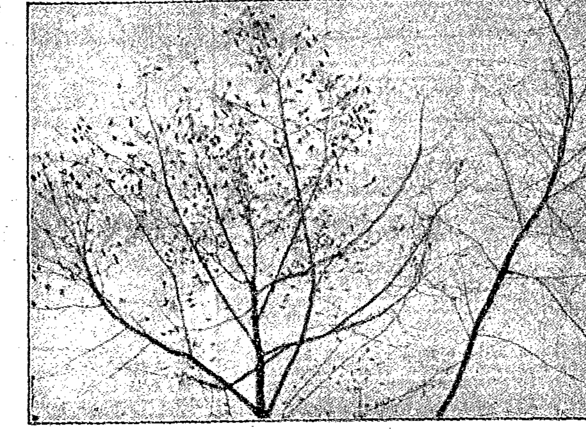
A hajóknak a téli kikötőben.

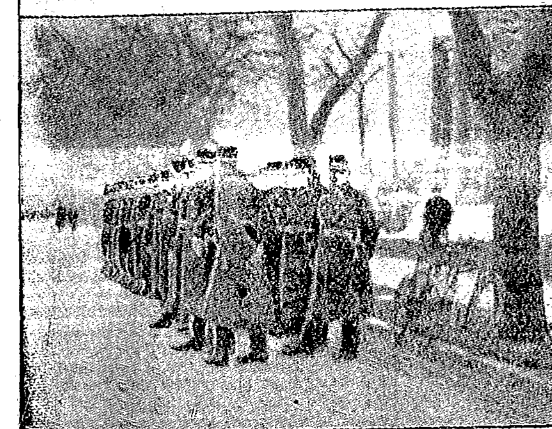
Az autóknak a pályaudvar előtt.

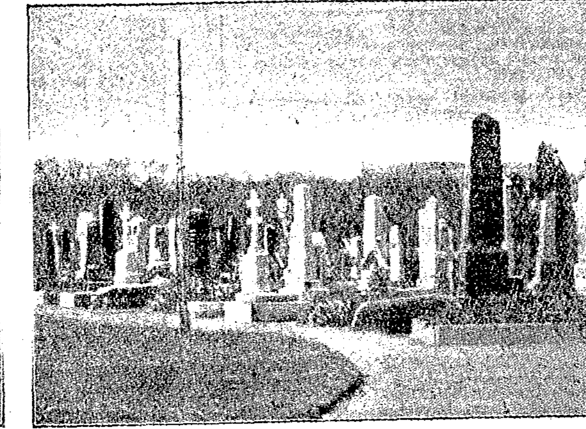
A galamboknak a Ferenciek-terén.

A verebeknek az Erzsébet-téren.

A rendőröknek mindenütt.

A halottaknak a temetőben.

Helyzetjelentés 1930-ból

réteget, hogy ezek felemelt karral hajtsák azután fejüket Czibor és társai, a renegát, diktatúrás igájába.

Sok-sok előkelőség és annál kevesebb intelligens kubikos jellemezte ezt a kubikoskongresszust. Le kell ugyanis szegeznünk, hogy az ötezer, kubikosról szóló lapközlemények — tulzottak. Voltak ott főispánok és alispánok, polgármesterek és egyéb városi és megyei urak, akiknek vajmi kevés közük volt eddig a kubikosokhoz s akiket legkevésbé érhet a vád, hogy törvényes hatáskörükben mindent megtettek ennek az elesett és gazdaságilag megnyomorított rétegnek a felemelésére. Dekorációképpen ott voltak az árvalányhajas munkaközpontos lovagok, akik fúvószenekarral szórakoztatták a kubikosokat. Bömbölt a hangszóró a városháza körül, ahol az autók táborozása jelezte, hogy nagy események történnek most a csongrádi városházán, ahol Piroska János ezidőszerint korlátlan úr. Ha valakinek voltak valamelyes kételyei, hogy itt egy fasiszta kirándulás történik a kubikosok közé, azoknak kételyeit eloszlatta a Horst Wessel közvetítése és a fasiszta köszönési mód alkalmazása. Ezek voltak a külsőségei ennek az úri „kubikos kongresszusnak".

De nem volt a belső tartalma se más. Az avatott szem előtt az első pillanatra nyilvánvalóvá vált ,hogy itt nem kubikosok nyomorúságos helyzetén való segítés a vezető szempont, hanem az annyiszor gáncsolt politikai agitáció. A harsogó, a nyilas agitáció jelentkezett, amely minden erőlködés ellenére sem tudott eddig teret hódítani az Alföld intelligens földmunkásai és kubikosai között. Kezünkben van a Nemzeti Munkaközpont kongresszusra szóló felhívása. Mosolyogva olvassuk, hogy a kubikosmunkásokat iparosokká akarják átminősíteni. Önkénytelenül felvetődik a kérdés, hol kell ezután ezt az ipart elsajátítani? Tanoncéveket is kell tölteni talán és kik lesznek azok, akik a kubikostanoncokat szerződtetik, felszabadítják? Bonyolult kérdések ezek, amelyekre még talán Szeder János képviselő úr sem tudna megfelelő választ adni, noha mostanában elég buzgón foglalkozik kubikoskérdésekkel. Nemkevésbé érdekes az sem, hogy a Nemzeti Munkaközpont tagjai részére az általuk kiállított személyazonossági igazolvány mellett a MÁV összes vonalain az 50 százalékos vasúti kedvezményt követeli. Amióta megszületett az 1898. évi II. t.-c. és utánla a kubikosság jogviszonyait szabályozó törvény, azóta mi is napirenden tartottuk ezeket a kérdéseket, de egy pillanatig sem gondoltunk olyan merészségre, mint a Nemzeti Munkaközpont, amely, úgy látszik, így akarja magához kapcsolni a kubikosságot. Ha telepítésről és munkáslakások építéséről szónokolnak a

vármegyei urak, úgy semmi egyebet ne csináljanak, mint utánozzák e téren azokat az alkotásokat, amelyeket Darányi Ignác földművelésügyi miniszter korábban az Alföld jónéhány városában, köztük Csongrádon is megvalósított. Igaz, hogy Darányi ezekről a kérdésekről kevesebbet beszélt, mint a csongrádi kubikoskongresszus előkelőségei. Jó, hogy végre az urak is felfedezték, hogy a kubikosság baromi módra, látástól-vakulásig kénytelen dolgozni — ha van munkája —, hogy létét tengetni tudja és így ideje volna komolyan figyelmeztetni a kormányt a nyolcórai munkaidő megvalósítására is. Mert az azután valóban hihetetlen állapot, ami ezen a téren fennáll. Tűrhetetlen az a nyomorúságos munkabér is, amelyet ezidőszerint a mezőgazdaság minden ágában és a kubikosmunkáknál is fizetnek. Változás kell ezen a téren is. A munka megbecsülését jelenti, ha olyan munkabért fizetnek, amiből tisztességesen és emberi módon meg tudnak élni a munkások.

Valamiről mégis megfeledkeztek az urak. Nevezetesen arról a borzalmas elhagyatottságról, amelyben a kubikosság él. Pedig erről is érdemes lett volna beszélni. De érdemes volna már ezen a téren a beszédek helyett komoly cselekedeteket is látni. Az utóbbi időkben ugyanis annyit beszéltek már és szédítették a különböző reformjelszavakkal a dolgozókat, hogy végre elérkezett a komoly cselekvés, az alkotások ideje is! Ha az urak olyan nagyszerűen látják a dolgozó nép szenvedését és szenvedésének a kútforrását, rajtuk a cselekvés sora — orvosolják!

Komoly cselekedetek szempontjából azonban ennek az úri összejövetelnek túlnagy jelentősége nincs. Munka kell ide urak, és tisztességes munkabér, a munkaidő rendezése és egészséges szociálpolitikai munkásvédelem, de főként szervezkedési szabadság, amelynek pedig éppen az urak a legkérlelhetetlenebb ellenségei. Csongrád, de az ország dolgozó földmunkássága és kubikossága jól tudja, hogy nyomorúságának egyik igen jelentékeny forrása a szervezetlenség és meg lehetnek győződve ennek a kongresszusnak úri rendezői is, hogy bármennyire harsogott is a megafón, még az inségmunkáscsoport sem változtatja meg meggyőződését, amelyet erre a „kongresszusra" is — kivezényeltek. Legkevésbé azok, akik csak a távolból szemlélték ezt a politikai kiruccanást.

Szeder Ferenc

A mártírsorsra jutott fiatal író, K. Havas Géza írásában Németh Lászlóék szellemi zűrzavarával hadakozik.

MAGYAR ÍRÓ A POLITIKÁBAN

1939 július 12.

Németh László hömpölygő indulatával és felvillanó okosságával, zrinyis felelősségérzetével és felelőtlen álmodozásaival, széles irodalmi tájékozottságával és mély politikai műveletlenségével, minden hibájával és erényével együtt, mai irodalmunk tiszteletet érdemlő, sőt követelő alakja. Nyugtalan, politikával és irodalommal egyaránt békétlen író. A szabályozott lelkiismeret és idomított fülek korában azok közül való, akik „nem tudnak hallgatni". Sajnos, azonban beszélni sem tud. Mondanivalója zűrzavaros. Érzi, hogy a mai politika hazug és ha nem is az államférfiak, de az állam szempontjából ostoba, de nincs elég ereje ahhoz, hogy az értelmi tehetetlenség vagy erkölcsi tompaság által összezavart kérdéseket megoldja, vagy legalább tisztán megfogalmazza. E fogyatékossága érthető. A rendszer, amelyben felnőtt, működését a közkönyvtárak „megtisztításával" kezdte. A „szociológus" gúnynév vagy a „kommunista" megfelelője lett, a közgazdaságtant zsidó tudománnyá fokozták le és az állambölcseleti tájékozatlanságot az állampolgári megbízhatóság feltételeinek tekintették.

Németh László új műve („Kisebbségben" — Tanú Könyvtár I.) csak tartalomban nyújt részben újat, de szerzőjének szelleme nem változott. A mondanivaló szétfeszíti, sőt robbantja a hatíves füzet kereteit. Remekbe készült — bár nem mindig meggyőző — miniatür arcképekben mutatja be a magyar irodalmat Bessenyeitől—Babitsig. Kemény Zsigmondról vagy Szekfű Gyuláról írt fejezetei a magyar tanulmányirodalom legmagasabb színvonalát is elérik. Megmutatja, hogy Kemény forradalomutáni magatartása nem megalkuvás, hanem a magyarság és haladás útjának keresése. Szekfü-bírálatában meggyőzően mutat rá a magyar történelem e nagyképességű „átértékelőjé"-nek té-

vedéseire. Alig van könyvének olyan oldala, amely ne kényszerítene gondolkodásra és ne adna érdekes szempontokat.

Milyen nyeresége volna a magyar tanulmányirodalomnak ez a könyv, ha... az író nem tévedne a politikába és nem tévedne el a politikában. Németh László nagy érdeme, hogy a fiatal magyar értelmiséget megpróbálja kiragadni a kurzusideológia posványából. Nagy bűne, hogy ideológia helyett csak frazeológiát, gondolatkincs helyett csak szókincset adott. Az utolsó éveknek nem volt nála szorgalmasabb szólamgyártója. Szocializmusbírálata „új-nemességbe" és „minőség-szocializmusba" torkolt vagy fulladt, amin az olvasók „rendiséget" értettek. (Németh bizonyára mást értett, de nem az olvasó hibája, ha homályos fogalmakat félreért.) A földreformért folyó küzdelmet Németh jószándékú, de gazdaságilag tájékozatlan Kert-Magyarország álmodozása tette sokhelyütt nevetségessé. Új művében a „mély-magyarság" fogalmával lakatja a híg táplálékra éhes elméket. Kazinczy—Kölcsey—Eötvös—Arany „híg-magyar" (miért híg?) vonalával szemben Bessenyei — Berzsenyi — Kemény — Vajda „mély-magyar" vonalát vonultatja fel és a mély-magyarságnak követeli az országot, hatalmat és dicsőséget. Kényelmes gondolkodók, mint az új folyóiratokból is látjuk, boldogan fogadták Németh Lászó új szólamát. Igazságot a mély-magyarságnak! De mi ez az igazság, erre nem kapunk választ. Mi a mély magyarság? Mi a szellem? „Nem mű és nem név, inkább fluidum". Gondolatok helyett csak szavakat kapunk. A magyar történelem válságos korszakában egy lelkiismerettől hajszolt író kiáltani akar nemzetéért. És nincs más kiáltanivalója, mint „mély-magyarság", „szellem" és „fluidum". A szólamok már húsz éve fojtogatnak bennünket. Ideje volna talán értelmesen gondolkozni és világosan beszélni.

K. Havas Géza

CSOSZOGI, AZ ÖREG SUSZTER

Írta: József Attila

Csoszogi, az öreg suszter ott ült háromlábú székecskéjén az ablak mellett, hogy jobban lásson, amikor öltögeti a kemény-hegyű, szurkos fonalat. Az ablak ugyan éppen nem mondható tisztának, a hideg is behúz már rajta, — de mit tesz az Csoszoginak, az öreg suszternek, aki ha azt mondja, hogy a cipő meg lesz estére, akkor azt úgy lehet tekinteni, mintha maga az újonnan talpalt, tükrösszélű cipő nyikorogna az ember lábán. Igaz, hogy Csoszoginak, az öreg suszternek fűtenivalója sem igen volt, de meg ki hallott olyat, hogy egy szegény ember, egy címzetes cipészmester, aki bizony csak foltozó suszter, októberben begyújtson a háromlábú vaskályhába. A kályha ilyenkor még a padláson hül, még előbb szuszogva le kell hozni és lekefélni a vasporoskefével. Csoszogi, az öreg suszter tehát az abak mellett ült, az alacsony asztalka előtt, amelyen keresgélni szokott, mert hisz nem lehet olyan könnyen eligazodni a rengeteg szögletes skatulya, meg kerek pléhdoboz között. Nagyon sok a lapos skatulya s a szoba is az. Alacsony mennyezetű, mintha görnyedt volna, mint maga Csoszogi, az öreg suszter.

Hogy lehet valódi embernek ilyen kitalált neve? Úgy, hogy néha, amikor jókedvében találták és megkérdezték tőle, hogy és mint van, azt felelte tréfásan: „hát csak csoszogok, csoszogok". Persze, ilyesmit nem kérdeznek az embertől, ha boszankodik, nála is csak olyan alkalmakkor érdeklődtek ebben az irányban, amikor a szeme hunyorgásán látni lehetett, hogy no, most még meg is lehetne cirógatni, mert elérti a tréfát. Hogy öreg, azt meg különösen látnivaló, ehhez nem kell nagyon szemügyre venni a képéből köröskörül kiálló szürke sörtéket. S hogy suszter, azt ő maga jelentette ki, amikor valaki talpalni, sarkalni való cipőjét hozta azzal, hogy „tessék jól megvarrni Csoszogi bácsi, lefeslett a kapli!" Aztán ez a valaki még hozzátette, némi kényszeredett mosollyal: „talpalással egyelőre nem lendítem fel a tisztes cipészi kart!" Erre Csoszogi, az öreg suszter, amint vizsgálgat-

ván, az orra elé tartotta az említett lábbelit, mintegy sértődötten, de lassan és határozottan fölemelte a fejét, kissé oldalról ránézett a zavart mosolyba burkolódzó péklegényre és bosszúsan, de önérzetes, tájékoztató hangon odamondotta: „Suszter vagyok én, nem cipész!“ Amire a péklegény még zavartabban, még tájékozatlanabbul mosolygott, ő még nem kapván választ, széles, fekete hüvelykujjával nyomogatni kezdte a cipő kapliját és a hibák tanulmányozásába mélyedt.

Csoszogihoz, az öreg suszterhez ezúttal egy gyerek állított be, egy gyerkőc, piszkos, szalmaszínű haján hátracsapott sapkában, amelynek hátul úgy lógott ki a bélése, mint ami tömzsi fekete nyelvet ölt a világra. Az ellenző alatt fakó arc, amelyből zöldfőzelékszínű szemek csillantak elő, mint patakocskától derűs oázis a sivatagban, vagy mint a sártól szikkadt cipőre freccsent kenőcs. Kis kabátját nagy emberre szabták, nem kis gyerekre, de nagy ember nemigen hordhatja ekkora foltokkal a könyökén, pláne, ha a varrás mellett már megint feslik a szövetje. A kabát alatt lógott a nadrág, gondolkodásra késztető üleppel, szára vége pedig ott harangozott tenyérnyire a boka fölött. És a cipő. Igen, a cipő. Azt már javítani hozta a gyerek.

— Jónapot! — mondta, amikor belépett. Olyan hangon szólt, mintha még nem döntött volna egészen, hogy nagyon bátor legyen-e, vagy nagyon félénk. Csoszogi, az öreg suszter csak a szemével nézett oda, meg se mozdította a fejét.

— Mit akarsz? — morogta, mint aki nem akar egészen goromba lenni.

— A mama küldött, hogy tessék kijavítani a cipőmet — felelte a gyerek. — A mama mondta, hogy egy foltot kell rátenni és akkor tart még.

— Hol a cipő?

— A lábamon — hangzott a világ legtermészetesebb hangján.

Csoszogi, az öreg suszter hallgatott, bizony hallgatott és működött tovább. A gyerek meg némán csak állt. Csoszogi únta meg hamarább.

— Talán a lábadhoz varrjam a foltot?

— Nem, nem, mindjárt levetem — lélekzett fel a gyerek. Azzal úgy állva, minden fűzőzködés nélkül lerántotta egymásután a cipőt. Nagy tisztelettel akarta átnyújtani, tehát alig fogta és kétszer lepottyantotta. Végül Csoszogi kirántotta a kezéből. De adta is vissza.

— Ezen a cipőn nincs mit javítani.

— Tessék?

— Ezen a cipőn nem lehet segíteni!

— De a mama mondta, csak egy foltot kell rátenni. A mama mondta.

— Nem lehet, nem állja a varrást, kérge sincs.

A gyerek vádló, könyörgő, reménytelen hangon megszólalt:

— De így nem lehet benne járni!!

— Ne járjon a szád! — dünnyögte Csoszogi — nincs olyan rossz, amiben ne lehetne járni, amelyikben nem lehet járni, az már olyan rossz, hogy már csináltatni sem lehet.

A gyerek halkan, kétségbeesetten mondta:

— De a mama küldött, amikor elment a moziba, hogy hozzam el a Csoszogi bácsihoz, majd meg tetszik csinálni. Ideadta a pénzt is mindjárt.

Csoszogi erre kemény és hajthatatlan lett.

— Úgy, amikor a moziba ment, mondta az anyád, hogy hozd a Csoszogi bácsihoz! Hát mondd meg az anyádnak, azt üzeni a Csoszogi bácsi, vigye a cipődet a moziba, majd ott megcsinálják!

A gyerek erre, ha lehet, még jobban megijedt, szinte síránkozni kezdett.

— Nem a moziba ment a mama, hanem az Újpesti Moziba, takarítani!

Csoszogi hallgatagon tett-vett, dolgozott. Közben félszemével oda-odapislantott az elkeseredetten helytálló, meg sem mukkanó gyerekre, aztán mégis csak megszólalt, mintha csak társalogni akarna.

— Te vagy annak a Vanicseknénak a fia?

— Én.

Megint hallgattak. Csoszogi összeráncolt szemmel, látszólag nagy gonddal bőrszalagot kezdett vékonygatni.

— Neked öcséd is van?

— Van. Meg egy húgom is.

— Az öcséd is ilyen csirkefogó, mint te?

A gyerek nem tudott mit válaszolni, megint hallgattak. Végre Csoszogi rezzentette meg a gyereket.

— Hol van az a cipő? — kérdezte, mintha csak most hallana róla először és lerakta az öléből a kaptafára szegezett felsőrészt.

Nézte, forgatta, nyomogatta, miközben — már csak a gyerek kedvéért is — csóválgatta a fejét. Aztán se szó, se beszéd, hozzálátott. Óriási darab foltokat rakott az oldalára, talpára, különböző elhasznált bőrökből. A gyerek hallgatón letelepedett az egyik kis székecskére. Végre vagy másfél óra multán ismét lábbelinek lehetett használni a mesterművet.

— Nesze, itt van.

A fiú örülve a cipőnek, de a rendkívüli foltoktól meglepetten rebegte:

— Köszönöm! — És már húzta is fel. Aztán félénken feltette a kérdést:

— Mit kell fizetni?

Csoszogi hallgatott. A gyermek második kérdésére, odadörmögött.

— Húsz fillér. — És krákogott hozzá. Aztán még a maga számára hozzámormogta: Elég olcsó.

— Tessék, Csoszogi bácsi!

Egy ötvenfilléres lapult Csoszogi kemény, szikkadt markába. Csoszogi megnézte, elővette az asztalka fiából ragadós pénztárcáját, beleejtette, majd darabonként olvasva, lassan, gondolkozva, gondosan kiszedett nyolcvan fillért és az ujjai közt oszlopba gyűjtve, belenyomta a gyermek kinyújtott tenyerébe.

— Itt van vissza.

A gyermek számolni kezdett. Elpirult, látszott, hogy küszködik magával. Nyujtotta a számolást, ő maga úgy érezte, hogy egy örökkévalóság óta számol. Végül nagyon kevéssé természetes hangon megszólalt:

— Csoszogi bácsi, többet tetszett visszaadni.

— Nem adtam én.

— Én nem tudom, Csoszogi bácsi. Én ötvenfillérest adtam, a Csoszogi bácsi meg pengősből adott vissza.

Csoszogi, az öreg suszter rátámadt a szegény gyerekre. Egyre feljebb vitte a hangját, míg végül mintha egészen dühbegurult volna.

— Ötvenfillérest adtál, én a pengősből adtam vissza. Anynyira csirkefogáson jár az eszed, hogy azt sem tudod, mit adsz ki a kezedből. Hát azt hiszed, hogy csak úgy lopja az a szerencsétlen anyád a pengősöket, megszakadhat, te meg így herdálod el a keresetét! Semmirevaló kölyök! Fogod mindjárt azt a pénzt, te csibész! Széthasítlak, ha meghallom, az anyádat is

be akarod csapni, ha neki is csak ötvenfillérből adsz vissza! Minden falat kenyérért kár, amit belédtömnek, te málé. Nem mész mindjárt!?

A gyerek megriadt, kihátrált és becsapta maga mögött az ajtót. De Csoszogi, az öreg suszter még sokáig morgott magában, a fonalat is elszakította, mintha valóban nagyon haragudna.

1939.

TÜRELEM

Irta: Zsigmond Ede

Mint kisfiú, ha megverték a furcsán
haragos izmú, felnőtt emberek
s párnái közt lázongva meglapulván
könnyezve sóhajt: majd ha nagy leszek!
könnyezve sóhajt, ám a hangja mélyén
zuhogva sír a vad düh-áradat
s gyűlölethullámmal ostromolja
a dönthetetlen sziklagátakat,

— úgy mondom én, feléd hajolva, halkan,
hogy utált párnánk most a türelem,
de páncélos világban, megvasaltan,
mit is tehetnénk, kedves? Jer velem,
s bár csöndesen, de lázadó örömmel
növeljük titkon egymás erejét,
amely, ha majd hív, int ezer rokon jel,
elszántan törje, szórja, verje szét

halálraítélt bűneit korunknak.
Vagy szebb tán most a görcs szájaskodás,
mely hatalmakat vakmerően — untat?
Csak intenek s útszélen árkot ás
dudolva már egy derék hivatalnok.
Ha ajkbiggyesztve kérded: Ó, miért ez
a hallgatás, tán gyáva lett a „dalnok",
— elválunk szépen, mert hisz meg nem értesz.

Ám, hogyha négy év sok közös keserve
és annyi áldott öröme után
ismersz kissé, tudod, hogy összetörve,
rokkantan éltem én, kicsit sután
is jártam tán és bármily férfiatlan,
igen, csurgott a könnyem is talán,
de ott állok halálig szakadatlan
az igazak veszélyes oldalán.

Csurgott a könnyem... Gyermekkorom óta
sok hosszú évig száraz volt a szemem
s nemrég, mikor a decemberi hóra
ezüstöt szórt a hold, — miként verem
mélyén a szörnyű tetszhalott, ha ébred
úgy ébredt bennem meggyűlt serege
a fájdalomnak s könnyemen kilépett,
elédbe tárult szívem rejteke.

És lásd; azóta mint hajó, ha végre
kirakták partra tonnás terheit
s már fut tovább egy kedvesebb vidékre,
úgy élek én most, sátrat verve itt
e dombokon: ily könnyű sohse voltam!
— Esteledik már, gyorsan közeleg
az éjszaka s rablóktól túlzsúfoltan
nyüzsögnek lenn az utcák és terek.

Eljössz-e hozzám? Sárga lámpafénynél
elhagyják mind a régi könyveket
a költők s mintha velük, köztük élnél
a magános órán súgnák csak-neked,
szavuk, zenéjük oly meghitt közelből
siklik füledbe és megérted itt
a költők vágyból, kínból, gyötrelemből
megálmodott, őstitkú képeit.

Olvasnánk együtt... Meleg takarómat
válladra vennéd, hűvös ám az éj.
Míg szemünk pihen, hallgatnád a szómat
és mesélnél, ha kérnélek: mesélj.
S ha villám fénye erdőnk messzi táját
bevilágítja, mint a jövőt a szent, —
megláthatnád a sátor nyilásán át,
hogy nem vagyunk egyedül idefent.

Sokan vagyunk már s meglásd: hamarosan
e csöndes tábor felkerekedik,
körülöttünk kemény és drága vért van
emlékből, hitből előttünk pedig
legyőzhetetlen fegyvertársainkat
viszünk magunkkal, hogy egy percre se
felejtsük őket: erőnk sohse lankad,
ha velünk van a Szellem serege.

Tudom már, lásd, hogy nem tarthat sokáig
a barbárok világa. — vége lesz,
és összeomló, bűnös palotáik
mögül a béke tiszta fénye les
felénk, ha túl e gonosz éjszakákon
bevonulnak majd, csillogó csapat,
és elfoglalunk csöndben, megbocsátón
sok gyötrött várost s fáradt falvakat.

1939.

A Népszava mártírhalált halt fiatal publicistájának, Gosztonyi Lajosnak cikke a háború kitörése idejéből.

KORTÖRTÉNETI FELJEGYZÉSEK 1939-RŐL

1939 december 24.

A világtörténelemben és a társadalmi fejlődésben éppenúgy, mint az emberiség gazdasági, politikai és szellemi útján, nincsenek előkészíttetlen ugrások, nincsenek véletlenek és nincsenek csodák. Mindaz, ami történik és ami történni fog, kérhetetlen következménye a termelőerők helyzetének és az ebből eredő osztályellentéteknek. Határállomások azonban vannak. És vannak határdátumok is. Amikor megváltozik a fejlődés tempója, a mennyiségi változás átalakul minőségi változássá, gyakran konkrét esemény következtében világosan megállapítható, hogy új korszak kezdődik. Aránylag ritkán vezeti azonban be az új korszakot olyan kézzelfogható, félreérthetetlen esemény, amely tüstént felismerhetővé teszi a fordulatot. Rendszerint csak hosszú évek, vagy évtizedek, esetleg évszázadok „történelmi távlatából" állapítható meg, mi volt az esemény, amely sorsdöntően befolyásolta a fejlődést és határállomásként jelölhető meg. Valószínűnek látszik, hogy ezúttal ilyen kivételes esetek figyelhetők közvetlenül meg: 1939 szeptember 1, az új háború kitörésének napja, már most, néhány hónap távlatából is, határdátumnak látszik. Anynyira kétségtelen, hogy fordulópontot jelent ez, hogy legutóbb már megállapították arról az oldalról is, ahol nem történelmi metarializmus szellemében gondolkodnak. Teleki Pál miniszterelnök mondta: „elő kell készülnünk a háborús idők után újjá és mássá átalakuló világra".

Lehetséges, hogy az elmúlt év első nyolc hónapja egy korszakot zárt le. Évfordulók érdekes találkozása, hogy ebben a nyolc hónapban emlékeztünk vissza, a 150-ik, illetve 25-ik évforduló alkalmával két másik történelmi határnapra: a francia forradalom kitörésének, a Bastille lerombolásának és a világháború kitörésének napjára.

A két évfordulóról megjelent cikkek és tanulmányok visszapillantást vetettek ama korokra, melyeket lezárt ez a két történelmi nap. Hiányzik még a történelmi távlat ahhoz, hogy hasonló társadalomtudományos bírálatot mondjunk arról a periódusról, amit 1939 szeptember 1 zárt le. Megkíséreljük azonban, mint kortörténeti dokumentumokat lerögzíteni néhány jelenséget, melyek ha hézagosan is, de megmutatnak valamit abból, hogy milyen volt az ember és a társadalom ebben a vajúdó időszakban, az 1939-es háború kitörése előtt. Nem rendszeres felsorolása az eseményeknek és tüneteknek, inkább jellemző apróságok keresése, egy-egy szellemi mozgalom, vagy kísérlet, emberi kiállások magasabbrendű és hazug gusztusok, a társadalom szeszélyei, politikai divatok, groteszk, naív, és nagystílű próbálkozások elnyomott és felülkerekedő igazságok összevisszasága. Tarka egyvelege értelmetlen és tanulságos dolgoknak, eltűnőknek és maradandóknak. Nehéz mindebből végső következtetést levonni. Bizonyos azonban, hogy zavaros és beteg kor új, jobb és igazságosabb berendezkedésért sóvárgó társadalom kapkodása mindez. Talán majd egyik eljövendő, boldogabb idő társadalom kutatója olvasni fog egyszer e sorok között, be tud majd tekinteni a jelenségek mögé és felfedezni a kezdetleges csíráit annak a világnak, melyet ma még sötét felhők takarnak. Ha szimbólumokkal akarnok jellemezni a kort, amely az 1939-es háborút közvetlenül megelőzte, aligha találhatnánk alkalmasabb jelképet, mint egy egyszerű tárgyat. Ez nem más, mint

CHAMBERLAIN ESERNYŐJE,

amivel kezében nem eső, hanem háború és a világ berendezésének átalakulása ellen próbált meg védekezni a vezető kapitalista világhatalom miniszterelnöke, akit a brit uralkodóosztály pártja, a konzervatív párt jelölt ki erre a hatalmas feladatra. Chamberlain a politikai, gazdasági és társadalmi státusquot igyekezett megóvni. Szeptember 1, a háború kitörése — az esernyő összetörését jelentette. 1939-ben Chamberlain esernyője azt a világszemléletet jelképezte, mely egyaránt küzdött a bizonytalanság (háború), a fennálló rendet megváltoztató fejlődés (a forradalom) és a fennálló berendezkedést erőszakkal stabilizáló rendszer (a szervezett reakció) ellen. És jelképezte ez az ernyő, tradícióval és erejével együtt a kapitalizmus legmagasabb fokán álló angol imperializmust, és szövetségeseik Franciaország és az Egyesült Államok államfői a polgári származású Lebrun és Roosevelt, személyesen is találkoztak ez évben az angol királlyal.

Más, kevésbé demokratikus berendezkedésű országokban a

RÉGI REND

legtúlzóbb védői öltöttek szociális álarcot, hogy megakadályozzák azt, hogy a mélyből felemelkedő rétegek kezébe kerüljenek a termelőeszközök. Olyan intenzív már mindenütt a vágy az igazságosabb életforma után, hogy szociális jelszavak nélkül eredményesen — már a reakció sem dolgozhatik. Nem egyszer előfordult az is, hogy —, amikor a tartalom nélkül való szólamok már elvesztették hitelüket, — új propagandaeszközként groteszk egyenruhákban, színpadias gyűlésekkel igyekeztek magukra vonni a figyelmet álnépies törtetők és hogy a reklám még szembeötlőbb legyen, védjegyet is választottak maguknak.

CSODASZARVAST,

nyilaskeresztet, vagy más hasonlót. Általában jellemzője ennek a kornak a reklám, a propaganda. Az egyént is megfertőzte a feltűnés vágya. Nemcsak a politika terén. Egy fiatal lengyel piktor a párizsi Louvre-ból ellopott egy Watteau-festményt és amikor hetek mulva vissza adta, azt vallotta, hogy a „művészet iránti lelkesedésből követte el a lopást". Öt évre ítélték. Miért vállalta a börtönt? Azért, hogy híres legyen. Voltaképpen reklámtrükk volt a bűncselekmény. A reklámcsinálás nagy méretekben — a propaganda, amelynek legmodernebb és legveszedelmesebb eszköze a

RÁDIÓ,

a találmány, ami politikai tényezőjé lett. Ma már az a helyzet: akié a rádió, diktál a közvéleménynek. Megszólal a kis lakásban is, ahol összebújik a család és nagyvárosok hatalmas terein is, hallható a hangszórókon keresztül, minden ujság cikknél szuggesztívebben — mint az élő beszéd. A rádió szinte háttérbe szorította a sajtót, a színházat, a filmet és irodalmat, amelyek művészibb, vagy tudományosabb és finomabb, de a tömegekre kevésbé hatásos szellemi eszközök. A rádió inkább a civilizáció, ezek inkább a kultúra területéhez tartoznak. Éppen azért a rádió korában fokozott szellemi értéket jelent a jó könyv. Ha azt vizsgáljuk, hogy mit olvastak ebben az időszakban az emberek, feltűnő a

TÖRTÉNELMI ÉLETRAJZOK

divatja. Mélyreható változások idején ösztönösen fordul az ember útmutatásért a multba. Minden kornak vannak nemes és visszataszító hősei, de pályájukat elsősorban nem egyéniségük, hanem koruk materiális és ettől függően szellemi helyzete határozza

meg. Éppen azért, ha találhatók is hasonlatosságok régmult idők históriai alakjai és híres vagy hírhedt kortársai között, a régiek jelleméből és életéből nehéz helyesen következtetni a maiak jellemére és életére. Romantikus álmodozás évszázadokkal ezelőtt élt történelmi alakok sorsából megjósolni ma élők jövőjét. A huszadik század emberében azonban még olyanfokú

INDIVIDUALIZMUS

él, hogy a dolgok megítélésénél elsősorban az emberből, az egyéniségből indult ki. És a polgári, idealista történettudósok közül néhány még ma is kétségbevonja, hogy gazdasági és történelmi tényezők alakítják a világot, — nem pedig héroszok. A hőskultusz nem korszerű. A hős nemritkán félelmeit, gátlásait takarja el hősiességgel. És ezzel nem azt akarjuk állítani, hogy nem korszerű az egyén. Mert hibás beállítás az, hogy kollektív társadalomban — amennyiben ott teljes a demokrácia, nem érvényesülhet az egyéni tehetség, egyéni kezdeményezés. Ellenkezőleg. Az összeségnek elsőrendű érdeke, hogy kiváló emberek vigyék előre tudományos és művészeti alkotásokkal a világot. Éppen ezért az egészségesen megszervezett kollektív társadalom csak segítségére van minden igazi lehetségnek az érvényesülésre, hogy előmozdíthassa a haladást, szebbé és jobbá tehesse minden ember életét. A tehetség megsegítésének szociális társadalomban az a módja, hogy biztosítják mindenki számára az egyenlő startot. Minden tehetséges gyermeknek módot adnak arra, hogy a legkiválóbb iskolákat látogassa, nem vész el a tudományos, irodalmi vagy művészeti zseni azért, mert szülei nem taníttathatják vagy mert kénytelen már serdülő korában nehéz fizikai munkával kenyeret keresni. Ennek megvalósítása alfája annak, hogy érvényesüljön az igazság a társadalomban.

Gosztonyi Lajos

Böhm Vilmos írta Vahlberg Hugó név alatt ezt a cikket, amelyben a második világháború katonai mérlegét állítja fel a háború első szakaszáról.

NYUGATON A HELYZET VÁLTOZATLAN

1939 december 30.

A világsajtó legkiválóbb katonai szakértői s velük a boldog lőtávolon kívül szereplő kortársak ezidőszerint még tekintélyes tömegeinek egy része méltatlankodik és hangosan elégedetlen: nyugaton a helyzet a háború 17. hetében is változatlan. A Népszava néhány héttel ezelőtt egyik külpolitikai és a háború eseményeit összefoglaló jelentésben már erélyesen szembeszállt a súlyos következményekkel fenyegető napi szenzációkat követelő úgynevezett közvéleménnyel. A már fölsorakoztatott politikai diplomáciai és emberiességi okok mellett ezúttal az ismételten sürgetett, de ennek ellenére elmaradt nyugati offenzivák késedelmeskedésének katonai okaival kívánunk foglalkozni.

A NÉMET-LENGYEL HADJÁRAT.

Még a legkiválóbb és az egész katonai világon emlegetett német katonai vezető szakírók is korainak és elhamarkodottnak minősítik a lengyel hadjárat üteméről szóló bírálatokat. A kétoldalú tervek a felvonulás védelmi és támadó stratégiai részleteinek ismertetése hiján ma még nem lehet tárgyilagosan elbírálni a rohamosan kifejlődött katonai eseményeket.

De minden szakértő egyetért két dologban: 1. a fennálló erőviszonyok mellett Németországban előbb-utóbb legyőzi a kisebbszámú, gyengébb, rosszul felszerelt nem szervezett és rosszul vezetett lengyel hadsereget, bár annak katonai anyaga bármely országnak katonai erényeivel is felveszi a versenyt; 2. a bizonyossággal várt lengyel összeomlás 8—10 héttel hamarabb következett be, mint ahogy azt a legvérmesebb ellenséges reménységek elképzelték.

Már e két egyöntetű megállapítás alapján fölvetődött a világsajtóban a kérdés: miért nem kezdett támadást a lengyelországi

hadjárat ideje alatt, a németekéhez hasonló lendülettel, a francia hadsereg a nyugati fronton? Miért nem kísérelték meg a szövetségesek a megerősített frontok harcát mozgó háborúvá lendíteni?

Diplomáciai és politikai szempontokból a kérdések nemkevésbé jogosultak, mint a laikus közvélemény más problémakutatásai: a békeoffenzivák összeomlása után miért nem támadja meg a német hadsereg a Maginot-vonalat; vagy miért nem indítja meg Anglia ellen a megsemmisítő légi- és tengeri háborút? De a katonai vezetést elsősorban katonai szempontok irányítják: a politikai és a diplomáciai problémákat is katonapolitikai és katonaidiplomáciai formában.

A leghatalmasabb hadsereget is romlásba dönti, ha katonai természetű problémákat a politikai szükségszerűség alapján akarnak megoldani. Az 1859—66. évi hadjáratok az 1870—71-es német-francia háború és a világháború tanulságai alapján Wetzel gyalogsági tábornok Ludendorff egykori vezérkari főnöke „Bündnisskrieg" (Szövetségi háború) cím alatt megírt tanulmányában fejti ki, hogy szinte a győzelmet biztosítja, ha a katonai problémákat a katonai és nem a politikai vezető dönti el. Katasztrófával végződhet a politikai vezetők katonai kérdésekben való döntése.

Márpedig ez a kérdés, hogy mikor indítson valamelyik hadsereg — akár szárazföldi, akár tengeri, akár pedig légi — offenzivát, hogy megtámadjon-e idő előtt, egy hatalmas, védelmi vonalat, kizáróan katonai probléma, amelyet csak a részlet problémákat is ismerő katonai vezetők dönthetik el.

A lengyelországi hadjárat és a nyugati front

A német katonai szakirodalomnak legrégibb és legtekintélyesebb orgánuma, a „Militär Wochenblatt" és haditapasztalatokkal rendelkező legkiválóbb munkatársai, Wetzel tábornok és Marx tüzérségi tábornok beható tanulmányokban figyelmeztetik a katonai vezetőket arra, hogy a lengyel hadjárat eseményei nem hasonlíthatók a világháborúnak ugyanezen a terepen lejátszódott hadműveleteihez, de a nyugati harctér álló háborújára vonatkozóan sem lehet belőlük következtetéseket levonni.

A lengyel hadsereg számszerűsége és felszerelése meg sem közelítette a német hadsereget. Légiflottája gyenge és hatástalan volt. Ez első napokban 2103 kilométernyi határa a támadó fegyveres erejéhez arányítva, szinte védtelen volt. A határ tagozódása

lehetővé tette a Danzig, Kelet-Poroszország, Németország és Szlovákia irányából felvonuló hadseregek egy pont felé fejlődő operációit. Az elkésett lengyel mozgósítás mellett a német hadsereg villámszerű előrenyomulását már nem lehetett megakadályozni. Ez a gyorsaság nem bizonyíték a villámháború elmélete mellett, hanem csak megerősíti azt a szabályt, hogy 2000 kilométeres frontot, egy aránylag kis hadsereg több hatalmas oszloppal szemben nem tud megvédelmezni, még akkor sem, ha a védősereg olyan hősökkel rendelkezik, mint amilyen Varsó-Modlin, a lengyel poseni oszlop visszavonuló hadserege, az 5000, az orosz hadsereggel szembeszálló tiszt és a Hela-félsziget zászlóalja volt.

A modern háború a hősök mellé jó szervezetet, vezetést, felszerelést és hadianyagot követel!

A német-lengyel háború hadműveletei külön elbírálás alá tartoznak. Egyetlen tanulsága sem érteti meg velünk a nyugati hadszintér álló háborújának eseményeit, illetve látszólagos eseménytelenségét.

Offenziva a megerősített hadállások ellen

A világháborúban még nem állt sem a Maginot-, sem a német erődvonal. Hindenburg Siegfried árkai és a franciák erődvonalai meg sem közelítették ellenállóképesség tekintetében a modern erődműveket. S ha felmérjük a világháború gyengébb szerkezetű erődítései ellen indított támadások előkészületeit, erőfeszítéseit, a hadianyagok felmérhetetlen felhalmozását és a soha többé nem pótolható gyakran céltalan emberáldozatokat, csak akkor fogunk tudatára ébredni annak, hogy milyen felelősséggel és milyen veszedelemmel jár a Maginot-, vagy a Siegfried-vonal ellen a mai viszonyok között indítandó offenziva, miért tartanak az előkészületek hónapokig, talán évekig. Igaz: ezidőszerint a hadviselő felek nagyszámú nehéz tankot tudnak felvonultatni. De már őrt állanak a tankok ellen alkalmazott hatásos védőeszközök: az áttörhetetlen tankakadály és a tankelhárító fegyver. Hindenburg tábornagy „Aus meinem Leben“ (Életemből) című művében katonás őszinteséggel ír a német és antant offenzivák problémáiról. Az 1916-ik évi Somme-csata folyamán öt hónapon keresztül vad elkeseredéssel támadták egymást a szembenálló hadseregek.

„Az ellenség szívós öt hónapi küzdelem után a Somme mentén 40 kilométernyi szélességben és tíz kilométer mélységben visszavetette a vonalukat. Ez a siker, amelynek az ára véres áldozatok százezrei voltak, az egész front nagyságához arányítva csekély volt.“

A nyereség 40 kilométer hosszúságú és 10 kilométer mélységű terület, a halottak és sebesültek százezrei: 600 kilométer hosszúságú fronton, amelynek mélysége a Somme folyótól Romániáig terjed.

1917 nyarán az angolok indítanak Flandriában offenzivát. Júliustól decemberig tombol a harc. — Felülmúlhatatlan szívóssággal — írja Hindenburg — támad az ellenség. Hathónapi harc katonai eredménye a kölcsönös agyonfárasztás. Egyéb semmi. De még dühöng a harc Flandriában, november közepén már az angolok Cambrainál újabb támadó harcot indítanak. Napokon keresztül tartó „gyilkos védelmi harcokban“ (Hindenburg) sikerült egy ellenséges szárnyat körülkaroló ellentámadással az angolok előrenyomulását megállítani. A régi fronthelyzetet helyreállították, de az álló front nem lendül mozgó háborúvá. — Közben a franciák — augusztusban Verdunnél, és októberben Soissonsnál támadták a német frontot.

1918 március 21-én a német hadsereg kísérli meg a döntő támadást. A legkedvezőbb kilátások között megindult a franciaországi nagy csata. A balszárny rohanó száguldással közeledik Amiens felé, de a német jobbszárny jól kiépített angol hadállások előtt megtorpant. A nagyszerűen előkészített, hatalmas lendülettel végrehajtott offenziva összeomlik. Március 23-án messzehordó német ágyúk lövedékei már a francia fővárosba „tévednek“, de április 5-én már visszavonulnak az előre rohanó német hadtestek. Bekövetkezett a kiábrándulás. Mégsem történt meg a végleges döntés.

„Nálunk az emberi természet kényszerítően követeli jogait“ — írja Hindenburg idézett művében. „Lélekzethez kell jutnunk. A gyalogságnak, tüzérségnek municióra van szüksége...“

Az offenzivát megindítani könnyebb, mint azt sikeresen végrehajtani és befejezni. Rengeteg számítás, katonai előkészület kell egy nagyarányú támadás előkészítéséhez. Még inkább egy olyan vonal ellen, mint amilyen a Maginot-, vagy a Siegfried-erődítés.

Eimannsberger német tüzérségi tábornok a világháborús adatai alapján összeállított tanulmányában részletezi egy nagyobb tüzérségi támadás előkészítő munkálatait. Negyedórás keretben két és fél óráig tartó tüzérségi előkészítő és hengertűz végrehajtásához négy kilométernyi szélességben felállított 240 — ebből 136 nehéz, és 104 könnyű — ágyú okádja a tüzet az ellen-

séges állásokra. Ez a világháborús viszonyokhoz — és a nem a jelenlegi megerősített vonalhoz — méretezett tüzérségi támadás, a tartaléklövegekkel együtt 3200 tonna muníciót igényelt. Ha ezt a támadást, nem négy, hanem száz kilométeres vonalon hajtják végre, ha megszakításokkal ugyan, de mégis négy-öt harci napon keresztül (világháború csatáihoz arányítva nem is ritka esemény volna) folyik a tüzérségi harc, akkor

80.000 vagón munícióra volna szükség,

hogy ezt a támadást akadálytalanul végrehajtsák. Németország teherkocsiállományának 15 százalékát kellene igénybevenni, hogy ezt az anyagot a harctérre szállíthassák. A lövegeken kívül még katonákat, kocsikat, gyalogsági lőszert és más hadianyagokat is fel kell halmozni. Csak, ha mindezt meggondoljuk, akkor fogjuk megérteni, hogy mit jelent az erődvonal ellen vezetett offenziva. Kézenfekvő a válasz: ennyi nehézség tudatában jobb volna a háborút meg sem indítani. Ezt az ellenvetést is elfogadjuk — de politika lévén, inkább egy politikai cikk keretébe tartozik. Katonai szempontból azonban kétségtelen, hogy a modern védelmi vonal elleni offenziva, annyi kockázattal, veszéllyel, ember és anyagáldozattal jár, annyira bizonytalan a háború első korszakáról a siker lehetősége, hogy a kár az eredményes eshetőség, hogy a hadvezetőségek, csak hosszú, nagyon hosszú ideig tartó alapos előkészítés után és ebben az esetben is csak nehéz szívvel vállalják a felelősséget súlyos következményekkel fenyegető esetleg sikertelen offenziva megindításáért.

Tengeri és légitámadás

A világháború tengeri harcainak tanulsága alapján aligha vállalkoznak arra a hadviselő felek, hogy az összes flották nagyobb szabású nyilttengeri ütközetekben mérjék össze erőiket. A vállalkozás túl kockázatos volna. 2 millió 100.000 tonnával szemben 180.000 tonna! De még a többszörösen hatalmasabb ellenfél veszteségei is túlságosan magasak lehetnének. Ezért a flottaegységek továbbra is a part és hajózási kereskedelmi hajók megsemmisítésének és a blokádbiztosítás szolgálatát látják el. A tengeri harc hatásos eszközei továbbra is tengeralattjáró és az aknablokád maradnak. Súlyos fegyverek, mély sebet ejtenek az ellenségen, de az esetleges hatás csak évek multán jelentkezik.

Egy nagyobb légiflottának átirányítása a csatornán, — akár Anglia, akár Németország felé, — valóban csupán egyszerű parancs kérdése volna? A flották és bombák kétségtelenül raktáron vannak. A szállítás, flottabázis és csoportosítás problémái könnyen megoldhatók. Talán már együtt is állanak. Ennek ellenére ez a vállalkozás is nagyon kockázatos. Kétségtelen, hogy a hadviselő felek — még a lengyel háború nagyarányú elhasználódása és vesztesége után is, — néhány ezer bombavetővel rendelkeznek. Egy hatásosnak ígérkező támadáshoz több nagyobb bombavető osztályt kellene, sok felderítő és vadászgép kíséretében az ellenséges országok felé irányítani. A nehéz ádozatokkal kiépített légiflottának tekintélyes részét kellene e célra mozgósítani, de nem lehet az egészet. Hiszen a légiflotta nagyrészének a front és a belső légvédelem biztonsága érdekében kell állandó készültségben maradnia. Az eddigi támadások azt bizonyítják, hogy a támadó csoportok elvesztik egységeiknek 30—50 százalékát. A nagyobb csoportok támadásánál ez a veszteségarány még nagyobb. Egyik fél sem kockáztatja meg ma ezt a veszteséget. sem anyagban, de főleg a repülőszemélyzetben.

De a katonai és sztratégiai szempont nagyarányú tengeri és légitámadás körül is érvényesül. Minden támadás célja az ellenség megsemmisítése, térdrekényszerítése, vagy legalább nagyarányú gyengítése. Ezt a célt a mai helyzetben a légvédelem és légoltalom fejlettsége mellett a háború kezdetleges stádiumában a légitámadás egyik félnél sem fogja elérni. Emellett azonban holtbizonyosra vehető, hogy a légitámadás veszteségszámlája — támadó flotta veszteségén kívül — kisebb jelentőségű. Légimegtorlás súlyos következményekkel járhat. Tehát legalábbis megfontolásra készteti a hadviselő feleket.

Totalitás: A meghosszabbított háború

Az úgynevezett nyugalom a harctereken csak azért meglepetés számunkra, mert a háború kitörésének pillanatában elfelejtettük, amit a háború előtt tanultunk: ez a háború a totalitás háborúja lesz. Egész országok, népek minden apraja-nagyja visel háborút. A gazdasági élet, termelés és árucsere a fegyveres és gazdasági háború szolgálatában áll. Nemcsak a katonák, hanem az egész nép lelki ellenállásának mértéke dönti el a háború sorsát. Az érdekelt milliók feszült figyelemmel kísérik a sorsukat eldöntő háborús eseményeket. Ezért minden siker, balsiker, vagy vereség a hadviselés további sorsát befolyásolhatja. Egy-egy repülőgép, tengeri hajó, vagy frontszakasz sikeres harca, védelme vagy elvesztése eldöntheti széles néprétegek lelki beállítottságát.

A hadvezetés tehát alaposan megfontol és előkészít minden vállalkozást, mert a balsiker katasztrófával járhat.

A hadivállalkozások eredményének eltitkolása a rádió korszakában céltalan próbálkozás. Semleges országok polgárai, akik hadviselő államokkal összeköttetésben állnak, naponként megállapíthatják, hogy az utóbbiak polgárai a saját államuk és az ellenséges országok eseményeiről szinte boszorkányos gyorsasággal értesülnek. És a legaprólékosabb információkkal rendelkeznek.

Érthető tehát, hogy Keitel és Brauchitsch vezérezredesek, Gamelin és Golt tábornokok a bel- és külföldi szakértők politikai, vagy diplomáciai türelmetlenségét, figyelmen kívül hagyva, csak katonai és sztratégiai szempontok alapján döntik el a támadás időpontját és helyét.

Előkészítik a hadsereget az átfogó támadásra, de takarékoskodnak a nagy napra az emberanyaggal és hadiszerrel. Földerítenek, fotografálnak, gyüjtik a gépeket és hadianyagot, a gazdasági rádió és ideghábóru hatását minden erővel fokozzák. Támadnak és szervezkednek a diplomáciai fronton, hogyha az ellenséget már megpuhították, vagy úgy érzik, hogy minden kétségen kívül fölényben vannak, akkor fognak az egész vonalon támadni. Támadni a földön, a levegőben és vizen, ha lehet az érintkező frontális szélességben, ha nem, akkor a végső döntés kierőszakolása érdekében, vagy a végső erőfeszítés kétségbeesésétől hajtva, — más úton. Ebben a pillanatban válik veszedelmessé a frontok szélén álló semleges államok helyzete. Totális háború a totális megoldásra kényszerül.

A hadvezér ebben az esetben Hindenburg felfogását követi: a hadvezér, aki nem tudja, vagy nem akarja vállalni a felelősséget, hogy az utolsó erőit is a siker érdekében feláldozza, a saját népével szemben gonosztettet követ el. Ha nem sikerült a támadás, akkor természetesen a gyengék és gyávák átkával és gúnyolódásával kell számolnia. Ez már a katonák sorsa. (Hindenburg: Aus meinem Leben. 233-ik oldal.)

Ebben a háborúban nemcsak a gyengék és gyávák átkáról van szó. Ezért még nagyobb az óvatosság. Ezért nem lehetetlen, hogy hónapokig, talán évekig — látszólag — „Nyugaton a helyzet változatlan" marad. Amíg csak meg nem indul a nagy földindulás...

Vahlberg Hugó

BÚCSÚ EURÓPÁTÓL

Irta: *Faludy György*

Je suis triste, hélas! et j'ai lu tous les livres.

Ma már a part is elfogyott,
nyugatról könnyű szél lebeg.
A víz alatt fátyol ragyog
— nem volt még fátyol kékesebb —
s alkony felé a nagy habok
megizzadt, zsúfolt ménesek.

Éhezve száz kötél alatt
öten ülünk, szívünk kiholt.
Gyümölcsünkül csak az maradt,
mi mindöröktől kezdve volt:
arany almáival a nap,
ezüst almáival a hold.

Ők lengnek itt e tájakon,
hol úgy tünnék el, mint a hó,
ha száz sugár közt sápadón
nem vinne — drága hintaló —
kibírhatatlan bánatom
vizén ez úti ringató.

Mit hittem sok-sok év előtt,
az eszme ködbe fúlt öröm: —
és én e kékes ég-tetők
alatt zokogjak unt töröm?
A gyűlöletnél égetőbb,
s ezerszeresb az undorom.

Harcoltam híven, igazán,
de mert megcsalt s meghalt a szó:
túl eszmék s tettek igazán
röpíts, zászlótalan hajó,
teherhajó, öreg kazán,
mellyel süllyedni lenne jó.

Sülyedni és nem látni már
e vert hadat mely nem tanul,
későre áll ki, ha kiáll,
mert nem tud élni szabadul,
mely ellenével hálni jár,
és tőle sose szabadul.

Agyamból így, mely mit se bán,
jelent és multat eldobok,
de amit ujjam szertehány
úgy gyűlik telezokogott
szívemben, mint az óceán
mélyén a konzerv-dobozok.

Mint lágy, ezüstös tégelyek,
miket hintázó hab kavar,
s buknak s állongva, réveteg
odáig, hol nem jár vihar,
amerre tejszín ég lebeg,
s nem surran, csak az ebihal.

Az ebihal, ha volna itt,
s a bécsi orvos, ki nem él,
hogy lelkem titkos dolgait
kivetné egyszer mind a mély,
és lim-lomok közt holnapig
játszhatnék én, ki nem remél.

De zengnék-e más húrokat,
bár száz új véső vésne ki?
Szívemben ordas bú fogad,
s ha bánom is, már kései,
kirajzolták kontúromat
a gyilkos szálló kései.

Ilyennek lettem végül én,
kit tőr se fog se kés nem olt,
kit végül meddő és kemény
árnyéknak hord az égi bolt,
mert elveszett a jóremény,
amelynek katonája volt.

Leszek tévelygő elbukott,
kit bánatára szült a lét,
s mert bomba néki nem jutott,
sem sírhely, enyhe és sötét,
kiszürcsöli az elfutott
bűnbánatát és csömörét.

Tünt föld! ma rólad álmodok
s leszek soká még ily merész
kutatni drága lábnyomod,
mit nem lel újra emberész,
úgy vágyva rád, mint zátonyok
közt partra vágy a tengerész.

S mihez fiúnk majd mit sem ért,
ki izzó voltál s jéghideg,
hol minden utca kincset ért,
siratlak, tűnő félsziget,
zokogva, mint Atlantiszért,
mert elmerült, a régiek.

S ha meglátnálak újra még:
nem én leszek, a régi lágy,
bujdosni vonz a messze ég
s kalandra hív a durva ágy,
mint tengerészt a messzeség,
ki városokból vízre vágy.

Marasztalhat majd Édened,
de én magamnak fekhelyet
üszkén, mely egykor égetett,
nyugodni már sosem lelek,
s ezentúl ezt az életet
úgy vágom, mint a kenyeret.

S bolyongva, mint Ovidius,
nem ér gőgömhöz hiú vád,
tigris kísér, sas és hiúz,
hajlékony csúcsú, ifjú fák,
s e napsütötte és fiús,
mezítlen, könnyű ifjúság.

De vigaszomra kék egek
tűznek rám s mályvaszín napok,
az alkonyok a rét felett
nekem lehellnek illatott,
s a mély augusztus éjelek
énrám esőznek csillagot.

S ha ernyős pálmafák alatt
kinyúlnék egyszer, ifjú holt,
síromra mécsesül marad
mi mindöröktől fogva volt:
arany almáival a nap,
ezüst almáival a hold.

(Portugál part előtt az Atlanti-tengeren 1940 július.)

LEVÉL EGY ASZTALOSHOZ

Írta: Nádass József

Tisztelt Kovács Úr! Ne haragudjék reám, hogy rosszaló és csodálkozó levelére ilyen nyilvánosan válaszolok. Az olvasók tanuságával akarom érveimet, szerény álláspontomat alátámasztani.

Ön, igen tisztelt Kovács Úr, tizenhárom esztendeje íróasztalt szállított nekem. 1928 tavaszán történt ez. Átadtam Önnek a rajzot, amit tervező barátom Weimárból, a „Bauhaus"-ból küldött és Ön elkészítette az asztalt. Nem lelkesedett a tervért, morgott, hümmögött, összevonta szemöldökét és a fejét vakarta. Néhány kísérletet tett, hogy elszórtan díszítéseket helyezzen el az oldalfalakra, a sarkokra oszlopokat, és angyalokat a homlokzatra. Amikor én e támadásokat konok eréllyel visszavertem, belenyugodott a változhatatlanba és legyintett egyet.

„Ön fizeti", mondta gúnyosan és vállatvont. A legtovább azonban a fiókkérdésnél hadakozott. Az íróasztalterven ugyanis nem volt fiók.

„Az meg már egyenesen lehetetlen, hogy egy íróasztalnak ne légyen fiókja", érvelt Ön. „Ki látott már ilyesmit? Hát hol tartja majd a papírjait?"

„Nem kell nekem semmiféle papírokat tartogatnom, az íróasztal azért íróasztal, hogy írjanak rajta. Egypár kéziratpapír vagy levélpapír ott fekhet az asztallapon — amint már közöltem, Kovács úr, üvegből lesz —, amikor meg már teleírtam őket, elviszem a szerkesztőségekbe vagy a kiadókhoz. Az embereknek írtam, minek dugdossam hát fiókokba?".

Ön, Kovács úr, a fejét csóválta. Nálamnál idősebb, tapasztaltabb, gyakorlatibb ember volt Ön. Ismerte az életet. Negyven felé járt akkoriban én pedig még kettest írhattam le korom első jegyéül.

„Nem tudok én olyan szépen okoskodni, mint az író úr, nem tudom, hogy miért és mivégből, de amióta a világ világ, az íróasztalokat fiókokkal csinálják. De ha ilyennek akarja mindenáron, rendben van, megcsinálom."

Kilestem, hogy elfordul és mint a régi színjátékokban, a (félre) rendezői utasítás szerint a színészek, a bajsza alatt morogta:

„Ő fizeti!"

*

Valóban én fizettem és becsületesen ki is fizettem. Az íróasztal szobám nevezetessége és érdekessége lett. Mikor szőke kedvesem abban a soha vissza nem térő májusban először jött fel hozzám, megdícsérte a csillogó új jószágot. Az üveglap fölé hajolt és belemosolygott:

„Itt marad-e az arcom, ha el is megyek?"

„Itt" feleltem és amikor elment, leültem az üveglaphoz és verset írtam róla.

A szerelmes vers nem lett volna baj. A szerelmet általában hivatalos helyen is megengedhetőnek találják, bár a házasságon kívüli megbélyegzendő. Mégis, a hiba akkor kezdődött, amikor már egyéb verseket is írtam. Már nemcsak kedvesem gyönyörű szemével, arany hajával, édes csókjával és mámorító testével foglalkoztam, hanem a szegénységgel is és meggondolatlan vadósággal véleményt nyilvánítottam az esettek, a nyomorultak életéről. Poétikai félrelépésemre a bölcs illetékesek erélyes figyelmeztetéssel feleltek. A jogos és jogerős figyelmeztetést agyamba és szívembe véstem, átnéztem kézirataimat, bűnbánóan kiszedtem a csomagból néhány verset, telefonáltam Önnek és megrendeltem az első fiókot.

Az első fiók után jött a többi, a versek után a novellák, a novellák után a cikkek, a cikkek után a regény, majd gyors egymásutánban festői összevisszaságban egyebek, amiket megírtam. Eredetileg az emberekhez írtam mindezt, nem akartam őket a fiókba dugdosni, de a szerkesztők és kiadók, ezek a nálamnál sokkal okosabb emberek figyelmeztettek, hogy e papírokat zárjam el mélyen a fiókomba. Újabb fiókokat rendeltem tehát Önnél. Ön jóságos és elnéző ember, nem mutatta a diadalát, nem gúnyolódott, csak egyszer, egyetlen egyszer kérdezte csendesen:

„Hát mégis tartogat papírokat?" Nyeltem egyet.

„Tartogatok, tartogatok."

„Hát nem az embereknek ír?"

„Ó, Kovács úr, ezeket nem, ezeket... csak úgy magamnak."

Ön bólintott, kicsit krákogott és egy hét mulva szállította a megrendelt kettő darab új fiókot, ezeket a mély, hűs, hallgatag koporsókat. A számlákon dupla árakat szerepeltetett — és újfajta biztos zárakra hivatkozott. Nem méltatlankodtam. Olyan időket élünk, amikor fontosak a biztos zárak mindenfajta ajtókon és olykor még ők sem használnak.

*

Önnek, igen tisztelt Kovács úr, most már elfogyott a türelme. Már sokalja a fiókokat. Nem akarja belátni, hogy a konjunktúra idejét ki kell használni. Viselkedését feltétlenül helytelenítem. Tud Ön aról, hogy a középkorban tiltakoztak volna a derék iparosmesterek a szöges csizma, a vasszűz, a hegyes karó és egyéb az inkvizíció raktárfőnöke részéről történt megrendelések ellen? Az üzleti hírnév megóvása érdekében visszautasítok minden ilyen híresztelést. A chilei nyergesek például tiltakoznának, ha egy szép napon kiadnák, mondjuk, azt a rendeletet, amely szerint minden állampolgár köteles szemellenzőkkel járni, hasonlatosan a kivesző konflislovakhoz? Én ezt kizárt dolognak tartom. Sőt! E bölcs és dícsérendő intézkedés hallatára a környező országok nyergesei bizonyára felírnának kormányukhoz és követelnék, hogy náluk is bevezessék e humánus, modern rendszabályokat. Már látom, amint Dél-Amerika divatfiai sokszínű, bársonnyal, selyemmel szegélyezett, aranyhímzésű szemellenzőt viselnek és a hölgyek, ez eszes és kecses lányek, akiknek mindenkori hódolója vagyok, mint versenyeznek egymással a szemellenzők divatbemutatóján. A derék délamerikai nyergesmesterek bánatára a szemellenző kötelező viselését egyelőre még nem rendelték el (vagy csak én nem tudok róla), de vannak más iparágak, amelyek az utóbbi években nem panaszkodhatnak megrendelés hiánya miatt. Minden foglalkozásnak eljön az idénye, Ön, aranykoszorús asztalosmester, örüljön az íróasztalfiókok konjunktúrájának. Én ebben a szakmában még fokozottabban, mint eddig, támogatni fogom. Tudom, mi a kötelességem: gondolkozni, gondolataimat papírra vetni s e papírral a közösséget nem terhelni...

Maradtam Kovács úrnak régi tisztelője.

1940.

1935 NOVEMBER

(Naplórészlet)

Irta: Vészi Endre

Akkor a Korong utcában lakott:
én hozzá mentem, vasárnap délután volt, fujt
a szél,
hideg volt, december fele járt az idő
s nem melegített semmi melegítő.
Egy manzard-szobában lakott,
csigalépcsőkön jöttem fel én.
Magas nő nyitott ajtót,
szép, büszke arca volt, mint a szobroknak,
szeme is hideg volt.
József Attila urat keresem,
mondtam félénken. József Attila urat,
ismételtem, F. küldött engem,
beszélni szeretnék vele.
A nő beszólt, aztán csendesen mondta:
tessék bejönni.
Kis szoba volt és sivár.
Szemembe tűnt egy ágy, az ágyban
egy férfi feküdt,
rozsdás kis bajusszal a szája felett.
Petőfire hasonlított,
arca sovány volt, ádámcsutkája kiálló.
Leültem. Fázva beszélni kezdtünk.
Ő kérdezett, mint aki híreket gyüjt
a külvilágról.
Akkor ott szóbakerült sok minden,
hogy a P. N. hat hónapig heverteti
a verset és hogy másutt is
két hónapig melengetik
és így nem érdemes adni sehovase.
Az asszony hidegen, majdnem személytelenül
kalácsot és vörösbort tett elém
s míg én a szavaktól, a szobától
és a költőtől meghatottan majszoltam
s iszogattam,
Attila Kosztolányit olvasott fennhangon.
Még sokáig üldögéltem ottan,
ő előszedetett velem egy Medvetáncot,
beleírt valamit, kijavított egy sajtóhibát,
aztán hazamentem.

1940 december 22.

A kiváló szocialista publicista, Gáspár Zoltán a felszabaduláskor tragikus körülmények között pusztult el.

A TÁRSADALOMTUDOMÁNY A TÁRSADALOM VÁLSÁGÁBAN

1940 december 22.

Húsz esztendeje hallgat Magyarországon a társadalomtudomány. Az ellenforradalmi ítélkezés alól valójában máig sem kapott rehabilitációt. A társadalomtudományi gondolkodás elapadásának külső jelei eléggé ismeretesek. Jelenleg nincs egyetlen független folyóirat sem, amely társadalomtudományi kérdésekkel foglalkozna. A hivatalos tudományosság kiadványainak jábanvéve nem sokkal különb, mint a különböző fő-, dísz-, és a mai magyar közélet vezető egyéniségei részéről szemmellátható fanyar kedvvel viselt „társadalmi kötelezettség", alapjábanvéve nem okkal különb, mint a különböző fő-, dísz-, és tiszteletbeli védnökségek vállalása az „előkelő" bálokon. A gyakorlati társadalomtudomány körébe tartozó szakemberek és csoportosulásaik munkája valamivel meggyőzőbben hat a kívülállókra, de ezek is többnyire csak a hivatalos ténykedés írásbafoglalt melléktermékei, nem tartalmaznak új ösztönzéseket, és magukon viselik a messzebbre nem néző hivatali gyakorlat közömbösségének bélyegét. Legújabban két egyetemen társadalomtudományi tanszéket létesítettek, de ez ma már csak a felső oktatásügy tiszteletreméltó magánügye. A fiatalabb évjáratokhoz tartozó értelmiségi csoportok társadalomtudományi érdeklődése — szórványos kivételektől eltekintve — többnyire csak azért vesz nagyobb kezdősebességet, hogy aztán annál alaposabban elpihenjen egy-egy szociális titkári állás vagy más hasonló jellegű alkalmaztatás védett kikötőjében.

*

A társadalomtudomány virágzása történelmi példák tanusága szerint egybe szokott esni a társadalmi szerkezet átalakulásának válságaival. Ezért a szociológiai gondolkodás legfényesebb korszakaiban és legkimagaslóbb képviselőiben kritikai vagy

éppen forradalmi. Az akadémiai tudományosság rengeteg felesleges erőfeszítést pazarolt annak a tételnek a kivédésére, hogy a gondolkodás feladata, nemcsak az, hogy a világot nem ismerjük, hanem az is, hogy megváltoztassuk. Törekvése teljesen hiábavaló, mert a szociológiai gondolkodás olyan jelenségre, a társadalmi válságra vonatkozik, amely nem egyszersmindenkorra megismerhető állapot, hanem egy folyamat.

A társadalomtudományi gondolkodás nem csupán a valóság tükröződése a megismerő elméjében, legfeljebb csak az egyes gondolkodó, az egyén számára az. De ha az egyéni gondolkodást, mint társadalmi megnyilatkozást tekintjük, akkor már a gondolkodás maga is része a társas valóságnak, kibontakozásában maga is elemi része a folyamatnak. A megismerés és változtatás kategóriái, amelyek között az elemi logikával lehet különbséget konstruálni, egy magasabb síkon egybeolvadnak.

A társadalomtudomány gátlásai ezek szerint egy statikus állapot igényeit fejezik ki, negatív oldalról. Ilyen statikus állapot azonban csak a politikai berendezkedés, a jogrendszer birodalmában létesíthető, az erre alkalmas eszközökkel és akkor is csak ideig-óráig. A két rendszer, a társadalmi valóság és a politikai szerkezet között ilyen vonatkozásban nyilvánvaló ellentétet, belső feszültséget magábanfoglaló kapcsolat van. Minél kevésbé hajlandó egy társadalmi szerkezet összetételéről, elemeinek egymással összefüggéséről önmagának beszámolni, annál kevésbé felel meg a statikus szerkezetnek a benső társadalmi realitás.

*

A társadalomtudomány hanyatlása vagy legalább is veszteglése természetesen nem olyan jelenség, amelyet egyetlen országra lehetne korlátozni. Okai nemzetközi összefüggésekben rejlenek. Összehasonlítva azokkal a korszakokkal, amelyekben egy elavult társadalmi szerkezet rendjében virágzott egy erősen kritikai szellemű tudomány, a mai helyzet merőben ellentétes jelenséget mutat. Ebből természetesen a legkisebb mértékben sem következik, hogy a reflexió, a kritika hiányából, a válság kevésbé akut voltára lehetne következtetni. A felületi jelenségek különböző történelmi korszakok szerint különbözők lehetnek, a tünetek hiánya azonban nem jelenti a mélységben lejátszódó átalakulás folyamatának csillapodását.

Ellenkezőleg, a tünetek elfojtása mindig a belső kohéziók tartós hiányosságait jelenti. A társadalom önmagáról alkotott tudata ilyen helyzetekben egyre teljesebb mértékben elfordul a

realitástól. A párhuzamosság, amely más korszakban az elavult szerkezet működése és a rá vonatkozó többé-kevésbé független kritika között fennállott, természetesen a legszűkebb körű és legkorlátozottabb formában sem maradhat fenn. A mai társadalomban elméletileg és gyakorlatilag egyaránt elképzelhetetlen az a helyzet, amelynek legfontosabb történelmi példáit a XVIII. század és a rákövetkező kor polgári forradalmaiban láttuk, amikor a teljesen meghaladott társadalmi rend elvileg tagadó álláspontján a gyakorlatban a kritika igen fontos helyeken rést tudott ütni s át tudott törni rajta. Ezekben a korokban sajátságos párhuzamosság tapasztalható a reakciós gyakorlat és ideológiai kísérőzenéje, másrészt pedig a kritikai nézetek között, amelyek a társadalom átalakulásának igényeit, és így az adott társadalmi valóság belső természetét képviselték.

Amikor ez a helyzet nem alakulhat ki, a társadalom önmagáról alkotott tudata, teljesen elszakad minden realitástól. Kialakul a vélekedéseknek, nézeteknek egy halmaza, amely semmiféle ellenőrizhető ismerettel sem áll vonatkozásban. Ezek a vélekedések már nem is úgy nem igazak, hogy valamilyen reális összefüggés eltorzított formáira utalnak, sőt még olyan értelemben sem igazak, hogy bármiféle társadalmi realitás ellentétét fejeznék ki. Nem igazak, azaz nem is fejeznek ki társadalmi valóságot, egyszerűen úgy, hogy sohasem létezett tényállásokra utalnak. (Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ezeknek a vélekedéseknek ne lenne meg a maguk értelmes oka. Az objektív kritika könnyűszerrel leleplezheti ezeket a nézeteket, mint bizonyos csoportérdekek ideológiai díszítményeit.)

Minthogy ezek a vélekedések, ideológiák, a realitástól való elfordulástól, vagy éppen a realitás leplezésének kényszeréből származnak, két tulajdonságuk van: az egyik, hogy hajlamosak megmerevedni, rituálévá, szertartásos szövegekké válni, ugyanakkor azonban egy belső ellentmondás erejénél fogva időről-időre ki kell cserélődniök más ideológiai részekkel, amelyek homlokegyenest ellenkező nézetekben fejeződnek ki. Tehát éppen nem tanusítják azt az állandóságot, amely a dogmák és a ritmusok fogalmi ismertetője volt. A paradoxon ebben az esetben teljes igazságot fejez ki, ha azt mondjuk róluk, hogy ezek a dogmák rövidebb-hosszabb váltakozó időszakokban örökéletűek. Ebből a kettős sajátságukból származik, hogy a legerősebb tabuk védelme alatt állanak. Mindenki könnyűszerrel találhat példát ideológiai

mozzanatokra, értékítéletekre, virtuális tényállásokra, amelyek felől a legszerényebb kritikai vélekedést is hatalmi eszközök hárítják el.

*

Minthogy a társadalmi jelenségek rendszeres elemzése és összefoglaló leírása elkerülhetetlen és szükségképpen kritikai jellegű, a hatalmi ténykedésen kívül a társadalomtudományi gondolkodást még az ideológiai fronton is igyekeznek összezsugorítani. Ennek formája az, hogy hol nyiltan, hol hallgatólagosan tagadják a társas valóság egységére vonatkozó ismeretkört, a szociológia létjogosultságát, vagy lehetőségét. Ez a tagadás ma ugyan alig mutatkozik határozottan kifejezett formákban, inkább csak utaló magatartásokból ismerhető fel, mert ma már a legortodoxabb akadémikus sem meri azt mondani, hogy a szociológiai tudomány nem lehetséges: ellenkezőleg, a hivatalos tudományosság igyekszik a maga szervezetébe beilleszteni, természetesen csak a legcsökevényebb formában.

A társadalomtudományi-gondolkodás korlátozása mint regresszív jelenség kísérteties pontossággal üt vissza rég meghaladott állapotokra. Ismeretes, hogy a szociológia tudománya történelmileg részjellegi társadalomtudományok közül bontakozott ki, amelyek — természetesen tárgyuktól és kutatási módszereiktől korlátozott formában — lépten-nyomon kénytelenek voltak egyetemes társadalmi kérdések felé nyúlni. Most pedig az történik, hogy a társasvalóság kutatása vagy inkább kutatásának szándéka visszaszorul az egyes társadalmi jelenségek szaktudományainak területére. Ilyenekül kínálkoznak például a földrajz, néprajz, kriminológia: Magyarországon kivált jól megfigyelhető, hogy ezek a tudományágak hogyan telítődnek a szakszerű korlátaikon és pontosan körülírt tárgyukon túl egyetemes társadalmi összefüggések töredékes, hevenyészett és többnyire célzatos vizsgálatában. Itt tehát pontosan kimutatható, hogy a regresszió hogyan kényszerít egy társadalmi működést vissza, már meghaladott formáiba.

Ezeken a szaktudományokon belül természetesen nem képzelhető el a társadalmi kérdések torzításmentes vizsgálata. Ezenkívül ilymódon az az eredmény is bekövetkezik, hogy a társadalmi kérdések egy gondosan korlátozott nyilvánosságon belül maradnak és nem szivárognak ki a tömegek közé.

A társadalom önmagáról csak akkor alkothat reális képet, ha a szerkezetük átalakulásában a fejlődés erői döntő súlyhoz

jutnak. Ha ez megtörténik, a politikai cselekvést kísérő ideológia gyakorlatilag elhanyagolható elhajlással közelíti meg a társas valóságot. Csak annyi különbség marad köztük, mint a természettudományban egy elméletileg levezetett folyamat és a valóság konkrét formája között, amelyből teljesen soha nem lehet kiküszöbölni a járulékos elemeket és mellékes hatásokat. A társadalomtudományi gondolkodás a fejlődés erőit képviselő csoportok ügye. Ezek nem kell, hogy visszaélésképpen használják fegyverül, mert hiszen a valóság elemzése mindenképpen az ő érdekeik irányvonalába eső fejlődési tendenciákat fejezi ki. Csak ilyen módon találhat a gondolkodás önmagára s ami más kifejezéssel ugyanaz, így lelheti meg és fejezheti ki magát a társadalmi valóságot.

Gáspár Zoltán

A Népszava és a szociáldemokrata munkásmozgalom nemcsak a politika és az újságírás síkján harcolt a proletárátus felemeléséért, hanem a tudomány síkján is. Törekvéseiknek egyik legfontosabb pontja volt, hogy lefejtse azokat a bilincseket, amelyeket a bigottság és a vaskalapos hivatalos tudomány rakott a magyar szellemi életre.

A TERMÉSZETTUDOMÁNY ÉS A MUNKÁSSÁG

1940. december 25.

A magyar munkásmozgalom ötven esztendejének értékei sorában a természettudományos szemlélet elmélyítése méltó helyet tölt be. Évtizedekig voltam szerény munkása ennek a feladatnak, talán ezért is kíséreltem meg, hogy a jubiláris fordulón az elindulásra emlékeztessek. Ez az emlékezés forró érzésekkel áraszt el — visszagondolok azokra a napokra, amikor a fiatal diák- és a fiatal munkásmozgalom közös boldog izgalomban oldódnak fel egy kirobbanó új megismerés tüzében.

*

Magyarországon volt már régebben is nemes hagyománya a természettudományos szemlélődésnek, ez azonban megmaradt a polgárság egy haladottabb rétegének zárt körében. A kutatásoknak éppen ezekben az időkben kiérlelődő nagy eredményei még a középiskolák tanulóihoz sem jutottak el, még tényeikben sem, nemhogy összefüggéseikben — a széles rétegek a nekik feltalált kezdetleges, naív világképben nevelkedtek fel, amely kéhetően elnyomott minden kíváncsiságot és kritikát. A szocialista mozgalom egyik nagyszerű ténye volt az, amikor a tömegek és a tudomány között emelkedő torlaszokat áttörte és egy csodálatos megvilágosodás útjára vitte a szervezkedő munkásosztályt. Akik ennek a ténynek munkásai és szemlélői voltak, megállapíthatták, hogy a munkásosztály tudományszomja mennyire termékenyítően hatott magukra a hazai tudósokra és pedagógusokra, bár az egyetlen Herman Ottón kívül a tudósvilág távoltartotta magát a munkásmozgalomtól és csak rövid idővel lépett föl tanítói sorában.

A munkások régebben is, azóta különösen, kaptak természettudományos tanítást a szembenálló oldalon — ez azonban tudatosan szorítkozott egyes kiszakított tényekre s ha szolgált egyáltalán világszemléletet, konzervatív, sőt, burkoltan munkásellenes célok szolgálatába állították. A munkásság új, nagy szabadság-

törekvései, az egyetemes emberi haladás voltak azok a világszemléleti irányelvek, amelyek érvényesültek a munkásosztály és a természettudományos tanítás kézfogásának első napjaitól kezdve. Lett légyen szó akár az élet, akár a csillagvilág vagy kémia, geológia bármely kérdéséről: a szocialista szemlélet egy egyetemes világnézet távlatába állította elgondolásunkat az egész világról annak összefüggéseiről, benne saját létünkről, a gondolkodásról és a teremtő emberi akaratról s állást foglalt ezzel a világgal szemben.

Mondottam, valósággal kirobbanó szenvedély volt az, amely egyszerre kitárta a szervezkedő munkásság lelkét ezekben a napokban az új ismeretek felé. Egyszerű volt a titka ennek a változásnak: a szocializmussal megnyílt a tömegek útja az embeméltóság tudatához, megismerte tudatlanságát, amelyről nem ő tehetett és felismerte azt, hogy a tudással saját felszabadulására tör. Igen jól illenek a 90-es éveink általános szellemére azok a megállapítások, amelyekkel Schopenhauer a középkori gondolkozást jellemezte. Ennek a bölcseletnek — mondotta, az építőanyaga nem a tapasztalati valóság volt, hanem az elvont fogalmak sokasága, távol minden szemlélhetőségtől. Amit művelt, nem volt egyéb, mint ezeknek a ködös fogalmaknak a gyártása, rendezése, felbontása és egyesítése, sokszor igen szellemesen, de mindig meddőn és egyáltalán nem alkalmasan arra, hogy a pezsdülő, előretörő, nyugtalan életet szolgálja. Ezt a korszakot a szabad kutatás hiánya jellemezte s amit filozófia címén műveltek, az puszta árnykép, forma tartalom nélkül, célja kizáróan a teológiai dogmák magyarázása és bizonyítása. Olyan szellemi légkör támad, amelyben maga a tudós agy is — kevés, a korát megelőző szellem kivételével — ezt a mesterkélt gondolatvilágot úgy szemlélte, mintha az a valóságban léteznék s eszébe sem jutott, hogy az igazi világ egy még meg nem oldott talány...

Ebből a mesterkélt szellemi légkörből indította el ötven évvel ezelőtt, de különösen már a 900-as években a munkásmozgalom a szervezkedő tömegek gondolkodását; a többi között a természet tényei és törvényei felé irányította figyelmünket és azokra a nagyszerű lehetőségekre, amelyekkel egy magasabb és jobb emberi lét számára a természettudományos kutatás és megismerés jár. A 19. század természettudományos forradalma nyomán az egész kultúremberiség erősen hajlott arra, hogy világnézetében a túlsúlyt éppen ezekre a természettudományos eredményekre vesse és ez a hatás — a francia forradalom nyomán népszerűvé vált bölcseleti irány révén érezhető volt a mi sorainkban is. Kétségkívül

ez a korszak nem vonhatta ki magát abból a szédítő távlatból, amely e kutatások nyomán minden megismerést megígért a lelkében felszabaduló kultúremberiségnek, de a szocialista gondolkodás nem állott meg természettudományok újjászületésénél. Ez utóbbi is a gondolkodás forradalmát jelentette, de néha-néha úgy tünt fel előttünk, hogy a szociális átalakulás iránti törekvéseket akarja „szelídebb medrekbe" levezetni... Napjaink problémái szempontjából is érdemes visszatekintenünk erre az egykor még világosan nem látott ellentmondásra. Csak egyetlen példát ragadunk ki.

Azokban a napokban fölötte heves és nagyon szép küzdelmek folytak le — élénk tetszésünktől kísérten — Du Bois-Reymond szellemesen felállított hét világtalánya körül. A részletekbe itt talán nem kell mennünk — bár ez a vita az egész ország korszakgondolkodását jellemzi —, egyik tételére mutatunk csak: a hét világprobléma egyikeként megállapítja Du Bois-Reymond, hogy az „akaratszabadság" problémáját eszünk nem oldhatja meg. Kitűnő ellenfele Haeckel, a polgári haladó szellem nevében, egyszerűen tagadja, hogy ilyen probléma a valóságban egyáltalán léteznék... Ennek az állításnak és tagadásnak ellentmondásában éppen a szocialista oldalról ismerték fel, azt a veszedelmes törekvést, amely egy látszólag elméleti problémakör kedvéért, de talán nem utolsó sorban a már akkor is a passzivitásra hajló polgári szellem érdekében és szemben a föltörekvő munkásosztály aktív szellemével, a természettudományos szemlélet nevében az embert, akaratával, teremtő erejével kidobta a légüres térbe... Egyébként Haeckel a „Welträtsel"-jében — 1903-ban — őszintén megmondotta, hogy őt a nagy bölcseleti vitában az emberiség társadalmi problémái csak másodsorban érdeklik és mellékes neki az, ami a munkásosztályt felszabadulási törekvéseiben elsősorban érinti. „Monarchia vagy köztársaság — írja —, az arisztokrata vagy demokrata alkotmány csak alárendelt kérdés a nagy főkérdéssel szemben, hogy a modern kultúrállamok hitelvek szerint, vagy a polgári jog észszerű tényei szerint vezessék." Az anyagelvi természetbölcselet a mechanikai szemlélet nevében igaz, a levitézlett geo- és anthropocentrikus szemlélettel szemben — boldogan állapította meg, hogy Földünk jelentéktelen rög a mindenségben —, amely nem a fizikus, hanem a matematikus szellemes módszerével maga a végtelenség — és ebben a végtelenségben porszem, semmiség az ember. Ezt a súlyos ellentmondást — újra hangsúlyozzuk —, amely egykor pedig a mi tájainkon is oly csábítóan hatott —, szemben azzal a szemlélettel, amely viszont az embert elvont logikai fogalomvilág kedvéért vesztette el, a szocializmus

oldotta fel, amikor a természettudományos szemlélet kizárólagosságát megszüntette és szemléletünk középpontjában visszaállította az embert. Visszaállította úgy is mint célt, úgy is mint a természeti térség átalakítóját, egy minden eddigi példán kívül álló cselekvő tényezőjét a nagy színjátéknak.

•

Visszaemlékszem, Freycinet a „Természettudományos megismerés alapjai" című jelentős tanulmányában már akkor figyelmeztetett arra, hogy a matematikus képzetköre más, mint a fizikusé, aki a tapasztalati tényekkel számol és megfigyelésekből indul ki és aki megtorpan ott, ahol a matematikus számára adott valóság a „semmi", a kiterjedés nélküli pont, a sokdimenziós tér és végtelen... Ma már világosan látjuk, ez a matematikai képzelőerő is nagyban hozzájárult, hogy eluralkodjék szemléletünkön a mechanikus módszer, amely számára az ember sem egyéb, mint akaratnélküli gépalkatrész. Immár jól tudjuk, hogy az anyagelvi természetbölcselet szemléletében a valóságértékre emelt matematikai igazságok kisegítő hasznos fogalmak csupán s céljuk nem a világkép megteremtése, hanem csak leírása. Akkor még nem ismerték fel azt a tényt, hogy a matematikai képzelőerő többet igér a megismerés számára, mint amennyit a fizikus adhatott.

•

A természettudományos megismerés törekvéseinek pályafutásáról itt nem kell szólnom. Egy pillanatra azonban meg akarok állni annál a helyzetképnél, amely a munkásmozgalom elindulásának évtizedében s a századfordulón előttünk állott. Az emberiség e rövid időszakon belül felfedezések dolgában többet alkotott, mint egész addigi történelme során. A 19. század első felére esik az első gőzhajójárat, az első vasútvonal, a távíró, Wöhler felfedezése, amely lebontotta a válaszfalakat a szerves és szervetlen vegyületek között. A 19. század második fele még robbanóbban jelentkezik. Ekkor válik igazán értékessé a 17. századból származó teleszkóp és mikroszkóp. A modern elektromos világítás, a kábel, a telefon, a dynamógép, a gramofon, az autó föllép, — közvetlen időszakunk körül pedig a Röntgen-sugár, a rádió, a rádium, a Dieselmotor és a szállító repülőgép. Ezekben a napokban törtek be hozzánk a 19. század egyéb vívmányai: a Kant—Laplace-elmélet, Lyell geológiája, Darwin tanai... Volt tehát megbirkóznivaló a mi oktatásunkban.

Szerdahelyi Sándor

NINCS ALKU!

Irta: Erdődy János

Vigyázz! az út még nyitva áll. Ne késs el:
ha erre fordúlsz, vagy amarra térnél,
az óra kattog intő percegéssel,
siess, mert rádborúl a szürke éjfél
és akkor késő már, hiába kérnél,
hiába várnál, harcolnál, remélnél,
ma elpusztúl és porbahull a gyáva,
a tétovának szégyenteljes sors jut:
légy jéghideg, vagy forró, mint a láva,
a langyosaknak rothadás a sorsuk.

Ma bőg a Föld, a sebzett, roppant állat
és reng az ég, a felhők meghasadnak:
ma állni kell a gáncsot és a vádat,
ma nem maradhatsz meg csupán magadnak;
ma megfagyott szemekkel nézz előre,
a völgybe menj, vagy föl, a hegytetőre,
csak meg ne állj a lomha, lankás lejtőn:
ma vakmerően hívd ki hát a sorsot,
légy jéghideg, vagy izzál észveszejtőn,
ha langyos vagy, rút rothadás a sorsod.

Döntsd végre hát el: erre mégy, vagy arra,
ha gyáva vagy, mindenhonnan kivetnek,
vidáman állj a végső viadalra
és melleden viseld színét szivednek,
ma nincsen alku, félni nem szabad ma
és hogyha még az ég is rádszakadna,
feszülő mellel állj ki hát tusára:
itt kettéválik élesen a sors-út,
légy jéghideg, vagy forró, mint a láva,
a langyosaknak rothadás a sorsuk.

1940

1941 Karácsonyán az egész fasiszta és félfasiszta magyar társadalom legnagyobb megdöbbenésére a Népszava olyan ünnepi számmal jelent meg, amelynek történelmi jelentőségét csak ma mérhetjük fel teljesen. Ez volt az a híres, úgynevezett „Függetlenségi Front"-szám.

A MI FÖLDÜNK: A MI ÉLETÜNK

1941 december 25.

Kitártuk ezt az ünnepi számunkat, a nemzeti önállóság és függetlenség nagy gondolata, a népszabadság örök eszméje és a szociális haladás történelmi szükségességének követelő hangja számára. És mert népek életének, fennmaradásának, haladásának ez a három hatalmas tényezője — mert nem is lehet — nem pártkérdés és mert megrendíthetetlen meggyőződésünk, hogy ennek az országnak minden valamirevaló embere kell, hogy most — félretéve minden egyéb tennivalót —, ennek a három vezérlő eszmének szolgálatába állítsa teljes tudását, egész erejét és minden jóakaratát, idehívtuk azokat a férfiakat: politikusokat, írókat, gondolkodókat is, akik nem vallják ugyan a szocializmus programját, de tiszta szándékkal akarják, hogy ez a mi országunk önálló legyen és maradjon, függetlenségben élje életét s függetlenül szabja meg a maga útját, amelyen haladnia kell; szabad legyen a népe s népének szelleme és hogy ez a nép necsak politikailag, hanem gazdasági és társadalmi értelemben is felemelkedhessék arra a magaslatra, amely méltán megilleti. Erről vallanak a Népszava házatáján túl élő és munkálkodó, de a nagy nemzeti és népi érdekek megítélésében velünk azonos felfogású férfiak, akik írásukat ideadták nekünk.

Magyarország szervezett szociáldemokrata munkássága bizonyára a legnagyobb szeretettel fogadja ezeket az írásokat s vallomásokat és szívesen halad együtt — mindazokkal, akik hasonlóan gondolkodnak —, azon az úton, amely a szebb és jobb, a biztonságosabb jövő felé vezet és amelyet ez az ország és népe a történelem annyi sorscsapása után csakugyan megérdemelne.

De vajjon szükség van-e a kórusra, amely a különböző hangok együttesében olyan harsányan ismétli a szólamot; független, szabad, haladó Magyarországot!? És ha szükség van rá, miért van rá szükség?

Igenis, szükség van erre a kórusra, sőt arra van szükség, hogy minél tisztábban és minél messzebbhatóan zengjen belőle a szabadság és függetlenség dallama, hogy mindenki megértse és mindenkit, elsősorban a dolgozó tömegeket: munkásokat, parasztokat, az értelmiségi rétegeket meghódítsa ez a dallam, hogy öntudatosan, tehát megrendíthetetlenül éljen mindenkiben ez a történelmi gondolat. Ezért kell a kórus. És ebben a kórusban azért áll benn a szervezett szociáldemokrata munkásság is, mert soha jobban nem érezte, mint éppen ezekben a vészterhes időkben, hogy lételeme, amelyben emberhez méltóan, szabadon és legjobb s legértékesebb erőit kifejtve élhet, csakis egy független és szabad Magyarország lehet; szabad nép szabad országa, amely csakis így, ilyen szabadon és függetlenül lehet értéke Európának.

Mi, szociáldemokraták, nagy, békés egységekről, népek egyesüléséről, barátságos együttműködéséről álmodunk és tudjuk is, hogy ez az álom egyszer megvalósul, mert meg kell valósulnia. De tudjuk azt is, hogy egy ilyen egyesülésben Magyarországnak magyarnak kell maradnia és függetlennek, mert népek semmiféle egyesülése nem lehet sem egészséges, sem észszerű, sem tartós, ha nem a közmegegyezés elvén épül fel.

A mi számunkra tehát az ország szabadsága és függetlensége nem csupán a jelen kérdése, hanem a jövője is. Kell is, hogy így legyen, mert kell, hogy értelmes folytatói és bátor harcosai legyenek annak az ezeresztendős küzdelemnek, amely ezen a földön annyi hősiességgel folyt, hogy ez az ország országnak, s népe népnek megmaradjon.

Magyarország szabadsága és függetlensége, a népszabadság gondolata és a szociális haladás nem a pillanat politikai jelszava tehát, hanem mélyen átgondolt és a magyar történelemben gyökerező életprogram. Ez a program most különös időszerűséget nyert. Nagy átalakulások lázában él a világ, és ilyen időkben kell, hogy világosan lássuk históriai feladatainkat. Ezért is adjuk közre ebben a számunkban azt a történelmi sorozatot, amelyből napnál világosabban kiderül, hogy valahányszor ez a mi országunk nagy történelmi sorsforduló elé érkezett, szinte öntudatlanul emelkedett fel a mélyből a nemzeti függetlenség és a népszabadság gondolata és fonódott össze széttéphetetlenül a szociális haladás követelményével. Nem véletlen tehát ennek a három eszmének szétszakíthatatlan egysége. Törvény van benne. És ha ez a törvény valamikor nem teljesülhetett be, ennek mindig az ország népe adta meg az árát. Ha pedig ez a törvény érvényesül, a virágzás kora érkezett el az ország számára.

A tanulságok készen kínálkoznak a régmult és közelmult eseményeiből. Vakoknak és siketeknek kellene lennünk, ha ezeket a tanulságokat nem látnánk s nem hallanánk meg. Sorsunkat, jövőnket hozzá kell kötnünk országunk legfényesebb tradicióihoz, a magyar nép legszebb és legáldozatteljesebb küzdelmeinek hagyományaihoz. Ezeknek a hagyományoknak kell táplálniok mind jelenünket, mind pedig jövendő terveinket. Az önrendelkező jog eszméje évszázadokon át világító fáklyaként lobogott a legjobbak kezében azon a történelmi úton, amelyet a magyar nép eddig megtett. Ez az eszme tükröződik a magyar irodalom legnagyobbjainak írásaiban.

Íme: ezek a meggondolások adják szilárd alapját a mi felfogásunknak, a nemzeti függetlenség kérdésében. Mi itt, e földön élünk. Ez a föld a mi életünk. A szervezett szociáldemokrata munkásság ezen a földön akarja megvetni lábát, hogy véghezvigye emberi terveit, amelyek végső soron a nagy magyar közösség történelmi céljait is szolgálják. Különben valljuk: egy ország és egy nép szabadságát és függetlenségét sohasem fenyegethetik olyan nagy veszedelmek kívülről, mint belülről. Ha egy nép elveszti nemzeti öntudatát, vagy ha ezt az öntudatot elhomályosítják benne, még veszélytelen időkben is képtelenné válik az országfenntartás feladataira. Viszont: a legnagyobb veszélyek idején is meg tudja őrízni hazáját, nemzeti jellegét, népi erőforrásait, ha társadalmi és nemzeti öntudatát, emberi magatartását nem homályosítják el benne, nem veszti el, nem tiporják ki belőle. Ezért azt mondjuk: nem elég az írott szó, és nem elég a vallomás, és nem elég a hang, amely a függetlenség és szabadság igéit zengi; több kell ennél: cselekvő szolidaritása mindazoknak, akik hasonlóan gondolkodnak. És kell, hogy ez a gondolat a legmélyebbre szálljon, a legmélyebb rétegeket hassa át, mert a nemzeti öröklés forrása a nép, mégpedig az olyan nép, amelyikre a társadalmi szolidaritás világossága hull, amely érzi, hogy nincs elhagyatva, hogy felszabadulásának útját el nem torlaszolják. Szóval: az olyan nép képes országfenntartó munkára, amelyben sem az önrendelkezés jogát, sem a szabadság eszményét meg nem ölhetik. „Haza csak ott van, ahol jog is van," — mondotta Petőfi, akiben a nemzeti és szociális gondolat a legtisztábban kristályosodott ki.

Petőfi maradjon s legyen a lángoszlop, amely vezesse ezt a népet és teljék meg tartalommal a szabadság és függetlenség igéje. És váljék testté!

Ezen kell munkálkodnunk valamennyiünknek.

Szakasits Árpád

A magyar népfront-mozgalom jellegzetes megnyilvánulása. Megjelent a Népszava történelmi 1941-es karácsonyi számában.

KOSSUTH ÉS A MAGYAR KÜLPOLITIKA

1941 december 25.

Az újabb magyar történetírásnak egyik legkárosabb hiányossága, hogy nincsen kellő külpolitikai és diplomáciai szemlélete és készültsége. Elhanyagolja, sőt elejti valójában, a magyar állam és a magyar államok — magyar királyság, Erdély — külpolitikai és diplomáciai történetének eseményláncolatát. Ez az új történetírás átveszi a kiegyezési korszak második felének külpolitikai érzéketlenségét és — rendszert csinál belőle. Holott a magyar állam története ezer év óta mindig elsősorban külpolitikai és diplomáciai történet volt.

Csakhogy távlatot ehhez a magyar külpolitikai és diplomáciai históriához nem kaphat az ember, ha a kiegyezési korszak második felének egészen beteg politikai szemléletét árasztja szét az egész ezeréves magyar történelmen, visszafelé, a multba is, és a jövő felé is. Igazi távlatot csak úgy kaphatunk történelmünk e nélkülözhetetlen, nagy témájához, ha Beöthy Ákos és az ifjabb Andrássy Gyula nyomdokain a 600 éven át teljesen önálló és csorbítatlan magyar birodalom külpolitikáját vetjük a későbbi válságos négyszáz esztendő alapjául. És ha ezt tesszük, hamarosan rájövünk, milyen csodálatos egyenes vonal vezet Szent István, III. Béla és Mátyás király birodalmától külpolitikai célokban. magyar szemléletben Bocskayig, Bethlen Gáborig, II. Rákóczi Ferencig és Kossuth Lajosig. És akkor egyszeriben megértjük, miért kell szilárdan és megingathatatlanul ragaszkodnunk külpolitikánk önállóságához nemzetünk szabad élete és államunk függetlensége érdekében: ez a magyar lét parancsa, ettől nem lehet eltérés, csak ha a halált választjuk élet helyett.

Újabb történetírásunk elég riasztóan példázza a magyar politikai művelődés nagy és egyre csak fokozódó süllyedését a századforduló óta. Mélységesen jellemző a politikai színvonal e hanyatlására, hogy a rengeteg gyönge, vagy éppen születlen, min-

denféle féltudományos, riportsorozatos, álbölcseleti dagállyal teletömött, olcsó propagandát árasztó idegennyelvű könyvek között, melyek két évtized óta magyar nyelven is megjelentek, sem fordítót, sem kiadót nem kapott a húsz év egyik legragyogóbb politikai gondolkozójának, Bainville Jaquesnak „A béke politikai következményei" című 1930-ban megjelent csodálatos könyve, melyben a francia akadémikus Európa egész mostani történelmét megírta — előre. De nem kapott fordítót és kiadót Ferrero „Reconstruction" című műve sem, melyben Talleyrand életművét mutatja be és a párizsi békének megszületését Napoleon száműzetése után, főleg pedig a nemzetközi jog 18. századbeli nagyszerű fejlődésének és 19. századbeli hanyatlásának okait és tényeit. Pedig különösen Bainville azért is kell, hogy érdekeljen minden művelt magyar embert, mert rendkívül tisztán látta a magyarság és Magyarország kivételes külpolitikai fontosságát és szinte epigrammatikus éllel és tömörséggel tudta kifejezni. Bainville azt tanácsolta 1920-ban a kisántántot még meg sem alakított nyugati nagyhatalmaknak, kiknek aláírása még alighogy megszáradt akkor a trianoni békeszerződésen, hogy ejtsék el Csehszlovákiát, mert az teljességgel értéktelen és használhatatlan tényező az új Közép-Európa kiformálásánál, ehelyett a magyarság köré csoportosítsák az új Duna-völgyét. Magyarország köré nemcsak központi fekvése, népének egyöntetűsége és politikai, katonai nagy kvalitásai miatt, hanem azért is, mert a dunai népek között szerinte egyedül Magyarország van abban a kivételes helyzetben, hogy fejlődésének, erősödésének érdekei nem ütköznek egyetlen nagyhatalom érdekeibe se. És éppen a magyarság és Magyarország e kivételes helyzeténél fogva ajánlotta, hogy inkább erre a népre és erre az országra alapítsák a győztesek Közép-Európa újjáépítését, mint a hasonlóan kiváló képességű, de nehezebb nemzetközi helyzetben lévő Jugoszláviára...

Mindezt most csak azért hozom fel, hogy egy rendkívüli szellem és egy páratlan erejű, átfogó képességű politikai gondolkodó megállapításával támasszam meg azt a tételt, hogy számunkra a sors jelölte ki az önálló külpolitika útját, amelyről büntetlenül le nem térhetünk.

Ki tehet róla, hogy Bainville tanácsát Európa akkori urai nem szívlelték meg? Ahhoz, hogy Magyarország már a huszas években kiemelkedhessék a trianoni és az azt még jobban megszorító kisántántgyűrűből, mindenesetre elsősorban Bainville kellett volna — Clemenceau helyén. Mi kellett volna a mi oldalunkon, arról most nem beszélek. Annál inkább arról, minő magatartást követel tőlünk nemzetünk évezredes küldetése a jövőben, s mit várhatunk másoktól.

A magunk történelmi kötelezettségeit nem nehéz röviden összefoglalnom: fönntartani és a teljesebb nemzeti önkormányzat irányában továbbfejleszteni történelmi gyökerű parlamentarizmusunkat; az eddiginél sokkal gyorsabb ütemben emelni a magyar parasztság és munkásság gazdasági, művelődési, szociális színvonalát, de az önsegély és az önkormányzat formái között; egy nagyszabású és nagylelkű, deákferenci szellemű nemzetiségi politikával békét teremteni idebenn, és békét előkészíteni a körülöttünk élő, hasonló, kisebb lélekszámú népek felé; kiépíteni a teljesség és tökéletesség legfelsőbb mértékéig az ország honvédelmét, mind szellem, mind kiképzés, mind pedig modern fölszereltség és a szükséges erődítések dolgában; végül pedig mindenáron és minden eszközzel fönntartani a magyar állam eszmei egységét, függetlenségét, szuverénitását. Nem végződhetik úgy ez az új világháború, hogy a magyarságnak szabadna letérnie erről az útról. Az önmagunkhoz és önkormányzati, demokratikus életformáinkhoz való hűségünk mint Ararát hegye kell, hogy kinyúljon a legszörnyűbb özönvíz hullámai közül is...

Európa és a nagyvilág felé sem nehéz megfogalmazni azt, amit onnan várunk, bárhogy is végződjék ez a szörnyű új világháború. A wilsoni etnográfiai gondolat bárminő új fogalmazásban is jelentkeznék, nem hozhat állandó rendet és békét Európára, hanem csak a történelmi gondolatnak és a földrajzi adottságoknak újólagos restaurációja, azaz az erők kipróbált és természetes elhelyezkedése és összhangja, a szabad népek szabad együttélése alapján. Nem tudom elképzelni a jövőnek olyan sorsfordulatát, amely Bainville igazságát a magyarság európai helyzetéről és küldetéséről újból sutba dobhatná, vagy a magyarságot visszazökkenthetné hivatástudata csupán párévtizedes elhomályosulásának tanácstalanságába...

A külügyi költségvetés képviselőházi vitája során párhuzamba állítottam a három legjelentősebb nem indogermán nemzetnek, a töröknek, a finnek és a magyarnak kivételes nemzetközi helyzetét és külpolitikai pozicióját, jelentőségét. Szerintem a három közül a magyar pozició a legnehezebb, de talán a legfontosabb is. Ezen a helyen senki sem pótolhat bennünket, minden kísérlet a történelem során, amely ezt megpróbálta, végzetes csütörtököt mondott. Az osztrák-magyar monarchia idején, de már előzőleg is évszázadokkal Bécs megpróbálta, hogy kisajátítsa Buda szerepét: évszázados és sorozatos kudarc volt a vége. Az

első világháború után Benesék megpróbálták, hogy a kályhán költött Csehszlovákia és Prága vegye át Magyarország és Buda szerepét: az új világháború tanúskodhat e botor kísérlet együgyűségéről. Talán remélnünk szabad, hogy ilyen, vagy ehhez hasonló kísérlet, például olyan, amely Bukarestbe akarná áttenni Buda történelmi küldetését és e küldetés fenségét: nem fog megismétlődni.

De hogy ez a kísérlet meg ne ismétlődjék, ez rajtunk is múlik, sőt, azt merném mondani, főleg rajtunk, magyarokon.

A közelmultban résztvettem egy vitában a Széchenyi—Kossuth-kérdésben. S bár gyermekkorom óta, még a szülői házban, Széchenyi-kultuszban nőttem fel, mély fájdalommal állapítottam meg, hogy Kossuth Lajost halála után éppen Széchenyi István egyoldalú kultuszával, a Széchenyi—Kossuth-ellentét egyoldalú magyarázatával és mesterséges kiélezésével, a legnagyobb magyar nevében újból száműzték a magyar közéletből. Elismerem, hogy az 1920-as évek elején, a forradalom után Széchenyi eszmevilága volt az a belső megerősödés, kiegyensúlyozódás, művelődési felépülés gondolata és szüksége, amelynek irányadónak kellett lennie. Fájdalom, inkább csak sokat beszéltünk Széchenyiről, de igen keveset tettünk e húsz év alatt az ő szellemében. Most azonban a magyar sors olyan fordulat elé érkezett, amikor haza kell hívnunk húszéves szellemi száműzetéséből Széchenyi nemes és nagy ellenfelét, Kossuth Lajost. A magyar sors felelős intézőinek a főhelyre kell ültetniök ezt a hatalmas és fenséges szellemalakot, aki éppoly halhatatlan és örökké izgalmas, rejtélyes és varázslatot árasztó mestere a magyar sorsnak és a mindenkori magyar jövendőformálásnak, mint Szent István volt a középkor magyarsága számára.

Ez a mi szegény — igen szegény — nemzedékünk nem felejtheti el, hogy Kossuth Lajos, az ő szép, hagyományt és korszellemet zseniálisan összeolvasztó alkotmányreformja, az ő külpolitikai tisztánlátása, az ő nagy szociális reformja a jobbágyság eltörléséről és a magyar parasztság földtulajdonba helyezéséről, az ő messzitekintő nemzetiségi és a dunavölgyi népeket összebékíteni kívánó európai politikája és mindenekfölött az ő életmentő nagy merészsége, hogy a nemzet örök életéért, az ország függetlenségéért és integritásáért fegyverbe szólította a szentistváni birodalom fiait, a lángeszű ihlet, mely megérezte, hogy bármennyire is bizonytalan a harc kimenetele, de nem hozhat végleges bukást egy nagylelkű, bátor nemzet számára, ha minden erejével kiáll nála sokszorta hatalmasabb erőkkel szemben is, egy

évezredes nagy nemzeti küldetésért és az emberi szabadságért, ez a Bocskayból, Bethlen Gáborból, II. Rákóczi Ferencből, e szabadsághősök és a magyar Corpus Juris halhatatlanságából új életre kelt isteni megnyilatkozása a magyar szellemnek és magyar akaratnak, ez a Kossuth Lajos lassan-lassan újból betölti a magyar lelkeket íhlettel, elszántsággal, helytállással.

A magyar nép, amely sohasem hagyta cserben Kossuth Lajost, a népdal egyszerű, de igaz nyelvén adta tudomására mindeneknek, hogy mondhatnak egész nemzedékek elferdült, a magyar egyensúlyból kibillent tudós és főleg tudálékos tényezői, akár egész korszakok is, bármit Kossuth Lajos művéről és küldetéséről és eredményeiről és igazságairól, a maguk szegényes gyertyavilágánál: Kossuthnak az ég csillagai világítanak:

Nem kell neki gyertyavilág,
Megírja ő a levelet
A ragyogó csillag mellett...

Bajcsy-Zsilinszky Endre

Szabó István a Népszava munkatársa polgári oldalról jött a munkásmozgalomba. — E cikk keltezésekor az egyik baloldali polgári lap munkatársa volt, azonban akkor is érdeklődéssel és szeretettel figyelte a szervezett magyar munkásság mozgalmát és törekvéseit.

MI VEZETETT A MUNKÁSSÁGHOZ?

1941 december 25.

A munkássághoz engem, a polgári ivadékot, nem az érzelmek vezettek. Elvégre sem káplán, sem apáca nem vagyok. Különben is, az érzelmi okok nem elégségesek ahhoz, hogy ember és ember között tartós viszonyt teremtsenek. Esküdt ellensége vagyok az „érzelmeknek“, mint ahogyan kész barátja annak, amit Spinoza nevű bölcselő amor intellectualis-nak, az ész szerelmének nevezett el. Engem az vezetett a munkássághoz, mert a történelemből tudom, hogy a társadalmi osztályok egymást követve adták át a jogart, a koronát és az országalmát. A feudalizmus után a polgárság, a polgárság után majd a munkásság ül a hatalom székébe. Ez természetes és egészséges folyamatból, amint a történelem múzsájának szeme rátekint a kutató arcára, ettől a tanítvány vagy fölkel és engedelmeskedik, vagy áruló lesz. Azt hiszem, nem szégyen engedelmeskedni a történelemnek.

Meg az is a munkássághoz vezetett engem, mert az ő megerősítésükben országos ügyet, feladatot látok. Egy osztály ereje nem közömbös a többinek, így az egész nemzetnek sem. Minél képzettebb, öntudatosabb, gazdagabb, erősebb az ipari munkás, annál erősebb az iparunk. Minél erősebb gazdasági életünk, annál erősebb gazdasági függetlenségünk, minél erősebb ez a függetlenség, annál erősebb a nemzet függetlensége. Azt hiszem, ez a sor egészen világos mindenki előtt, akinek valami köze van saját lakásához, jövedelméhez, állásához, rokonaihoz, az utcájához, kerületéhez és városához.

Tehát egy történeti ok és egy hazai ok beszélt rá, hogy a magam lelkiismerete megnyugtatására megtegyem a lépést a munkások felé. Nem vitás, hogy a lelkiismeretnek engedelmeskedni kell, ebből még soha semmi nem történt.

Ezek után meggyőződésem mintegy igazolópecsétet nyert, amikor a munkásokat olyanoknak találtam, hogy látva őket, reményeim lángja nemcsak az égig, hanem a jövőig is csapott. Úgy tudtam velük beszélni, mintha hosszú szellemi tréningeken együvé edződtünk volna. Elég volt, ha félszavakat mondottunk és megértettük egymást. Elég volt, ha csak összevillantottuk a szemünket. Úgy érzem, velük lehet megvalósítani mindazokat az eszméket, melyekért a történelem folyamán a legnagyobbak sokszor kétségbeesetten verekedtek. A munkás most ifjúkorát éli: szívében pattog, hangosan szól a lelkesedés minden jó iránt. Míg mások unatkozva bóbiskolnak a humanista eszmények mellett, a munkás ezektől izgalomba jön, mintha ő volna az igazi márciusi ifjú. Bíztató dolog ez a március, különösen most, télen. A kalapács férfiaitól várom az új, a férfias humanizmust. A jövő században az „égi magasok“ ezt a megváltozást harmatozzák majd nekünk. Menjünk csillagai alá, és tartsuk feléjük arcunkat.

Persze, hogy nem mindegyikük ilyen. A nagy tömeg szárnyaszegett, a mindennapi robot elnehezítette őket. A gazdasági rendszer, a társadalom lenyisszantotta evezőtollaikat. De az elit, akikről beszélek, majd megtanítja repülni a struccokat is. Hogy micsoda lelkierő van bennük, erre itt a példa. Mint annyiszor, a multkor is feljött hozzám a „Magyar Nemzet“ szerkesztőségébe egyikük. Arca akkor megtört és irtózatosan sápadt volt. Mi a baj? — kérdeztem. Akadozva a fájdalomtól és a férfiúi szeméremtől elmondotta, egyik öccse Szerbiában, a másik egy másik országban üzemi szerencsétlenség áldozata lett. Szörnyű véletlen, hogy a munkás a két hírt öt nap leforgása alatt tudta meg. A munkás meglett ember, családja van. Elfordítottam arcomat, mert nem bírtam, hogy könnyeivel küszködő szemét lássam. Igy ültünk két nehéz hír árnyékában egymás mellett, sokáig, szótlanul. Végre megszólalt s kissé megnyugodva megkérdezte, mikor lesz időm, hogy a magyar parasztság történetéről és problémáiról beszélgessünk.

Ez a munkás mintegy két öccsének holttteste mellől, eltorzítva a fájdalomtól, ilyenekre tudott gondolni!

Az önérzetnek, a férfiúi függetlenségnek, az öntudatnak igazi példatárát szintén a munkásság körében tapasztaltam. Láttam, hogy vezetőségi üléseken, megbeszéléseken ismeretlen nekik az oktalan félelem, a meghunyászkodás az elöljárók, a vezetők előtt. Úgy beszél a kisebb a nagyobbal, mint ember az emberrel. Nem a rang, nem a fizetés, hanem a természetes képesség dönti el a vitát náluk. Mindez ösztönös bennük. De tudatos is. Boldognak

kell lennünk, hogy ápolják ezt a méltóságosan emberi hagyományt.

Mindez amellett szól, hogy nem kell félteni a holnap szépségeit az eljövendő munkástársadalomtól. Hogy mikor lépjük át az új társadalom határát, az természetesen bizonytalan. Addig ezer és ezer kicsi, talán jelentéktelen részletmunkát kell elvégeznünk. Szerintem az az igazi csoda, amit lassú, de komoly munkával csinálunk meg. A hirtelen támadt, váratlan üstökösöket és csodákat a sötétség bekapja és lenyeli. Legfeljebb szemünk káprázik tőle. De nem cél, hogy a szem vaksin hunyorogjon, hanem hogy fokozatosan erősödő világosság mellett egyre élesebben lásson. Ehhez persze gyakran reménytelenül, de mindig összeszorított fogakkal dolgozni kell. A munkásság ezt csinálja s boldog lennék, ha tőlük tanulva és őket megértve, minél többen mennének át hozzájuk s megértenék egyben azt a két okot is, amelyről az előbb írtam.

Szabó István

Ezzel az írással fejezte ki Szekfü Gyula, hogy Magyarország megmenekülésének és jövőjének egyetlen biztosítéka a szervezett ipari munkásság, a parasztság és a haladó értelmiség szövetsége.

A SZABADSÁG FOGALMA

1941 december 25.

Millok Sándor szerkesztő úr felszólított, hogy a karácsonyi számban a magyar munkásság előtt fejtsem ki röviden véleményemet a szabadság fogalmáról. A magyar munkássággal, akárcsak a magyar parasztsággal, nem voltak soha kapcsolataim, viszont, ami a marxizmus tanelveit illeti, ezekkel szemben elfoglalt álláspontomat sohasem tartottam titokban. Mégsem csodálkoztam a szerkesztő úr felszólításán. Nagy elemi csapások idején, felhőszakadás után, árvízveszedelemben senki sem tud négy fala közt maradni, mindenki az uccára tódul és fölfedezi, hogy emberek közt van a helye, ő is ember, nem pedig valamely zárt életforma önkéntes rabja, mert ilyen veszedelmek idején senki sem segíthet önmagán, mindenki másokra, a többiekre van utalva. Ilyen viharban élünk ma is s már nem arról van szó, hogy milyen négy fal közül léptünk ki és térünk vissza, hanem bizonyos lényeges dolgokban meg kell értenünk egymást, mert különben egyenként, különállva még könnyebb az elpusztulás, mintha sokan, nagyon sokan megértik egymás szavát.

Azt hiszem, a szabadság dolgában megérthetjük egymást, még ha különböző pontokról indultunk is el.

Az én kiindulási pontom a természetjogé, melyet néhány század óta keresztény természetjognak, természettörvénynek neveznek. Vannak igen széles keresztény körök, melyeknek tudatából mintha kiveszett volna s nem törődnek vele, de a pápa és nálunk a hercegprímás majdnem minden nyilatkozata a természettörvényt idézi és belőle fejti ki a helyzet követelményeit. A természettörvény nem valami pozitív, megfogható dolog, mégis minden ember megfoghatja, kitapinthatja, ha a saját kebelébe nyúl. Magunkba nézve embernek érezzük magunkat, emberi méltóságot érzünk, ezt örömmel és büszkén, emberi méltóságunk sérelmét, lealacsonyítását viszont fájdalommal és szégyennel. Embersé-

günk, emberi méltóságunk tana sehol sincs megírva, a világi törvények alig védik meg és alig törődnek vele, ezért hívják íratlan természettörvénynek. A régi népek közt a rómaiak elmélkedtek rajta legtöbbet, a sztoikusok, köztük Cicero, a természetjog megalapítói. A kereszténység nem tagadta meg ezt az íratlan természettörvényt, nézete szerint Isten írta bele az emberi nem kebelébe olyképpen, hogy minden ember magától rájön és megismeri, függetlenül a kinyilatkoztatástól, amely a természetjognak magasabb, bővebb, tisztább formája. A katolikus egyház legnagyobb gondolkodói, mint Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás, a természetjognak nagy terjesztői voltak. A reformáció idején az új, protestáns egyházak is átvették, úgyhogy ma minden helyesen felfogott vallási álláspontról méltányolni kell az emberi méltóság tényét és a belőle következő emberi jogokat.

Ezek pedig megkövetelik, hogy minden embernek meglegyen az ő emberi méltóságához illő élete, élelme, ruházata, keresete; hogy senki a másikat emberi méltóságában meg ne sértse, ami alatt testi sérelem is értendő, mert minden embernek teljes joga van tagjai használatára s ebben a jogában senki sem akadályozhatja. Azaz az emberi méltóság és önérzet alaptanából az emberi egyéniség megbecsülése is következik, amit a keresztény természetjog azzal is megbizonyít, hogy minden embernek egyformán teremtett és egyformán halhatatlan lelke lévén, egyéniségét tiszteletben kell tartani, ami viszont másként nem lehetséges, mintha az emberi egyéniségnek szabadsága érintetlen és csak akkor korlátoztatik, ha szabadságával visszaél és embertársai szabadságát és méltóságát veszélyezteti.

Mindez mellőzhetetlen alapja minden szervezett társadalmi és állami létnek. A természettörvény az emberek egyenlőségét és szabadságát követeli; kivétel nélkül minden társadalmi állású, bármely fajhoz és néphez tartozó emberét. A természettörvény szerint nincs úr és rabszolga; nincs munkára ítélt alsóbb osztály és élvezetre jogosított felsőbb; nincs alacsonyrendű nép, amelynek csak engedelmesség a kötelessége, és nincs olyan nép sem, amely hegemóniára született volna és azt joggal gyakorolhatná. Az olyan szabályok vagy törvények, az olyan nemzetközi egyezmények, és tőlük létrehozott állapotok, amelyek a természettörvénnyel ellenkeznek, nélkülözik a jogot és csak az erőszak, a hatalom szüleményei és fenntartói lehetnek.

Az emberi méltóságnak és szabadságnak ez az íratlan, de mindnyájunk kebelében élő törvénye a földi gyarló viszonyok között persze nemcsak hogy teljes tisztaságában nem valósítható

meg, de a legtöbb történeti államberendezésben is csak elhomályosodott, salakos formában ismerhető fel. Mégis azt lehet mondanunk, hogy egész a legújabb időkig nem akadt állam, amely a természetjog ez alapelveit meg merte volna nyiltan tagadni. A középkori keresztény államok mindig elismerték s innen van, hogy hosszas erőfeszítéseket tettek a sok vad háborúból egyre újraéledő rabszolgaság eltörlésére, ami végül sikerült is nekik. Az állam keresztény jellegének általános elkopásával az új laikus államok sem tagadták meg a természetjogi kötöttséget, csak részben új fogalmazást adtak neki, amennyiben elhagyták az Istenre és egyenlőnek teremtett lélekre való hivatkozást s vallásnélküli, kizárólag világi, földi érveléssel folytatták a középkori irányt. A nagy szabadságokmányok, az északamerikai függetlenségi nyilatkozat, a francia forradalomtól kiadott „emberi jogok deklarációja", mindnyájan a természetjogok összefoglalásai s az emberi méltóságot és szabadságot megalapozó természetjog tanai akár csak morzsákban is, ott vannak a 19. század liberális-demokratikus berendezéseiben.

Mindebben van valami vigasztaló. Az emberi egyéniség és szabadság oly nagy, magasztos dolgok, hogy senki sem merte létezésüket és a belőlük folyó kötelezettségeket megtagadni. Igaz, a megvalósításuk gyarló volt, gyakran és a társadalom legszélesebb köreiben nyomuk is alig található meg, de hogy senkinek sem volt bátorsága az elv megtagadására, ez azt jelentette, hogy a legnagyobb elnyomók is, akik csak a saját emberi méltóságukra adtak és a másokét lábbal tapostták, még azok is érezték bensőjükben, hogy jogtalanul cselekedtek. Még azok is, akik a hatalmat és erőszakot joggá tették, mert pillanatnyilag hatalmuk volt hozzá, azok sem hitték el, még önmaguknak sem, hogy a hatalom annyi, mint a jog, és hogy ha megvan a hatalmam, megvan a jogom is embertásaimnak ilyen vagy olyan ürügy alatti elnyomására.

A földi történet így lett a hatalom és jog, a szabadság és elnyomás, vagy akár, így is mondhatjuk, a fegyvertelen gyengék és a fegyveres erőszakosok változatos harcává. A harc tudniillik változékony, megszakíthatatlan és örök, mert nincs oly jól megszervezett hatalom, mely, ha joggal, emberséggel és szabadsággal szembeszáll, a küzdelemben hosszú időn át győztes lehetne. Az idők különben is a gyöngék küzdelmét támogatják, amennyiben a legkülönbözőbb társadalmi, gazdasági, politikai erők hatására, a műveltség terjedésével mind szélesebb rétegekben tudatosodnak az emberi méltóság természetjogi követelményei, amint

azokat a fentiekben körvonalaztam. Mind kevesebb az olyan szerencsétlen, műveltségtől elhagyott ember, aki nem mert saját keblébe nézni és nem emeli fel tiltakozó szavát, ha mégoly hatástalan is pillanatnyilag, emberi méltósága és szabadsága védelmében. A társadalmi osztályoknak erőfeszítései jobb, emberibb, nemesebb élet- és munkafeltételekért éppúgy a természetjog örök szolgálatában folytatott küzdelmek, mint a nemzetek ellenállása idegen befolyással, idegen műveltséggel, vagy idegen uralommal szemben. A harc örök, mert ebben a földi világban mindig lesznek önző szenvedélyek, amelyek mások szabadságából és munkájából akarják felépíteni hatalmuk sziklavárát s ezért mindegyik nemzedéknek, századok egymást követő láncolatában, egyformán résen kell lennie, hogy az ő korában korszerű támadásokat a természettörvény nevében visszautasítsa. Azt is mondhatnám, bár harcról beszélek, hogy ezekhez, az emberi méltóság megbecsülőihez, az erőszak elutasítóihoz szólt a karácsonyéji szózat: békesség a földön a jóakaratú embereknek!

Szekfű Gyula

Kásztel András, a fiatalon mártírhalálsorsra jutott külpolitikai újságíró a második világháború teljes kiterjedésének társadalmi, átalakító jelentőségét elemzi.

AZ EURÓPAI VILÁGHÁBORÚTÓL A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚIG

1941 december 25.

Filmhíradók, képeslapok, riportok és cikkek mutatják be a háborúban közvetlenül részt nem vevő kortárs előtt azt a mérhetetlen rombolást, pusztulást és szenvedést, amit a háború jelent. A fegyverek könyörtelenül és kíméletlenül végzik a maguk munkáját, de ugyanilyen nyers erővel hatnak a társadalom fejlődésére is. Ez nem értékítélet, hanem a tény megállapítása: a háború egyszerre rombol és épít. Keményen kihangsúlyozza a tézist, hogy még határozottabban szembeállítsa vele az antitézist. Városokon és falvakon, gyárakon és földeken gázol keresztül, de ezzel esetleg évszázadok óta megmerevedett vagy csak lassan fejlődő közösségeket kényszerít a fejlődésre. Másutt meggyorsítja a társadalom fejlődésének ütemét, az eddigi irányzatok még jobban kihangsúlyozódnak, az ellentétes pólusok között még jobban szikrázik a feszültség és az egész rendszer közelebb jut a döntő változáshoz. Miután kapitalista árutermelés korszakában élünk, a fejlődés meggyorsulása annyit jelent, hogy a nem, vagy csak félig kapitalizált területek belekerülnek az árucsere forgatagába, új utak, vasutak, gyártelepek keletkeznek, amelyek új társadalmi osztályokat és új gondolatokat hívnak életre. Az anyaországokban pedig növekvő mértékben folyik az iparosodás, a tőkeösszpontosítás, az elmaradt társadalmi formák felszívódása, a valójában csak két pólusú, modern kapitalista rendszerbe. A háború gazdasági és politikai síkon dolgozik és mindkét területen egyszerűsíti a helyzetet, — ugyanakkor pedig fokozza és bonyolódottabbá teszi a tömegek feladatait.

1941 karácsonyának Európája nemcsak abban különbözik a három év előtti utolsó békekarácsony kontinensétől, hogy csaknem valamennyi országon keresztülszántott a háború. Túl azon, hogy az egyetlen akarat érvényesül a kontinens szélein elterülő frontoktól körülárkolt Európában: a német vezetőrétegek akarata, — a mai Európa csontja velejéig más, mint amely 1939 szeptember 1-én lassan és az események jelentőségét fel nem ismerve, nekiindult a háborúnak. Az igazi változás nem a felszínen, a hatalmi formák terén jelentkezik, hanem a mélyben. Amint már mondottuk, a külső kép is egyszerűbb, hiszen a kérdések a La Manche csatornától egészen a Dardanellákig és Petsamótól le Malagáig, mindenütt tisztázódtak és mindenütt nyíltan vannak feltéve. A problémák valóban világosak és a legérdekesebb az, hogy az európai szárazföldön a változás nemcsak

a gazdasági szerkezet és helyzet átalakulásában rejlik. Az ideológiai változás itt azonnal nyomon kísérte az alap eltolódását: Európa népei — amelyek az első világháború végén távolról sem voltak annyira érettek, mint maga a helyzet, cziittal kitűnő válaszokat adogatnak a felvetett kérdésekre.

Ha a tengerentúli kontinenseket tekintjük, az európai gazdasági szerkezet nem terjedelmében változott, hanem mélységében. Igaz, itt is keletkeztek új iparok és ipartelepek olyan vidékeken, amelyeknek eddig főleg mezőgazdasági jellegük volt. Tehát itt is folytatódott, — mint például a lengyel főkormányzóságban és a Balkánon — az ipari tőke térhódítása, de általában nem sokkal nagyobb az európai ipari termelés szektora, mint a háború előtt. Annál hatalmasabban előretört viszont a nagyipari termelés és ennek társadalmi következményei általában ismertek. Ez és a tőkekoncentráció növekedése már egyenes következménye a háborúnak. Hozzávéve ehhez a katonai és nyersanyagháború hatásait, előttünk állott az ellentéteiben egységes mai Európa gazdasági alapja. Az ideológiai változásról már előbb szóltunk és itt csak annyit akarunk megjegyezni, hogy a harmadik rend szabadsághagyományai és a negyedik rend új eszméi, most a háború súlya alatt olvadnak össze szintézissé, a kontinens népmillióiban. A nemzeti függetlenség és szabadság szociális értékét most érzik át az európai népek.

A világrészek egyenrangúsága felé

Amit a kontinens gazdasági és ideológiai (tehát politikai) fejlődése nagyjából egyenlő léptekkel halad az új társadalom, a minőségi változás felé, addig Európán kívül, a tengerentúli társadalmakban általában nem haladt ennyire a fejlődés. Ismét Európa, — a tágabb értelemben vett kontinens — áll az élen, ami megmutatkozik ott is, a háború minden kiterjedése mellett, hogy ennek földjén találjuk a második világháború főhadszínterét. Az általánossá vált mérkőzés azonban megteremti lassan annak előfeltételét is, hogy megszülessen a világrészek egyenrangúsága.

Elsősorban Ázsiára gondolunk, tehát arra a területre, ahol az európai, amerikai és távolkeleti kapitalista árutermelés gazdasági pillérein nyugodtak. A félgyarmati, vagy gyarmati területek gazdasági fejlődését ugyanis talán még az európainál is jobban meggyorsította a háború és ha ez a folyamat tárgyi szempontból még nem is tart ott, ahol az európai, a viszonylagos előrehaladás sokkal nagyobb. Ez az irányzat már megmutatkozott természetesen a háború előtt is, de az, hogy a nyersanyagokért és piacokért folytatott küzdelem az elzárt Európáról ideterelte az ipari nagyhatalmak figyelmét, messzemenően fokozta az iramot.

Elsősorban Kínáról és Közép-Ázsiáról van szó, ahol a háború előszele, vagy maga a háború valósággal új ipari központokat tárt fel és nomád sorban lévő népeket tett ipari munkásokká. Kína belsejében a tengerpartról úgyszólván csavaronként, vagy ládákban odaszállított gyárak kezdték meg működésüket és érdemes megtekinteni azt a kimutatást, amely szerint a japán—kínai háború négy és fél éve alatt több vasút épült a megszállt és meg nem szállt területeken, mint a korábbi 20 esztendő folyamán! A legbelsőbb kínai tartományokba vezetnek most el a vassínek, Senzibe, Északsanziba, Kveicsauba, tehát olyan vidékekre, ahol eddig csak az ókori selyemkaravánok kordéival közlekedtek. Indiában hatalmas tényezővé válik a nehézipar, a Közel-Keleten a háború éppúgy új útvonalakat teremt, mint Burmában és a transziráni vasútvonalra úgyszólván a világ minden részéről szállítják a gördülő anyagot és mozdonyokat, hogy etethessék a háborút. Elkészült a Bagdad-vasút, új autóutak szelik át az arab sivatagokat és ezeken új horizontokat megnyitó emberek, áruk és termelőeszközök érkeznek.

Valóban, Ázsia esetében arról van szó, hogy ugrásszerűen igyekezzék elérni a korszerű változás előfeltételeihez. Bármilyen óriási is a fejlődés, ez persze nem jelentheti azt, hogy akárcsak megközelíti is a modern ipari társadalmak fejlettségét. Csakhogy a minőségi változásnak nem abszolút feltétele a nyugateurópai értelemben vett iparosodottság. Európában is végzetes hiba volna a mezőgazdasági dolgozó rétegek szerepének lebecsülése, de méginkább az Ázsiában. Példa erre Kína esete is és a mai, különleges európai, illetve az általános ázsiai helyzet ebből a szempontból meglepő azonosságokat mutat. A nemzeti-függetlenségi és a szociális szabadságért folytatott küzdelem most mindkét világrész szóbajöhető területén ugyanazon a vágányon halad. Ázsia gyarmati népeinek vitathatatlanul nagyobb utat kell még megtenniök és a jóval jelentékenyebb ellenerőkkel kell megküzdeniök. De a második világháború ezeken a vidékeken minden korábbi eseménynél mélyebben szánt és az 1941 december 7-én általánossá vált háború olyan távlatokat nyit, amelyek korábban úgyszólván elképzelhetetlenek voltak. A Perzsa öböltől a Sárga tengerig Ázsia valóban újjászületik, hogy megvalósítsa a népek és világrészek egyenrangúságát.

Megszűnik a kivitel, érvényesül a szabály.

A mai háború egyik legérdekesebb jelensége, hogy ugyanúgy ahogy Európában az eddigi két és fél év alatt vezetőszerepet biztosított a mi kontinensünkön mindenütt jelentkező és ható német nagytőkének, a tengerentúli vidékeken előtérbe állította az amerikai nagykapitalizmus szerepét. Az USA olyan gazdasági terjeszkedésbe kezdett, amelynek erejét és lendületét joggal lehet összehasonlítani az eredeti tőkefelhalmozás három-négyszáz évvel ezelőtti korszakának dinamikájával. Az alapok és okok természetesen mások, de a következmények is. Az amerikai nagyhatalmi törekvések másodvirágzásával állunk szemben és emögött

az USA gazdasági szerkezetének terjedelemben és mélységben való növekedése áll. A háború egyetlen országban sem teremtett annyi új ipari üzemet és gyárat, mint odaát, tehát növelte az ipari termelés szektorát és ugyanekkor talán az abszolút növekedésénél is nagyobb mértékben emelte a nagyipari termelés szerepét. A tőkekoncentráció tehát hallatlan iramban emelkedik és ennek megfelelően már a New Deal korszaka idején is megindult az amerikai társadalom rohamos átalakulása. A háború mégjobban felkorbácsolta ezt az iramot, aminek egyik, máris látható eredménye az amerikai munkásmozgalom jelentőségének kihangsúlyozódása. Úgy látszik, hogy az USA munkásságának egységét — és modern értelemben vett egységét — is megteremti az a háború, amely valósággal centrifugális erővel hajtja az északamerikai tőkéket Angliába, Kanadába, a Közel-Keletre és Afrikába — ez egészen friss jelenség — Dél-Amerikába, szóval mindenhova, ahol Európa és Távol-Kelet pótlására lehetőség van.

Kétségtelen ugyanakkor, hogy az összes világrészek között Amerikában áll legkevésbé összhangban a gazdasági és ideológiai fejlődés, aminek — ha a helyzet így maradna — a későbbi, nemcsak amerikai események alakulására igen nagy hatásai lehetnek. Minden jel arra mutat, hogy az USA mindkét Óceánján kirobbant háború amerikai tempóban érvényesíti majd hatását az ottani társadalomra. Még nem is múlt el egy hónapja, hogy a Csendes-óceánon is megszólaltak a fegyverek, de szavuk máris rádöbbentette az amerikaiakat arra, hogy ott is élet-halál küzdelem folyik, amely mindenkitől végső erőfeszítést követel meg. A kivételesen magas életszínvonalú USA polgárai számára ez a valószínűleg szintén sokáig tartó háborús szakasz az általános, Európából is jól ismert szabályok érvényesülését jelenti, tehát azt, hogy itt is megszűnik a kivétel és megvalósul a szabály.

Ez a megállapítás két és fél háborús év után, 1941 karácsonyán érvényes végeredményben az egész földkerekségre is és ez jelenti a második világháború leglényegesebb hatását a társadalom fejlődésére. Nem becsüljük le a még mindig épen maradt vagy csak lassan elmúló akadályokat, de mégis tény, hogy az általános háború megteremti az általános megoldás előfeltételeit. A többi már nem a társadalom tárgyi fejlődésének feladata.

Kásztel András

A TÜZ

Írta: Száva István

Fejét lehajtotta, mert csak így érhette el leláncolt karjával izzadó homlokát. Nem volt sok ez a mozgás, mégis úgy érezte, valami enyhülést hozott, hogy megbillentette a levegőt és hogy megtörölte arcát. De ez csak egy pillanatig tartott. Azután megint azt kellett hinnie, hogy tüzes kemencében van.

Kemence is volt. A fehér sziklafalak megsokszorozva verték vissza a nap tűző sugarait. Mintha a szikla is ellenségévé vált volna; mind ideszórta vakító melegét, ahonnét ő nem mozdulhatott, mert ott tartották láncai. És ellensége volt a nap is, Phoibosz, Zeusz kedvenc fia, aki hízelegni akart apjának és kíméletlenül szórta a nyilait. Az ég pedig kék volt, azúrkék, vigasztalanul és kilátástalanul tiszta és felhőtlen.

De mintha mégis... Ott, közvetlenül az Elbrusz csúcsa mellett, pici, alig látható fekete pont rajzolódik az ég kékjébe. Látta Prométheusz is, de őt nem tévesztette meg.

— Már jön — gondolta. Tudta, mi az a pont. Minden áldott nap megjelenik ilyentájt, ott az Elbrusz csúcsa mellett. Ugyanilyen pici, alig észrevehető fekete pont. Aztán egyre nagyobb lesz, már ember is láthatná, majd kigömbölyödik, lassan szárnya nő, hatalmas, fekete szárnya, amelynek már a suhogása is félelmetes. A saskeselyű, Zeusz bosszúálló, szent madara.

És a fekete pont nőtt. Ó, először csak nagyon nehezen, szinte észre se lehetett venni, hogy már a kétszerese annak, mint amikor feltűnt. Aztán egyre gyorsabban; már szemmelláthatóan nagyobb volt, már kezdtek kirajzolódni a körvonalai, amint olykor-olykor csap egyet a szárnyával. Egyre közelebb jött, egyre nagyobb lett, megdöbbentően, irgalmatlanul nagy, szárnyával beárnyékolta az eget és a suhogása olyan volt, mint a sós orkáné ott künn messzi-messzi, az Okeanosz hullámai fölött.

Zeusz madara leszállt a sziklára, Prométheusz elé. Egyszer-

kétszer még meglibbentette a szárnyát, hogy elrendezze tollait, aztán nyakát hátraszegte, egy pillanatig így tartotta fejét, majd horgas csőrét hatalmas lendülettel belevágta Prométheusz májába.

*

A napfényben úgy fénylett, csillogott a hibátlanul fehér bika szőre, akár a márvány Apollon templomán. A fiatal pap mégis kefélte, simította még ájtatos buzgalommal. A bika szelíden tűrte, legfeljebb a farkával csapdosott unalommal néha a combjára. Ott, ahol a farka bojtja a szépen kisimított szőrt kissé összekócolta, a pap újult erővel esett neki a kefélésnek.

Az oszlopsor végén magas férfi jelent meg fehér beplonban.

— Laosz, készülj — szólt —, a menet mingyárt indul.

— Készen vagyok, uram — felelte a fiatal pap, azzal rózsakoszorút vett elő, a bika fejére illesztette, ügyesen átfogta két görbe szarvát, leoldotta a kötőféket a karóról és a bikát odavezette a fehér beplonoshoz.

— Fehér és foltnélküli, mint Artemisz fátyla — mutatott a bikára.

A másik csak szótlanul, de helyeslően bólintott. Átvette a kötőféket és elindult a megkoszorúzott bikával. Az oszlopsor végén már ott állt a főpap kíséretével. Széttárta karját, halkan imát mormolt, aztán megáldotta a bikát. Utána elindultak.

Odakünn az uccán már pálmaágak borították az úttestet. Végig az útvonalon mindenütt emberek tolongtak. A tímárok, kelmefestők, fegyverkovácsok, mészárosok, kereskedők bezárták műhelyeiket és boltjaikat, a földművesek nem mentek ki a szántóföldekre, de még a pásztorok is begyűltek a város falai közé az ünnepre. A gyermekek már messziről ujjongva kiáltoztak:

— Jönnek, ni, ott jönnek, ott jön a szent bika!

A menet pedig ünnepélyesen haladt, elől a fehér bikával, mögötte a főpappal, aztán jött a papi segédlet, majd az ujjongó tömeg, amely mindenütt csatlakozott a menethez. Így vonultak keresztül az egész városon a karcsú márványoszlopokon nyugvó hatalmas templom elé, amely előtt óriási, négyzetalapú kőtömb állott: az oltár. Mire megérkeztek, a nap már lenyugodott a messzi hegyek mögött és felragyogtak az első csillagok.

*

A főpap megállt az oltár előtt. Széttárta karját, halk imát mormolt, aztán meggyujtotta az örök lángból hozott tűzzel az oltárra készített rőzsét. Vígan futott a láng végig a rőzsevesszőkön, bele-belekapott a fahasábokba is, aztán legyőzte őket egyre hatalmasabb lobogással. Szállt fel a füst az ég felé és lobogott, lobogott a láng.

*

A saskeselyű éles, görbe csőrén végigcsorgott a vér. Rácsöppen a mellén a tollára is. Mégegyszer odakapott Prométheusz oldalához, aztán megsuhogtatta szárnyát, felemelkedett a levegőbe és néhány pillanat mulva elnyelte a sötétség.

Prométheusz lassan megemelte mellére ejtett fejét. Arcán végigfolyt a verejték, amely most már nem a hőség, hanem a fájdalom miatt ütött ki rajta. Szétmarcangolt májából szivárgott a vér és minden mozdulatánál egész testén végigsajgott a kín. Tudta: holnapra ismét megnő a mája és holnap ismét megjelenik a saskeselyű, hogy kitépje. Kegyetlen, kíméletlen bosszút tud állni Zeusz!

És ekkor messzi lenn a völgyben, ahová éppen csak ellátni az égig nyúló hegyóriások hajlatai közt, valami csillant. Már el is tűnt, de egészen bizonyosan volt valami ott az előbb. Valami fény. Most megint. Ismét eltűnik, de aztán megjelenik újra. Egyre erősebb lesz, egyre nagyobb. Igen, most már kétségtelen, nem a szeme káprázik, hanem valóban fény, láng, tűz ég ott lenn a völgyben, ahol az emberek városa van. Tűz, amelyet ő, Prométheusz lopott el Zeusz tűzhelyéről, hogy az embereknek adja.

Már nem érezte teste fájdalmát és nem gondolt a saskeselyűre, amely holnap ismét megjelenik. Sugárzó, átszellemült mosoly ült az arcára:

— Ülhetsz az Olymposz tetején és parancsolhatsz a villámaidnak, Zeusz, de a tüzet, amelyet én adtam az embereknek, nem tudtad visszavenni. Ideláncolhattál a Kaukázus sivár kőszikláihoz és rámküldheted minden nap saskeselyűdet, de mégis én vagyok a hatalmasabb, az emberek a tűzért az idők végezetéig engem fognak áldani és dicsőíteni, nem téged!

A sziklabörtön falához láncolva bámult a távoli tűzbe, amely a szemében még nagyobb lobot vetett, mint odalenn a völgyben.

*

A bika zsírja sisteregve csurgott le az égő hasábokon. A levegőbe égett hús keserü szaga terjengett és egy szál rózsa, amely véletlenül éppen az oltár sarkára esett, ahová nem került fa, a lobogó máglya mellett is épségben maradt.

A főpap, aki eddig az oltár előtt összegörnyedve, fehér leplét fejére borítva állt, most hirtelen kiegyenesedett, arcát szabaddá tette, fejét az égre emelte és harsány hangon imádkozni kezdett:

— Istenek és emberek atyja, legfőbb lény, a világ kormányzója és fenntartója, legfőbb hatalom, bölcsesség és igazságosság, akinek az akarata szerint váltakozik a nap és az éj, a tél és a nyár, akinek engedelmeskednek a szelek és a villámok, aki összegyüjtöd és szétoszlatod a felhőket és aki megöntözöd vetéseinket, a jog és a törvény védője, koldúsok, szegények és utasok pártfogója, jók jutalmazója, gonoszok büntető bírája, dicsőség neked, Kronosz fia, dicsőség neked, mennydörgő Zeusz!

Iparosok és katonák, pásztorok és tudósok, polgárok és koldúsok áhitattól mámorosan ismételték kórusban:

— *Dicsőség neked, mennydörgő Zeusz!*

A láng magasan lobogott az oltárról az égre!

1944

Komlós Aladár cikke 1944 februárjában, művészi értékénél is inkább, azért vált időszerűvé, mert a faji kérdést, mely a szociális kérdéssel összefonódik benne, az elnyomottak szempontjából világítja meg.

AZ AMERIKAI NÉGEREK KÖLTÉSZETE

Irta: Komlós Aladár

A szó szoros értelmében vett irodalommal sötétbőrű ember Amerikában kísérletezik először, a XVIII. században; a fehér civilizáció érintésére van szükség, hogy eredendő művészi tehetsége kipattanjon. Ne vonjunk le ebből elsietett fajelméleti következtetéseket. Egy faj sem alkotott civilizációt forró vagy nedves éghajlat alatt; az ókori nagy kultúrák is mind a száraz vidéken fejlődtek ki, az afrikai néger is annál civilizáltabb, minél messzebbre — északabbra vagy délebbre — él az Egyenlítőtől. Ha most Latin-Amerikát, ahol sok tekintetben más a feketék helyzete, figyelmen kívül hagyjuk, azt az érdekes észrevételt tehetjük, hogy az északamerikai néger költők egyénisége és faji öntudata nemzedékről nemzedékre erősödik. Phillis Weatley (1773) még szinte örül, hogy elhozták őt Afrikából rabszolgának; mint a család, melynek körében él, ő is arisztokrata és royalista érzelmű. A néhány évvel fiatalabb Horton már panaszkodik rabszolgasága miatt és szabadság után vágyódik. Missis Harper már méltatlankodni is mer sorsa igaztalanságán, Whimanben a remény és a dac hangja is megszólal. Paul Laurence Dumbar az első, aki eléri az amerikai irodalom átlagszínvonalát. Objektíven nézi népét, látja műveletlenségét, babonáit, fogyatkozásait, de értékeit is; s mint Burns, irodalmivá avatja népe angol nyelvjárását. De a dialektikus a néger élet egy meghaladott fokát asszociálja, majdnem kényszerűen humoros, vagy patétikus használatot kíván s aztán Harlem, a legkülönb néger város életének bemutatására már semmiképpen sem alkalmas s ezért az újabb költők már ritkán élnek vele.

A néger líra igazán eredetivé Dunbar utódainál a mi századunkban vált. Legkiválóbb művelői: *Langston Hughes, Countee Cullen, Mc. Kay,* mind aránylag fiatalember, a századforduló

körül születtek. Fajukból ők írnak először olyan verseket, amelyek az amerikai néger sajátos helyzetét fejezik ki. Ezt a helyzetet leírásokból mindnyájan ismerjük. Mindenki tudja, hogy ha a törvény el is törölte a rabszolgaságot, a négerek amerikai elnyomatása megmaradt. De sérelmeit éppen a felszabadított ember érzi át legerősebben. Míg ugyanis a teljes elnyomás eltompít, a szabadság bizonyos foka kitenyészti azt az öntudatot és érzékenységet, amelynek az aránylag kisebb méretű üldözés is ezerszeresen fáj. Így lesz éppen a felszabadított néger, — akiben, többnyire meglehetősen zárt területen élvén, különben is erős közösségi érzés fejlődik ki — az elnyomott népek példája és legékesszólóbb kifejezője. Persze, máig kellett várni, míg néger költők annyit szívtak fel az amerikai ember műveltségéből és önérzetéből, hogy népük szószólóivá lehettek. E fiatal költők kedvéért olvasunk néger verseket.

Mert kitűnő költők, meglepő frisseséggel és bátorsággal veszik észre, ami az amerikai négeréletben jellemző. Nem illesztik szemükre téves ideológiák szemüvegét, hamisítatlan valóságában érzik fel helyzetüket. Persze némileg megkönnyíti dolgukat, hogy nem is érthetik félre azt. Hiszen egy percig sem hihették, hogy ők fehér amerikaiak. Bőrük feketesége börtön, de ez ép áttörhetetlenségével szabadítja fel őket. Hiszen éppen mert nem szökhetnek meg belőle, kénytelenek megtanulni szeretni. Feketeségük letörölhetetlen bélyeg, de éppen ezért nem lehet bujkálni vele. Végzet, de éppen ezért meg kell vele békülniök. Egyenességre, nyiltságra nevel. A néger költő szeme és a valóság közé nem épül félreértések, hazugságok vastag fala; az érzés, ahogy a szívébe nyilal, onnan a legrövidebb úton juthat a tudatába.

E líra legjava a faji súrlódásokból fakad. A néger költők akarva-akaratlan mindig közösségi költők. Gyakran csak magánéletük rezzenéseiről kívánnak énekelni, de akár Istenhez fordulnak, akár kedvesükhöz beszélnek, akár egy táj látványába merülnek el, szavukba minduntalan beleszövődik négerségüknek egész létüket meghatározó motívuma. Elnyomott kisebbség lelkét még sohasem fejezték ki olyan nyiltsággal, mint ők a magukét.

A tenger lenézés és bántalom sem tudta kimarni faji öntudatuk egészségét: öngúny nélkül nézik és büszkén szeretik magukat. Szenvedéseikre kétféleképpen felelnek: amerikai környezetüket hol szomorúan kietlennek találják s megvallják, hogy csak a gyűlölet kötelékével vannak hozzákötve, hol rajongó alázattal gondolnak rá, arra vágyódva, hogy egy nagylelkű gesztussal igazolhassák jellembeli egyenrangúságukat vagy inkább fölényüket a gonosz fehérek előtt s megnyerjék ezek vonzalmát. Érthető, ha az igazságosság vágya az ilyen lélekben vallásossá erősödik. A néger költő meg van győződve róla, hogy az ő népe az isteni ige fényének leghűbb hordozója a földön. S az igaztalan üldözöttség éjszakájából olyan őszinte vágyódással fohászkodik az igazság és könyörület Istenéhez, aminőt századok óta alig hallottunk; korunkban mindenesetre négerek írják a legszebb vallásos verseket. Csak azt nem tudják, hogy mégis lehet valami egészséges és nemes az amerikai szabadság levegőjében, ha minden kegyetlen barbársága mellett ilyenné tudta nevelni néger fiait, felszabadított rabszolgák ivadékait.

*

Jól tudjuk, hogy ezeket a verseket nemcsak azért szeretjük, mert szépek. Van valami bennük, aminél fogva jobban megkapnak és zengőbb visszhangot vernek bennük, mint a szép versek is szoktak.

Könnyű rájönnünk, mi ez. Mindenekelőtt a szenvedésnek, az igaztalan szenvedésnek páratlanul konkrét módon ábrázolt és rendkívül mélyen és sok oldalról átélt változata. Aztán pedig az igazságosságnak és szabadságnak az a mélységes vágya, amely bennök megszólal. Egyetlen nép költészetében sem él ez ma erősebben, mint az embertelenül elnyomott, üldözött amerikai négerekben.

Költőik csak a maguk fajának szenvedéseit fejezik ki, de ezzel nem zárták ki magukat az általános emberi köréből. Ellenkezőleg: éppen ezáltal adtak kifejezést más népek néma szenvedéseinek is. Mindenütt testvérnek érzik őket, ahol szenvedés van és igazságra vágynak.

Ez a cikk a németek bevonulásának napján, az utolsó Népszava számban jelent meg. Várnai Dániel, a lap főmunkatársa írta.

KOSSUTH

1944 március 19.

(—rn—) Az idő homokórája lassan pergeti a napok, az évek, az évtizedek homokszemeit s íme: máris itt van a nagy gyász történelmi fordulója. Fél évszázad múlott el azóta... Emeljük fel hát lelkünket a nagy gondok és a nagy erőkifejtések lázas lüktetéséből, álljunk meg egy pillanatra ezen a mai napon és emlékezzünk! Emlékezzünk egy nagy névre, és vele együtt, egy nagy népre is...

*

Élnek még kortársak — bizonyára élnek még elegen —, akik ötven esztendővel ezelőtt, ezekben a márciusi napokban, a gyermekszív szorongásával, vagy a férfilélek gyötrelmei közepette lesték a Turinból érkező híreket? Élnek még ők, a nagy idők és a nagy gyász tanui, akik tudják, ma újra átérzik és az emlékező lélek ösztönzésére örökítik át új nemzedékek számára, hogy a politikai harcok szenvedélyeitől akkor is szétdúlt magyarság azokban a napokban egyetlen egyetemes lélekké kovácsolódott, lerázta magáról az irányzatok, a szemléletek, az „oldalak" különceit és szemét le nem vette Turinról. A nagy aggastyán haldokolt az önként vállalt száműzetés városában. S ahogy egy egész ország hallgatta a kihagyó szívverés egyre halkuló hangjait és tudta már, hogy talán egy nap még, talán ötpercnyi élet még, aztán a halhatatlanság örök fényei sugároznak a nagy aggastyán fölött, úgy tolta félre ellentéteit, és lett egyre egységesebb, majd egyetlen, megbonthatatlan egység. Szépségében meglepő, rendkívüliségében szinte megdöbbentő pillanat a magyarság élettörténetében: de az a pillanat megvolt, élt és uralkodott e nemzet fölött. Kossuth csinálta. Mint ahogy az élő Vezető a küzdelmek gigászi erőkifejtései közepette, a halott Kossuth is összetartó, magávalragadó és sugalló erőket sugárzott népe és nemzete felé...

Így volt!

A gyász nagy, őszinte és megrendítő. Nem kellett ahhoz népvándorlás, hogy mindenki láthassa a halottaiban hazatért Kossuthot. Egyetlen óriási, szimbólikus ravatalra volt ő kiterítve, amely az ország egyik szélétől a másikig húzódott... szívek milliói építették meg és szívek milliói állottak körülötte... S aki nem tudta volna még ebben az országban — hiszen akadtak ilyenek is —, akkor a minden kételyt megsemmisítő igazság fölszárnyalásából tudhatta meg, hogy nincs a magyar történelemnek még egy olyan alakja, lett légyen politikus vagy hadvezér, tudós vagy egyházfejedelem, aki a magyar nép öntudatában oly mélyen s az időtlenség akkora hatalmával élne, mint Kossuth Lajos! Hiszen ma tudjuk legjobban, a megrendítő fölismerések villanásaiban ma látjuk legvilágosabban, hogy neve nem csupán a történelmi személyt jelenti, nem is csak a magyarság történetének egy viharos és dicsőséges korszakát, hanem a célt is, a lelkesítő eszmét is, az élő programot is, amelyet a kossuthi hagyomány a történelem parancsszavával állít a magyar nép elé!

*

Kossuthot ma már ne méricskéljétek. Olyan tisztán és olyan egészen áll előttünk, mint talán senki más. A gyász évfordulója arra int, hogy nézzünk vissza reá, tanuljuk meg jól tanításait, tanuljuk meg ismételten, jobban és lelkiismeretesebben, mint ahogy már eddig is megtanultuk s ami hagyatékában még mindig cél, még mindig tennivaló, azt szolgáljuk és kövessük.

*

Látjuk őt ifjúkorában... Látjuk már akkor, amikor először jelenik meg a fórumon, az 1832-i országgyűlésen, abban az időben, amely a júliusi forradalom hatására nemcsak a nemzetek öntudatának, vágyainak és szabadsággondolatainak szilaj megmozdulását, hanem az európai reakció újjáébredését is jelentette. Kossuth még nem vezet, még nem beszél a fórumon, de ott van a közéletben — és lát és tanul. Látja és érzi a Szent Szövetség megdöbbenését és szorongásait, látja és érzi a rövidre fogott gyeplők szorítását, azt az egész irgalmatlan és bornirt politikát és uralmi gyakorlatot, mely Bécsből sötétlik át Európára, és Európában Magyarországra is —: könyörtelen, fölvilágosító és értelemnyitó tapasztalatok ezek, bőséges útravaló arra az útra, amely üldözésen, börtönökön és küzdelmeken keresztül egészen Kossuth Lajos útja volt — 1849-ig s azon túl is: haláláig.

De hol jelentkezik az igazi Kossuth? Az a politika, a célok és eszmények összessége, amelyet egészen kossuthinak ismerünk és csodálunk mind e mai napig?

A „reformkorszaknak" akkor már vége van. A szép országgyűlési beszédek már elhangzottak, Széchenyi elmondta — elmondta, visszavonta, majd újra elmondta —, amit ő gondolt jónak és helyesnek. Kossuth is befejezte publicisztikai közszereplését és megkezdődött az 1848-i országgyűlés, megkezdődött a törvényes, a parlamenti küzdelem Magyarország fölszabadításáért, az alkotmányért, a függetlenségért, egy elnyomott ország és egy elnyomott nép politikai, társadalmi és gazdasági szabadságáért. Nagy program: maga az élet. És Kossuth az, aki az első lépést kilépte feléje. A március 3-i beszéd már cselekedet volt: a meginduló küzdelem első kardsuhintása. Szabad föld, demokratikus alapon álló jogállam és felelős kormány: ezt követelte Kossuth, tehát a mozgás szabadságát, az önkormányzat jogát, a levegőt ahhoz, hogy véghezvihessék mindazt, amit 1848 törvényalkotásaiként ismerünk.

Hogy mi volt ez a beszéd? Ítéljük meg abból, hogy még Széchenyi is megszólal e nagy tett nyomában. Pedig Széchenyi élesen szemben állt Kossuthtal. Pedig Széchenyit akkor már sötét viziók, szorongások és félelmek gyötrik és Széchenyi kénytelen mégis ezt mondani: „Hosszú, halálos álom után új, vagy legföljebb sejtelemként reménylett gyönyörű reggel hasadt föl az oly sokáig eltaposott haza fölött. Ez úgy történt, hogy bátrabbak, merészebbek rövid napok alatt oly alapra fektették le a honnak jövendőjét, melyet — tisztelet, becsület, de igazság — velem együtt más rokon hangyamunkások talán soha, vagy csak nemzedékek után lettek volna képesek megalkotni."

De már szilaj vágtában, lázak és feszültségek közepette, száguldanak az események. Miért idézni egyiket is! Ismerjük valamennyit és valamennyiből ismerjük Kossuthot! A reakció könyörtelen munkában van, de hatalmas küzdelem közepette áll a védekező ország is. Kossuth az élen, Kossuth gyujt, szervez és cselekszik. A március 3-i beszéd után következik a július 11-i: a nyomában megalakul a magyar honvédség, amely a védekező ország pajzsa, a függetlenség, az alkotmányosság, a szabadság megnyíló útjának fegyveres őrtállója... ugyan, nézzetek körül az országban: még mindig omlatag emlékoszlopok, mint lángoló felkiáltójelek mutatják, mi következett el e beszéd nyomában...

*

Mekkora idők és mekkora ember az élen — Kossuth! Együtt egyszerre: egy nagy férfi és egy nagy nép!

A habsburgi kardnak, az európai reakció erőfeszítéseinek sikere van... Berlin, Lombardia, Bécs leverve — de áll még Magyarország. Áll még és harcol az európai szabadságharcok

hősi csapata. Emlékezzünk reá: minden tisztelet idefordul felénk; Európa költői énekelnek a magyar szabadságharcról; az ifjú Engels lelkesedik; hosszú idők óta először találunk igazi férfiút, aki népe nevében a kétségbeesés küzdelmének kesztyűjét föl merte venni, aki nemzete számára Danton és Carnot egyszemélyben — Kossuth Lajos! Igen, Kossuth Lajos... Az ő nevén keresztül ismerte meg Európa a magyar népet és tisztelte benne a szabadság hőseit, az önfeláldozó férfiasságot, azt a nagy lelket és erőt, amely — amikor rákényszerítették, amikor az erőszak kihívásai már az állam életét és a nemzet becsületét veszélyeztették — nem alkudott, nem kérelmezett, hanem bátran ragadta magához a forradalmi megoldás fegyvereit!

Ezen a mai napon, a gyász évfordulóján, emlékezzünk hát újra és újra: a tisztelet és a kegyelet nemcsak a magyar nép szívében él. Kossuth Lajos kinőtt egy nemzet élettörténetéből: két világrész ismeri őt, ismeri és tiszteli, mint ahogy ismer és tisztel mindenki mást, aki fölemeli fejét, nekifeszíti karját és az élet csatatereire viszi az emberi élet legszentebb erényét: a küzdelmet az emberek és a társadalmak legnagyobb szerencsétlensége, a szolgaság ellen!

*

Kossuthi program? Ne részletezzünk ezen a soron sem. Az ország életének minden vonatkozásában még mindig él és még mindig követel e program egész tartalma. Uralkodik jelenünkön és cél, eszmény és intő útmutatás a jövendő felé. Mert ha ezen a napon, bárha röpke pillanatokra is, visszatekintünk a multba, nézzünk a jelenbe és a jövőbe is!

Nincs szükség ünnepélyes szavak zászlólobogtatására, nincs szükség ünnepélyes fogadkozások szófanfárjaira sem. Egyén és közösség, nép és nemzet tekintse át a multat, nézzen jelenébe és jövendőjébe: gondolkozzék! De ne gyászolja a rezignáció gyöngeségével, aki ötven esztendővel ezelőtt csak testileg hanyatlott az enyészet világába. Mert a szelleme él, mert halhatatlan lelkének sugalló erői itt működnek közöttünk, minden vágyunkban s megnehezedett életünk minden megnyilvánulásában. Kövessük őt. Kövesse őt mindenki, aki az ország szabadságát és függetlenségét, a teremtő munka dicsőségét és ezzel együtt az ember méltóságát az emberek és társadalmak örök díszeként tiszteli.

A felszabadulás után megindult Népszava első vezércikke.

ÚJRA ÉS MÉGIS ITT VAGYUNK

1945 február 18.

Újra itt vagyunk egy szerencsétlen ország romjai fölött a jó reménység lobogójaként. Kerek tizenegy hónapon át néma volt a Népszava. Elhallgattatták a becstelen német nácizmus bérencei, amiként elhallgattatták az egész országot, kitépvén nyelvét minden szabad és önálló gondolatnak. Csak a megvásárolt sajtó kurjonghatott, csak a hazaárulók, csak az országveszejtők, csak a gyilkosok és rablók beszélhettek és az ország rothadásra ítélt közvéleménye a hazugság förtelmes italától részegen tántorgott a végzet útján a teljes pusztulás, egy szép és jobb sorsra érdemes ország sírja felé.

De most újra megszólalhatunk; most végre fölröppenhet a szabad szó piros rakétája a fekete magyar égre; most újra tollat ragadhat a szabad lelkiismeret és végre szabadon írhatja meg mindenki gondolatait.

Köszönet és hála a Vörös Hadseregnek, hogy diadalmas haderejével felszabadította egy rabszolgasorsra juttatott ország meggyalázott és megtiport népét és leütötte a lakatot a gondolatszabadság börtönajtajáról.

A Népszava szerkesztősége és hatalmas olvasótábora, a szervezett szociáldemokrata munkásság, parasztság, értelmiség őszinte szeretettel köszönti a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniójának vezetőjét, a Vörös Hadsereg marsallját, Sztálin elvtársat és az egész orosz proletárságot, amely szocialista hűséggel, évtizedeken át vállalt rettentő áldozatokkal és tündöklő öntudattal végzett munkájával lehetővé tette, hogy Európa elnyomott népei számára megnyíljék a szabadság és az emberibb jövő kapuja.

Az orosz nép és ennek a népnek a lelkéből sarjadzott diadalmas Vörös Hadsereg nélkül Európa már régen megfulladt volna a hitleri mocsárban és már régen kihúnyt volna az emberiességnek, a szabadságnak és a létbiztonságnak utolsó szikrája is.

Szörnyű vértenger zúdult a világra, rettenetes pusztítás orkánja zúg végig a világon, kimondhatatlan szenvedések kínjai tépik az emberiséget. A történelem legrémületesebb korszakát éljük. De akik szenvednek és kínok között élnek, akik véreznek és éheznek, akik hajléktalanok és rongyosak, akik elvesztették hozzátartozóikat és akik, mint katonák, véresen fekszenek a fagyos földön és a nem kevésbé fagyos kórházi ágyakon, gondoljanak arra és ne felejtsék el soha, hogy mindezt a téboly szörnyszülöttének, a pestises és rothasztó nácizmusnak, a fekete és barna fasizmusnak köszönhetik.

De vessenek magukra is mindazokért, ami történt. És ha elnéznek a romok fölött, gondoljanak arra, hogy milyen könnyelműen engedték úrrá lenni önmaguk és az ország fölött a nácizmus hullamérgét s kérjék számon önmaguktól: tettek-e, mit és mennyit tettek a náci barbárság ellen; százezrek kérdezhetik önmaguktól: őrültek voltunk-e, amikor Hitlernek és gonosz bandájának tapsoltunk és amikor Európa legförtelmesebb, legundokabb csatornanépének, a nyilasoknak segítettünk elárulni, tönkretenni, a végső pusztulás szakadékáig vinni az országot.

És milliók vethetik fel a kérdést önmagukban most, amikor úgyszólván minden elveszett: miért nem volt bennünk elég bátorság és erő, öntudat és elszántság, hogy követtük volna azokat, akik szembeszálltak a fasizmus rombolásával és akik üldöztetve, elnyomottan, megtiportan is, egyre magasabbra emelték a förtelmes fasizmus elleni harc lobogóját és akik meghirdették egy szabad, független, önálló Magyarország evangéliumát.

Félig vagy egészen a föld alól, de mégis harsányan és messzehangzóan hallatszott ki az őrült hangzavarból ennek az evangéliumnak tiszta hangja, de a politikai siketség átkával megvert és a nácizmus méregitalától mámoros tömegek nem hallották, nem akarták meghallani az emberiesség, az igazi és mélységes hazafiság tiszta forrásaiból feltörő hangokat.

A szervezett munkásság, a két testvérpárt üldözött, de mégis bátran és szenvedélyesen harcoló tömegei, a Kisgazdapárt, a Nemzeti Parasztpárt és a szabad magyar értelmiség legjobbjai büszke öntudattal tekinthetnek vissza az együtt vívott kemény és bátor harcokra, nem rajtunk múlott, hogy mégis a bitangság, az árulás és a harácsolás szennyes szelleme lett úrrá ezen a szerencsétlen országon.

Büszkén gondolhatnak Magyarország történelmének leggyászosabb, legborzalmasabb korszakára mindazok a pártok és mozgalmak, amelyek a földalatti szociáldemokrata párt és a békepárt, később a magyar kommunista párt vezetése mellett felsorakoztak

a nemzeti ellenállás frontján és mérlegelték a fegyverszünet gondolatát, és ezt a gondolatot kimondani kényszerítették.

A nyilas banditizmus a világtörténelem legförtelmesebb hazaárulásával és a német fegyverek segítségével megakadályozta, hogy az ország súlyosabb áldozatok nélkül a béke áldásához jusson. A hitleri barbarizmus és a nyilas banditizmus romokba döntötte az országot. De a pusztulás négy hónapja alatt a sötét magyar éjszakában a hősiességnek tündöklő fényei lángoltak fel. Sem akasztófával, sem sortűzzel, sem bebörtönözéssel, sem tarkólövések ezreivel nem bírták megölni az ellenállás szellemét.

Hisszük, hogy a magyar dolgozó tömegek két nagy pártja, a szociáldemokrata párt és a kommunista párt őszinte testvéri együttműködése megteremti ennek a boldogabb jövendőnek feltételeit. A két nagy szocialista pártnak ebben az együttműködésében rejlik az egyetlen biztosítéka annak, hogy nem lesz újra úr a bitangság, hogy a fasizmusnak még az irmagja is kipusztul és nem gördülhet többé akadály a magyar fejlődés útjára sem, arra az útra, amely a szocializmus felé vezet.

Hisszük, hogy a két nagy munkáspárt mellett ott fogjuk látni a magyar progresszió, a felvilágosult magyar értelmiség legjobbjait és őszinte barátsággal gondolunk a Független Kisgazdapártra, amellyel való fegyvertársi szövetségünk a magyar ellenállási mozgalom egyik legerősebb pillére volt. De mindenek felett tekintetünk a munkásság és parasztság széles nagy tömegein pihen. Bennük rejlik a leghatalmasabb erőforrás, bennük rejtőznek a leghatalmasabb energiák. Ezeknek az erőknek szervezett egysége lesz az az alap, amelyen az új Magyarország felépül.

De ez korántsem jelenti azt, mintha a Szociáldemokrata Párt a munkásságból kiszakadt kisiparos- és kiskereskedői tömegeket elmellőzhetné és ne várná a legnagyobb szeretettel és megbecsüléssel kapujában azokat az értelmiségieket, akik őszintén és becsületesen szolgálni akarják az új, független Magyarország ügyét.

A Népszava ennek az új Magyarországnak egy új, értelmes és magyar külpolitikának és a dolgozó tömegek törhetetlen egységének szószólója kíván lenni, és az is lesz.

Régi szép tradícióit összeköti az új idők követelményeivel, hogy kovásza lehessen a megújulásnak és tisztahangú hirdetője a meg nem alkuvó és törhetetlenül a célja felé törő szocialista politikának.

Ezzel a gondolattal indulunk új útunkra a demokratikus szocializmus és a szabad Magyarország felé...

Barátság! *Szakasits Árpád*

Az itt közölt cikk reális mérlege a demokrácia kezdeti szakaszának.

FALIUJSÁG

1945 december 23.

Valamelyik lucskos, barátságtalan téli reggelen egy erzsébetvárosi uccán mentem végig. Az egyik ház falán félrebillent, kopott, piszkos fatáblán akadt meg a szemem: odarajzszegezett papírfoszlányokat lebegtetett a szél, a tábla tetején elkenődött betűkkel olvasható volt a régi felírás: „Faliujság".

Furcsa, idegenszerű, bizonytalan képekben hirtelen peregni kezdett a mult, a tíz hónappal ezelőtt volt Budapest különös filmje. Megelevenedett az emlékekben az a tél, amikor minden egy csapásra megváltozott és új rend, új világ képe bontakozott ki várakozó szemünk előtt. Az a tél, az előző tél, amikor a romokba dőlt fővároson átrohant a háború vihara és elsöpört mindent, tiszta helyzetet teremtett, hogy felírjuk az üres táblára, amit akarunk. Azon a télen kerültek csaknem minden budapesti ház falára ezek a fatáblák, a főváros népe ezeken tanulta a demokrácia első, talán dadogó, talán sokszor hirtelenkedő, de mindenképpen új és életet éreztető hangjait, a *demokrácia ábécéjét.*

Naponta új levelek és rajzok tolongtak a táblákon, mindenki el akarta mondani gondolatait, véleményét, Budapest népének megnyílt az ajka és a halálból újjászületett főváros egészséges csecsemőként nem akart hallgatni, kiáltott és sikoltott, követelt és vádat emelt.

Nem tartott sokáig. Ellobbant az első lelkesedés és a fatáblákon beporosodtak, megáztak, elsárgultak, majd foszladozni kezdtek a papirok, már nem cserélték őket, nem láttak napvilágot új felszólalások, panaszok és kívánságok. A faliujság kiment a divatból, ma már csak néhol felejtették a falon a táblát, időszerűtlen maradványként.

Mi történt ebben az országban? Az első szabad esztendőnk

elmúlásba hajló vége felé nem árt néha visszagondolni, emlékezni a kezdet bódulására, a kedv kialvására és napjaink ellanyhulására. Ennek az országnak népe a hatesztendős háború folyamán korbácsot forgató magyar és német urainak fegyelme alatt hallgatagon tűrte a bajokat, szenvedéseket, nehézségeket és veszedelmeket. És ennek az országnak népe most, amikor megszűnt a hajsza és kényszer, amikor a maga lábára állhatott, bizonytalanná, ingadozóvá és türelmetlenné vált, nyűgölődve viseli sorsát és sértődötten veszi tudomásul, hogy *a demokrácia nem csudabalzsam* és a kősziklából nem fakad varázsütésre forrásvíz.

Ennek az országnak népe nehezen szokik hozzá, hogy önmaga irányítsa önmaga sorsát és viselje a felelősséget azért, amit esztendőkön keresztül, az elnyomatás korszakában némán tűrt. Ennek az országnak népe megkapta az eszközöket, élhetne szabadságával — és egyenként engedte ki kezéből a demokrácia sok szerszámát, ahelyett, hogy keményen megmarkolta volna. A faliujság példája kis szimbólum csupán; mindenki tudhatja, *mi mindenről van szó,* akinek emlékezete nem rövidebb tíz kurta hónapnál.

A keserűség fojtogatja a magyar torkát, ha a többi magyarhoz és velük önmagához is beszél. A halál pincéiből alig előbujt emberek már februárban ellepték a körútat, „perzsavásárt" csináltak és mások kenyerével tőzsdéztek; sokan elhagyták munkahelyüket, akik a légitámadások poklában gépük mellett maradtak, mert akkor volt fegyelem és kényszer; a németek által kizsarolt parasztság egyrésze a demokrácia fogalmát azonosnak véli a feketézés szabadságával; a mult szenvedéseit könnyen feledők luxuslokálok kirakatablakában üldögélve sértik létezésükkel azokat, akik dolgoznak. Ennek az országnak népe úgy él a demokráciában, hogy kisebbik része hitványul kihasználja a nyíló lehetőségeket fosztogatásra, a nagyobbik rész pedig morogva tűri ezt.

Csodálkozhatunk-e, hogy lassacskán előbujnak a régi urak és kis mosollyal ajkukon, nyugodt magabízással le akarnak ülni a kisidőre elhagyott helyükre? Hiszen, ha Berzsenyi, Petőfi vagy Ady könyörtelen magyarnézésével szegezzük szemünket önmagunkra, azt kell látnunk, hogy állami rendünk száznyolcvan fokra elfordult ugyan, de társadalmunk rendjében nem történt meg a változás és az egyének nagyrésze néhány új szót betanult, ezzel véleménye szerint eleget is tett már az idők parancsának. Miért nem gondolnák hát a mult urai, hogy visszatérhetnek?

Emlékezzünk csak. Hogy álldogáltak február táján jéghideg pártközpontok előszobáiban, borostás állal és piszkos nyakkal azok az urak, akik most jólfűtött irodáikban üldögélnek. Hogy bámulták a munkáspártok embereinek inszakasztó erőfeszítéseit — és hogy igyekeztek a sebtében elegyengetett romokon felütni üzletük bódéját. Mi magunk pedig hogy tele voltunk nekilendüléssel, forradalmi munkakedvvel, azt hittük, magunkkal ragadjuk az egész országot — és hogy maradtunk magunkra. Mert ennek az országnak népe fáradt a sokesztendős tespedéstől és tespedt attól, hogy esztendőkig idegen érdekekért fáradt.

Fel kell rázni ezt a népet, amíg nem késő. Nem válhatunk a magyar történelem tragikusan groteszk figuráivá, nem rohanhatunk előre bontott zászlókkal, hacsak kis csoportunk követ és a nép álmosan ténfereg a posványban. A szó ostorával és a példa összeszorított öklével — ha szükséges, a rendszabályok kemény korbácsával kell életté serkentenünk a topogást. Ütemet és lüktetést, az élet ütemét kell vinnünk ebbe a népbe, amely egyre inkább kezdi járni az ájult táncot a börze és feketepiac beteg, veszejtő ritmusára.

Intő jel a megmaradt néhány korhadó falitábla. A demokrácia ábécéjének első betűit kezdte tanulni ez a nép, de lankadtan abbahagyta. Pedig *a betűket szavakká kell fűzni és a szavakból meg kell formálni a magyar nép új beszédét.* Ez már a mi dolgunk lesz.

Iskolába kell járatni népünket. Ha lomha és kedvetlen is, még kell tanítani olvasni és írni, mert sokat kell *tanulnia* és sokat kell cselekednie.

Türelmesek voltunk mindmostanáig azok iránt, akik a magyar nép fásultságát ravasz okossággal ki akarják használni céljaik érdekében. Tanulságosan türelmesek voltunk. Ha nem juhászodnak meg a kesztyűs kéz intésétől, akkor előbb-utóbb le kell húzni a kesztyűt a csontos ökölről és úgy kell renderutasítani a nyomorúság és elesettség tőzsdéjének játékosait: meg kell tanítani őket arra, hogy egy nép élete nem lehet spekuláció tárgya és *egy nép kisajtolt zsírját nem szabad bödönükbe gyüjteni.*

Legyünk kemények önmagunk iránt, vezessük kemény kézzel a jó útra népünket és bánjunk keményen ellenségeinkkel: ezt parancsolja kemény és nehéz korunk.

Erdődy János

Demokráciánk súlyos betegségeiről ír a publicista alább, a közéleti visszásságokról, amelyek fejlődésünk lendületét fenyegetik.

TÁMASZA, TALPKÖVE...

1946 december 25-én.

Pár héttel ezelőtt „Ami rosszabb és ami jobb lehetne" címmel foglalkoztam ezeken a hasábokon néhány olyan kifogással, amellyel okkal vagy ok nélkül találkozik az ember. Azóta a Népszava sorozatosan tett szóvá olyan káros jelenségeket, amelyeket közéletünkben föltétlenül orvosolni kell. Ezek sorában szó esett a közéleti erkölcs kérdéseiről is, de sohasem úgy, mint központi problémákról, hanem csak, mint egy megoldásra váró kérdésről a sok közül. Holott, ha nem akarjuk fejünket strucc módjára a homokba dugni, szemünket behúnyni és fülünket viasszal eltömni, akkor meg kell látnunk azokat az egyre kirívóbb jelenségeket, amelyek közéletünk arculatát eltorzítják és meg kell hallanunk közvéleményünk egyre hangosabb szavát, amely ezeket a jelenségeket — vagy nevezzük nevén a gyereket: visszaéléseket és panamákat — joggal kifogásolja.

A panaszok különböző természetűek, a visszaéléseknek különféle módjai és lehetőségei vannak, visszatetszést és felháborodást, sok mindent tud szülni. De abban megegyeznek, hogy beleütköznek azokba a normákba, amelyeknek a szigorú megtartásában az átlagember a közéleti erkölcsöt látja. A panaszok legnagyobb része egyszerű kijárásra vonatkozik. Például a maximálisan havi 400 forint fizetésű miniszteri fogalmazó, vagy legfeljebb titkára, váratlanul vadonatúj irhabundában jelenik meg, akkor kevesen gondolják azt, hogy ez egy rendkívül takarékos ember, aki augusztus elseje óta kapott legjobb esetben összesen 2000 forintból tett félre 1800-at a bundára. Sokkal többen hajlandóak föltételezni, hogy a bundát ellenszolgáltatásul kapta egy üzletembertől, amiért beutazási engedélyt szerzett az illető svédországi üzletbarátja számára.

És ha a másik közhivatali tisztviselő, akinek havi fizetése

600 forint körül mozog és ebből él meg feleségével és két gyermekével, bőséges vacsorákat ad csodálatos ízléssel és még csodálatosabb költséggel berendezett lakásán, akkor ismét kevesen gondolnak arra a bizonyos amerikai nagybácsira, aki kedvenc unokaöccsére hagyta rágógumikirályságából összekuporgatott dollármillióit, hanem inkább bizonyos koncessziók megszerzése fejében a hálás vállalatok nyujtotta ellenszolgáltatásról rebesgetnek az emberek.

Lehetne folytatni a példákat, csak éppen fölösleges, hiszen nem akad olvasóink közül senki, aki ne tudna saját maga számos hasonló esetet. A viszonyok már odáig süllyedtek, hogy ha valakinek a legigazságosabb, a legjogosabb ügye van, mindenre gondol, csak arra nem, hogy elmenjen egyenesen az illetékes hivatalba, abban bízva, hogy ügyét ott feltétlenül elintézik. Ehelyett fűt-fát megmozgat, hogy valamilyen közvetítő útján befolyásos protektorral ismerkedjék meg, megállapodjék vele és ha az üzlet sikerül, akkor boldogan meséli, hogy 500, 1000, esetleg 5 vagy 15.000 forintért — aszerint, miről van szó — sikerült a dolgot nyélbeütni. És ha netán olyasvalakire akad, aki az ügyön felháborodik, neveket és adatokat kér, hogy följelentést lehessen tenni, akkor a „szerencsés" ember, akinek ötszázért, vagy tizenötezerért elintézték jogos ügyét, vagy a szemébe nevet a felháborodottnak, vagy könyörgésre fogja a dolgot, hogy az istenért ne csináljon semmit, mert ha pénzbe is került a dolog, legalább elintézték. Közvéleményünkben kezd egyre megingathatatlanabbá válni az a felfogás, hogy a protekció és rendszerint a jól honorált protekció nélkül a legigazságosabb ügy sem intézhető el, protekcióval azonban minden.

Beszélnünk kell a visszaélések másik csoportjáról? Arról, amely nem kijárásban nyilvánul meg, másszóval nem abban, hogy a köztisztviselő valamilyen fix összeget kap egyéntől vagy vállalattól, hanem abban, hogy közvetlenül résztvesz az üzletben, társak, strohmanok, vagy családtagok révén.

Mellébeszélés lenne, bűnös elhallgatás, ha nem mondanók meg nyiltan azt is, hogy a visszaélések túlnyomó többsége a politikai pártoknak — bizonyára még a Szociáldemokrata Pártnak is — a kalózlobogója alatt történik. Kalózlobogó hamis cégére alatt, mert akik az ország szörnyű katasztrófáját követő természetes rendszertelenséget, itt-ott zűrzavart, egyesegyedül egyéni érdekeik, rendszerint anyagi érdekeik gyümölcsözteté-

sére óhajtják felhasználni, azoknak valójában semmi közük nincsen ahhoz a párthoz, amelynek tekintélyével, nimbuszával visszaélnek. De ne csapjuk be önmagunkat! Az ország széles tömegei könnyen hajlamosak arra, hogy látszatokból ítéljenek és ez hovatovább odavezet, a különböző pártokba befurakodó gengszterek és banditák működése lassan-lassan már azt eredményezi, hogy a politikai pártokat az emberek hajlamosak érdekszövetkezeteknek tekinteni, közkereseti társaságoknak, amelyek egyetlen céljukat abban látják, hogy a kebelükbe tartozók érdekeit szolgálják.

A hiba 1945 elején kezdődött. Ennek az országnak a népét negyedszázadon keresztül fertőzte a reakció, az ellenforradalom, az egyre kevésbé leplezett fasizmus, végül Sztójayék nyilt hazaárulása és Szálasiék vérfürdőjének miazmái. Az ország lakosságának igen nagy részét ki kell gyógyítani ebből a fertőzetből, át kell nevelni, alkalmassá kell tenni arra, hogy a demokrácia formái szerint éljen. Hogyan történhetnék ez másképpen és másutt, mint a demokratikus pártok keretében? Ezért 1945 elején a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai szélesre tárták kapuikat és ezen keresztül özönlöttek a tömegek. Özönlöttek a mindig becsületes, tisztességes emberek, özönlöttek a félrevezetett, de alapjában véve jószándékú rétegek, de özönlöttek a síberek, a panamisták, a kijárók, a könyöklők, a rablók, sőt olykor a gyilkosok is.

A Szociáldemokrata Párt nem egy pártszervezetében annakidején külön nyomozócsoportok alakultak az újonnan jelentkezettek politikai multjának kivizsgálására. De hogyan lehetett volna tökéletes ez a munka, főleg abban az időben, amikor mindenkit másként hívtak, mindenki másutt lakott, és mindenki mást csinált, mint azelőtt. Természetes, hogy a mi pártunk tagjai sorába is bekerültek a mindig becsületes, és a félrevezetett, jószándékú embereken kívül a síberek, panamisták, könyöklők és hasonlók, bár tagadhatatlanul kisebb számban, mint másutt. Ezek most gomblyukukban a vöröskalapácsos emberrel, zsebükben a párttagsági igazolvánnyal fognak el naponta a Népszínház utcában, hogy van-e valami eladó. (Ami a legenyhébb eset, mert véletlenül még az is megtörténhetik, hogy a párttagsági könyv mellett iparigazolvány is van a zsebükben, de persze ez csak kivétel). Eszpresszók félhomályban lévő asztalai mellett bonyolítanak le egészen homályos, vagy pontosabban

egész sötét üzleteket és ügyleteket, ülnek jól jövedelmező vállalatok ugyancsak jól jövedelmező pozícióiban vagy közhivatalokban tevékenykednek az államhatalom tekintélyének lejáratásán. Ugyanekkor pedig régi, becsületes, mozgalmi hűségükről ezerszer próbát tett elvtársak éheznek és nyomorognak, holott nem nekik lenne szükségük arra, hogy kényelmes pozíciókba kerüljenek, hanem az államnak és a demokráciának lenne szüksége arra, hogy a kulcspozíciókba megbízható és tisztességes embereket ültessenek.

Szóljunk őszintén: egyre sötétebb a kép, amely az elfogulatlan, sőt a demokrácia javára nagyon is elfogult szemlélő elé közmorálunkból tárul. Hovatovább a demokratikus rendszer hiteléről és becsületéről van szó ebben a kérdésben, arról, hogy azonosuljon-e a politikailag iskolázatlan tömeg tudatában a demokrácia kifejezés a korrupció és a panama fogalmával, vagy pedig valóban azzá váljék-e, ami: egy magasabb, emberségesebb, tisztességesebb és becsületesebb politikai forma nevévé. És akad ebben az országban nem túlságosan sok, de azért mégis csak néhányezer vagy néhány tízezer ember, aki életét tette fel arra, hogy ez az ország a dolgozók országa legyen hogy ebben az országban a becsület és a tisztesség uralkodjék, hogy ebben az országban ne a könyöklőknek jussanak pozíciók, hanem azoknak a megbízható és tehetséges embereknek, akiknek a munkájukból a legtöbb haszon származik a közösség javára. Akad néhány ezer vagy tízezer ember, aki ezért évekig, sőt évtizedekig súlyos áldozatokat hozott, karrierjét, megélhetését, szabadságát dobta oda, ha kellett és esetleg a legutóbbi időkben is feláldozott egyetmást, ha úgy fordult a dolog és kissé rossz érzés bizalmas beszélgetések során egyikük-másikuk szájából azt hallani: „Nem így képzeltük el!"

Igazuk van. Nem lehet letagadni. És ha az elképzelés és a valóság között ellentét van, akkor nem az elképzelésben, hanem a valóságban van a hiba. Az elképzelés jó volt, helyes volt. A baj a realitásban van. A baj még nem katasztrofális, sőt bizonyos fokig természetes. Minden társadalmi megrázkódtatás felszínre dob egy csomó szemetet is és idő kell, amíg ez a szemét ismét leüllepszik az iszap közé, ahol a helye van. És ha a Népszava mai számának első oldalán ezt a feliratot olvashatja az olvasó: „És mégis szép lesz a világ...", akkor ezt azért olvashatja, mert mélységes meggyőződésünk, hogy valóban szép lesz. Csak

éppen, hogy nem lesz szép önmagától. Nekünk kell szebbé tennünk, valamennyiünknek, tisztességes embereknek és ha a feladat kissé nehéznek tűnik is fel, ne felejtsük el, hogy mégis mi vagyunk túlnyomó többségben. De hozzá kell látni, mert itt van a legfőbb ideje. Mert Berzsenyinek mégis igaza volt: „Minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs..."

Száva István.

A háromnegyedévszázados Népszava jubiláris számában írt cikket emlékeiről, feljegyzéseiről Révész Mihály, a lap egyik legrégebbi munkatársa és ugyanakkor a szociáldemokrata munkásmozgalom történetének fáradhatatlan, kiváló kutatója.

A NÉPSZAVA A MINDENÜNK

Emlékek, feljegyzések, forgácsok.

1947 január 1.

Igen, a Népszava a mindenünk volt és most is a mindenünk! — csak ezt felelhetném, ha valaki azt mondaná, hogy foglaljam össze egészen röviden a Népszavá-ról való gondolatomat, annak a nagyszerű ünnepnek az alkalmából, amelyet a magyar demokrácia ezzel az ujságszámmal köszönt. Nagy öröm nekem, hogy életemnek több mint kétharmadát, a Népszava életének több mint a felét az ő szolgálatában tölthettem el. Ennyi szubjektivitást megengedhetek magamnak, bocsásson meg érte az olvasó.

Nemcsak nekünk volt mindenünk mindig a Népszava, hanem — és mozgalmunknak és mozgalmunk orgánumának ez volt a nagy ereje! — a szociáldemokraták tömegeinek is. Megírtam a Népszava történetét és nem mulaszthatom el az arra való emlékeztetést, hogy amikor háromnegyed évszázaddal ezelőtt először jelent meg ujság szociáldemokrata mozgalom kiadásában, ujjongó öröm vette körül a mai Csengery uccában volt ház mosókonyhájában elhelyezett „gyorssajtó"-t, amelyen első ízben nyomták a Munkás Heti Krónikát. A mozgalom egykori históriikusa úgy mondotta el azt a nagy eseményt, hogy valóságos kis diadalmenet volt a nyomda berendezésének a mosókonyhába való szállítása, az elvtársak nemcsak a berendezésben, hanem a nyomdai gép hajtásában, az ujságpéldányok csomagolásában is segédkeztek — érezték, hogy tömegmozgalom ujság nélkül elképzelhetetlen, hogy igazi pártélet csak akkor fejlődhetik ki, ha a mozgalom középpontjában ott van a lap.

Kis lap volt, négyoldalas, hetenként: és csak krónika lehetett, nem politizálhatott, mert a szegény pártnak nem volt tehetősége arra, hogy a sajtótörvény megkövetelte kauciót letehette volna; egy oldalát elfoglalta a munkások akaratából és fillléreiből létrejött betegsegélyzőpénztár a híradásai számára. Ma már csak emlék az első központi pártlap megmaradt néhány kötete; akkor

nagyszerű élő valóság volt, eredmény, lobogó, harci szerszám, minden!

Hamarosan frakcióharcok viharába kerül, amikor Külföldi Viktor (1877 május) megindította a Népszavát, de azután (1888) február) Népszava címmel immár az egységes szociáldemokrata mozgalom szolgálatában vezeti a propaganda, a tanítás, a politikára nevelés munkáját. Elöljár a mohó, úgynevezett radikálisok ellen való küzdelemben és előkészíti (a II. Internacionálé megalakítására irányuló munkával egyidőben, a 80-as évek végén) a szociáldemokrata mozgalom reorganizálását, az 1890-es első májusi ünneplést, az első pártgyűlést, az ifjaknak a mozgalom élére állítását. Már hatalmas földművestömegek is sorakoznak mögéje, a parasztvármegyékbe már százas csomagokban szállítja a posta, már vad házkutatások hőse, már szítja az ellenállás tüzét az első nagy hatósági országos üldözésben, a Bánffy—Perczel-korszakban...

Azt írtuk egyszer, hogy az üldözés viharában készült Népszavák a szocialista ujságírás iskolapéldái lesznek... Amikor a századforduló után elkövetkezett, valamivel mégis csak szabadabb légkörben országosodhatott a mozgalom, amikor elindult a másfélévtizedes rohamsorozat a politikai jogok megszerzéséért és amikor az új üldözés jelei kezdtek mutatkozni, már kipróbált, fölényes, hadakozó gárda állott a Népszava szerkesztésében és propagálásában, az első üldözés tanulságain nevelődött gárda!

*

És az új nagy küzdelem viharaiban máris: napilap (1905 április 1.). Saját nyomda, saját rotációs, hamarosan saját ház is: Garami Ernőnek és Weltner Jakabnak biztos keze irányítja a Népszava útját. Nekik aztán igazán mindenük volt a Népszava: az érte való aggódás, a vele való munka töltötték ki az egész életüket korai fiatalságuktól halálukig. Garamitól tanultuk, hogy nem ujságírók vagyunk, hanem a Népszava munkatársai, ami más, ami több! Weltner óta gyökeresedett meg bennünk a lapért — pontos megjelenéséért, tartalmának jóságáért, szocialistaságáért — való állandó izgalom állapota. És milyen boldogok és büszkék voltunk, hogy tagjai lehettünk az első nagy szerkesztőségnek, szomszédságában Kunfi Zsigmondnak, Somogyi Bélának! A hatalmas tömegű tattersali nagygyűlések, az órákig tartó felvonulások, a nagy tüntetések évei voltak ezek és a küzdelem évei, amelyeket házkutató rendőrökkel, cenzurázó ügyészekkel folytattunk, legendás fejezetekkel, arról például, hogyan kell kilopni az elkobzásra ítélt lapok tömegeit a nyomda termeiből!

És lehet emlékezni ezekre az esztendőkre anélkül, hogy elénk ne ugranék Farkas Antal alakja, a volt tanyai tanítóé, Szentes, Mezőtúr, Makó és Szeged fiáé, aki a legnagyszerűbb magyar humoristák országából való, a Mikszáthok, a Tömörkények, a Móra Ferencek iskolájából. Ő volt az egyik hőse „A cserebogarak halhatatlansága" című vezércikknek, amelyet ezzel a címmel kellett megírni, hogy az ügyészség el ne koboztassa a Népszava mondanivalóinak sorát, mert a sok lefoglalás, elkobzás, üres hasábokkal való megjelenés után jelentkeznie kellett olyan szociáldemokrata mondatoknak, amelyekből az olvasó, az ellenfél, általában: a politikai világ láthassa, hogy az erőszakosságok egész tömegével való fellépés sem retteníti el a kérlelhetetlen küzdelem szükségét érző szocialistákat. Farkas Antal a megelőző nemzedék költői táborának egyik legkiválóbb lirikusa volt — e sorok írójának meggyőződése, hogy költészetének lesz még ismertetője és méltatója, hamarosan: ezek a mondatok csak azt akarják kiemelni, hogy harcos ujságírónak is a legkiválóbbak sorába tartozott, aki a humor, a szatíra, a szarkazmus, a nevettetés eszközeivel is dolgozott színtiszta magyarsággal írt mondataiban: voltak elsőhírei (a hírrovat élén közölt jóhasábnyi elmefuttatások), melyeket még esztendők multán is emlegettek...

*

És nem szabad igazságtalanoknak lennünk, nem szabad mindig csak a nagyokról írnunk, akik egész életükkel beírták nevüket a magyar munkásmozgalom történetébe. Farkas Antalról mingyárt Marton Istvánra kell gondolnunk, aki ugyancsak polgári szerkesztőségből került hozzánk, mert speciális posztot kellett betöltenie: rendőrségi riporter volt. És milyen szeretettel szolgálta a Népszavát! Gyenge volt a tüdeje, hamarosan kigyulladtak arcán a lázrózsák, ki is dőlt a soraimkból, Zebegénybe ment el gyógyulásra, egészen fiatalon, harminc éves kora előtt halt meg. De azok a hónapok, amelyeket a Népszava szerkesztőségében töltött, a szocialista betű és a szocialista ujság szeretetében teltek el. A gondossággal, adatok tömegével ellátott, művészettel megírt riportok első mestere ő volt a Népszavánál. És a pártlap historikusának külön öröm annak megállapítása, hogy hasonló utódok bőséges sora követte.

Akkor még nem kezdődött meg az ujságírás forradalma: még nem volt rádió, repülőgép, távolbalátás, Hell-gép, szalagolvasás, úgyszólván még írógép sem volt. A régi ujságírók még valóban írók voltak, sorainkból az öregebbek büszkén mutatják jobbjuk középső ujjának első és második ize között azt a kidudorodást,

amely a tollal, ceruzával való állandó dolgozásnak az emléke. Az ujságíró akkor még loholt, hiszen taxi sem volt még és kutyanyelvekre rótta az eseményekről való megfigyeléseit és a gondolatait. Egy-egy nagyobb riportnak vagy egyéb cikknek csak a megírása órákig tartó munka volt — míg ma, írógép mellé ül a riporter vagy a vezércikkíró és szaporán dolgozó gépírónő ujjai alá diktálja a mondanivalóit, sőt, már nem is írógépbe, hanem még gyorsabban, gyorsírónőnek mondja a közölnivalókat. Somogyi Béla délelőtt a nagymezőuccai kereskedelmi iskolában tanított, a sok magyarázgatás és ülés elfárasztotta — a Népszava szerkesztőségében, ahova minden nap bejárt, a késő esti órákig álló íróasztalnál dolgozott és mindig maga írta, sohasem diktálta azokat a cikkeit, amelyekkel megteremtette a magyar szociáldemokrata községi politika elméletét és taktikáját.

*

Szerkesztőségi életünknek sokáig arisztokratája volt Hahn Béla elvtársunk, aki a pártvezetőség hozzájárulásával laptulajdonos is volt: kőnyomatos ujságot adott ki, a Munkás Hiradó-t, amelyet kezdetben kézírással, a maga kezeírásával sokszorosított kövön, majd írógépet szerzett és a polgári lapokat annyira érdeklő kommünikék sorait őmaga kopogta; igen, írógéptulajdonos volt! A szerkesztőségben egyébként ő is mindig kézzel írt, az évtizedes ujságírómunka következményeképpen már-már olvashatatlanná vált írással. Az írásunk egyébként valamennyiünknek nagyon hamar elromlott — Garaminak a kézírását csak egy-két szedő tudta folyamatosan olvasni. Talán Kunfi volt az egyetlen kivétel közöttünk: kis betűkkel írt, gyöngyszem írással, gondosan elhelyezvén az írásjeleket. Egyébként az idősebb Bresztovszkyval együtt ők tértek át legelőször az írógéppel való dolgozásra — Bresztovszky Ernő diktált (akkor már külön gépírónője volt a szerkesztőségnek, a drága emlékezetű Irma, Gárdos Sándorné), Kunfi maga kopogott. Kézzel írt — nagy betűkkel, a kutyanyelvek egész tömegével — Weltner is, aki publicisztikai munkálkodását a szegedi államfogházban kezdette el, és aki az 1919-es időkben egyik vitacikkét büszkén úgy írta alá, hogy „Weltner Jakab asztalosmunkás“, később, szerkesztő korában, rá kellett neki is térnie a diktálásos hírlapírásra. De a tollal sohasem szakított, az ellenforradalmi borzalmas hónapok Népszavájának szerkesztője, Vanczák János, a vasmunkás, aki évtizedes szaklapszerkesztői mult után került a szociáldemokrata mozgalom egyik legveszedelmesebb korszakában a szerkesztőség élére.

*

... Akikről ezek a megemlékezések szóltak, már mind halottak. Az élőkről szólhatnak mások, és az élők szóljanak önmagukért. A sorainkból eltávozottak egész seregét vonultathattuk volna fel e feljegyzések során és amint rajzanak bennünk az emlékek, amint felbukkan egy-egy alak, mindegyik mellett feltámad annak a gondolata, hogy mennyire szerették a mesterségüket, mennyire egyek voltak a szerkesztőséggel, mennyire mindenük volt a Népszava! A szociáldemokrata központi pártlap megindulásának háromnegyedévszázados fordulóján a régebbi tábor egy még ittmaradt embere azzal a forró kívánsággal fordul azok felé, akik a Népszava gárdájából eltávozottak íróasztalai mellé kerültek, hogy egész életüket a mozgalomnak és a Népszavának ilyen szeretete hassa át.

Dr Révész Mihály

A Népszava egyik legrégebbi munkatársa írta a cikket, amely a szakszervezeti mozgalomért vívott szociáldemokrata küzdelem útját vázolja.

A SZAKSZERVEZETEK A NÉPSZAVÁÉRT

1947 február

A Népszava 75 éves jubileumánál a szakszervezetek is szót kérnek, mert az ő munkájuknak és lelkes agitációjuknak is része volt abban, hogy mindegyre több és több olvasó sereglett a lap köré. Ez az agitáció azonban nemcsak olvasókat szerzett a *Népszavának,* de harcosokat is nevelt a szocializmusnak. Amikor a *Népszava* másodízben alakult át napilappá — elsőízben 1895-ben — már tekintélyes tábora volt. Ezt a tábort jelentős részben a szakszervezetek agitációja teremtette meg és ebben a nagyobb szakszervezetek jártak elől *(vasmunkások, nyomdászok, építőmunkások,* stb.). Nemcsak alkalmi agitáció volt ez, hanem egyre-másra megismétlődő és hetekig tartó módszeres toborzás.

A régi időkben leginkább kocsmákban zajlott le az ilyen agitáció, mert vagy nem volt megfelelő szakszervezeti helyiség, avagy messze esett a gyülekezés helyétől és így az üzemek közelében levő valamelyik alkalmas vendéglőben kellett megtartani az összejöveteleket és persze, mindig az esti órákban, munka után. A munkaidő kérdése a századfordulón — amikor a Népszava-napilap újra való megindítására irányuló agitáció megkezdődött — még a legtöbb szakmában rendezetlen volt Magyarországon. A kora reggeli órákban kezdődött a robot és folyt, rövid megszakítással estig, 10—12 órán át, sőt a 14—16 órás munkaidő sem volt éppen ritkaság. (Például az élelmezési iparban történt a legtöbb visszaélés a munkáltatók részéről.) A hosszú munkaidő, a kevés pihenő testileg-lelkileg megviselte az embereket és így nem szívesen mentek közvetlenül munka után gyűlésre, de a *Népszava* ügye mindig vonzotta őket, ezért rendszerint jól látogatottak voltak az ilyen esti agitációs összejövetelek.

Ez a módszeres és intenzív agitációs munka természetesen az agitátorokat is megviselte, mert legtöbbjük szintén fizikai munkás volt, egész nap robotoltak ők is, ki a gép vagy a gyalupad, ki a szedőszekrény mellett. A rossz munkaviszonyok tehát őket is sujtották, ők is fáradtan és éhesen mentek a gyűlésekre, amelyeknek lelkes hangulata azonban csakhamar feledtette velük is, a hallgatósággal is a napi fáradalmakat és az éhséget. A kocsmárosokkal is sok baj volt, nem mindegyik adta oda szívesen szocialista összejövetelek számára a helyiséget, noha ez nagyobb bevételt jelentett. Csakhogy ezzel szemben ki voltak téve a rendőrhatóságok és a pénzügyőrség folytonos zaklatásának, ami főként abból állt, hogy állandóan figyeltették és a legkisebb szabálytalanság esetén is szigorúan megbüntették őket. Így akarták őket elriasztani attól, hogy szocialisták gyűléseire átengedjék helyiségeiket. Sokan tehát inkább lemondtak az ilyen alkalmi több bevételről, semhogy kitegyék magukat hatósági zaklatásoknak. (Mert ehhez azután értettek nálunk a régi világban a hatóságok. Különösképpen a rendőrség, amely valósággal specializálta a legkörmönfontabb zaklatásokat.)

A pártszervezetek működése akkoriban — századunk kezdeti éveiben — még kevésbé volt számottevő tényezője ennek az agitációnak. És még sokáig a *Népszava* napilappá alakulása után is a szakszervezetek emberei álltak az agitáció élén. (Meg kell itt jegyezni, hogy akkori legkiválóbb pártembereink is a szakszervezetekből kerültek ki: *Bokányi, Garami, Weltner, Böhm,* stb.). De nemcsak szóban, hanem írásban is folyt a toborzás munkája a lapért és a szocializmusért. Egész sereg kitűnően szerkesztett szaklap állott a szocialista gondolat és így közvetve pártlapunk terjesztésének szolgálatában. A szaklapok mindegyike állandóan napirenden tartotta a kérdést. Szinte versenyeztek abban, hogy minél behatóbban foglalkozzanak a *Népszavával* és ezzel mintegy közelebb vigyék a munkásság értelméhez és szívéhez a szocializmus eszméit és igazságait is.

A szakszervezetek áldozatos, nagyszerű munkájának tehát döntő szerepe volt abban, hogy 1905 április elsején, immár másodszor, de ezuttal már szilárd alapon, megindulhatott pártlapunk új korszaka, amelyben most már nem hetenként egyszer vagy kétszer, hanem napról-napra harcolt és harcol a munkásság nagy ügyéért és egy új, a réginél emberibb világért. De a szakszervezetek nemcsak erkölcsi, hanem anyagi segítséget is nyujtottak ahhoz, hogy egyrészt a *Világosság-nyomda,* másrészt meg, hogy a *Népszava* mint napilap megindulhasson.

Emlékeztetnünk kell itt arra is, hogy a *Népszavát* nemcsak a hatóságok, hanem a munkáltatók is üldözték. Megtiltották az üzem területén a lap terjesztését és árusítását. Erre a bizalmiak

a munka befejeztével a gyár kapujánál vagy annak közelében árusították a lapot. Ez persze azzal a kockázattal járt, hogy kitették magukat a munkáltatók bosszújának, kenyerük elvesztésének, de ennek a veszedelme sem tudta őket megfélemlíteni és így a munkáltatók nem érték célt az üldözéssel.

Az agitáció munkáját ma már átvették a pártszervezetek, de azért a szakszervezetek is ébren tartják tagjaikban a *Népszava* iránt való érdeklődést és a párttagsággal együttjáró kötelezettségeket. Magyarországon a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek munkája összeforrott és mindig együtt haladt. És továbbra is együtt kell haladniok, mert a szakszervezetek tanítása és nevelése ébreszti öntudatra a gyárak és műhelyek dolgozóit és e tanításon keresztül válnak a proletártömegek a szocializmus megbízható katonáivá.

Marczevicz Lajos

A SZERKESZTŐK UTÓSZAVA

Hosszú hónapok válogató és rendszerező munkájának eredménye ez a gyüjtemény, amely gazdagsága ellenére csupán szerény töredékét képviselheti az Egésznek.

E kötet létrehozói azt a megbízatást kapták, hogy válogassanak össze a nemes jubileumát ülő Népszava 75 esztendejéből egy gyüjteményrevalót, amely mutassa be, miért, hogyan küzdött a Szociáldemokrata Párt e klasszikus lapja.

A feladat szinte megoldhatatlannak tűnt s teljes elmerülést igényelt anyagunkban. Ez az elmerülés nem volt híján annak az izgalomnak, amely csak nagy élmények idején jelentkezik. Lapozgattuk a régi, sárga, évtizedekérlelte évfolyamokat s ami első impresszióként jelentkezett, a meglepetés volt. Éreztük ugyanis, hogy nem kísérteteket idézünk, hogy nem anakronizmust böngészünk: hogy amit most munkánk kapcsán újra meg újra átélünk, olyan jelenvaló, mintha éppen ma, éppen ebben a percben tört volna reánk a nemes aktualitás izgalmával. Vagyis, azzal ismerkedtünk, amit halhatatlannak szoktunk nevezni s amit csak örökké élő eszmék képviselhetnek. Az első korszak, a sarjadzás korszaka, majd a lombosodás korszaka, majd a kiteljesülésé. Néha olyan nevek, mozzanatok bukkantak föl a mult hullámaiból, amelyek részben feledésbe merültek, de ugyanakkor szinte delejes erővel éreztették ma is élő hatásukat. Régi szocialista mozgalmi harcosok fejét láttuk a sárga lámpafényben, göndörödő cigarettafüstben, apró, szegény, sivár szerkesztőségi szobák íróasztala mellett. E vizuális élményen túl, ami ezt tulajdonképpen felidézte, érezni lehetett, milyen profétás jövő-látással tervezték művüket a mi elvtársaink, dacolva üldözéssel, terrorral. Államalkotók voltak és szociológusok. Mániákusok és realisták. Töprengők, meg határozók. A tanulás, a művelődés örök nyugtalanjai. A felvilágosultság terjesztésének fáradhatatlanjai. A társadalmi igazság keresői, magyarázói, a társadalmi igazságtalanságok pellengérezői. Olyan elmék, akik mágnesként vonzották maguk felé a jóraérdemesség szeretetét. Olyan szerkesztők, akik a tiszta ész logikájával ejtették mámorba olvasóikat s akik alázatos tisztelettel invitálták soraikba a legkiválóbb költőket, írókat, publicistákat, gondolkodókat.

E szédületesen szép anyagban hogyan is igazodjék el a gazdagságtól részeg szerkesztő? Hogyan merészkedjék válogatni, rostálni, a helyszűke kényszerének parancsára cselekedni? Természetesen, a módszer! a módszerre kellett ügyelnünk. Miként lehetséges az emberiségért folytatott szabadságharcnak e hatalmas dokumentumanyagából kiválogatni az izelítőt. Miként lehetséges a szociáldemokrata mozgalom, tehát a

magyar nép szabadságra törekvésének ez atlaszából kijelölni a lényegeset? Mert kötött bennünket az elismerés, a kegyelet, a meghatottság: óvakodnunk kellett a felületesség látszatától is.

Fentebb jeleztük, hogy a Népszava történelmet csinált. Nos, e munkában, éppen ez a szempont volt segítségünkre. Módszereinket a történelmi módszeresség határozta meg.

Ha megvizsgáljuk a Népszava 75 esztendejét, amely a magyar társadalmi megmozdulások és az ország sorsának hű tükörképe, természetesen pontosan körülhatárolható korszakokkal találkozunk. E korszakok mozgalmunk harci szakaszainak terepét fejezik ki. A csendes, dühödt néma ellenállástól a munkáshalottal tragikus uccai megmozdulásokig. A közigazgatási cselszövénytől a csendőrszuronyig. A háború ellen való tiltakozástól a millió hősi halottig. A bérmozgalomtól az amerikás magyarok újrakeléséig. És — a terrortól a kényszerű engedményekig. Munkaidő, munkabér, bánásmód, a városi és a falusi proletariátus, no meg az értelmiség követelései: ez minden a Népszava. És ez még mindig nem a teljes Népszava.

Elindultunk hát a történelem mesgyéjén és pontos vázlatát kaptuk a követendő munkamenetnek. A gerinc egyenes, soha el nem hajló. Az 1849-ben idegen hatalom által levert szabadságharc eszméinek örököse a Népszava. A klasszikus magyar szabadsághagyományok fennen lobogó zászlaja. Petőfi inspirációja él hasábjain, mind publicisztikában, mind belletrisztikában, mind pedig a szépirodalmi közleményekben.

Mi a következőképpen osztottuk fel anyagunkat:

1872—1882: Küzdelem munkaidő, munkabér, bánásmód megjavításáért;

1882—1890: Az általános titkos választójogért.

1890—1900: A szocialista földmunkásmozgalom hőskora.

1900—1914: Választójogért, szociális felszabadulásért, parlamenti képviseletért — kétségbeesett harc a békéért;

1914—1918: A háborúból való kiugrásért, a vesztett háború következményeinek elhárításáért.

1918—1919: Forradalmak kora.

1920—1922: Az ellenforradalom terrorja ellen.

1922—1932: Küzdelmünk a parlamentben: a földreformért; a tömegnyomor megszüntetéséért. (Bethlen hideg terrorjának korszaka.)

1932—1939: A fasizmus ellen, a háború réme ellen, a német szolgaság ellen.

1939—1944: Szüntelen harc a magyar nép tájékoztatásáért, a háborúból való kiugrásért, a szabadsághagyományok föléelesztéséért.

Ilymódon térképeztük föl a Népszava történelmi korszakait, egészen az elnémításig, majd a felszabadulás bekövetkezéséig.

Kötetünk tehát, úgy véljük, sok tekintetben segítségére lehet a tájékozódni kívánó embernek, mind a laikusnak, mind pedig a történésznek. De gazdag idézettárul szolgálhat hírlapíróknak, munkásmozgalmi oktatóknak. Előnye és erénye, hogy könnyen hozzáférhető. Különleges missziója pedig, hogy megismerkedhetik az olvasó mozgalmunk nagyjainak írásaival. Fontos ez különösképpen az új generáció szempontjából. Itt az ideje, hogy nagy teoretikusainkat, Kunfit, Garamit és a többieket nemzetünk tanítómestereivé tegyük. Itt az ideje, hogy a szabadság áldozatos harcosait, minden pártérdektől — és pártszempontból függetlenül is — megismerje a nemzeti közvélemény. Azokról a mesterekről van itt szó, akik teljes életükkel szolgálták hazájukat és a dolgozó népet s mégis hazátlan bitangoknak, hazaárulóknak becsmérelte őket az ellenforradalom és a reakció! Hadd világosodjék művük a nemzet horizontján!

Munkánk során bizonyos nehézségekkel kellett megküzdenünk. A régi Népszava-cikkek írói leggyakrabban nem is szignálták munkáikat, annyira a mozgalom, a párt álláspontját fejezték ki. Az együttes munka hősiességének jelképe ez is, hogy nem törekedtek egyéni babérokra. Ennek ellenére és ez természetes is, stílusuk felismerhetővé teszi alkotójukat.

Idekívánkozik még: a hatalmas mozgalomnak nem minden egyénisége volt tollforgató ember. A Népszava évfolyamaiban szereplő pártférfiak tehát nem jelentik a párt vezető embereinek összességét. Sok elvtársunk akadt, aki ötlettel, cikktémával, a politikai irány megjelölésével segítette a lap munkáját. Ezt azért kell megjegyeznünk, nehogy e gyüjteményben szereplők névsorát egyedüli értékmérőnek tekintsék. Volt, akit tehetsége a szerkesztőségi munkákra szólított, volt pedig, aki a mozgalom más területén fejtette ki tehetségének javát.

Végezetül hadd mondjunk itt köszönetet Révész Mihály elvtársunknak, akinek segítsége lépten-nyomon megmutatkozik művünkben. Az ő hatalmas tudása és szenvedélyes történészi munkássága nagymértékben támogatta munkánkat.

Útjára bocsájtjuk ezt a kötetet az újabb 75 esztendő, a szocialista jövő reményében.

*

Csillag alatt jegyezzük meg, hogy Népszava Szabadságharca gyüjteményben közölt írások a Népszavában jelentek meg első közlésben, eredeti szerzeményként.

TARTALOMJEGYZÉK

*

A kötet nyolc illusztrációt és nyolc műmellékletet tartalmaz.

Felelős kiadó: Lányi Margit

Világosság Könyvnyomda Rt., Budapest. Felelős nyomdavezető: Eperi István

